

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Revista Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare

an XXX • nr. 2 (59) • decembrie 2022

Redactor-șef: dr. Florian ROATIȘ [florianroatis\[at\]yahoo.com](mailto:florianroatis[at]yahoo.com)

Redactor-șef adjunct: Laviniu ARDELEAN

Redactori: Gabriel STAN-LASCU

Diana FILIP

Simona DUMUȚA

Vlad Ioan BONDRE

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Publicație semestrială

www.bibliotecamm.ro

ISSN 1221-3764

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU” BAIA MARE

Director: prof. dr. TEODOR ARDELEAN

Tehnoredactare și copertă: Gabriel STAN-LASCU

Multiplicare și broșare: Gheorghe ȘUT

Postare pe site-ul bibliotecii: Adrian MAN

Protocronismul și mândria de a fi român

Dr. Florian ROATIȘ

Puțini intelectuali români – ne gândim îndeobște la scriitori și jurnaliști – mai reacționează astăzi la cuvântul „protocronism”, care a fascinat, dar a și învrăjbit lumea culturală românească în ultimii cincisprezece ani ai perioadei comuniste. Și aceasta, în pofida apariției – după 2000 – a unor cărți bine informate și temeinic scrise¹, care au redeschis, cu obiectivitatea pe care o dă îndepărtarea în timp de înfierbântata polemică din anii 1974-1989, dosarul protocronismului.

Paternitatea termenului, care a incitat și a opus nume de audiență și prestigiu în epocă, îi aparține unui binecunoscut și respectat cărturar – Edgar Papu (1908-1993) –, a cărui biografie exclude *ab initio* orice compromis și pactizare cu autoritățile comuniste, deși ideile sale au fost preluate în arsenalul naționalismului ceaușist. De origine evreu, format intelectual în preajma lui Tudor Vianu, convertit romano-catolic, estetician și comparatist reputat, Edgar Papu a fost dat afară de la catedra universitară și închis de regimul comunist (1961-1964).

Considerat fondatorul protocronismului românesc, el nu-și arogă decât paternitatea conceptului, mai vocali și mai virulenți în impunerea ideii respective fiind Dan Zamfirescu, Mihai Ungheanu și Paul Anghel.

Provenit din cuvintele grecești *protos* (primul) și *chronos* (timp) – deci „primul în timp” –, conceptul a fost lansat de Edgar Papu odată cu articolul „Protocronism românesc” publicat în revista *Secolul 20*, numărul 5-6/1974 (pp. 8-11) – număr care a fost difuzat, însă, abia la începutul anului 1976 – și a intrat masiv în conștiința publică în anul următor prin apariția cărții *Din clasicii noștri* (Editura Eminescu, 1977), având subtitlul „Contribuții la ideea unui protocronism românesc”. Eruditul cărturar desemna prin acest termen vocația anticipatoare (de precursorat) a literaturii române care se adăuga, astfel, altor domenii (știință, artă, medicină, muzică etc.) în care se descoperiseră priorități care evidențiau virtuțile creatoare de excepție ale poporului român². Spiritul românesc și-a dovedit virtutea protocronică și în literatură, susține Edgar Papu în cartea mai sus menționată, simțindu-se îndrituit, dacă nu chiar obligat, dintr-un firesc orgoliu identitar, să puncteze anticipările românești. Astfel, Dimitrie Cantemir i se relevă a fi nu numai un premergător în filosofia istoriei cu *Creșterile și descreșterile Imperiului Otoman* (în latină, 1716), dar și anticipând romantismul prin *Istoria ieroglifică* (1705), cu câțiva ani înaintea lui Giambattista Vico³ și, în cultura noastră, cu mai bine de un secol și jumătate înaintea lui Eminescu. Neagoe Basarab, cu *Învățăturile* sale, este nu numai contemporan și comparabil cu N. Machiavelli și F. Guicciardini, dar și anticipator al celui *hombre secreto* al barocului, cu aproape un secol înaintea lui Baltasar Gracian⁴. Apoi, Vasile Alecsandri, ca autor de pasteluri („Mandarinel”, „Pastelul chinez” etc.), este pentru părintele protocronismului românesc „primul exponent al impresionismului european în poezie”⁵, căci „a știut să extragă – poate primul în poezie – nota impresionistă din arta extrem orientală”⁶. Ion Heliade Rădulescu este considerat, în 1977, de către comparatistul român, drept un precursor al psihanalizei prin poezia „Zburătorul”. Publicată în anul 1843, cu 13 ani înainte de nașterea lui Sigmund Freud, părintele psihanalizei, aceasta este apreciată de către Edgar Papu nu numai ca „una dintre cele mai moderne

¹ Nu multe, dar semnificative, ele sunt semnate de Alexandra Tomă (O istorie „glorioasă”. *Dosarul protocronismului românesc*, Editura Cartea Românească, București, 2007), Lionel Decebal Roșca (La umbra timpului în floare. *PROTOCOLISMUL. Prolegomene la monografia unei idei*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012), Grațian Cormoș (Edgar Papu și teoria protocronismului, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2012) și Vlad-Ion Pappu (Edgar Papu și protocronismul în spațiul revistei „Luceafărul”, Editura Eikon, București, 2015) etc.

² Este vorba de cartea semnată de Dinu Moroianu și I.M. Ștefan, *Focul viu – Pagini din istoria invențiilor și descoperirilor românești* (Editura Științifică, București, 1963) urmată de cea a lui Constantin C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV-începutul secolului XIX* (Editura Științifică, București, 1973).

³ Pe autorul *Științei noi*, G. Vico, îl vede „mai puțin dotat poetic decât contemporanul său moldovean”. Vezi E. Papu, *Din clasicii noștri*, Editura Eminescu, București, 1977, p. 41.

⁴ Vezi *Ibidem*, p. 23.

⁵ *Ibidem*, p. 76.

⁶ *Ibidem*, p. 72.

creații ale literaturii noastre”, ci și „cea dintâi confesiune psihoanalitică a literaturii moderne”⁷. Și anticipările lui Edgar Papu nu se opresc aici!

Intenția lui Papu era de a scoate literatura și, implicit, cultura română din minoratul nemeritat în care o plasase contextul geopolitic și limba, iar pe români din complexul de inferioritate trăit de secole, într-o istorie vitregă, la răspântie de imperii, timp în care au dovedit o aleasă și rară capacitate de creație pe care, paradoxal, ei nu o cunosc. Deviza sa era că trebuie să ne cunoaștem pe noi înșine, pentru a ne impune valoric în areopagul european și mondial.

Cum era și firesc, cartea lui Edgar Papu a generat un val de entuziasm, concretizat în relevarea altor mărturii de priorități ale spiritului românesc, în varii domenii: sculptură (Constantin Brâncuși), matematică (Spiru Haret, O. Onicescu, Gh. Țițeica etc.), aeronautică (Traian Vuia, Aurel Vlaicu, H. Coandă), biologie-medicină (Gh. Marinescu, Emil Racoviță, V. Babeș etc.), muzică (George Enescu), logică (Ion Petrovici), alături de cazurile mult reiterate ale lui Nicolae Paulescu, care a descoperit pancreina (insulina) sau Ștefan Odobleja, care a enunțat legile fundamentale ale ciberneticii în cartea *Psihologia consonantistă*, publicată în limba franceză în 1938, cu un deceniu înaintea lui Norbert Wiener și tradusă în română în acei ani de cvasi-delir protocronic (1982). Sigur, sunt și multe exagerări, cum este, spre exemplu, lectura lui Eminescu printr-o grilă marxistă de către Ilie Bădescu în 1984, făcând din poetul național întemeietorul sociologiei pozitivistice la noi, ba, mai mult, primul teoretician al spațiului „periferial”⁸ etc.

Ideea de protocronism, fragilă din punct de vedere epistemologic, nesistematizată teoretic – scop pe care părintele ei nu și l-a propus – a făcut rapid adepți, unii cu antecedente deja (Dan Zamfirescu, Paul Anghel etc.), alții seduși de noua perspectivă proiectată asupra culturii române (Mihai Ungheanu, Ilie Bădescu, Corneliu Vadim Tudor, Ion Gheorghe, Ion Lăncrănjan, Arthur Silvestri, Ion Coja, Ilie Purcaru, Vasile Vetișanu etc.). Aceștia vor adopta o poziție violent autohtonistă, decredibilizând sincronismul lovinescian, considerat depășit, vetust, căci conta, cred ei, pe o perpetuă imitație și întreținând, prin urmare, la români, o conștiință retardată. S-a ajuns, însă, la exacerbarea sentimentului național, la un fel de mândrie națională care a fost apropiată de regimul ceaușist și utilizată în deturnarea atenției populației de la criza alimentară, sanitară, energetică etc. cu care aceasta se confrunta. Implicit, emulația în jurul protocronismului a fost văzută de adversarii acestuia și ca o contribuție la creșterea cultului personalității celui care se vedea exponentul unui popor cu o lungă și glorioasă istorie, creator al unor valori originale înaintea altor țări europene de tradiție.

Cum era de așteptat, deși pornit dintr-o bună și salutară intenție – relevarea ingeniozității și inventivității de care au dat și dau în continuare dovadă românii –, protocronismul s-a confruntat cu o opoziție mai numeroasă, dar și mai bine plasată teoretic și argumentativ. Printre antiprotocroniști se aflau nume de prestigiu ale culturii noastre, precum Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Gheorghe Grigurcu, Norman Manea, Alexandru Paleologu, Alex Ștefănescu, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, dar și mulți alții care pledau pentru racordarea culturii române la modernitatea europeană – și nu pe retranșarea, ca într-o monadă, pe tradiție, fapt de natură să ne provincializeze –, precum Matei Călinescu, Adrian Marino, Alexandru George, Nicolae Balotă, Ștefan Augustin Doinaș, Lucian Raicu, Alexandru Călinescu și, nu în ultimul rând, însuși Edgar Papu!

Polemica dintre cele două tabere în care a împărțit ideea lui Edgar Papu intelectualitatea română s-a dus în presa scrisă: protocroniștii beneficiau de revistele de mare tiraj *Luceafărul*, *Flacăra* și *Săptămâna*, cu un public cititor mai puțin select, iar moderniștii (antiprotocroniștii) se exprimau prin intermediul revistelor *România literară*, *Viața românească* și *Secolul 20*, cu tiraj mai redus și cu apariții (ultimele două) cu mai mică sau mai mare întârziere, lecturate de un public intelectual, dacă nu chiar elitist.

Spre sfârșitul deceniului nouă al secolului trecut, polemica s-a stins treptat, iar după 1989 retorica indigenistă a fost reluată cu grandilocvență doar de către Corneliu Vadim Tudor și colaboratorii săi de la revista *România Mare*, iar primii și ultimii protocroniști – Dan Zamfirescu, Mihai Ungheanu și Ilie Bădescu – și-au vărsat ideile, unele revizuite, în noua ideologie naționalistă.

Cu exagerări, unele poate chiar hilare, protocronismul a constituit un moment de încercare de depășire a unui complex de inferioritate, specific culturilor mici, periferice, trăit de români de la Dinicu Golescu la pașoptiști și de la Emil Cioran până astăzi, când deplângem faptul că Premiul Nobel îl ocolește, inexplicabil, pe reprezentantul nostru Mircea Cărtărescu...

Nici inocentat, dar nici demonizat, protocronismul ar trebui să fie luat ca îndemn de a ne cunoaște cultura și istoria, adică o pledoarie pentru cunoașterea de sine...

⁷ Vezi „Heliade și veacul XX”, în *Din clasicii noștri*, ed. cit., pp. 60-61.

⁸ Vezi Ilie Bădescu, *Sincronism european și cultură critică românească. Contribuții de sociologie istorică privind cultura modernă românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

ISBN – Numărul standard internațional al cărții

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Datorită capacității sale de a răspândi informații și valori culturale, cartea a reprezentat dintotdeauna o importantă formă de comunicare și divertisment. Inventarea tiparului, de către Johannes Gutenberg, a sporit producția cărții, făcând din aceasta o adevărată industrie culturală și, implicit, pentru unii comercianți, un adevărat business.

Cel mai elocvent exemplu în acest caz este cel al lui W.H. Smith, unul dintre cei mai mari distribuitori de cărți și papetărie din Marea Britanie. Acesta, moștenind o afacere de familie – o papetărie, pe peronul unei gări –, a simțit nevoia să schimbe puțin suflul propriei afacerii. Purtat de flerul negustoresc, a considerat că lumea preferă să citească în timp ce călătorește cu trenul. A început să comercializeze ziare, cărți originale sau reeditări după opere faimoase, cu scopul de a le face disponibile oricui și le dorește. Ajungând la apogeul noii sale afaceri, comerciantul a considerat că e momentul

să-și mute afacerea într-un depozit computerizat, iar fiecare carte pe care o va transporta să dețină un sistem unic de numerotare, lucru inedit la vremea aceea. Vizionarea lui idee l-a costat doi ani de pregătiri, dar și angajarea unui număr impresionant de consultanți și experți în comerțul cu cărți din Marea Britanie. Soluția a venit în anul 1966, din partea matematicianului irlandez Gordon Foster¹, emerit profesor de statistică la Trinity College, Dublin. Acesta a creat un cod de 9 cifre numit Standard Book Numbering (SBN); altfel spus, un indicator de număr unic atribuit fiecărei publicații.

La nici un an, David Whitaker, unul dintre cei mai mari publiciști ai vremii respective, a venit cu propunerea ca fiecărui titlu publicat de compania lui, J. Whitaker & Sons, să i se aloce acest sistem standard unic de numerotare, format din 9 cifre. Datorită acestui proiect, s-a putut face stocarea și controlul fiecărei publicații în parte. Un an mai târziu, în 1968, sistemul a fost adoptat și în SUA, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud și Europa.

Datorită încrederii sale în noul sistem de numerotare, J. Whitaker & Sons a devenit prima agenție operațională de SBN din lume, iar David Whitaker a fost președintele primului grup de lucru ISO, textul fiind finalizat în puțin peste doi ani, iar ISO 2108 (Standardul ISBN) a fost publicat în 1972².

Din acest moment, Numărul Standard Internațional al Cărții, reîntregit la 10 cifre, pe scurt ISBN, a fost recunoscut pe plan mondial ca un sistem de identificare în domeniul cărții. Ca element cheie al sistemelor de înregistrare și inventariere pentru editori, distribuitori, comercianți, bibliotecari, el reprezintă baza de colectare de date în ceea ce privește edițiile noi și în curs de apariție ale publicațiilor monografice. Activitatea ISBN a fost și este administrată la nivel mondial de către Agenția Internațională ISBN cu sediul la Londra, care are rolul de a stabili regulile cadru de acordare a codurilor, protocolul de înființare și regulamentul de funcționare a centrelor naționale, de a promova și coordona sistemul ISBN la nivel mondial. Este asistată la nivel de consultanță de reprezentanți ai ISO – Organizația Inter-

¹ <https://www.lismcqspractice.com/2020/06/international-standard-book-number-isbn.html>.

² https://www-isbn-international-org.translate.googleusercontent.com/content/dam/whitaker-obe-one-key-pioneers-isbn-dies/354?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc.

națională de Standardizare, IPA – Asociația Internațională a Editorilor, IFLA – Federația Internațională a Asociațiilor de Biblioteci, precum și un grup privat de agenții ISBN³.

În România, sistemul de numerotare standardizat a cărților – ISBN – a fost introdus în anul 1989 și este administrat de Centrul Național ISBN, parte a Centrului Național ISBN-ISSN-CIP din cadrul Bibliotecii Naționale a României.

Datorită expansiunii aparițiilor editoriale pe piața internațională, acest sistem de zece cifre pentru identificarea cărții risca să nu mai poată acoperi, în decursul unei perioade de timp relativ scurte, cerințele industriei editoriale. De aceea, Comitetul Tehnic pentru Informare și Documentare și Subcomitetul pentru Identificare și Descriere al Organizației Internaționale de Standardizare (ISO) au decis să abordeze problema capacității înainte de a deveni o reală problemă, lăsând industriei editoriale, librăriilor și bibliotecilor timpul de a se pregăti pentru schimbările necesare în sistemul lor de inventariere, comandă și catalogare. Obiectivele Comitetului Tehnic au fost să se asigure că ISBN-ul cu 13 cifre va continua să răspundă necesităților existente și viitoare ale bibliotecilor, librăriilor și viitoarelor edituri pentru următorii cel puțin 10-20 de ani.

Astfel, Organizația Internațională de Standardizare a publicat o nouă ediție a standardului său, care definește sistemul internațional de identificare a cărților de treisprezece cifre, sporind în acest fel posibilitatea producătorilor de carte (edituri sau autori) să aloce câte un număr distinct fiecărei apariții editoriale de tip carte.

Revizuirea noului Standard ISO 2108, din anul 2005, a reprezentat prima schimbare esențială apărută în structura ISBN, noile cerințe ale standardului fiind aplicate de la 1 ianuarie 2007. Acest termen de doi ani a fost lăsat ca perioadă de tranziție, pentru a se putea merge în paralel cu ambele variante, atât cea cu 10, cât și cea cu ISBN-ul format din 13 cifre⁴.

Actualul ISBN-13 este format din 5 elemente, fiecare secțiune fiind separată prin spații sau cratimă. Trei dintre cele 5 elemente pot avea o lungime diferită:

- Prefixul EAN – are întotdeauna cifrele „978” și identifică producția editorială de carte la nivel internațional, trecându-se la prefixul „979” pe măsură ce seriile de coduri ISBN cu 978 vor fi epuizate;

- Codul de țară – identifică țara, regiunea geografică sau zona lingvistică care participă la sistemul ISBN. Acest element poate avea o lungime între 1 și 5 cifre. 973 sau, mai nou, 606 identifică editorii din România;

- Codul de editor – identifică editorul documentului. Acest element poate avea o lungime de până la 7 cifre;

- Numărul de identificare a publicației – indică ediția și formatul anumitor titluri. Poate avea o lungime de până la 6 cifre lungime;

- Cifra de control – este întotdeauna ultima cifră care validează matematic restul numărului.

Categoriile de documente care primesc coduri ISBN sunt: cărți și broșuri tipărite, cărți audio pe casete, CD sau DVD, atlase și hărți geografice cu text, publicații Braille, publicații microforme, publicații electronice sau online, copii digitizate ale publicațiilor monografice tipărite, programe de calculator educaționale sau didactice, publicații media, dar și publicațiile cu foi volante care au text.

³ <https://www.ccdbn.ro/isbn.htm>.

⁴ *Ghid de implementare a codului ISBN 13 în România*, Biblioteca Națională a României, Centrul Național ISBN-ISSN-CIP, București, 2006, p. 3.

Trebuie menționat că există și categorii de documente care nu primesc coduri ISBN. Amintim aici câteva: documente cu caracter publicitar, publicații periodice, tipărituri fără pagină de titlu, documente personale (curriculum vitae), felicitări, înregistrări muzicale, partituri muzicale, mesaje electronice, precum și orice tip de corespondență electronică.

Regulile de acordare a codurilor ISBN⁵ sunt următoarele:

- Centrul Național ISBN atribuie editurilor coduri ISBN, în serii de câte 10 coduri, maxim 50/solicitare. Numărul de coduri ISBN solicitate trebuie să fie în concordanță cu numărul de titluri din planul editorial. Solicitarea de noi coduri ISBN se va face concomitent cu justificarea (obligatorie) a codurilor ISBN solicitate anterior, conform Listei codurilor ISBN utilizate;

- un editor care are mai multe case de editură și publică lucrări sub numele fiecăreia va solicita serii de coduri ISBN pentru fiecare editură în parte;

- în cazul schimbării adresei, denumirii sau a altor elemente de identificare a editurii, editorul va anunța în scris Centrul Național ISBN, pentru a se actualiza înregistrarea în baza de date;

- codurile ISBN sunt transmise editorului în scris, prin e-mail. Nu se transmit coduri ISBN prin telefon;

- codurile ISBN pentru edituri sunt gratuite.

De asemenea, se poate solicita ISBN și în calitate de editor ocazional. Editorul ocazional sau solicitantul poate fi: autorul lucrării, deținătorul dreptului de autor, coordonatorul lucrării, traducătorul. Codul ISBN ocazional nu poate fi solicitat de alte persoane implicate în realizarea lucrării, în afara celor de mai sus și care sunt menționați pe pagina de titlu.

Centrul Național ISBN atribuie coduri ISBN pentru lucrări editate ocazional sau în regia autorului în următoarele condiții:

- autorul este cetățean român, cu domiciliul în România;

- publicația nu apare printr-o editură;

- publicația întrunește Criteriile ISBN;

- publicația urmează să apară în maximum 30 de zile.

Centrul Național ISBN poate acorda unui solicitant, persoană fizică sau juridică, coduri ISBN pentru maximum două titluri, în cursul unui an calendaristic. Cazurile de ediții ale unei cărți/titlu publicate în medii diferite sau în limbi străine diferite vor fi analizate individual în cadrul Centrului Național ISBN.

La majoritatea cărților, numărul ISBN poate fi găsit pe coperta din spate, lângă codul de bare. Dacă o carte nu afișează ISBN-ul pe coperta din spate, el poate fi regăsit la pagina care conține informații despre drepturile de autor și despre editor.

Dincolo de toate aceste explicații tehnice, principalele avantaje ale folosirii codului ISBN sunt acelea de a identifica documentele și editurile în baze de date bibliografice, evitându-se confuzia între titluri asemănătoare, de a crea baze de date pentru edituri, de a participa la programul CIP (Catalogare Înaintea Publicării) și de a facilita operațiunile de gestiune a stocurilor de carte în biblioteci, librării sau agenții de difuzare. Așadar, acest număr unic însoțește o carte sau o monografie din faza de producție pe tot parcursul lanțului de aprovizionare și distribuție, iar utilizarea ISBN-ului este esențială pentru sistemele de comandă, facilitând drepturile de autor și controlul vânzărilor. Nu întâmplător, succesul internațional al sistemului ISBN a fost un exemplu și pentru celelalte ramuri industriale.

⁵ <https://www.editura.naic.ro/pentru-autori/codul-isbn>.

Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (8)

Simona DUMUȚA

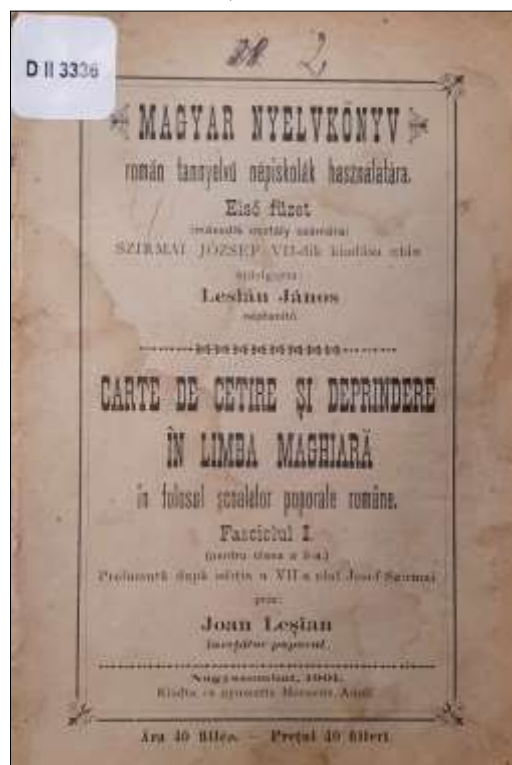
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În periplul nostru prin fondul de carte veche existent în cadrul Compartimentului Colecții speciale ne-am oprit, de această dată, asupra manualelor școlare vechi. Deținem câteva zeci de manuale tipărite de-a lungul a peste 160 de ani, perioadă suficientă pentru o eventuală cercetare aprofundată asupra evoluției acestui tip de material didactic, atât de util în educarea și formarea generațiilor de tineri.

În prezenta listă bibliografică, ordonată alfabetic, am cuprins o parte semnificativă a manualelor tipărite între anii 1785 și 1947 la Cluj, Brașov, Sibiu, Gherla, Cernăuți, Craiova, Blaj și București, care pot fi consultate la sala de lectură a Colecțiilor speciale.

Între cele două borne cronologice și spațiale, respectiv manualul tipărit la Blaj, în 1785, de Gheorghe Șincai: *Îndreptare către aritmetică: întâia parte. Alcătuită și întocmită pentru folosul și procopseala tuturor Școalelor Normălești a Neamului Rumânesc de Georgie Șincai din Șinca, Directorul și Katebetul numitelor Școale et C*, și cel tipărit la București, în 1947, sub îngrijirea unui grup de profesori: *Istoria antică: manual unic pentru clasa a V-a secundară*, se află manuale de aritmetică, geometrie, botanică, limba română, limba franceză, limba germană, limba maghiară, chimie, psihologie, istorie, geografie, muzică, sociologie, filosofie etc. concepute și elaborate de personalități ale educației, științei și culturii române precum: profesorul Toma Cocișiu, un inovator în pedagogie, un promotor al metodelor active în procesul de predare-învățare al vremii sale, scriitorul D.D. Pătrășcanu, scriitorul Ioan Slavici, membru corespondent al Academiei Române, istoricul Ioan Lupaș, membru titular al Academiei Române, geograful Simion Mehedinți și George Vâlsan, ambii membri titulari ai Academiei Române, filosoful Ion Petrovici, membru titular al Academiei Române, filosoful Nicolae Bagdasar, membru corespondent al Academiei Române, compozitorul Constantin Brăiloiu, membru corespondent al Academiei Române, lingvistul Alexandru Rosetti, membru titular al Academiei Române, criticul Dumitru S. Panaitescu – Perpessicius, membru titular al Academiei Române, botanistul Alexandru Borza, membru postmortem al Academiei Române, istoricul Constantin Kirițescu, membru titular al Academiei Române, istoricul Andrei Oțetea, membru titular al Academiei de Române ș.a.

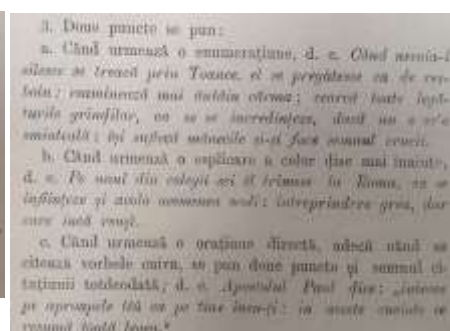
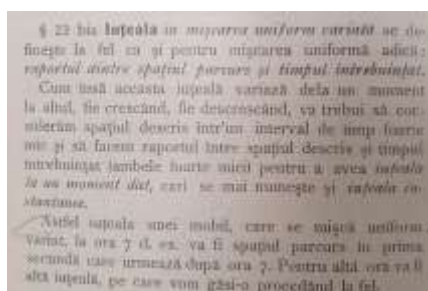
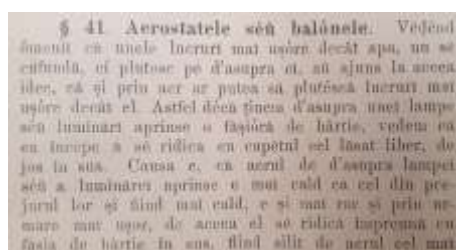
1. **Biblia copiilor: Carte de școală pentru clasa III și IV primară** – Augustin Popa, Târnăveni, Tipografia Cartea Românească din Cluj, 1924. Cota: D II 3769
2. **Botanică pentru clasa II-a secundară** (Premiată de Academia Română) – Constantin Kirițescu, A. Popovici-Bâznoșanu, București, Cartea Românească, 1926. Cota: D II 4314
3. **Carte de cetire pentru clasa II-a primară urbană** – G.N. Costescu, G. Stoinescu, N. Nicolaescu, I. Ciorănescu, București, Editura Librăriei Socec & Co., [s.a.]. Cota: D II 4669
4. **Carte de cetire pentru clasa III. primară (divizia II. anul II.)** – Ioan Stroiă, Dumitru Lăpădat, Iuliu Crișan, Cluj, Institutul de Arte Grafice Ardealul, 1922. Cota: D II 4672
5. **Carte de cetire și deprindere în limba maghiară în folosul școalelor populare române** – Ioan Leșian, Târnăvia, 1901. Cota: D II 3336

6. **Carte de limba franceză pentru clasa VIII secundară** – Elena Rădulescu-Pogoneanu, București, Editura Librăriei Socec & Co., [1938]. Cota: D II 4019
7. **Carte de limba română pentru clasa I secundară și normală de băieți și de fete** – I.I. Bujor și F. Ilioasa, București, Editura Națională S. Ciornei, 1934. Cota: D II 1881
8. **Carte de limba română: (texte și teorie literară, compuneri) pentru clasa a IV-a a școlilor secundare de băieți și fete** – G.I. Chelaru și Scarlat Struțeanu, București, Cartea Românească, [1929]. Cota: D II 4352
9. **Chimie și fizică pentru clasa a IV-a secundară** – S. Niculescu-Brăilițeanu, București, Editura Cartea Românească, 1932. Cota: D II 4667
10. **Christos în școală: manualul catehetului ortodox pentru școala primară** – Dumitru Călugăr, Sibiu, Tipografia Archidiecezană, 1937. Cota D III 657
11. **Din istoria românilor: Manual pentru clasa IV primară** – Toma Cocîșiu, Blaj, Tipografia seminarială, 1920. Cota: D II 3952
12. **Elemente de fizică pentru școlile populare** – Ion Darius, Brașov, Editura Librăriei H. Zeidner, 1902. Cota: D II 3338
13. **Etica: pentru clasa VIII-a secundară** – Emilia Bogdan, Alexandru Bogdan, București, Editura autorilor asociați, 1935. Cota: D II 4697
14. **Geografia pentru școlile populare** – Blaj, Tipografia Seminariului Archidiecezan, 1902. Cota: D II 3337
15. **Geometria și noțiuni de agrimensură pentru clasa a IV-a secundară de băieți și cl. IV a școalelor normale de învățători aprobată de Ministerul Instrucțiunii** – I. Tutuc, București, Editura Cartea Românească, 1926. Cota: D II 4666
16. **Gramatica latină: pentru licee și gimnazii** – Radu I. Sbiera, Cernăuți, 1929. Cota: D II 3682
17. **Istoria antică: manual unic pentru clasa a V-a secundară** – Apărut sub îngrijirea unui grup de profesori, București, Editura de Stat, 1947. Cota: D II 4703
18. **Istoria modernă și contemporană pentru clasa a III-a secundară** – Th. Avr. Aguletti, Marin Petrescu, București, Cartea Românească, 1944. Cota: D II 4048
19. **Istoria românilor: manual** – Ioan Lupaș, București, Editura Cartea Românească, 1923. Cota: D II 779
20. **Istoria Românilor: Manual pentru clasa IV primară** – Toma Cocîșiu, Blaj, Tipografia Seminariului Blaj, 1923. Cota: D II 3996
21. **Istoria românilor: pentru clasa VIII secundară** – Emil Diaconescu, București, Editura Națională S. Ciornei, [1938]. Cota: D II 4022
22. **Istoria universală: Manual pentru învățământul secundar** – Ioan Slavici, București, Editura Librăriei Socec & Co., 1891. Cota: D III 2243
23. **Istoria Veche: Clasa IV Secundară** – D.D. Pătrășcanu, București, Cultura Românească, [s.a.]. Cota: D II 4029
24. **Istoria veche: Popoarele Orientului – Grecii – Romanii: Pentru cl. V-a secundară** – Andrei Oțetea, București, Cugetarea – Georgescu Delafras, [1936]. Cota: D II 3993
25. **Îndreptare către aritmetică: întâia parte. Alcătuită și întocmită pentru folosul și procopseala tuturor Școalelor Normălești a Neamului Rumânesc de Georgie Șincăi din Șinca, Directorul și Katehetul numitelor Școale et C.** – Gheorghe Șincăi, Blaj, Tipariul Seminariului Blaj, 1785. Cota: D CV I 8
26. **Învățământ practic din istoria naturală pentru școalele populare** – Iuliu Vuia, Brașov, Editura Librăriei Ciurcu, 1908. Cota: D II 3330

- D II 3667
- MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
- ROMÂNIA**
- GEOGRAFIE**
- PENTRU
- CLASA III-a PRIMARA**
- GRATUIT**
- Diriuit de Ministerul
Educației Naționale
- EDITURA CASEI SCOLARILOR — A. CULTURĂ POPULARĂ

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS Publicație semestrială • an XXX • nr. 2 (59) • 2022

A fi bibliotecar în vremuri de pandemie

Angela SITAR

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

N-am fi crezut niciodată că generația noastră se va confrunta vreodată cu probleme existențiale atât de grave cum ar fi o pandemie și, ca și cum nu ar fi fost de ajuns, s-au mai adăugat, din păcate, de aproape un an, efectele unui război în plină desfășurare, nu departe de noi...

Și, totuși, s-a întâmplat!

Totul a început în decembrie 2019, în orașul Wuhan din China, când a fost identificat un virus necunoscut până atunci, căruia i s-a pus numele Covid-19.

Când virusul chinezesc s-a răspândit pe tot globul, șocul pandemiei a fost devastator în viața Planetei. Omenirea nu mai trecuse printr-o pandemie de o sută de ani, din vremea gripei spaniole, însă amintirile și mărturiile de atunci s-au estompat și nu aveau cum să ne ajute pentru vremurile de azi. Viteza cu care s-a răspândit virusul și gravitatea cazurilor, pe fondul unor cunoștințe insuficiente despre boală, au reprezentat o provocare, mai întâi pentru primele țări europene atinse de flagel, iar din luna martie afectându-ne și pe noi. Criza sanitară din întreaga lume avea să rescrie obiceiuri, reguli, activități, toate dintre cele mai felurite. Milioane de oameni au fost și sunt încă – fiindcă virusul nu a dispărut complet – sub presiunea și în vârtejul Covidului în forme dintre cele mai contradictorii, cu căutări și mai puține soluții pe atunci, cu eșecuri și din ce în ce mai multe traume și tragedii personale, pe parcurs.

Termenul „lockdown”, de-acum arhicunoscut, a ținut capul de afiș în mass-media și pe rețelele sociale din întreaga lume. A fost ca o declarație de război, numai că inamicul era invizibil și mult mai puternic decât au perceput oamenii. Atunci când trebuie să supraviețuiești, iei calea dictată de vremuri și de instinct. S-au închis școlile, universitățile, s-a configurat conceptul de „școală online”, „lucrul la distanță”, folosirea unor platforme virtuale etc.

Cu alte cuvinte, pandemia ne-a obligat să găsim soluții și noi perspective, a deschis noi orizonturi creative, noi formule de rezolvare în situații critice existențiale. Ne-a învățat să reconfigurăm și să remodelăm activitățile și programele, inclusiv pe cele culturale, pentru biblioteci, redescoperindu-ne totodată propriul potențial, spiritul inovator și vizionar. Pandemia a reprezentat primul test major pentru bibliotecă, căci, până acum, nu ne-am confruntat cu așa ceva...

Putem afirma cu certitudine că perioada de „lockdown” nu a avut un impact major asupra desfășurării activității bibliotecii noastre, când a încetat doar pentru o perioadă relativ scurtă activitatea cu publicul, dar a continuat sub diferite alte forme pe care le-am putut valorifica în această perioadă, cum ar fi: inventarierea documentelor la anumite filiale și secții, redactarea unor articole și, mai puțin, lucrul de acasă, online sau offline, fiecare angajat prezentând propriul raport de activitate la domiciliu.

Pandemia Covid-19 nu numai că a generat numeroase schimbări, dar a reușit să testeze capacitatea noastră, a bibliotecarilor, de a ne adapta la noi realități, dintre care aceea a digitalizării rapide s-a impus în mod deosebit, îmbogățindu-ne astfel mult activitatea în mediul online, accesându-se diverse platforme virtuale pe teme culturale.

Trebuie să amintim că, în vederea reducerii impactului pandemiei Covid-19, în instituția noastră au fost depuse, încă de la început, numeroase eforturi și măsuri de siguranță, dintre care amintim câteva: folosirea măștilor de protecție, dezinfectarea mâinilor și verificarea temperaturii la intrarea în instituție, folosirea gelurilor dezinfectante, decalarea programului de lucru în vederea evitării aglomerației la locurile de muncă mai puțin spațioase, păstrarea distanței sociale între angajați și față de cititori, montarea panourilor separatoare din plexiglas la relațiile cu publicul, delimitarea vizibilă a spațiilor de deplasare în interiorul bibliotecii, izolarea colegilor infectați pe parcurs și tratarea lor la domiciliu, aerisirea spațiilor de lucru și sterilizarea cărților, în acest scop procedându-se la achiziționarea aparaturii de sterilizare cu raze ultraviolete, repartizate la toate sectoarele de relații cu publicul.

Contextul pandemiei a evidențiat importanța continuării bunei relații dintre bibliotecă și cititori:

s-au efectuat în continuare împrumuturile, la fel ca în perioada de dinaintea pandemiei, doar că accesul cititorilor a fost permis la început doar în spațiul de la parter, și anume la Informații și Înscriere și la Serviciul Împrumut carte pentru copii și tineret, dar fără acces liber la raft. Tot în holul bibliotecii au fost preluate restituirile, efectuate prelungirile termenelor de împrumut și căutările în catalogul digital. Personalul desemnat pentru aceste operațiuni a fost asigurat de către toate compartimentele, pe parcurs rămânând doar colegii de la Serviciul Săli de lectură și de la filiale. Colaborarea dintre secții a fost esențială, colegii de la Serviciul Împrumut carte pentru adulți asigurând toate cărțile necesare împrumutului și transmiterea lor, în format împachetat, cu liftul, la parter, de unde au fost preluate de colegi și înmânate cititorilor în zilele anunțate în prealabil. Se poate spune că liftul de carte din dotare ne-a fost foarte util în toată această perioadă, deoarece ne-a ajutat să eficientizăm deservirea cititorilor, ceea ce nu s-ar fi putut întâmpla în lipsa acestuia.

Tot în sprijinul cititorilor, în deplină colaborare cu aceștia, prin adrese de email corespunzătoare și telefonic, cărțile s-au putut rezerva și organiza sub forma pachetelor de cărți, pe zile programate ridicării lor, totul într-un mod foarte organizat și eficient. De asemenea, Serviciul Săli de lectură a asigurat operațiunea de scanare a paginilor și a capitolelor solicitate de cititori, corespondența făcându-se tot prin adrese de email și telefonic. S-a remarcat, ulterior, că rezervările online pentru împrumut s-au menținut într-un număr mare și după revenirea la programul normal de muncă, cititorii fiind de-acum mult mai obișnuiți cu accesarea catalogului virtual, în ansamblul său, decât înainte.

Având în vedere că pandemia a restricționat gradul de mobilitate, putem afirma că cel mai mult ne-a afectat absența cititorilor... noi, bibliotecarii, exprimându-ne, de altfel, pe pagina de Facebook a instituției, sentimente de real dor față de aceștia, asigurându-i că nu sunt abandonați și singuri, că îi avem în continuare în sufletele noastre, facilitându-le, și în astfel de condiții pandemice, împrumuturile și oferindu-le, totodată, diferite instantanee fotografice din activitatea noastră, totul făcându-se în slujba lor. Iată, un astfel de mesaj:

Dragi Cititori,

Chiar dacă pandemia COVID-19 ne-a bulversat viețile fiecăruia dintre noi, iar restricțiile luate pentru evitarea răspândirii acesteia au determinat ca interacțiunea cititor-bibliotecar și accesul liber la raft să fie limitat, noi, bibliotecarii, suntem în continuare în slujba voastră, continuăm să vă oferim sprijinul prin cărțile pe care le puteți în continuare împrumuta și scana, în ciuda situației pandemice încă în plină desfășurare.

În sprijinul celor spuse, permiteți-ne să vă oferim câteva instantanee din activitatea noastră de zi cu zi, o facem cu drag pentru Voi, chiar dacă sălile din jurul nostru sunt dureros de pustii...

Sperăm cu toții însă ca vremurile de odinioară să revină cât mai repede, iar până atunci să avem grijă în continuare de sănătatea noastră!

Regretul cel mai mare, accentuăm acest lucru, a fost absența cititorilor cu care noi, bibliotecarii de la relații cu publicul, eram obișnuiți să fim împreună în condițiile normale de activitate, obișnuiți să

interacționăm cu ei, ceea ce a determinat ca spațiile goale, altădată pline de cititori, să ne aducă în suflețe un aer de tristețe și de nostalgie, lipsindu-ne acea empatie firească de dinainte, lăsând un gol incomod, un vid sufletească cu care aveam să ne obișnuim greu...

Tot prin intermediul spațiului virtual, am încercat să venim în sprijinul cititorilor prin promovarea noutăților editoriale, precum și ale unor expoziții tematice, inclusiv din domeniul sănătății, în vederea îmbunătățirii imunității care putea fi afectată de boala pandemică, dar și a fortificării încrederii în sine și a optimismului pentru depășirea problemelor emoționale generate de astfel de probleme existențiale, expoziții la care s-au adăugat, cu timpul, cărți care aveau să conțină primele informații despre virusul mult temut. Iată un astfel de exemplu:

Trăim vremuri tulburi... Un virus ce s-a transformat într-o pandemie: ne temem cumva de ea? Nu putem nici nega...

Și, totuși, dragi cititori, să încercăm să ne temem mai puțin, să ne protejăm mai mult și să ne întărim cât se poate de mult imunitatea. Pentru aceasta, ne putem completa informațiile din multitudinea de cărți din domeniul medicinei naturiste și al alimentației sănătoase.

Curcubeul deosebit de frumos, pe care mulți l-am văzut săptămâna trecută, ne-a îndemnat parcă la Speranță. Și n-a greșit niciodată...

S-a putut observa că toate restricțiile impuse în timpul pandemiei, îmbolnăvirile aferente și, în unele cazuri, din păcate, decese, au afectat întrucâtva frecvența cititorilor și, implicit, numărul împrumuturilor și circulația documentelor, însă, odată cu ieșirea treptată din valurile pandemice și revenirea la programul cu accesul cititorilor în interior și, nu după mult timp, cu accesul liber la raft, s-a remarcat revenirea la frecvența obișnuită, asemănătoare cu cea de dinainte.

Lucrul de care ne bucurăm cel mai mult a fost faptul că, în ciuda tuturor restricțiilor, cititorii care au avut nevoie de cărți, atât pentru studiu, cât și pentru lectură preferată, s-au putut bucura în continuare de serviciul de împrumut, e adevărat, cu un efort suplimentar din partea bibliotecarilor, aceștia purtând în suflet satisfacția că pot fi utili în continuare, chiar și în astfel de împrejurări speciale, pe care le-am trăit și unii, și alții, pentru prima dată în viață.

Se poate spune, deci, că tot ceea ce s-a întâmplat atunci, în plină pandemie, ne-a arătat tuturor că e nevoie să putem face față schimbărilor rapide, că trebuie să fim mai atenți, mai mult decât oricând, la sănătatea noastră și a celor din jur și, nu în ultimul rând, să redescoperim calități precum eficiența, pasiunea și dedicarea profesională, chiar și în condiții total diferite de viață decât cele cu care ne-am obișnuit. Toate acțiunile de atunci ne-au învățat să ne reinventăm, ne-au dezvoltat din toate punctele de

vedere și ne-au adus noi competențe profesionale: abordarea n-a putut să fie decât una deschisă, bazată pe agilitate, implicare și curaj, evidențiind, și de această dată, pasiunea pentru profesie.

Privind retrospectiv, putem spune că, oricât de multe minusuri ar avea sistemul virtual, accesat acum mai mult ca oricând în activitatea noastră, a fost nevoie să-l acceptăm și să conviețuim cu el. Până la urmă a fost barca de salvare pentru foarte multe activități virtuale desfășurate în toată această perioadă. Am acceptat că, în situații de criză, trebuie să ne readaptăm cu toții cât mai repede și cât mai eficient și că, într-un context de criză de amploare, suntem cu toții la fel de vulnerabili în fața necunoscutului, iar empatia și susținerea reciprocă sunt dintre cele mai importante. Cu alte cuvinte, pandemia ne-a învățat pe noi, trăitorii acestor vremuri, că, în orice situație s-ar afla, omenirea trebuie să se descurce în fața necunoscutului așa cum poate: nu perfect, nici foarte bine, însă suficient de bine sau satisfăcător... Dacă a fost așa, s-a văzut asta până acum și, putem spune, vom avea ceva experiență pentru viitor – sperăm cu toții, fără multe valuri pandemice și virusuri periculoase...

S-a tot afirmat că „lumea de după pandemie nu va mai fi la fel cu cea de dinainte” și așa și este... cu atât mai mult, cu cât s-a adăugat și un război. Avem însă o responsabilitate cu toții: să nu permitem ca toate aceste schimbări să altereze lumea, ca toată această desfășurare digitală implementată în atât de multe domenii să fie rezervată mai mult ca o soluție de avarie și nu o permanență, astfel încât să nu poată fi vorba niciodată de vreun sfârșit al Umanității clasice și, implicit, nici cel al Culturii și al Cărții Clasice, speranța rămânând vie pentru un astfel de viitor cât mai îndepărtat. Căci, nu-i așa, ar fi foarte frumos, ca Timpul Umanității să fie măsurat prin Cărțile citite în Viețile noastre, ale tuturor?

O altfel de recomandare de lectură (6)¹

Florina VANCIU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Cu riscul de a fi acuzată de subiectivitate, Maramureșul cu unicitățile lui trebuie obligatoriu pus pe lista celor „de vizitat” măcar o dată în viață, când alegi să te îndrepți *Spre nord prin nord-vest*. Iată câteva *Sugestii pentru un periplu prin ținuturi transilvane* sau, de ce nu, pentru cei care au mai fost, un îndemn de a-l redescoperi dintr-o altă perspectivă.

7 zile. 7 ani în Maramureș va rămâne la alegerea fiecăruia.

Poți ușor găsi *Potecă spre Maramureș* folosindu-te de multitudinea de ghiduri și cărți despre *Turismul în Maramureș*, însă pentru a înțelege *Spiritul Maramureșului* nu poți să rămâi doar cu aceste *Capturi de Maramureș*, ci ele trebuie să fie doar punctul de pornire pentru o reușită *Călătorie în Țara Maramureșului*.

Fără îndoială, titlurile *Maramureș, promotor al culturii și identității românești în lume* sau *Maramureș – pecete de românitate* îl descriu de minune. Aici găsești încă *Focul viu*, după cum aprecia Peter Hurley, englezul devenit din turist „om al locului”, sau Miya Kosei, japonezul care în anul 2000 publică primul său album intitulat simplu *Maramureș*, apoi, în 2015, *Maramureșul meu*, ca un an mai târziu să publice albumul *Maramureș, centrul lumii*.

Ar fi bine să te pregătești așa cum se cuvine pentru câteva *Dialoguri maramureșene* adevărate, având la îndemână un *Dicționar de regionalisme și arhaisme din județul Maramureș*. Cu siguranță vei descoperi câțiva *Maramureșeni charismatici* care te vor face să iubești *Maramureșul din cuvinte* și dincolo de cuvinte...

Este locul unde poți avea *Întâlniri cu istoria*! Și cum ai putea mai bine să înțelegi *Istoria Maramureșului* înainte de a păși pe aceste meleaguri, decât documentându-te temeinic, parcurgând volume cu teme variate precum: *Maramureșul împotriva Dictatului de la Viena. 1940-1944*; *Rezistența anticomunistă din Munții Țibleșului*; *Centenarul Unirii 1918-2018*. *Maramureșul înainte și după Marea Unire a românilor*, dar și *100 de personalități maramureșene care au făcut istorie* sau *Cronica Maramureșului în date*.

La pas prin Maramureș vei putea simți *Veșnicia vremurilor*, călcând pe ulițele strâmte ce șerpuesc printre casele de lemn într-un peisaj de poveste, care te transpune parcă într-o altă lume. Trecând dincolo de *Poarta maramureșeană* poți să descifrezi sensuri și semnificații ale simbolurilor încrustate pe acestea, să descoperi *Soarele din poartă* și ce înseamnă *Lemnul în cultura populară din zonele etnografice ale județului Maramureș*. Dincolo de aceste porți, *Tentația risipirii* pur și simplu dispăre. Aici îți poți cu ușurință găsi *Refugii*, putând redacta în liniște, dacă vrei, un *Raport asupra singurătății*, poți auzi *Vocile nopții*, poți să renunți la *Orgolii* și să descoperi *Fetele tăcerii*, în timp ce *Absenții* își țin *Canonul periferiei*, notându-ți atent, într-un *Bloc Notes*, pentru mai târziu, ce înseamnă *A trăi, a scrie*.

Maramureș un muzeu viu în centrul Europei ar fi sintagma care descrie tot ce vei putea simți, experimenta, vedea și percepe. Aici vei putea să încerci portul autentic, să-ți pui la propriu *Cămeșă de sărbători* și să simți ce înseamnă *Mândrie maramureșeană* sau să calci pe covoare țesute manual și vopsite natural, aflând cu surprindere că uneori... *Covoarele vorbesc*.

De neratat este și *Săpânța*, unde o să îl cunoști, prin ceea ce a lăsat în urma lui, pe *Ion Stan Pătraș și zestrea sa artistică*, celebre deja, *Crucile de la Săpânța*, pășind într-un loc atipic, unde s-ar putea să ți se

¹ Notă: Sublinierile italice din text reprezintă titluri de cărți din colecțiile Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare. Menționez că, pentru potrivirea în context, unor volume le-am omis informația la titlu.

pară că *Cimitirul Vesel nu e vesel*.

Odată ajuns aici, *În țara bisericilor de lemn*, adevărate *Chivote ale credinței*, cu ferestruici minuscule și turle înalte care parcă ating cerul, cu siguranță vei lăsa o fărâamă de suflet. 7 dintre primele 10 cele mai înalte biserici de lemn din lume se află *Pe meleaguri maramureșene*, recunoscute la nivel internațional, 8 fiind regăsite pe lista de *Monumente UNESCO din România*. *Biserici de lemn din Maramureș*, multe altele fiind acum ridicate în diferite locuri din lume, fiindu-le recunoscută valoarea arhitecturală.

Un alt loc aparte, din același spectru, e *Robia* – un *rai sieși suficient*, locul unde *Monabul de la Robia* a simțit „fericirea de a fi creștin”, unde poți să culegi roade din *Livada dubovnicească*, unde poți înțelege mai mult decât oriunde din *Dreptele tăceri ale cuvântului*, că doar *Dăruind vei dobândi*. Este locul unde poți face *Escale în timp și spațiu sau Dincoace sau dincolo de texte*, unde poți ajunge mai ușor... *Prin alții spre sine*, fără să faci neparat *Critică la persoana întâi*, simțind, la propriu, că ești *Între lumi* sau *Între viață și cărți*, unde percepi printr-o altfel de vibrație *Ispita lecturii* și unde *Primejdia mărturisirii* are doar conotații pozitive și eliberatoare.

Poți să mergi *Acasă la meșterii locali din comuna Budești*, spre exemplu, sau să te întâlnești cu *Seniorul lemnului*, meșterul popular Pătru Godja-Pupăză, să iei „*Expresul de Maramureș*”, celebra Mocăniță, într-o călătorie magică pe *Valea Vaserului, Vișeu de Sus*. „*Elvejie*” a *Maramureșului*, singura cale ferată forestieră din țară care încă funcționează, ca o întoarcere în timp, făcându-te să realizezi că uneori e bine ca timpul să se oprească în loc, sau să faci un periplu pe la *Cetăți, castele și conace din Maramureș*.

Trebuie neapărat să lași *Urme de pași pe zăpadă* aici, să petreci măcar un *Crăciun în Maramureș*. E un adevărat spectacol! *Obiceiuri din Maramureș* nu găsești oriunde. Cete de colindători îmbrăcați în straie populare păstrează an de an tradiția de a merge la colindat din casă în casă, *Iarna maramureșeană*, cu obiceiurile și tradițiile ei, având un farmec aparte.

Este recunoscută ospitalitatea oamenilor de aici, *Maramureș în bucate* e de neratat! Nu vei ieși de la nicio casă fără să fii „ominit” așa cum se cuvine cu bucate tradiționale, care, conform Wikipedia, înseamnă „Un blid cu „tocană” (mămăligă) fiartă în lapte dulce, cu brânză de oaie, smântână și jumări, o porție de sarmale umplute cu păsat și un codru de pâine coaptă pe vatră, un pahar de horincă, iar ca desert o plăcintă creată sau cozonac cu nucă”. Volumul *Mâncarea între ritual și simbol* te poate ajuta dacă dorești să deciptezi sensurile profunde ale ritualului mâncării, pe lângă partea teoretică, cartea cuprinzând și numeroase rețete tradiționale culese de prin Maramureș.

Pentru a cunoaște *Maramureșul muzical* trebuie să asculți câteva *Armonii maramureșene* sau *Hori din Maramureș* adevărate, precum numai Frații Petreus sau *Tatiana Mibali, privighetoarea de la poalele Pietrosului* le știu interpreta.

Poți să îți găsești locuri de vizitat răsfoind numeroasele monografii despre diferite localități, unele scrise... din *Drag de Vărai*, să descoperi câte „un sat cu oameni credincioși și harnici” cum este Plopiș, cum au prins unii „rădăcini” la Borșa, orașul de la poalele Munților Rodnei, detalii despre *Săpânța cea dreaptă ca bradul* sau despre *Săcel: spațiu al tradițiilor și credințelor maramureșene*.

Vei fi surprins să afli că *Miorița s-a născut în Maramureș* sau detalii despre *Frumoasa Spria* sau despre *Călătoria îngerului prin Nord. Nichita Stănescu prin Maramureș*.

Toate aceste lucruri, și nu numai, însumează ceea ce noi numim *Maramureș brand cultural*. Maramureșenii cu siguranță rămân *Veghetori la obârșii*. Pentru majoritatea dintre ei *Sensul vieții*, când rămâi *Amfitrion* peste tradiții, supravegheat doar de *Îngerul de ghișe*, este să nu lase tradiția să moară! *Singura cale după ce am văzut cum a supraviețuit Spiritul românesc în fața unei dictaturi* și ce pot face *Voința de putere* și *Demonii mărunți* și am aflat că nici *Jocul și fuga* și nici *Frica* nu sunt o soluție, ducând *Drumul la zid* fără scăpare, iar *Vinovații fără vină* aruncați în închisori, înțelegând ce înseamnă *Riscul în cultură*, trebuie menținută *Puterea nevăzută* a tot ceea ce numim **PATRIMONIUL TRADIȚIONAL**.

Iată un *Codice pentru mileniul următor (o geografie a Maramureșului interior)*, care se încapățânează parcă să facă *Profeții despre prezent*, după ce ne-am câștigat *Dreptul la sinceritate*.

Pornind poate din *Pantelimon 113 bis* sau din oricare alt colț al lumii spre *Nicăieri.ro*, pentru a lua parte la vreo *Petrecere de pietoni*, poți afla cu surprindere că *Acasă e mereu în altă parte* și că dacă ajungi în periplul tău, spre exemplu, în *Ieudul fără ieșire*, vei putea totuși găsi *Podul*, deși scrie *No exit*, spunând în gând *Rugăciunea de antracit*, nelăsându-te stăpânit de *Arta fricii*, când descoperi că aici funcționează alte legi ale fizicii, experimentând *Căderea-n sus a corpurilor grele* și alte legi ale firii, unde *Și cei din urmă vor fi cei din urmă*.

E *Soare-n Maramureș*, vă așteptăm să îl descoperiți și să vă bucurați sufletele de la lumina lui!

Eminescu – „sub raza gândului etern”

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU

Piatra-Neamț

a) *De natura poesis*

Discuțiile privitoare la noțiunea de *poezie* datează din Antichitate, dar elucidarea obiectului numit astfel nu e definitivată nici în zilele noastre, decât din rațiuni metodologice, spre a putea deosebi această specie literară de altele, concurente. Istoria dezbatărilor pe marginea acestui produs estetic este laborioasă. În mare, s-au conturat trei direcții de descriere: formală, conținutistă și combinatorie a celor două. Esteticianul Benedetto Croce reducea radical esența scrierilor literare la *forma e niente altro che forma*. Poeticianul St. Mallarmé era încredințat că poezia este o artă doar a combinării cuvintelor, precum sunetele în muzică sau culorile în pictură; ideile sunt exterioare acestora, motiv pentru care în creație inițiativa trebuie cedată cuvintelor, nu condiționată de conținuturi, de unde ermetismul scrierilor sale din faza de apogeu a creației poetice.

Întrucât în intervenția de față ne interesează un aspect care ține de fondul, substanța ideatică sau conținutul poeziei, care constituie, totuși, o realitate a substanței sale, se cuvin reamintite câteva constatări clasice. În pofida a ceea ce s-a moștenit de la romantism încoace, care localizează fondul poeziei în afectivitatea și subiectivitatea creatorului, de unde natura sa preponderent lirică, o privire cu pretenție de obiectivitate ne aduce la constatarea că faptul menționat aici este unul simplificator. Diacronic privind lucrurile în această speță, se constată că fondul poeziei a fost, inițial cel puțin, mult mai diversificat. Sub forma poeziei au fost prezentate în culturile lumii conținuturi *religioase*, cântări închinare zeilor, din care chiar poeții moderni s-au alimentat pentru a scrie psalmi literari (Arghezi, Voiculescu etc.). Curentul literar gândirist al cărui corifeu a fost Nichifor Crainic era orientat cu prioritate spre sursele de inspirație religioase, creștin-ortodoxe. Scrierile unui literat pur precum Fr. Mauriac sunt impregnate de spiritualitate creștină, fapt care a făcut ca marii critici să-l decreteze „romancier catolic”. La fel și multe romane ale lui Julien Green sau ale puritanului american N. Hawthorne.

Științele înseși au apelat, uneori, spre a se răspândi, la forma versificată, în scrierile gnomice, din rațiuni de facilitare mnemotehnică. Pe modele/analogii matematice întâlnim, la un Ion Barbu de pildă, creații poetice în modernitate. *Tehnica* însăși, prin cuceririle sale, a sedus poeți precum Cendrars sau Apollinaire sau pe teoreticianul „futurismului”, italianul Marinetti. Dar domeniul cel mai puternic infiltrat în conținuturile poeziei este cel al ideilor filosofice, de la poemul lui Lucretius Carus, *De rerum natura*, și până în prezent. Firește, proza și teatrul s-au dovedit vehicule mai rezistente în atingerea acestui scop. E destul să-i menționăm în acest sens pe nobelizații întru literatură Sartre și Camus. Primul, filosof de formație, creator și reprezentant de frunte al existențialismului (în care vede un umanism de tip modern), și-a răspândit în mase largi ideile abstracte ale sistemului filosofic, răspândindu-le în romane ca *Greața*, *Căile libertății*, precum și în totalitatea producției dramatice și eseistice. La fel și Camus, reprezentant al „filosofiei absurdului”, deosebită de existențialism, și-a dublat literar eseurile filosofice *Mitul lui Sisif* și *Omul revoltat* prin romane precum *Străinul*, *Ciuma*, *Căderea*, drama *Caligula* etc. La rândul lor, poeții cu propensiuni ideatice și-au valorizat gândurile filosofice în nu puține creații ale genului. La noi, un Panait Cerna și-a susținut, în Germania, un doctorat pe această temă numită *Gedankenlyric*, adică *lirică de idei*, diseminată în creațiile sale poetice. Un filosof al culturii precum Lucian Blaga, creator original de sistem filosofic, dezvoltă în substanță poetică nu puține dintre viziunile sale de natură pur ideatică (teoria „minuscunoașterii”, universul misterios, *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii* etc.).

b) *Eminescu, poet și filosof*

După această trecere în revistă *à vol d'oiseau* a reliefării distinctelor categorii pe care poezia le înglobează între conținuturile sale, deci ca substanță diversificată a ei, ajungem în scurt și la problematica în discuție: cea care privește natura poeziei eminesciene născută sub zodia gândirii filosofice a Poetului

național. Ea începe, la noi, cu afirmația maioreșciană caracterizantă a scrierilor din tinerețe ale poetului, *reflexiv peste marginile iertate*. „Critica de direcție” a acestui adevărat „spiritus rector” al culturii române din a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu susținea sau nu agreea o asemenea formulă a unei poezii de natură reflexivă, deci una alimentată filosofic.

Se știe că celebrul autor al tratatului de *Poetică*, Aristotel, în cap. IX, concede poeziei o înrudire cu filosofia, prin raportare la istorie, de exemplu, aceasta fiind o știință a particularului. Nici marii critici români ai veacului următor, Lovinescu și Călinescu, nu au văzut în poetul Eminescu un filosof în adevăratul sens al cuvântului, deși i-au inventariat sursele filosofice ale gândirii și creației. Au preferat să-l cantoneze în sfera literarului, la cotele cele mai înalte, dar nu dincolo de ea. O serie întreagă de comentatori, de diferite calibre și orientări, au considerat chestiunea insuficient dezbătută ori intempestiv tranșată, propunând puncte de vedere pro și contra la întrebarea centrală și care își cere un răspuns definitiv: este Eminescu (și) filosof?

De formație filosofică, prof. univ. dr. Șt. Munteanu, în paralel cu o activitate didactică bine cota-tă în specialitatea sa, s-a ocupat de nucleul acestei problematice spinoase, elaborând lucrări personale, începând cu teza de doctorat, iar în ultimii ani proiectând și editând o sumă de volume în care și-a propus o cercetare amplă, dar și amănunțită a scrierilor tuturor cercetătorilor care au tratat, chiar și incidental, tema în discuție. Întreprinderea sa se vrea, așa cum o arată și titlul general, *O istorie a opiniilor privind filosofia lui Eminescu*.

Din această serie singulară, dovedind o pasiune obsesională pentru elucidarea chestiunii, autorul a scos în arenă până în prezent trei volume. Nu voi relua numele celor investigați în volumele anterioare, menționând doar că acesta din urmă, vol. III, Editura Eikon, București, 2022, de dimensiuni ceva mai reduse ca număr de pagini (170), dar consistent în privința tratării cu acribie a problematicei, se referă la contribuțiile a trei eminescologi, nu de aceeași importanță, dar cu contribuții notabile: esteticianul clujean Liviu Rusu, redactorul la *Revista de filosofie* Mihai Ciurdariu și profesorul de filozofie de la universitatea ieșeană Tudor Ghiddeanu, maestrul și formatorul inițial al autorului. Nu voi insista punctual asupra liniilor de forță degajate de cercetător din lucrările celor trei instanțe convocate a face lumină sau de a aduce un spor de cunoaștere în problematica urmărită. Ceea ce se poate degaja, ca un gen de concluzie, din partea celor investigați, fiecare cu volumul său de contribuție, este că balanța înclină în favoarea asumției că, în scrierile sale în ansamblu, unele doar în manuscris, poetul român nu se limitează doar la acest statut, de creator de mare clasă în domeniul estetic, ci se revelă în același timp și ca gânditor original, cu o amprentă distinctă, onorându-și un binemeritat brevet de filosof.

Cel mai tenace susținător al acestei concluzii este Tudor Ghiddeanu, el fiind și cel mai tranșant analist și vehement susținător că Eminescu își are locul său între cei decretați ca atare de către istoria filosofiei. Opinez că dacă ar fi reluate și consultate *sine ira et studio* sau *partis-pris*-uri personale cercetările pe această temă ale filosofului ieșean amintit, alta ar fi imaginea cu care noi înșine l-am recepta pe creatorul *Luceafărului*. Atât studiile din *Tratatul de istorie a filosofiei românești*, cât și analizele pertinente din lucrarea monografică *Filosofia lui Eminescu*, din 2004, contribuții argumentate de T. Ghiddeanu, ar putea ține loc cu succes unui lung parcurs al dezbaterii de pe durata unui secol pe această temă. Părerea mea este că, din pricina unei in juste cote scăzute de vizibilitate a scrierilor lui T. Ghiddeanu, întemeierile sale nu împlinesc cum s-ar cuveni de drept statutul de punct de referință al chestiunii. Discipolul său, Șt. Munteanu, și-a propus să colaționeze, discutându-le pertinent, toate cercetările privitoare la ceea ce trebuie să se numească filosofia lui Eminescu, urmând ca, în final, să facă să triumfe opiniile nu doar ale lui T. Ghiddeanu, ci și ale altor cercetători. E o cale lungă de străbătut până acolo, însă date fiind atât anvergura cercetării, cât și acuratețea cu care Șt. Munteanu dă rămadă prejudecăți și opinii slab fondate și face să se edifice coloana filosofică eminesciană, succesul nu poate fi decât de o singură parte.

Și atunci nu se va mai spune, în cultura română, doar despre Lucian Blaga *filosoful-poet, poetul-filosof*, ci marele cărturar ardelean va avea un antecesor pe această linie în personalitatea de excepție a moldoveanului cel mai român dintre toți: Eminescu, „omul deplin al culturii române”, cum îl caracteriza cu magnificență marele gânditor C-tin Noica.

Jocul de-a educația sau abolirea lui „nu”

David ILINA

Pitești

David Ilină

Am în biblioteca personală un volum impozant: *Emil sau despre educațiune*, de J.-J. Rousseau, ediția a 5-a (1923), în traducerea lui Gheorghe Adamescu. Această operă e considerată o lucrare fundamentală a pedagogiei moderne. De curând, am intrat în posesia mai multor cărți vechi, dintre care două sunt consacrate problemei educației: una (apărută în 1923, în traducerea lui I. Mihăilescu) poartă titlul *Kant și Fichte și Problema Educațiunii*, de Paul Duproix, profesor la Facultatea de litere a Universității din Geneva; a doua (apărută în 1925, în traducerea lui George Coșbuc) are titlul *Câteva idei asupra educațiunii*, de John Locke, lucrare care cuprinde două părți: partea I, Educațiunea sufletului; partea a II-a, Educațiunea morală și cea științifică. Am în față cărți celebre, câteva dintre ele scrise cu secole bune în urmă, tipărite la noi acum un veac. Am trăit o firească emoție (pe care mi-o stârnește întâlnirea cu trecutul), însoțită de o vie curiozitate în legătură cu ceea ce, de la o vreme, poartă numele de „istoria ideilor”.

Se impun din capul locului două observații de ordin general. Mai întâi, că în toate epocile civilizate chestiunea educației (cu tot ce presupune ea, atât sub aspectul conținutului, cât și sub aspectul organizării instituționale) a fost o preocupare de prim ordin în rândurile oamenilor de spirit și ale autorităților politice. Filosofi/gânditori de vază din aceste epoci au acordat educării tinerilor o atenție specială: unii dintre ei au scris tratate de pedagogie, au întemeiat școli și direcții de gândire și cercetare cu influențe semnificative până în zilele noastre, au elaborat manuale, îndreptare de folosire corectă a limbii, creștomații, dicționare, atlase, coduri de conduită manierată.

În al doilea rând, se impune constatarea că și la noi, cu deosebire în ultimele două secole, „problema educațiunii” a devenit o temă de reflecție și un obiectiv de politică publică de cea mai mare însemnătate (cel puțin la nivel declarativ). S-a pornit, în mod corect, de la premisa că educația este o resursă determinantă a progresului social, a ameliorării moravurilor publice și a emancipării intelectuale a poporului. Încă de la debutul secolului trecut, printre alte inițiative remarcabile, trebuie pomenită înființarea în 1903 de către Spiru Haret a „Bibliotecii Pedagogice” a Casei Școalelor. Fie că era vorba de contribuții proprii, fie că era vorba de traduceri din literatura de specialitate din alte culturi, importantă era grija, susținută instituțional, pentru formarea educatorilor, a profesioniștilor din domeniul educației, pentru răspândirea și însușirea temeinică a literaturii de specialitate.

Mă gândesc că, înainte de a tatona viitorul, n-ar fi lipsit de interes să-i „revizităm” pe unii dintre cei care au reflectat cândva asupra temei educației și să încercăm să valorificăm mesajul lor în folosul lumii de azi și al celei de mâine. Mi se pare că multe dintre considerațiile celor „vechi” sunt încă valabile, incită la reflecție critică, sunt stimulative pentru frământările noastre actuale pe tema educației.

Un adevăr cu valoare de axiomă în domeniul de care ne ocupăm aici este acela că nu poți construi un sistem coerent și viabil al educației decât călăuzit de o anumită concepție despre om (natura umană). Pe scurt, pedagogia – prescriptivă, prin natura ei – se întemeiază pe rezultatele psihologiei și pe considerațiile antropologiei. Inevitabil, teoreticienii educației s-au văzut puși în situația de a nu pleca la drum cu mâinile goale, respectiv de a se înarma cu o anumită înțelegere asupra semnificației umanului. Ce înseamnă „om”? Care sunt facultățile specifice sufletului omenesc și cum pot fi ele trezite la viață din starea latentă în care (se presupune că) le-a lăsat natura? Ce raport ar trebui instaurat între rațiune și afect, între voință și intelect, între cunoștințe și virtuți, între constrângere (autoritate) și libertate în formarea (împlinirea) individului ca om?

Se știe că rădăcinile reflecției pedagogice sunt mai vechi decât știința pedagogiei. Michel de Montaigne e un gânditor modern, de o mare subtilitate, cu o cultură vastă, care a asimilat temeinic învățătura celor vechi. A trăit în veacul al XVI-lea. Nu a scris vreun tratat de pedagogie, cum aveau să facă, mai târziu, Jan Amos Comenius (considerat fondatorul pedagogiei moderne) și Jean-Jacques Rousseau. Totuși, autorul celebrelor *Eseuri* a luat deseori „în cătare” problema educației, convins fiind că „partea privitoare la creșterea

și rostul copiilor este cea mai anevoioasă și de seamă parte din știința omului”. Să nu trecem prea grabnic peste această apreciere, doar din motivul că a fost rostită de prea multe ori și a căpătat patina unui slogan cvasi-formal. Din păcate, astăzi circulă ideea că orice adult capabil de reproducere e un „educator” înăscut, că aproape oricine se pricepe în mod „natural” la educație, confundată cu „creșterea”, ba – chiar mai rău – că nu e nevoie de cunoștințe și talent, de principii și norme pentru a presta cu bune rezultate acest soi de activitate.

Montaigne împărtășește convingerea că „păcatele noastre de căpetenie sunt împlântate din cea mai fragedă copilărie și cea mai însemnată călăuzire stă în mâinile dădacelor noastre”. Altfel spus, impregnările intelectuale și afective din primii ani de viață ai copilului sunt decisive pentru formarea personalității viitorului adult. Suntem ceea ce obiceiul sau „îndătinarea” a făcut din noi. E greu să îndreptăm ceea ce a fost croit strâmb (Kant credea la fel). De aici imensa răspundere a „dădacelor”. Mediul familial, climatul lui afectiv și moral, pârghiile de autoritate și îngăduințele utilizate în relațiile dintre părinți și copii vor determina profilul caracterial al celor care urmează să se integreze în comunitatea adulților. În mare măsură, fiecare societate va ajunge să se confrunte, la un moment dat, cu dezordinile pe care le-a îngăduit ori nu le-a sancționat la timp, cu necuviințele pe care le-a tolerat în anii în care cetățenii ei de azi erau prunci.

Supravegherea, controlul, obligarea, chiar coerciția (dar neapărat cu tact, cu „blândețe exigentă”, eradicând „barbara educațiune a nuielui”, după expresia inspirată a lui J. Locke) nu pot fi neglijate ori eliminate. Impunerea anumitor obligații și interdicții sunt indispensabile pentru educația *morală* a copiilor. Nu-i putem lăsa de capul lor, nu-i putem scăpa de tot din „frâu”, decât cu riscuri considerabile pentru calitatea vieții și a relațiilor interumane în societatea de mâine. În limbajul de astăzi (al lui J. Piaget și al lui L. Kohlberg), aceste „limite impuse” reprezintă instrumentele inducerii *moralității heteronome*, întemeiată pe utilizarea *constrângerii* și pe conștientizarea *consecințelor* propriilor fapte. Ele reflectă însă numai o latură a problemei. Potrivit aceluiași autori, în jurul vârstei de 7 sau 8 ani se produce trecerea la *moralitatea autonomă*, care este o morală a *cooperării*, întemeiată pe *intențiile* actelor. De această dată, instrumentele formării conștiinței morale sunt judecata rațională, dar și jocurile, asumarea de roluri, evaluarea atitudinilor și comportamentelor cu semnificație etică (ale altora, dar și pe cele proprii).

Considerațiile de mai sus mi-au fost prilejuate de ideile lui David Eberhard – psihiatru suedez, specializat în problemele (dezechilibrele) psihice ale copiilor. El avertizează asupra pericolului imens pe care îl reprezintă pentru sănătatea societății și a indivizilor scăparea de sub control a educației copiilor, refuzul ori incapacitatea adulților (părinții, în primul rând) de a exercita responsabil autoritatea parentală. „Trăim în epoca copiilor desfrânați și needucați, iar părinții preferă să nu se implice în proces”, afirmă Eberhard în cartea sa recentă *Copiii la putere*.

Asistăm stupefiați la transformarea educației din *grijă* asumată conștient în *joacă fără reguli*, după înclinația fiecăruia. Mulți părinți, cu deosebire tineri, l-au abolit pe „nu”. Ei cred că a interzice, a opri, a refuza e mai rău decât a recurge la coerciția fizică. Sunt de părere că experimentarea libertății e posibilă fără experimentarea concomitentă a constrângerii. A fi „spontan”, „rebel”, „nonconformist”, „descurcăreț” e mai de preț decât a fi „cuminte”.

Pe mâna cui încap *munca* de educație, cea mai dificilă și totodată mai delicată dintre activitățile omului? Așa-zisa „educație permisivă”, cu care se grozăvesc mulți dintre părinți de azi, vine mai degrabă din incompetență și iresponsabilitate, din criza de timp în care se zbate familia actuală, decât dintr-o viziune coerentă despre educație. Mulți (tot mai mulți) părinți nu mai au timp (nu mai sunt lăsați să aibă timp) pentru a reflecta asupra educației, pentru a-și asuma în cunoștință de cauză rolul de educatori ai propriilor copii. În plus, ei nu își recunosc incompetența, lipsa unor cunoștințe elementare privitoare la activitatea de educare. Și, din păcate, le e străină ideea de educație permanentă. Scăpați ei înșiși, la vremea lor, din „mâna părinților”, dar și a profesorilor, actualii părinți ajung la concepția stranie că nu trebuie să contrazică copilul, să-l refuze, pentru că așa ceva ar stârni frustrare, furie, agresivitate. De fapt, ei își justifică neimplicarea invocând idealul libertății! E aici o doză de ipocrizie perversă! Așa ajung unii părinți să îi transforme pe copiii lor în monștri „lipsiți de empatie socială, fără norme și limite” (Eberhard). Copiii „corconiți”, ai căror părinți – dintr-o proastă înțelegere a dragostei părintești – nu le refuză aproape nimic, nu vor ajunge să își respecte părinții, dar nici pe alții, deseori nici măcar pe ei înșiși. Ei vor ajunge să creadă că li se cuvine ceea ce ar fi trebuit să obțină prin efort personal, prin sânguință și sacrificii. Când așteptările lor nu se vor împlini, se vor confrunta cu tulburări de anxietate, vor adopta atitudini disprețuitoare, de ostilitate, anomie și agresivitate.

În cărțile vechi de care am pomenit la început e abordată și chestiunea educației permisive, a raportului dintre constrângere și libertate în educație. Merită să-i ascultăm pe cei care au reflectat serios la aspectele de fond ale acestei chestiuni. Cultura *disciplinei* (interiorizată ca autocontrol rațional, ca stăpânire de sine) și cultura *libertății* nu trebuie să fie separate.

Gânduri despre cititorul elevat

David ILINA

Pitești

Dacă orice (sau aproape orice) este (sau poate fi) investit ca *semn* pentru ceva diferit de el, înseamnă că suntem etern condamnați la citire. Lucrurile capătă înțeles unele prin altele (filosofii ar putea socoti conexiunea universală drept o condiție de inteligibilitate a lumii). Ceea ce nu se leagă ori nu se țese ca *text*, nu poate fi „citit”, rămâne nedeslușit. Numai în text ori în context, o entitate oarecare e ceea ce e. Altfel, în desăvârșită izolare, aceasta nu e, sau, mai bine zis, e nimic.

A se observa că din „semn” derivă cuvinte ca „semnificație”, „însemnare”, „însemnat”, „semnătură”, „a desemna”, „a semnala”. De aici se poate deduce că noima sau însemnătatea oricărui lucru e dincolo de el, undeva în cerul semnelor. Mai mult, în lumea omului stăpân e cel ce stăpânește semnele (de regulă i se dau în stăpânire). Așa se face că, uneori, lumea se mișcă la „un semn”. E nevoie de un simplu semn pentru ca energiile să se dezlănțuie, ca neamurile să se pună în mișcare. (Zice poetul, referindu-se la „furtunosul” sultan Baiazid: „N-au avut decât cu ochiul ori cu mâna semn a face// Și Apusul își împinse toate neamurile-ncoace”. Poți trăi în „umbra crucii”, dar și semiluna își are „umbra” ei. Crucea, semiluna și, ca ele, atâtea altele sunt semne de apartenență, de recunoaștere, semne identitare).

Lumea celor existente devine (pentru noi) *realitate* abia prin mijlocirea semnelor. De îndată ce oamenii le-au dat *nume*, lucrurile au căpătat relevanță, un fel nou de a fi. Marea carte a naturii e scrisă în „caractere geometrice” (era părerea lui Galilei), nu ne rămâne decât să o „citim” adecvat, folosind codul potrivit. A cunoaște, a înțelege, a desluși înseamnă a decodifica. Dar și a interpreta. Pentru civilizația umană, scrisul și cititul sunt acte fundamentale, de nedespărțit, cu precizarea că scrisul livrează obiectul și rațiunea de a fi pentru citit, iar cititul întregeste, încheie propriu-zis actul fondator al scrisului. Prin ele, lumea capătă, pentru noi, rânduială, noimă. Cu timpul, scrisul și cititul se transformă în activități distincte, de sine stătătoare, se instituționalizează, se învață, dobândesc caracter ritualic, marcând profund existența umană.

Propriu-zis, a citi nu e totuna cu a interpreta semnele naturale (fumul e semn pentru foc). Cititul e legat de *inventarea* unui cod, a unui alfabet (repertoriu de semne) cu ajutorul căruia se alcătuiesc cuvinte și mai apoi propoziții, chiar texte întregi. Există o istorie a scrisului, dar și a tehnicilor de lectură... Cum s-a tot spus, trecerea de la comunicarea orală la cuvântul scris determină trecerea la un nou tip de civilizație, îndeosebi după inventarea tiparului.

Cu timpul, tiparul, cartea și biblioteca devin simboluri-cheie ale civilizației moderne. Cei care vizitează Biblioteca Abației din Melk ori Biblioteca Națională din Viena (pot fi alese multe alte exemple) sunt cu siguranță impresionați, copleșiți de sentimentul că te afli în imperiul cărților, sub vraja lor. Un sanctuar al memoriei colective.

În ultima vreme, intelectualii (dar nu numai ei) deplâng restrângerea apetitului pentru lectură, în special în rândurile tineretului fascinat de noile tehnologii ale comunicării. Textele scrise ori tipărite pe hârtie (ziarele, revistele, cărțile – mai ales ele) sunt folosite din ce în ce mai puțin și avem de-a face cu stingerea plăcerii de a citi și înlocuirea ei cu alte forme ale plăcerii comunicative. Se pare că civilizația imaginii a învins-o pe cea a cuvântului scris. *Homo videns* a triumfat asupra lui *Homo loquens*, ne previne Giovanni Sartori... Așa să fie?

Am întâlnit de curând sintagma „cititorii de rând”, cu referire expresă la cititorii de literatură. Exprimare care n-ar trebui să frapeze, de vreme ce i se dă (și chiar are) o largă aplicabilitate, fiind utilizată pentru a desemna ceea ce e comun, obișnuit, mediocru, grosier, lipsit de strălucire sau relevanță, prin opoziție cu ceea ce aparține performanței de rang superior, cu ceea ce e elevat, rafinat, excepțional. „De rând” pot fi (unii) cititori, dar și (unii) scriitori (admirați, de regulă, de cei dintâi).

Cititorul e socotit „de rând” când e incapabil să sesizeze mesaje „de adâncime”, implicite ori subînțelese, să treacă dincolo de aparențe, de logica de suprafață a relatării faptelor. Ca cititor comod, el

nici nu are așteptări prea mari de la textul scris, nu vrea să se „chinuie” cu povara descifrării unor sensuri subtile, complicate. Nu vrea ca o povestire (nuvelă sau roman) să-i dea de gândit, să-l pună pe gânduri, să-i zgâlțâie convingerile, ci să-l relaxeze, să-i ofere posibilitatea unei „evadări din cotidian”. Ceea ce contează e plăcerea lui particulară, subiectivă, conjuncturală, de moment. Îl recunoști după înclinația lui spre literatura „ușoară”, de amuzament, cu mesaj explicit, cu dialoguri facile, spumoase, în cascadă, cu descrieri realiste de peisaje, cu situații conflictuale care trasează linii de demarcație nete între bine și rău. Dar și după reacția lui elementară de tipul „mi-a plăcut”/„nu mi-a plăcut”, neînsoțită de comentarii ori argumente justificative, de invocarea unor minime temeuri de natură estetică. Trăiește cu maximă plăcere emoțiile elementare, simple, nesofisticate. Stilul analitic, aluziv, abscons, simbolic îl derutează, îl obosește, pentru că depășește zona agreabilului, pentru că îi solicită nu doar imaginația, ci și reflecția. Să nu fim prea aspri: toți simțim nevoia, din când în când, să ne relaxăm, să evadăm, să scăpăm din „clește”.

Ni se sugerează că există mai multe categorii (clase) de cititori. Diferențierea cititorilor se realizează după mai multe criterii. Dacă avem în vedere sfera de interese, cititorii de știință popularizată nu sunt neapărat și cititori de texte teologice, cititorii de poezie nu sunt neapărat și cititori de cronici teatrale, cititorii de basme nu sunt neapărat și cititori de texte filosofice ori de literatură erotică. După criteriul „metodei”, se știe că unii citesc haotic, la întâmplare, „după ureche”, fără „program”, alții citesc cu „program”, conduși de un principiu ordonator etc. După complexitatea și dificultatea mesajului, unii sunt cititori de texte „grele”, ce presupun o inițiere prealabilă, un ocol propedeutic, o „practică” îndelungată și răbdătoare, în vreme ce alții preferă texte „ușoare”, amuzante, distractive, nemijlocit accesibile, care nu presupun vreun efort special de înțelegere.

Expresia de la care am pornit nu vizează un aspect cantitativ, ci unul calitativ. Nu despre *mulți* sau *puțini* se vorbește, ci despre *calitatea* cititorilor, mai precis despre competența lor în postura de cititori (de texte scrise și/sau tipărite). Mai precis, ne cere să deosebim între cititorii începători, novici, care abia acum se familiarizează cu tehnica cititului, asimilând gradual plăcerea lecturii, și cititorii experimentați, specializați, care au parcurs un îndelungat exercițiu („și-au tocit coatele”) în domeniu. Criticul literar Alex Ștefănescu se consideră în ultimă instanță un *cititor*, dar unul profesionist, avizat, cu o anumită pregătire și experiență. E de părere că, în afară de competența validată prin studii de specialitate de nivel universitar și recunoașterea colegială (a celor din branșă), „deosebirea dintre un critic literar și un om obișnuit este că ultimul citește ce-i place, iar criticul literar citește foarte multă literatură fără valoare”. El (generic vorbind) are sarcina, deloc ușoară și de mare responsabilitate publică, de „a separa grâul de neghină”, cum se spune, de a feri literatura autentică de improvizații, de impostură și mediocritate. În orice cultură, aceasta e o sarcină aflată mereu pe rol, niciodată încheiată. Sarcina criticii e să fixeze un canon, să traseze câteva jaloane, să orienteze, să semnaleze derapaje ori rateuri, pretenții nejustificate în materie de creație literară.

Tartorele contemporan al criticilor literari de la noi, Nicolae Manolescu, e de părere că receptarea literaturii e și trebuie să rămână o chestiune de gust, de preferință (eminamente subiectivă), dar fără rolul călăuzitor al criticului literar cititorii obișnuiți ar fi ușor de manipulat în alegerile lor de către edituri, interesate de profit, iar nu de valoarea estetică.

Desigur, și printre cititorii neprofesioniști putem întâlni oameni culți, cu gusturi rafinate, cu judecată critică serioasă, nuanțată, capabili să discearnă între valoare și nonvaloare (sau între valoare și pseudovaloare), persoane care știu să argumenteze, să identifice filiații, influențe, conexiuni relevante, inaccesibile spiritului comun. Nu trebuie să fii critic literar pentru a te califica printre cititorii „de vârf”.

Cercetări serioase au relevat, totuși, că mulți nu pricep mare lucru din puținul pe care îl citesc, nu trec dincolo de un anumit prag (nivel) de înțelegere a textelor. Am întâlnit persoane care au dificultăți de citire, se opintesc în cuvinte, nu respectă semnele de punctuație, ceea ce înseamnă că, neobișnuiți cu lectura, nu știu care e funcția lor. Bâguielile, ezitățile lor, tonul sec, inexpresiv, complet neadecvat conținutului, sunt descurajante pentru autor, pentru cei care iubesc literatura.

Cade în sarcina școlii, a instituțiilor de cultură în sens larg (în care includem și instituția criticului literar) de a ridica nivelul de receptare a literaturii, „competența” cititorilor.

Alexandru Roman (1826-1897) – fiu de seamă al Bihorului

Rozalia BARTA

Oradea

Pe 27 septembrie 2022 s-au împlinit 125 de ani de la trecerea în veșnicie a cărturarului bihorean Alexandru Roman. Personalitate reprezentativă a Bihorului din cea de-a doua jumătate a veacului al nouăsprezecelea, Alexandru Roman a fost profesor universitar, ziarist, politician și membru fondator al Academiei Române. Acesta a fost, totodată, unul dintre cei mai importanți lideri ai mișcării naționale a românilor din Imperiul Austriac, iar ulterior din Imperiul Austro-Ungar. A fost un luptător aprig pentru cauza românilor din teritoriile amintite, prin promovarea unei agende care milita pentru drepturile și libertățile poporului român. A făcut acest lucru prin prisma multiplelor poziții pe care le-a ocupat, precum cea de profesor universitar la Universitatea Regală din Budapesta, redactor al jurnalelor politice din Budapesta, *Concordia* și *Federațiunea*, cât și de politician ca deputat ales de Ceica (Bihor) în Parlamentul din Budapesta.

Origini, familie și studii

Alexandru Roman (n. Papp) s-a născut la 26 noiembrie 1826 în comuna Aușeu, într-o zonă pitorească, aproape de intrarea în Defileul Crișului Repede. A fost fiul preotului paroh greco-catolic Ioan Papp și al soției sale, Maria. Moștenirea paternă este una semnificativă, provenind dintr-o „familie veche de preoți români, unde preoția se moștenește din tată în fiu”. Numele său de familie la naștere –

„Papp” (Popa) – consacra un „nume de familie nobilă”¹ în perioada imperiului austriac, mama lui Alexandru Roman, Maria Magdalena (1803-1868)², o vrednică preoteasă, fiind la rândul ei fiică de preot. Originile ei familiale provin din familia Dragoș din Bihor, înnobilită în 1609-1610 de principele Gabriel Báthory, cu titlul „de Toplița” și cu blazon. Tot în Aușeu, pe valea Crișului Repede, s-a născut pe 12 ianuarie 1829 și cel de-al doilea copil al familiei – Iosif Roman (1829-1908)³, singurul frate al lui Alexandru.

Tatăl lui Alexandru Roman s-a născut la 6 august 1798 în localitatea sibiană Micăsasa, din apropierea Blajului, una dintre localitățile emblematice pentru spiritul românesc din Transilvania. A urmat cursurile Facultății de Teologie din Blaj, conform tradiției din familie, devenind preot la 18 octombrie 1823⁴. S-a bucurat de generozitatea episcopului Samuil Vulcan, fiind mutat în dieceza Oradea și numit capelan al parohiei Vadu Crișului. Devine preot al ctitoriei greco-catolice din localitatea Aușeu începând din 1825, comunitate pe care o va sluji timp de cinci ani, până în 1830. De altfel, merită să subliniem că în apropiere de Aușeu se află localitatea Tinăud, unde Constantin Șerban Basarab, zis Cârnu, a ctitorit una dintre cele mai vechi biserici de piatră din regiunea Crișana în perioada în care a fost domn al Țării Românești (1654-1658). Această biserică reprezintă un adevărat monument de arhitectură.

Ioan Papp a cerut în 1830 să fie transferat în cadrul parohiei din localitatea bihoreană Rogoz, care a aparținut de domeniul episcopal greco-catolic din Holod, satul natal al cărturarului Iosif Vulcan.

¹ Ioan Chira, *Alexandru Roman – un reputat intelectual bihorean*, în *Aletheia*, Oradea, nr. 2 din 1993, p. 92.

² C. Pavel, *Contribuție la istoria Bihorului, Alexandru Roman 1826-1897, discurs comemorativ*, Beiuș, 1927, 64 p.

³ Teodor Neș, *Oameni din Bihor, 1848-1918*, Oradea, Tipografia Diecezană, 1937, pp. 52-58.

⁴ Ioan Chira, *op. cit.*, p. 92.

Aici, preotul Papp a fost vizitat deseori de către episcopii Samuil Vulcan și Vasile Baron Erdélyi, Petre Dejeu consemnând că tatăl lui Alexandru Roman „era foarte simpatic, primitiv de oaspeți, avea o vorbă dulce și maniere într-adevăr nobile”. Preotul Papp a trăit până la sfârșitul vieții în satul Rogoz, unde a fost și înmormântat.

Alexandru Roman a primit o educație aleasă de la părinții săi. Potrivit obiceiurilor vremii, educația elementară se primea în casa părinților, sub atenta supraveghere a acestora, dar și cu eforturi financiare aflate exclusiv în sarcina lor. Părinții l-au îndrumat apoi către școala gimnazială din Beiuș, unde a urmat clasele din ciclul secundar în perioada 1836-1842. Limba de predare în școala întemeiată de episcopul Samuil Vulcan în 1828 a fost latina. Ulterior, a urmat studiile universitare în cadrul Academiei de Drept din Oradea, în perioada 1842-1845, absolvind Filosofia și Dreptul „cu rezultate excepționale”⁵.

Încă de tânăr, Roman a fost înconjurat de adevărate repere morale precum episcopul Samuil Vulcan sau Vasile Erdélyi, aceștia prețuindu-i pe frații Roman pentru „buna educație familială și distinsele lor aptitudini sufletești”. Cei doi i-au sprijinit și din punct de vedere financiar, punându-le la dispoziție și infrastructura lor socială⁶. Prin urmare, în toamna anului 1845 Alexandru Roman se va îndrepta către cariera de preot. A studiat Teologia la Institutul „Sf. Barbara” din Viena timp de trei ani, în perioada 1845/6-1847/8, fiind beneficiarul unei burse a Episcopiei Unite cu Roma din Oradea. Evenimentele revoluționare din timpul Primăverii popoarelor din 1848 îl surprind pe tânărul Alexandru Roman în Viena, fiind student în anul IV. Profunde tulburări sociale îl obligă să revină în sânul familiei din Bihor. Întors în țară, acesta și-a susținut examenele restante în particular, la Oradea.

Primii pași în cariera de profesor

Cercetătoarea Mária Berényi a apreciat că, după întoarcerea pe meleagurile de origine, Alexandru Roman „își schimbă numele, așa cum au făcut în timpul revoluției mulți tineri înrolați în mișcarea de eliberare națională. Astfel, din Alexandru Pop devine Alexandru Roman, la fel procedând și fratele său, Iosif Roman”⁷. Roman a luat contact direct cu revoluțiile maghiară și română, îndeplinind „serviciul de translator al scrisorilor lui Kossuth și Avram Iancu, pe lângă comandamentul brigăzii lui Simonffy, cu sediul la Crișcior, lângă Beiuș”. Din această calitate a avut posibilitatea de a cunoaște direct modul în care s-au desfășurat tratativele de pace între cele două părți combatante⁸. Potrivit lui Octavian Metea, prezența lui Alexandru Roman a fost semnalată de cercetările istorice abia în perioada postrevoluționară, „când a încercat să reabiliteze memoria celei mai triste și contestate figuri bihorene: deputatul Ioan Dragoș, unchiul său din partea mamei, mediatorul desemnat de Kossuth pentru a discuta pacea cu Avram Iancu”⁹.

Tot în 1848, Alexandru Roman a debutat în cariera didactică, ca profesor de limba și literatura română la clasa a treia a Gimnaziului din Beiuș, înființat la 6 octombrie 1828 de episcopul Samuil Vulcan. Avea doar 22 de ani. Alexandru Roman s-a remarcat în activitățile sale prin „vocația de întemeietor”¹⁰. În anul revoluționar 1848-1849 a fost cel dintâi profesor al Gimnaziului românesc din Beiuș, care a introdus predarea disciplinelor în limba română în locul celei latine, acțiune care a însemnat un act de-a dreptul revoluționar în acel moment.

Alexandru Roman a fost primul profesor care a avut curajul să introducă limba română în locul celei latine, fapt care a fost împotriva ordinelor guvernului maghiar. Gestul a condus la înlăturarea sa din funcție. Tânărul profesor a fost pus să aleagă între hirotonisirea sa, ca preot, pentru a rămâne în învățământ sau de a urma calea căsătoriei pentru a putea sluji într-o parohie. Cererea lui Roman „de a mai rămâne un an «neordinat» ca profesor”¹¹ în anul școlar 1849-1850 a fost respinsă de către autorități. Rămas fără slujbă, acesta este nevoit să părăsească Beiușul pentru a se muta la Oradea, unde continuă să

⁵ Ioan Chira, *op. cit.*, p. 93.

⁶ Petre Dejeu, *Viața socială a lui Alexandru Roman*, în Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” din Oradea, *Fond documentar*, cota V 2001, p. 91.

⁷ Mária Berényi, *Figuri bihorene. Alexandru Roman (1826-1897)*, în *Foaia noastră*, an 35, nr. 16 din 1985, p. 6.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Octavian Metea, *Alexandru Roman*, în *Familia*, seria a V-a, anul 2 (102), nr. 9 (13) din septembrie 1966, p. 9.

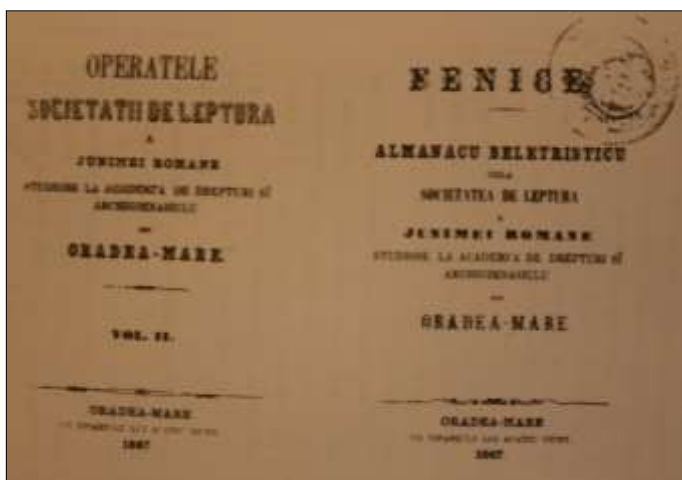
¹⁰ Cornel Munteanu, *Centenar (1897-1997). Alexandru Roman – vocația de „întemeietor”*, în NOI: *săptămânal al românilor din Ungaria*, an 7, nr. 42 din 1997, p. 6.

¹¹ Gelu Neamțu, *Alexandru Roman, marele fiu al Bihorului*, Oradea, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, 1995, p. 21.

aprofundeze studiul limbii și literaturii române, are preocupări literare, traduce versuri din limba germană și devine corespondent al lui George Barițiu, publicând în *Gazeta Transilvaniei*. Primele corespondențe sunt semnate cu pseudonimul *Catone*, la care îi adaugă ulterior și pseudonimul *Censoriul*.

Decizia lui Roman de stabilire la Oradea nu a fost întâmplătoare, întrucât „aici aducea cu sine una dintre cele mai importante revendicări ale revoluției, dreptul românilor din acele părți de a avea instrucție și educație în limba lor maternă”¹². Pentru împlinirea acestui ideal, de înființare a catedrei de limba și literatura română la Liceul „Premonstratens” (1851) din Oradea și la Academia de Drept (1850) s-au făcut mai multe demersuri către autorități. În așteptarea înființării catedrei mult dorite, care a durat peste un an, profesorul Alexandru Roman va depune o cerere pentru a obține un post de funcționar la prefectura din Mișca (comitatul Bihor), cerere care i-a fost aprobată. Astfel, Roman va lucra în serviciul central al Eparhiei din Oradea.

Peste doi ani, la 29 februarie 1851, prin decret al guvernului imperial, Alexandru Roman a fost numit primul profesor titular de limba și literatura română la Liceul „Premonstratens” din Oradea, școală în care doar un sfert dintre elevi erau români. În afara catedrei pe care a ocupat-o timp de doi ani, profesorul Alexandru Roman s-a preocupat de îndrumarea și organizarea tineretului în „Societatea de lectură a Junimei Române studioase la Academia de drepturi și Archigimnasiulu din Oradea-Mare”, despre care Ioan Chira spunea că a fost „un adevărat centru de ucenicie națională”¹³, în care se muncea cu multă răbdare pentru o educație „ce se cerea imperios împlinită”¹⁴ și nu pentru o răsplată materială sau alte veleități. Alexandru Roman a fost încrezător în capacitatea spirituală și talentul tinerimii române de a contribui la înfăptuirea renașterii naționale. Meritul tânărului profesor a fost că a reușit, prin talent și tenacitate, să ridice la Oradea „steagul luptei” în apărarea și promovarea limbii române și culturii naționale în rândul tuturor românilor. Este de menționat că societatea de lectură funcționa cu sprijinul și sub protecția episcopului greco-catolic de Oradea, Vasile Erdélyi (1794-1862)¹⁵, urmașul direct al episcopului Samuil Vulcan, filantrop și mecena al românilor ardeleni.

Lecția de deschidere susținută de Alexandru Roman a avut loc pe 17 martie 1851, într-un cadru festiv. Tânărul profesor a reușit prin cuvintele sale să transforme importanța politică și culturală a momentului, afirmând că „înființarea catedrei de limba și literatura română la Academia de Drepturi din Oradea constituie un «document viu, cum că principiul unei asemenea îndreptățiri» se va extinde și asupra românilor”¹⁶. Această catedră devine în scurt timp „o tribună de afirmare și propagare a culturii naționale, o tribună oficială de unde se făurea viitorul”¹⁷. Succesul lui Alexandru Roman a fost atestat prin cuvintele sale de peste câteva luni, „tinerimea e însuflețită, simțămintele naționale-s stârnite”¹⁸, ceea ce echivala cu o mare victorie de etapă în lupta pentru emanciparea românilor transilvăneni.

Teodor Neș spunea despre Alexandru Roman că, din poziția sa de profesor de limba română al liceului „Premonstratens” din Oradea, acesta „a lămurit, cel dintâi, pentru școlari structura limbei românești și a deslușit frumusețile ei”¹⁹. Iosif Vulcan a adus la rândul său un omagiu profesorului său din gimnaziu, Alexandru Roman, amintindu-și că era aparte față de ceilalți profesori: toți aceștia purtau „reverenzi albe, unul singur, pare-mi-se cel mai tânăr, purta «civil preoțesc» negru. Figura lui simpatcă și

¹² *Ibidem*, p. 22.

¹³ Ioan Chira, „Societatea de lectură” din Oradea, în *Contribuții culturale bihorene*, Oradea, 1974, pp. 37-49.

¹⁴ Vasile Bolca, *Lepturiștii din Oradea*, în revista *Transilvania*, Sibiu, nr. 2, februarie 1944, pp. 135-137.

¹⁵ Iudita Călușer, *Episcopia Greco-Catolică de Oradea*, Oradea, Editura Logos, 1994, p. 147.

¹⁶ Gelu Neamțu, *op. cit.*, p. 23.

¹⁷ Ana Căciu, *Alexandru Roman: un academician român*, în *Crișana*, Oradea, anul 21, nr. 283, 1 decembrie 1966, p. 2.

¹⁸ Apud. Catone Censoriul, *Correspondență din Biharia*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 59 din 23 iulie 1851, pp. 245-247.

¹⁹ Teodor Neș, *op. cit.*, p. 106.

înfățișarea lui elegantă îmi stârniră o impresiune plăcută, pe care niciodată nu am uitat-o”²⁰.

Istoricul bihorean Viorel Faur a arătat că Alexandru Roman a făcut apel la elevi în vederea susținerii de către aceștia a necesității unei societăți de lectură. Ei „au solicitat oficialităților permisiunea de a înființa o «însoțire literară»”²¹, cu intenția clară de a avea un cadru în care să își perfecționeze cunoștințele de limbă română. În toamna anului școlar 1851-1852, profesorul Alexandru Roman a invitat tinerii elevi români din școlile orădene să se înscrie într-o grupare cu o dublă vocație: literară, dar și spirituală – „Societatea de lectură a Junimei Române studioase la Academia de drepturi și Archigimnasiul din Oradea-Mare”²². Acest context le-a prilejuit cadrul necesar completării cunoștințelor elevilor primite în școală, dar și stimulării creativității lor. În baza statutului societății mai sus amintite, aprobat la 21 martie 1852, ședințele se desfășurau în cadrul „Seminarului român domestic din Oradea Mare» sub conducerea primului comitet ales format din care făceau parte: Petru Venter, Gh. Deheleanu, Paul Vela și Vasile Iuțiu”²³. Societatea de lectură din Oradea a reprezentat „cea dintâi societate culturală și literară întemeiată la românii din Transilvania”²⁴.

Alexandru Roman a fost profesor de română la Oradea o perioadă scurtă de numai doi ani (1851-1853), însă bogată în realizări. În octombrie 1853, Episcopul Vasile Erdélyi a obținut de la Ministerul Cultelor din Pesta o bursă de studii pe care o va acorda tânărului său discipol, ca semn al prețuirii pe care i-a purtat-o.

Aprofundarea studiilor la Viena și primii ani din Budapesta

În perioada 1854-1857 va continua să se perfecționeze în cadrul Seminarului Teologic al Universității din Viena, unde a frecventat cursuri de matematică și științe fizico-chimice. Pe lângă limba maghiară, pe care Roman a învățat-o în perioada studiilor din Oradea, acesta a fost interesat de cunoașterea mai multor limbi, printre care latină, greacă, limbi slave, dar și limbi moderne precum germana, franceza, italiana sau engleza.

Deși a absolvit studiile universitare de Teologie cu „magna cum laude”, Alexandru Roman nu s-a hirotonit întru preoție întrucât și-a dorit să fie „mai liber” și să se poată dedica luptei pentru „drepturile neamului său și pentru cultura poporului său”²⁵. Beneficiind de o cultură generală bogată, precum și de o pregătire teoretică solidă, Roman a devenit translator și funcționar la Consiliul locotenenței regale din Budapesta, între anii 1857 și 1862. Din această postură va colabora cu episcopul Vasile Erdélyi în vederea înființării „unei catedre de limba și literatura română la Universitatea din Pesta”²⁶.

Episcopia Greco-Catolică de Oradea, prin episcopul Vasile Erdélyi, a făcut mai multe demersuri către oficialitățile timpului solicitând înființarea catedrei de limba și literatura română la Universitatea Regală din Budapesta. Ideea unei catedre universitare românești nu era nouă, ea fiind menționată și în Petiția națională de la Blaj (1848). Universitatea din Budapesta a intrat în posesia memoriilor episcopului, dând curs cererilor sale. Senatul Universității a acceptat ideea, dar și propunerea ca în funcția de profesor să fie numit Alexandru Roman, cunoscut pentru vasta sa cultură.

Din momentul aprobării solicitării, episcopul Vasile Erdélyi a susținut numirea profesorului Alexandru Roman la catedra nou înființată. Fiind un tânăr merituos și având parte de o conjunctură fericită, Alexandru Roman a devenit întâiul profesor numit al catedrei de limba și literatura română al Universității Regale din Budapesta, poziție pe care o va păstra până la sfârșitul vieții sale (1862-1897).

Decretul de nominalizare este semnat pe 20 decembrie 1862, iar la câteva luni distanță, pe 27 aprilie 1863, Alexandru Roman, primul profesor al acestei catedre, va ține discursul inaugural. Ca dovadă a aprecierii activității sale, va fi promovat în funcția de profesor titular (1872-1897), pe care o va păs-

²⁰ Iosif Vulcan, *Alexandru Roman*, în Iosif Vulcan, *Publicistică*, vol. 2, ediție îngrijită, note și indice de nume de Lucian Drimba, București, Editura Minerva, 1989, p. 192.

²¹ Viorel Faur, *Societatea de lectură din Oradea (1852-1879)*, în *Cultura românilor din Bihor 1849-1918*, Oradea, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, 1992, pp. 15-44.

²² Petre Dejeu, *Monografia Municipiului Oradea și Județului Bihor 1919-1924*, vol. I. *Așezămintele culturale*, Oradea, Tipografia Transilvania, 1926, p. 12.

²³ Ioan Chira, „Societatea de lectură” din Oradea, p. 41.

²⁴ Vasile Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, Cluj, Editura ziarului *Tribuna Ardealului*, 1944, p. 73.

²⁵ Petre Dejeu, *Viața socială a lui Alexandru Roman*, loc. cit., p. 92.

²⁶ *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Roman Alexandru, București, Editura Academiei, 1979, pp. 738-739.

tra până la sfârșitul vieții. Au existat și momente când a fost în pericol să își piardă funcția. Un astfel de moment a fost în 1868, când primește dispoziția de a nu mai preda în limba română unele cursuri și în anul 1870, când a fost la închisoare. Din păcate, eruditele sale prelegeri și numeroasele însemnări pe care le-a făcut în timp nu au fost publicate.

Mai târziu, Alexandru Roman a avut intenția să se retragă de la catedră, bolnav fiind, „dar în urma stăruințelor a numeroși prieteni și a multor personalități politice a luat decizia de a rămâne în fruntea catedrei a cărei existență ar fi fost în pericol odată cu plecarea sa”²⁷. În perioada de profesorat la Universitatea din Budapesta a avut, printre studenții pe care i-a educat și îndrumat, nume de personalități care și-au onorat profesorul. Printre cei pe care i-a îndrumat se numără Ioan Slavici, Iosif Vulcan, Enea Hodoș, Vasile Goldiș, Ilie Dăianu, Elie Cristea, Aurel Trifu, Valeriu Braniște, Aurel Lazăr și, nu în ultimul rând, Ilarie Chendi.

Criticul Ilarie Chendi spunea în 1910 despre profesorul său Alexandru Roman că fusese înzestrat cu mult bun simț, „cu un frumos dar de vorbire, inima lui românească era un izvor de veșnice îndemnuri, cursurile lui te ispiteau prin evlavie față de trecutul nostru literar și istoric. Era o atmosferă prielnică și sănătoasă în jurul bătrânului academician și tinerii noștri sub influența lui eșau mai oțeliți în dragostea de neam”²⁸.

Cu experiența dobândită la conducerea societății literare din Oradea, Alexandru Roman s-a evidențiat și în cadrul Societății de lectură „Petru Maior” din Budapesta a studenților români aflați în capitala maghiară. În anul 1867 a fost ales președinte al societății, iar vicepreședinte a devenit Iosif Vulcan, amândoi, deopotrivă, elite ale intelectualității din ținuturile bihorene.

Pregătirea profesională a lui Alexandru Roman, dar mai ales condițiile social-politice ale vremii și situația românilor din imperiu, privați de drepturi elementare de manifestare a culturii și spiritualității, l-au îndemnat să îmbrățișeze o ferventă activitate politică, manifestată sub două mari dimensiuni: prin ziaristică, respectiv prin activitatea parlamentară.

Activitatea gazetărească a lui Al. Roman a început în anul 1861, prin colaborarea cu un alt bihorean, Partenie Cosma, la ziarul *Concordia* a lui Sigismund Papp. Într-unul dintre numerele acestui ziar, Alexandru Roman a mărturisit că „nici frica, nici interesele materiale nu mă vor abate de la calea apurată, întru apărarea cauzei naționale față cu ori și cine, fiind rezolut a purta redacțiunea numai până când o voi putea purta ca Român”. Prin intermediul *Concordiei* Roman a avut o platformă prin care a militat pentru îndreptarea ortografiei românești.

Anul 1863 a reprezentat un adevărat punct de cotitură în activitatea profesională și viața personală a lui Alexandru Roman. Astfel, după doi ani în care a activat în cadrul jurnalului *Concordia*, va prelua conducerea redacției de la Sigismund Victor Pop (1817-1889), directorul gazetei. De asemenea, pe 28 noiembrie 1863, se va căsători cu Ida Victoria Pop (1846-1865)²⁹, fiica cea mare a lui Sigismund V. Pop din Șomcuta Mare și a mamei Rosalia, născută Drăganu. Socrul său, Sigismund V. Pop, a fost „deputat în dieta maghiară și căpitan suprem al districtului Cetatea de Piatră (Chioar)”³⁰. Cuplul a reprezentat o pereche frumoasă.

Din păcate, această primă căsătorie a lui Alexandru Roman a durat mai puțin de doi ani și a avut un final tragic. Căsătoria lor a fost binecuvântată cu un copil, o fetiță, care moare însă la vârsta de doar un an. La scurt timp după tragedie, tânăra lui soție va muri la rândul ei, la vârsta de doar 19 ani. Din necrologul publicat în *Concordia* a reieșit că decesul ei a fost cauzat de o „congestie cerebrală” și că a intervenit după o grea suferință, timp de opt săptămâni, în zorii zilei de 5 iunie 1865.

Doi ani mai târziu, în 1867, Alexandru Roman se va recăsători, de data aceasta cu o tânără de doar 16 ani – Leontina Balomiri (1851-1920). Și aici putem vorbi de o partidă bună, fiind vorba despre fiica lui Simion Balomiri, jude regesc al scaunului Sebeș și deputat în dieta Transilvaniei, și a Rozaliei (Zinca) Balomiri. Este totodată familia din care a provenit și poetul Emil Isac. Idila între cei doi a apărut în urma lecțiilor de pian pe care Leontina le-a primit de la Alexandru.

²⁷ Ioan Bolovan, Oana Mihaela Tămaș, *Alexandru Roman și înființarea Catedrei de limba și literatura română la Universitatea din Budapesta: context și semnificație*, în *Identitásképző stratégiák és a budapesti román tanszék története*, Budapesta, Editura Elte Eötvös, 2013, pp. 23-29, 25.

²⁸ Apud Ilarie Chendi, *Catedra de limba română*, în *Tribuna*, Arad, nr. 10 din 15/28 ianuarie 1910, p. 1.

²⁹ Gelu Neamțu, *op. cit.*, p. 15.

³⁰ *Ibidem*.

Alexandru Roman cu soția Leontina

Cea de-a doua căsătorie a fost una fericită și trainică, întinzându-se pe o perioadă de treizeci de ani (1867-1897). De astă dată, însă, cei doi soți nu vor avea niciun copil. Soția lui Alexandru Roman a fost caracterizată ca fiind „o femeie foarte simpatcă, agreabilă și româncă transilvăneancă foarte cultă”, ea completând eforturile soțului și sprijinindu-l în demersurile privind îmbunătățirea stării românilor transilvăneni. De-sele întâlniri organizate în casa familiei lor o aveau ca amfitrioană pe Leontina Roman.

Maturitatea politică și profesională

Iosif Vulcan, fost elev la Oradea al profesorului Alexandru Roman, spunea despre acesta că a fost unul dintre fondatorii presei române moderne, caracterizându-l drept un „optimist curajos” care a deschis „șirul martirilor condamnați pentru apărarea cauzei naționale”³¹. Roman a fost adeptul ideii de federalizare a Imperiului Austro-Ungar și, totodată, „a militat cu toată convingerea pentru egalitatea în drepturi a tuturor națiunilor în cadrul imperiului și împotriva abuzurilor administrației ungare”³².

Perioada cea mai rodnică din timpul activității sale de ziarist politic a fost cea trăită la Budapesta. Între 1861 și 1866 a publicat în cadrul gazetei politice *Concordia*, care a apărut la Budapesta cu sprijinul proprietarului ei, Sigismund Papp³³, originar din Beiuș. Alexandru Roman s-a remarcat ca primul redactor care a propus și a redactat jurnalul *Concordia* în română, folosind caractere latine. După mai bine de trei ani (1863-1866) în care Roman a fost „redactor răspunzător” de publicație, acesta a făcut un pas în spate pe fondul unor neînțelegeri cu proprietarul gazetei, pornind de la orientarea politică a periodicului.

În 1868 Alexandru Roman a pus bazele ziarului politic *Federațiunea*, care a devenit în scurt timp unul dintre cele mai virulente organe de presă românești din imperiu. Din documentele cercetate a rezultat că ziarul nu avea o frecvență stabilă: uneori a apărut săptămânal, alteori bisăptămânal, iar în unele cazuri chiar de patru ori pe săptămână, la Pesta. Primul număr a văzut lumina tiparului la 3/15 ianuarie 1868, iar ultimul număr a apărut la 29 februarie/12 martie 1876. În opinia istoricului Gelu Neamțu, gazeta *Federațiunea* a fost „la vremea ei, glasul cel mai lucid și mai puternic, ziarul cel mai curajos al românilor în luptele politice duse pentru apărarea ființei lor naționale, din primii ani ai dualismului”³⁴.

Periodicul a apărut într-o perioadă dificilă, când în monarhia dualistă numărul ziarelor politice românești era extrem de mic și cuprindea numai *Gazeta Transilvaniei* de la Brașov, *Telegraful român* de la Sibiu, *Concordia* de la Budapesta și *Albina* de la Viena. În plan politic, Alexandru Roman a fost adept al ideii de federalizare a Imperiului Austro-Ungar, după cum arată și titlul ziarului propriu-zis pe care îl conducea. *Federațiunea* a fost întemeiată drept un jurnal al tuturor românilor, iar una dintre ideile de bază ale sale a fost aceea de unitate spirituală și culturală a românilor de pretutindeni. Ca om politic și ziarist, Alexandru Roman a militat cu toată convingerea împotriva abuzurilor administrației ungare, dar și pentru egalitatea în drepturi a tuturor națiunilor în cadrul imperiului.

În articolul-program publicat în primul număr sub semnătura lui Roman a fost evidențiat principalul scop urmărit: „Am înființat *Federațiunea* ca, cu puterea condeiului, să apărăm drepturile noastre, să combatem nedreptatea și absolutismul îmbrăcat în trestie constituțională, să deșteptăm conștiința

³¹ Apud Ioan Chira, *Alexandru Roman – un reputat intelectual biborean*, în *op. cit.*, p. 95.

³² Mária Berényi, *Românii din Ungaria de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea (1821-1918)*, Giula, Editura „Noi”, 1991, p. 10.

³³ Ioan Igna, Simion Suci, PAPP, Sigismund de Șomcuta-Mare, în *Beiușul și lumea lui: Oameni de seamă din Țara Beiușului*, coord. Ioan Degău, Cluj-Napoca, Academia Română: Centrul de Studii Transilvane, 2021, pp. 684-685.

³⁴ Gelu Neamțu, *Procese politice de presă antiromânești din epoca dualismului austro-ungar 1868-1890*, Cluj-Napoca, Editura Societății culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2004, pp. 31-90.

națională a confracților noștri...”³⁵.

Cu toate că publicația nu a supraviețuit decât ceva mai puțin de un deceniu, ea a jucat un rol important în viața transilvănenilor și nu numai, sprijinind protejarea sentimentelor naționale românești într-o perioadă dificilă. *Federațiunea* a servit drept tribună de luptă politică, prin intermediul căreia Alexandru Roman și alți patrioți români au dezvăluit substraturile reacționare ale politicii de deznaționalizare și asimilare forțată, inițiată și desfășurată cu intensitate de guvernarea dualismului austro-ungar. În urma măsurilor restrictive tot mai violente impuse de guvernarea de la Budapesta, mai ales după venirea la putere a lui Kálmán Tisza, Alexandru Roman a fost nevoit să renunțe la apariția publicației *Federațiunea*, începând cu 1876.

Consecvența cu care și-a susținut ideile politice i-au atras sancțiuni în scurt timp de la apariție, atât lui Alexandru Roman, cât și colaboratorului său, Ion Poruțiu. În primii doi ani, autoritățile ungare au deschis șapte procese de presă: patru împotriva lui Roman, două împotriva lui Ion Poruțiu (redactor al revistei) și unul împotriva lui Mihai Eminescu. Prezent la studii în Viena, Eminescu a colaborat la ziarul lui Roman cu trei articole politice, erudite și cu multă dragoste pentru Transilvania: *Să facem un congres* (17 aprilie 1870), *În unire e tăria* (22 aprilie 1870) și *Echilibrul* (4 și 11 mai 1870), pe care le-a semnat sub pseudonimul Varro.

Echilibrul a făcut obiectul unei invitații a redactorului responsabil Ion Poruțiu la judecătorul de instrucție. În urma interogatoriului luat de către judecătorul de instrucție pe 26 octombrie 1870, Ion Poruțiu, „la rugămintea poetului, l-a indicat pe Eminescu ca autor al articolului”³⁶. Nu sunt cunoscute detaliile dosarului procesului de presă, dar se știe cu certitudine că Mihai Eminescu nu a fost condamnat. În cursul anului centenar 1989 al morții poetului, Radu Economu, cu ajutorul lui „Ferencz Borzak din Budapesta, un mare admirator al poetului nostru național”, a inițiat o investigație pentru identificarea dosarului judiciar aflat în arhiva procurorului de presă din Pesta. În urma cercetărilor, cei doi au constatat că „arhiva procuraturii cuprinzând și dosarul referitor la cercetarea delictului de presă imputat lui Eminescu a fost distrusă”³⁷, cu ocazia evenimentelor revoluției din 1956. Un alt cercetător, Nagy Levente, a afirmat, însă, că actele procesului „au zăcut în Arhiva Națională Maghiară (Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár) timp de aproape un secol”³⁸, fără ca acestea să fie cercetate.

Colaborarea lui Eminescu la *Federațiunea* este extrem de relevantă, întrucât denotă importanța gazetei din punct de vedere literar și politic. În timpul celor opt ani de apariție, în coloanele revistei au fost publicate și articolele politice ale altor personalități de primă mărime, precum George Barițiu, Visarion Roman, Iosif Hodoș și N. Densusianu. Printr-un concurs de împrejurări, ca reacție la cuvântările revoluționare pe care le-a rostit în parlament, alături de articolele sale politice și pentru publicarea manifestului *Pronunciamentul de la Blaj* (1868), Alexandru Roman a fost victima mai multor procese de presă. În cele din urmă, după ridicarea imunității parlamentare, Alexandru Roman a fost condamnat la un an de închisoare, sentință pe care a executat-o la închisoarea din Vác (Ungaria), în perioada ianuarie 1870 – ianuarie 1871.

Contribuțiile sale în domeniul cultural și academic l-au așezat pe Alexandru Roman, în anul 1866, printre membrii fondatori ai Academiei Române, alături de ardelenii Timotei Cipariu, canonicul de la Blaj, George Barițiu, Vincențiu Babeș, Iosif Hodoș și Andrei Mocioni. Delegația pentru investire venită din Transilvania, Banat și Ungaria a fost bine primită, iar în discursurile lor au prezentat un adevărat program cultural și politic. Alexandru Roman a vorbit despre însemnătatea limbii române: „Limba română e aceeași pretutindeni, membrii Societății literare au datoria de a-i da doar unitatea formei, de a o spăla mai vârtos ca aurul, căci dânsa e sufletul națiunii, e canalul prin care se scurge cultura în trupul național, în popor. Limba ne unește, dar au trecut mai multe secole de când numai ea singură era unica legătură între noi și a venit timpul ca să ne unească și cugetele și simțirea”³⁹.

³⁵ *Presa literară românească: articole program de ziare și reviste (1789-1948)*, vol. 1: (1789-1901), București, Editura pentru Literatură, 1968, vol. 1, p. 293.

³⁶ Radu Economu, *M. Eminescu în confruntare cu justiția*, București, Editura Lumina Lex, 1993, p. 33.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Nagy Levente, *Catedra de filologie română de la Budapesta: 150 de ani de existență*, în *Identitásképző stratégiák és a budapesti román tanszék története*, ed. cit., p. 158.

³⁹ Gelu Neamțu, *Alexandru Roman și Academia Română*, în *Anuarul de Istorie „G. Barițiu”*, Cluj-Napoca, tom XLVI, 2007, pp. 77-81.

Alexandru Roman a fost „unul dintre cei mai buni cunoscători ai limbii latine, unul dintre cei mai competenți și apreciați referenți pentru traducerile din clasicii latini. Roman a apreciat traducerea *Eneidei*, opera lui Virgiliu, realizată de George Coșbuc, a propus și a susținut premiera poetului român”⁴⁰. Deși a fost specialist în filologie, profesorul Alexandru Roman nu a editat volume de lingvistică, lucrările sale rămânând în periodicele timpului, și nu a creat nici literatură beletristică, temperamentul său fiind al omului de acțiune. Iosif Vulcan i-a creionat astfel portretul: „A servit națiunea cu condeiu și cu graiul, la catedră, la tribună și în arena ziaristică. Ca profesor, a însuflețit catedra de Limba și literatură română la Universitatea din Budapesta, unde s-a afirmat ca filolog de primă forță, trecându-i numele peste Carpați”. Timp de peste două decenii (1866-1887), distinsul om de cultură bihorean a susținut o vie activitate politică și publicistică, reușind să îmbine cu pasiune o carieră universitară în Budapesta cu un titlu academic primit la București.

În sfera vieții politice este deosebit de importantă activitatea desfășurată ca deputat de Ceica, timp de 22 de ani, în Parlamentul de la Budapesta. Concepția sa politică se deslușește cu claritate din „discursurile parlamentare”⁴¹. Sunt deosebit de semnificative, prin conținut și problematică, intervențiile sale în ședințele parlamentului budapestan, din 25 iunie 1865, 13 decembrie 1867, august 1868, cu care prilej se situează pe poziția de apărare a drepturilor populației românești, în sprijinul învățământului în limba română, pentru drepturi și libertăți tuturor naționalităților. Consecința acțiunilor violente și dure ale guvernului Tisza, care nu a admis reprezentanților români libertatea discuțiilor în problemele naționale, Alexandru Roman nu a mai candidat la alegeri începând din anul 1887. A „cedat” circumscripția Ceica unor succesori neînsemnați.

În loc de încheiere

După 30 de ani de căsătorie cu Leontina Balomiri, la vârsta de 71 de ani, Alexandru Roman se stinge din viață în 27 septembrie 1897 la Sebeș, în locuința soției sale. Știrea morții politicianului român a provocat surprindere prin cercurile românești și de prieteni, neștiindu-se că ar fi suferit de vreo boală. A avut parte de o înmormântare „fastuoasă, aproape de funeralii naționale”⁴².

Spirit enciclopedic de formație filologică, filosofică și teologică, Alexandru Roman a fost catalogat de către profesorul universitar Cornel Munteanu ca făcând parte din prima generație de scriitori ai literaturii și culturii române, precum I. Heliade-Rădulescu, N. Bălcescu, C. Bolliac, V. Alecsandri, T. Cipariu și G. Barițiu. După cum arată distinsul istoric literar baimărean, cei din „acest prim eșantion de personalități” au avut o contribuție importantă în viața culturală și politică a tuturor românilor și „nu numai că au pus bazele culturii, în toate compartimentele ei (limbă, școală, teatru, presă), dezvoltând un nou discurs literar, ci au fost foarte activi în plan social și politic”⁴³.

Stelian Vasilescu, regretat om de cultură și jurnalist bihorean, l-a catalogat pe Alexandru Roman ca fiind cea mai importantă personalitate născută în Bihor din 1848 și până în prezent⁴⁴. Într-adevăr, eruditul savant născut pe valea Crișului Repede, în localitatea Aușeu, a avut de-a lungul activității mai multe colaborări frumoase cu numeroși intelectuali maghiari, manifestând, adeseori, aprecieri și interes pentru valorile spirituale maghiare, luptând pentru o acțiune unită a românilor și maghiarilor în situații de interese reciproce. Din păcate, în momentul în care scriem aceste rânduri, prea puțini bihoreni și mai puțini români cunosc una dintre personalitățile care s-au dedicat promovării românismului prin cultură. Sperăm ca prin demersul de față să fi readus, preț de câteva clipe, amintirea unui profesor, academician, publicist și om politic de aleasă ținută morală în atenția publicului. În absența lui Alexandru Roman și a generației sale, riscul depersonalizării și deznaționalizării românilor din Imperiul Austro-Ungar ar fi fost semnificativ mai crescut. Îi purtăm recunoștință și respect pentru activitatea prodigioasă depusă!

⁴⁰ Otilia Bălaș, *Portrete. Alexandru Roman – 190 de ani de la naștere*, Oradea, Editura Primus, 2017, p. 37.

⁴¹ *Vorbirea deputatului Alexandru Roman*, în Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. 6, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1910, ediție anastatică, Iași, Editura Tipo Moldova, 2017, pp. 756-775.

⁴² Gelu Neamțu, *Alexandru Roman, marele fiu al Bihorului*, ed. cit., p. 173.

⁴³ Cornel Munteanu, *op. cit.*, p. 6.

⁴⁴ Stelian Vasilescu, *Oameni din Bihor: dicționar sentimental (1940-2000)*, vol. 1, Oradea, Editura „Iosif Vulcan”, 2002, p. 29.

Redescoperirea scriitorului Petru Popescu – diasporeanul

Moto: *Viața e cuvinte.*

(P. Popescu)

Dr. Anca SÎRGHIE

Sibiu

Anca Sîrghie

Petru Popescu, prozatorul care ne cucerise prin anii '70 cu romanele sale, a dispărut cu totul de pe ecranul literaturii române câțiva ani mai târziu și așa a rămas aproape patru decenii. El se impusese atenției odată cu schimbul de generație, ce primenise exuberant peisajul prozei cu nume precum Augustin Buzura și Nicolae Breban, Fănuș Neagu, Constantin Țoiu, D.R. Popescu și Nicolae Velea, George Bălăiță, Ștefan Bănulescu, Mircea Horia Simionescu, Dumitru Țepeneag și Alexandru Ivasiuc. Abia devenit romancierul tinerei generații în anii '68-'75 din secolul trecut, prozatorul Petru Popescu s-a văzut extirpat, ca o măsă stricată, din ordin ceaușist, odată cu plecarea lui din țară.

În 19 februarie 2022, la inițiativa Cenaclului „Destine Literare” de la Montréal, Canada, scriitorul a răspuns invitației de a participa prin zoom la o reuniune internațională la care în jur de 60 de participanți de pe diferitele meridiane ale românismului s-au arătat emoționați să revadă sau să cunoască pe autorul romanelor *Prins*, *Dulce ca mierea e glonțul patriei*, cărora le-a urmat un bogat palmares, cu prea numeroase titluri ca să continuăm enumerarea aici. Trebuie menționat adevărul că perdeaua de tăcere

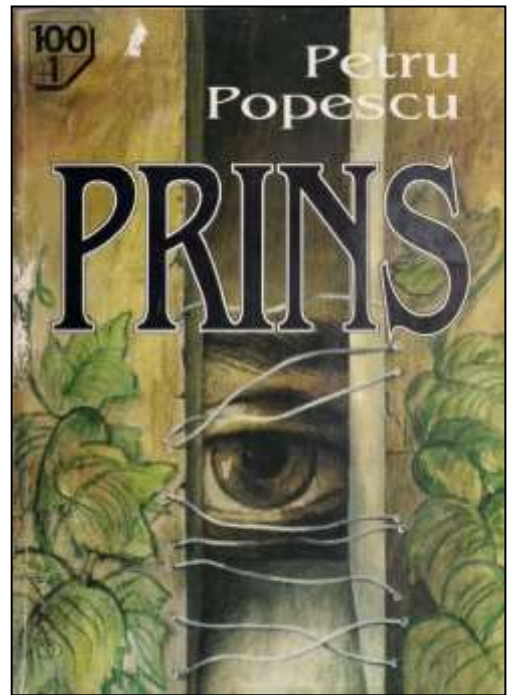
re așezată ca o păclă pe toată devenirea lui urma să se ridice în anotimpul postdecembrist, dar sunt mulți cei care nu au citit nici sporadicele interviuri date de autor și nici traducerile operelor pe care le publicase harnic în străinătate și aproape instantaneu ținuse să le pună în circulație și în țară la noi.

Fiind de același leat cu scriitorul (ne despart exact 8 zile ca dată a nașterii), am simțit o datorie – în acea a 33-a reuniune literară online a Cenaclului „Destine Literare” – să refac traiectul ascensiunii sale existențiale și scriitoricești cu totul exemplare. Petru Popescu este fiul istoricului literar și cronicar dramatic Radu Popescu, cel ce activase între 1969 și 1973 ca redactor-șef al revistei *Teatrul*. Mama lui, Nelly Cutava, nu mai puțin celebră actriță de la Teatrul Nottara, la 1 februarie 1944 naște pe gemenii Petru și Pavel. Băieții au crescut nedespărțiți, au mers împreună la școală, dar Pavel a murit de poliomielită în anul 1958. Petru trăiește tragedia familiei ca pe o dispariție a jumătății sale, iar mama pierdea un al doilea copil al ei. Divorțul părinților îi întunecă și mai mult adolescența liceanului rămas stingher în lipsa fratelui său. Deși tristețea a tulburat atmosfera anilor formării sale, ea nu-l va abate din drum. Dimpotrivă, durerea declanșează în Petru scrisul „ca o terapie personală”, cum avea să o califice el, amintindu-ne versurile sapiențiale ale lui Panait Cerna: „Un suflet tânăr ne străbate/ Și ne îndeamnă către cer –/ Din suferinți abia-ndurate/ Ne-am făurit armuri de fier” („În peșteră”).

Viitorul scriitor, cineast și publicist a absolvit Liceul „Spiru Haret”, spre finele căruia deja debutază în 1961 cu poezii trimise la *Gazeta literară*, de unde primește răspuns la rubrica „Poșta redacției” de la cunoscuta poetă Nina Cassian. Era un semn bun, care i-a dat curaj să continue. Urmează Facultatea de limbi și literaturi străine, secția Engleză, din capitală, absolvită în 1967. Se angajează la Biblioteca Centrală de Stat și apoi redactor la revista *România literară*, proaspăt înființată. O prezență tonică a fost în viața tatăl său, despre care în interviul dat lui Marius Tucă afirmă: „A fost nu numai scriitor, ci și mentorul meu... prietenul meu cel mai bun”. Chiar dacă Radu Popescu nu a fost membru al Partidului Comunist Român, el avea o orientare de stânga. Nu puține au fost momentele dramatice în întunecatul deceniu, întrucât în familia lor „închisoarea și lagărul de prizonieri au fost întâmplări frecvente”.

Debutul lui Petru Popescu e promițător, în 1966, cu volumul *Zeu printre blocuri*, apărut în colecția Luceafărul la Editura pentru Literatură. Scria la masa biroului folosit de tatăl său, ca simbolică preluare a stafetei și creștere a potențialului creator al familiei. Tânărul scriitor își încerca fără teamă condeiul în genuri diferite și avea acces la cele mai repute publicatii și edituri ale momentului. În anul următor, el publică la Editura pentru Literatură volumul de nuvele *Moartea din fereastră*, care nu trece neobservat. I se decernează premiul revistei *Amfiteatru* pentru nuvela omonimă. Traduce din engleză *Aspects of the Novel*, de E.M. Forster, cartea apărând la aceeași editură. Fronturile de afirmare vor fi permanent traducerea unor lucrări bine selectate, activitate bazată pe o subtilă cunoaștere a limbii engleze, și creația originală, care sporește exponențial.

Tot la Editura pentru Literatură apare în 1969 romanul *Prins*, având pe copertă imaginea unui tânăr privind printre zăbrele, socotite a avea o simbolistică în plan existențial, de nu cumva și una social-politică, dacă ținem cont de cele ce vor urma peste numai câțiva ani. „N-am cunoscut prețul vieții până când n-am fost amenințat cu moartea” este ideea-axă pe care am primit-o noi, cititorii primei ediții, șocați de o poveste cutremurător de tristă. Un roman curat citadin, bine scris și linear structurat, pe tema extincției cauzate de maladia cancerului a unui tânăr inginer. În carte protagonistul nici nu primește un nume individualizant, spre a nu-și pierde funcția categorială. Pentru debutul unui romancier de 25 de ani, tema aleasă putea să pară surprinzătoare, ea solicitând o reală maturitate în tratarea psihologică. Cartea se bucură de un succes excepțional la public. Critica literară l-a aplaudat prin comentariile lui Cornel Regman și Ion Negoitescu, Adrian Marino, Virgil Ardeleanu, Constantin Cubleşan, Dan Cristea și alții. În 1970, Uniunea Scriitorilor din România îi oferă tânărului scriitor un Premiu pentru debut. El îl refuză printr-o scrisoare apărută în *România literară*, prin care președintelui de juriu i se atrage atenția că autorul este la al patrulea volum de literatură și încă acesta este un roman de excepție.

Realitatea socialistă îi provoacă vii nemulțumiri, ceea ce îl va determina să mărturisească: „Mă testam prin a lupta împotriva spaimei de fiecare zi”. Pentru că făceam parte din aceeași generație, priveam și eu Berlinul de Vest, urcând în Turnul Televiziunii din Alexander Platz, ca în debutul romanului *Supleantul*, unde autorul asistă la concertul formației Led Zeppelin, cu celebrul Robert Plant ca solist, privind prin niște oglinjoare, „tolăniți pe moloz” de ruine. Interdicția de a ne apropia de Occident era drama generațiilor noastre postbelice în lagărul socialist. Tânărul scriitor, care era din mai multe puncte de vedere un privilegiat, trăia „în Bucureștiul cu o treime din străzi nepavate”. Nemulțumiri erau multe, dar el avea un buton de salvare în creier: „La loc furia”. O supapă a revoltei sale era tocmai scrisul.

Paralel cu activitate de traducător din limba engleză, Petru Popescu publică în 1971 romanul *Dulce ca mierea e glonțul patriei*, la Editura Cartea Românească. Acțiunea se ramifică pe trei nuclee epice, iar confesiunea la persoana I alternează cu relatarea obiectivă la persoana a III-a. Bazată autobiografic pe experiența sa cazonă de la Unitatea de Transmisii din Măgurele – București, plutonul 5, cartea se bucură de un fulminant succes, astfel că Laurențiu Ulici recunoaște că Petru Popescu este „cel mai citit prozator al anilor 1968-1973”. O întâmplare atestată de autor ca autentică este aceea când Marin Preda, văzând-o pe actrița Nelly Cutava cu o geantă de voiaj, la Editura Cartea Românească, clădire situată în strada Nuferilor din capitală, unde era pe atunci și Fondul Literar, a întrebat-o foarte curios unde pleacă. Ea îi răspunde că nu va călători, ci că a luat drepturile de autor ale fiului ei pentru noul roman. Câți bani și câte exemplare de roman vor fi fost acolo? Un pas înainte se face atunci când cele două romane se traduc în câteva limbi străine: polonă, cehă, maghiară și germană. Uluitor de prolific, acum publică o nouă carte, de data aceasta cu povestiri, intitulată *Om în somn*.

În 1971-1972 Petru Popescu este bursier Herder la Viena, ceea ce dovedea încă o dată că tânărul scriitor avea o poziție înaltă în breasla mănuiitorilor de condei din România socialistă, din moment ce un deținător al râvnitului titlu l-a recomandat. Ar fi putut să fie Zaharia Stancu, tocmai premiat în 1971.

Tânărul Petru Popescu se bucura de un apreciabil prestigiu literar, din moment ce a fost ales supleant al Comitetului Central UTC, așa cum va mărturisi în interviul său dat lui Marius Tucă: „Eram un fel de *young player* pe scena politică cea mai înaltă”. Și aceasta fără să fi debitat pagini de adulare ceaușistă, la modă în acel timp.

Nimic nu-i poate ecrana preocupările literare. Pe scenariul său se creează în 1972 filmul *Drum în penumbră*, în regia lui Lucian Bratu. Tânărul scriitor experimentează formule diverse, cochetând cu literatura și cu cinematografia, ținând departe de el orice inhibiție. În 1973 publică *Sfârșitul băhic* la Editura Cartea Românească, ce va deveni un alt bestseller. Noul roman va fi tradus în limbile engleză și suedeză în 1975. Își strânge articolele risipite în publicații, scoțând volumul *Între Socrate și Xantișpa*, la Editura Eminescu, unde apare și cartea *Să crești într-un an cât alții într-o zi*, șo- cantă prin chiar titlul ales. Există în proza sa o anumită insurgență, care plăcea mai ales tinerilor. Vizitează America de Sud, călătorind ca ziarist într-o delegație a lui Nicolae Ceaușescu și unele impresii vor fi valorificate în romanul *Supleantul*, o carte pe care o va purta în visul lui 30 de ani. Ajuns într-un asemenea anturaj, i se sugerează că ar trebui să scrie și romane istorice, în care să evoce figuri luminoase ca Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul, ajungând și la personalitatea lui Nicolae Ceaușescu, cel care tocmai în acel moment avea pretenția că are puterea de a determina cu prestigiul lui internațional situația politică a unor state din America de Sud. O asemenea falsă perspectivă îl descurajează pe tânărul scriitor, convins de acum că libertatea scrisului îi va fi tot mai îngrădită.

Petru Popescu era un prozator spontan în stilul de scriere și ca tematică tratată. Așa cum va observa mai târziu și criticul literar Alex Ștefănescu, „tânărul scriitor se afirmase impetuos”. Total necomplexat, dezinvolt peste măsură, prozatorul se dovedește de neînvinș în orice competiție. „Subiectele și le lua de unde se nimerea, din cărți citite recent sau din viața de fiecare zi”¹. O asemenea precocitate nu se mai întâlnește la un prozator, ceea ce

va conduce la concluzia că el are „un temperament artistic frenetic, rar întâlnit oriunde pe glob”². În 1974 publică la Editura Eminescu ultimul roman în limba română, *Copiii Domnului - O legendă munteană*. Era admirat de Zoe Ceaușescu, apărând zvonul că între ei s-ar fi născut o idilă, ceea ce el nu confirmă nici astăzi, când, evocând cele vreo 6 luni de apropiere ca activitate socială, ea nicio singură clipă nu a fost părăsită de bodyguard. Așa cum avea să-i mărturisească lui Marius Tucă, acest „supleant” în conducerea Uniunii Tineretului Comunist, și chiar pe lângă fiica dictatorului, avea toate motivele să se teamă de dictatorul Ceaușescu. În fapt, chiar Zoe îl îndemnase cu subtilitate să plece din țară, când l-a prevenit că nu va mai putea „scrie cărți ștregărești”, ca cele deja publicate. „În România am reușit pariul adevărului – ne-a mărturisit autorul. Am fugit ca să-mi deschid aripile. La un moment dat te plictisești să-ți fie frică”.

Singura dată când solicită o întrevedere cu Nicolae Ceaușescu este atunci când cere pașaport și astfel pleacă la Universitatea Iowa din SUA, ca bursier în programul International Writing Workshop. Acolo este îndemnat de romancierul american John Cheever, cu care s-a împrietenit, să rămână în America. Decizia se ia cu mare greutate. El însuși ne-a mărturisit: „Ideea că am plecat cu ușurință e falsă”. Schimbarea destinului „presupunea pierderi colosale: pierderea limbii în care scriam, a publicului căruiă îi eram fidel, a generației al cărei portret îl făcusem în romanele vulcanice din anii '68-'73. Cu alte cuvinte, pierderea aproape integrală a celui care eram, așa cum mă știam de la primele mele încercări literare, consemnate în caiete de școală în care scriam poezii și nuvele, de mână, înghesuit, timid și totuși pasionat și cu speranța unui viitor literar strălucit”³. Așa se face că în 1975 Petru Popescu cere azil politic în Marea Britanie. A urmat un an de nevroză în Anglia, unde primea vizitele unor funcționari de la Ambasadă României care i se adresau cu amenințări gen „dacă nu-ți ții gura, avem noi mijloace să ți-o închi-

Singura dată când solicită o întrevedere cu Nicolae Ceaușescu este atunci când cere pașaport și astfel pleacă la Universitatea Iowa din SUA, ca bursier în programul International Writing Workshop. Acolo este îndemnat de romancierul american John Cheever, cu care s-a împrietenit, să rămână în America. Decizia se ia cu mare greutate. El însuși ne-a mărturisit: „Ideea că am plecat cu ușurință e falsă”. Schimbarea destinului „presupunea pierderi colosale: pierderea limbii în care scriam, a publicului căruiă îi eram fidel, a generației al cărei portret îl făcusem în romanele vulcanice din anii '68-'73. Cu alte cuvinte, pierderea aproape integrală a celui care eram, așa cum mă știam de la primele mele încercări literare, consemnate în caiete de școală în care scriam poezii și nuvele, de mână, înghesuit, timid și totuși pasionat și cu speranța unui viitor literar strălucit”³. Așa se face că în 1975 Petru Popescu cere azil politic în Marea Britanie. A urmat un an de nevroză în Anglia, unde primea vizitele unor funcționari de la Ambasadă României care i se adresau cu amenințări gen „dacă nu-ți ții gura, avem noi mijloace să ți-o închi-

¹ Alex Ștefănescu, *După patruzeci de ani*, Prefață la Petru Popescu, *Prins*, Editura Jurnalul Național, București, 2009, p. 15.

² *Ibidem*, p. 18.

³ Petru Popescu, Prefață la *Supleantul*, Cartea Veche Publishing, Editura Jurnalul, 2009, p. 7.

dem”. I-a asigurat că nu a rămas în străinătate „ca să latre”, ci ca să scrie mai liber. Cert este că fuga generalului Pacea s-a proiectat și asupra tânărului scriitor în perioada când abia s-a stabilit în SUA.

În România Socialistă de la bun început este judecat în contumacie și cărțile lui sunt scoase din librării și biblioteci. Devenise un scriitor interzis. Numele lui nu apare nici în *Dicționar de literatură română contemporană* din 1977⁴ și nici în *Scriitori români* din 1978⁵, ca să menționăm primele apariții de după fuga autorului, din care el lipsea cu totul semnificativ. Alungat din literatura română, acest scriitor al generațiilor noastre nu va fi prezentat nici de Eugen Simion în *Scriitori români de azi* (I-IV, 1974-1989), fiind omis ca și Petru Dumitriu, „despre care atunci și mai târziu nu s-a mai permis niciun cuvânt”⁶, cum sună explicația dată de autorul biografiei dedicate lui Eugen Simion.

După stabilirea în străinătate, „în chip straniu, libertatea îmi cerea să încui înăuntrul meu și să țin în captivitate exact acea ființă intimă care își dorește libertatea”⁷ (*Supleantul*, – Prefață). La rândul lui, Petru Dumitriu era convinsă că „să pleci în exil este aproape o sinucidere”. Adaptarea la o altă societate nu a fost defel simplă, dar tenacitatea îl ajută pe Petru Popescu să supraviețuiască. În 1975 este publicat primul volum de versuri în limba engleză *Boxes, Stairs and Whistle Time*. Urmează în 1977 romanul *The Last Wave*, apărut la Editura Arrow Books, UK, după care se va realiza scenariul filmului omonim, în regia lui Peter Weir, având în rolul principal pe Richard Chamberlain.

În 1978 Petru Popescu se stabilește în SUA, la Los Angeles. Se căsătorește cu Iris Friedman, evreică originară din Cehia, cu care va avea doi copii, un băiat, Adam (n. 1985), care acum este jurnalist la un important ziar american, și o fetiță, Chloe (n. 1989). Apare primul roman în limba engleză *Before and after Edith*, un thriller erotic și crepuscular, în care este narată o poveste de dragoste petrecută în timpul Primului Război Mondial. Va fi tradus de Antoaneta Ralian în românește și publicat la Editura Fundației Culturale Române cu titlul *Înainte și după Edith*. În recenzia sa la carte, Nicolae Manolescu aprecia cu un justificat optimism că „fanii de altădată ai lui Petru Popescu nu vor fi dezamăgiți. Romancierul și-a păstrat capacitatea de a ține treaz interesul cititorului, narând repede, eficient, creând surpriză, introducând elemente picante și, în plus, el și-a pus acum la punct o tehnică necesară, pe care cărțile lui românești doar o promiteau”. Aplaudând genul literar comercial, pe care în perioada interbelică l-au ilustrat Camil Petrescu în *Patul lui Procust*, Mihail Sebastian în romanul *Femei*, Cezar Petrescu în cele mai multe titluri ale sale, Octav Șuluțiu, Mircea Eliade etc., autorul recenziei observă că el își face intrare și în literatura noastră contemporană, în mod cu totul necesar. De ce? Pentru că din mulțimea romanelor comerciale, care satisfac gustul unui public larg, printr-o cernere valorică, se vor ivi și unele realizate artistic în mod exemplar. Criticul nu ezită să pună în cântar nu doar calitățile, ci și părțile mai puțin meritorii vădite de tehnica romanescă a scriitorului româno-american: „Petru Popescu este un incontestabil meseriaș. Singurul reproș pe care i l-aș adresa (evident, ținând cont de însăși natura artei lui) este insistența mai mare decât ar fi fost necesar pe detaliul scabros. El are o vădită predilecție pentru fetid și fiziologic, pentru sânge, puroi ori infecție. Acestea n-au cum lipsi din spectacolul grotesc la care asistăm, firește, dar e, în aproape toate cazurile, ceva în plus, ceva inutil, o întârziere ori o repetare, care împing descrierea în insuportabil”. Nota pozitivă a recenziei din 1993, tocmai menționate, nu-l va motiva pe Nicolae Manolescu să-l încadreze pe scriitorul Petru Popescu în *Istoria critică a literaturii române*, așa cum, cu totul explicabil, în schimb, o va face Alex Ștefănescu în *Istoria literaturii române contemporane*⁸. Dă de gândit modul cum se încheie comentariul său cu referire la raportul dintre factura populară a scrierilor lui Petru Popescu și valoarea artistică intrinsecă a lor: „Literatura comercială scrisă de

⁴ Marian Popa, *Dicționar de literatură română contemporană*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Albatros, București, 1977.

⁵ *Scriitori Români*, coordonare Mircea Zăciu, în colaborare cu M. Papahagi și A. Sasu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.

⁶ Vezi Marin Diaconu, *Eugen Simion. Profil spiritual*, Editura Tracus Arte, București, p. 300.

⁷ Petru Popescu, *Prefața la Supleantul*, Cartea Veche Publishing, Editura Jurnalul, 2009, p. 7.

⁸ Alex Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*, Editura Mașina de scris, București, 2005, p. 666.

Petru Popescu este în general mai inteligentă și mai inventivă stilistic decât bestseller-urile autorilor din Statele Unite și din Europa de Vest. Totuși, ea nu își depășește atât de mult condiția, încât să poată fi considerată o mare literatură. Triumful lui Petru Popescu în Occident – triumf real, certificat prin multe sute de mii de dolari și printr-o vilă în Beverly Hills – are și ceva trist”⁹.

După ce urmează Institutul American de Film din Los Angeles, în 1984, scrie împreună cu Iris scenariul filmului *Obsessive Love* și în anul următor lansează filmul *Death of an Angel*, distribuit de studioul Fox. După doi ani, publică *In Hot Blood: A Vampire Novel* la Medallion Books din Los Angeles.

Dacă trece norocul pe lângă tine, trebuie să-l poți opri, spune o vorbă populară înțeleaptă. Așa s-a întâmplat în 1987, când Petru Popescu întâlnește pe Mc Intyre din Seattle, fotograf care a descoperit adevăratul izvor al Amazonului, căruia îi cumpără drepturile pentru povestea vieții lui, ca să scrie o carte pe o asemenea temă. După 3 ani de documentare pe Amazon, în 1991 apare romanul de nonficțiune *Amazon beaming/ Revelație pe Amazon*, la Editura Viking Penguin, care a intrat în licitație cu alte 5 edituri și a biruit. Lansarea acestui bestseller american s-a făcut la Washington, eveniment marcat și printr-o recepție la Ambasada României din SUA. Oferte de publicare vin din Germania, Anglia, Italia, Olanda, Spania, Mexic și Brazilia. Autorul este considerat un bun stilist al limbii engleze, prestigiu care amintește de Emil Cioran, stabilit în Franța. O performanță uimitoare este faptul că despre carte se scriu 500 de recenzii în SUA¹⁰. Un succes remarcabil, fără îndoială, din moment ce faimoasele publicații centrale din America scriu despre bestsellerul românului Petru Popescu. După cartea aceasta s-a realizat o piesă de teatru care s-a jucat pe Broadway cu succes. În România, volumul apare în traducerea lui Radu Paraschivescu în 1993, la Editura Cartea Românească.

În septembrie 1993 autorul revine în țară ca reporter al cotidianului *Los Angeles Times*, împreună cu soția Iris Friedman, ziaristă și ea, și face un turneu de promovare a cărții. Grijă cu care fiecare bestseller american al lui este oferit și publicului din România dă naștere ideii că scriitorul nu a uitat că este român și că cititorii lui din anii debutului pot fi recuperați. Și nu doar aceia. În ciuda tuturor obstrucțiilor politice, România nu l-a uitat cu totul pe acest vechi idol al publicului cititor. Petru Popescu declară cu o nereștinută nostalgie: „Regret că nu am fost prezent la evenimente importante care au marcat România de astăzi”. Animat de însuflețire patriotică, între 1992 și 1995 face lobby pentru țara lui de obârșie la Washington. Va fi surprins să afle că avea să i se reproșeze că, în fapt, l-a ajutat pe președintele neocomunist Ion Iliescu. Este o idee de care el se dezice: „Jobul era să vorbesc România de bine 24/7 cum se zice în engleză – douăzeci și patru de ore pe zi, șapte zile pe săptămână. Dar, la obiect: l-a ajutat acel lobby pe Ion Iliescu? Desigur. A ajutat și România, sau chiar România întâi? Desigur. România mai întâi. Mă simt curat la suflet că am făcut-o? Absolut” (*Jurnalul național*, 19 mai 2008). În 1994 realizează împreună cu soția sa scenariul la filmul *Nobody's Children (Copiii nimănui)*, montat în SUA. Tema o constituie dificultățile birocratice întâmpinate de un cuplu de americani care dorește să înfieze un copil din România, practică stopată printr-o lege drastică.

În laboratorul de creație al prozatorului se lucrează la foc continuu. În 1996 apare romanul *Almost Adam*, un thriller editat la New York și vândut în peste 1 milion de exemplare în SUA, ceea ce-i conferă calitatea de *topseller*. O dovadă că Petru Popescu a luat pulsul pieței de carte, intuind gustul publicului american, este faptul că *Almost Adam* devine *number one* la Târgul de carte de la Frankfurt, iar Studiourile Fox cumpără drepturile de filmare cu aproape 2 milioane de dolari. Cartea este tradusă în 23 de limbi. Romanul va avea vreo 2.000 de recenzii în SUA, conform sursei deja citate. O cifră astronomică în accepția clasică a cuvântului. Radu Paraschivescu traduce cartea în românește și *În coasta lui Adam* apare la Editura Nemira în 2003, spre a sta la dispoziția iubitorilor genului din țara noastră.

Despre creațiile sale se scriu recenzii și eseuri în cele mai reputate reviste literare. Autorul dă interviuri la fiecare nouă descindere în țară și este contactat de cunoscuți oameni din presă. Se proiectează lucrări de licență și de doctorat la universitățile din țară¹¹, ceea ce dovedește o creștere constantă a cotei de interes față de opera autorului româno-american. Mănuind o busolă perfect orientată spre recuperarea deceniilor de sincopă românească ai anilor socialismului, Petru Popescu termină romanul-jurnal *The*

⁹ Nicolae Manolescu, *Basic Instinct*, în *România literară*, an XXVI, nr. 14, 15-21 aprilie 1993, p. 7.

¹⁰ Apud Răzvan Năstase, *Cronologie*, la Petru Popescu, *Prins*, Editura Jurnalul Național, București, 2009, p. 11.

¹¹ Dinu Bălan, *Petru Popescu – studiu monografic*, teză de doctorat, coordonator Constantin Cubleşan, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia, 2009, publicată în anul 2013 la Editura Muzeul Literaturii Române, București, cu titlul *Petru Popescu prins în istorie* (366 p.).

Return, care apare în 1997 la New York. El va fi tradus în limba română de Magdalena Popescu și Smaranda Bedrosian, autorul publicându-l la Editura Nemira în 2001 cu titlul *Întoarcerea*.

Familia de evrei plecați din Cehia a soției sale își avea istoria ei dramatică, pe care Petru o aude neîncetat. În 2001, din povestea de dragoste a socrilor săi Blanka și Mirek Friedman ia naștere cartea *The Oasis: A Memoir of Love and Survival in a Concentration Camp*, ilustrând neoautenticismul. Ea va fi tradusă în românește de Florin Sicoe cu titlul *Oașa: amintiri despre dragoste și supraviețuire într-un lagăr de concentrare*, carte apărută la Editura Mașina de scris în 2002. În același an, ea va ajunge finalistă la The National Jewish Book Award din America. Cultivând genul de succes la publicul american al romanelor populare, având ca țintă un public special, în 2007-2008, pe baza relatării fiicei sale despre puterile terapeutice descoperite la prietenele ei adolescente, scrie romanul fantasy *Weregirls: Birth of the Pack*, publicat la Editura Tor Teen și continuat cu *Weregirls: Through the Moon Glass*.

Întorcându-se în istorie până la liziera cu mitul biblic, în 2009 scriitorul publică romanul de mister religios *Girl Mary*, gândit ca trilogie. Deja s-a scris despre prima carte că este „o epică de calitate universală” (Deepak Chopra), „un triumf” (Dennis Palumbo), „o carte de neuitat” (Blake Bailey), „o carte plină de forță” (Radu Ioanid), o pagină „cu un grozav potențial filmic”, care „se citește pe nerăsuflăte” (Caldecot Chubb)¹².

Proscris în propria țară mai bine de trei lustri, Petru Popescu se dovedește la fel de impetuos când în străinătate se afirmă ca scriitor, regizor și scenarist de film. Și nu oriunde, ci exact în SUA, unde scrie la Beverly Hills, instalat într-o familie solidă, făcând cu soția sa o echipă de lucrare literară și cinematografică deschisă rodirii perpetue. Romancierul unei generații, în tinerețea sa, cum îl caracterizase și Mircea Dinutz, Petru Popescu s-a afirmat la maturitate în formule epice care l-au făcut apreciat de cititorii săi de limbă engleză. „Sunt un om mândru de ceea ce am realizat, dar nu sunt nevrotic ori încrezut”¹³, a mărturisit scriitorul româno-american.

În *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989* (două ediții, a II-a din 2010), Florin Manolescu prezintă cărțile sale traduse în engleză după 1975, și invers. Literatura sa se configurează ca un munte cu cei doi versanți, cel românesc și cel american, lăsați solidar la dispoziția cititorilor de pe ambele maluri ale Atlanticului. Cu gândul la țara lui de naștere, Petru Popescu mărturisea în 2008: „Într-un fel, nu am plecat niciodată de aici”. În prezent, autorul din Beverly Hills are în șantier o nouă carte în limba engleză, dar, așa cum ne-a mărturisit la cea de-a 33-a Reuniune internațională de la Montreal, nu va vorbi despre ea „ca să nu o deoache”, conform superstiției sale.

Între scriitorii de cert talent ai diasporei noastre americane, Petru Popescu este un învingător, gata să devină o figură legendară a prezenței românești în rariștea ozonată a universalității. Dacă istoriile literare și dicționarele din trecut l-au ignorat la comandă politică, fără îndoială că cele ale viitorului îl vor consemna.

¹² Apud Răzvan Năstase, *Cronologie*, la Petru Popescu, *Prins*, Editura Jurnalul Național, București, 2009, pp. 7-14.

¹³ Vezi interviul dat lui Dinu Bălan, în suplimentul *Claviaturi* la revista *Tribuna*, Cluj-Napoca, an VII, nr. 137, 15-30 mai 2008, pp. III-IV.

Ne mor românii! Ne-a părăsit și Vasile Tărățeanu

*Doamne, nu pot să împart,
Trupu-acesta în trei părți,
Că e unul și-i prea slab
Pentru-asemenean-ncercări.
(„Spovedanie”)*

Dr. Tudor NEDELCEA
Craiova

Tristă, groaznică constatare! Nu știu ce socoteală are Dumnezeu de-i ia în Împărăția Sa pe cei mai curați români; poate că acolo, în Cer, este nevoie de o țară a românilor adevărați care să-i îndrume pe cei de pe Pământ! S-au dus, numai în ultimele două-trei decenii, patriarhul Teoctist, mitropoliții Nestor Vornicescu, Bartolomeu Anania, Antonie Plămădeală, scriitori de geniu: Marin Sorescu, Fănuș Neagu, Mihai Ungheanu, Adrian Păunescu, Grigore Vieru, Leonida Lari, Nicolae Dabija, artiștii Doina și Ion Aldea Teodorovici, Ion Ungureanu etc., și nu vin mulți din urmă să-i înlocuiască. În Cimitirul Bellu, după omagiile aduse lui Adrian Păunescu, Adam Puslojić s-a „răstit” la mine: „Bă, mai trăiți naibii, că Țara are nevoie”.

Acum a plecat și Vasile Tărățeanu. Sâmbătă, 6 august 2022 (Schimbarea la Față a Domnului), pe la prânz am vorbit cu Elena, soția lui Vasile Tărățeanu. Era la un spital din Cernăuți, la secția de reanimare și, printre lacrimi, mi-a zis: „Vasile e la reanimare!”; „E grav?”; „E foarte rău”. Și iată că în dimineața zilei de 8 august 2022, Viorel Dinescu și Mihai Sultana Vicol îmi dau trista veste.

„Bolnav de România”, cum l-a caracterizat excelent Geo Tomozei, românul Vasile Tărățeanu a fost marcat pe viață de sârma ghimpată care trecea pe ulița mare a satului său natal, Sinăuții de Jos, pusă de austrieci în 1775 drept graniță, apoi, ca urmare a pactului Molotov-Ribbentrop, tot graniță a rămas. Sârma ghimpată separa cele două țări „frățești”: R.P. România și URSS (recte RSS Ucraineană). Partea sa de sat aparținea raionului Hliboca din regiunea Cernăuți (unde cele două statui ale lui Schiller și Eminescu au fost dărâmate, rămânând doar monumentul ostașului sovietic eliberator). „Iată cum se face uneori istoria, mărturisește Vasile. De aici și repulsia mea față de frontiere, în general. Cea din Sinăuți a trecut prin inimile sătenilor de acolo, deci și prin inima mea. Câte drame omenesti a generat această frontieră”. Satul cu multe drame a dat literaturii române pe G. Voevidca, Al. Burlă, Ilie Damaschin, D. Hrinciuc, Ilie T. Zegrea (și el aflat în grea suferință), V. Levițchi, episcopul Visarion Puiu (ruda sa). Pe frontispiciul ziarului său din Cernăuți *Plai românesc*, Vasile a inscripționat sârma ghimpată; autoritățile ucrainene i-au intentat proces și l-au obligat să scoată sârma ghimpată, dar el a refuzat și a plătit scump: în 1994, fiul său Marcel, de 24 de ani, student la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, a murit în condiții suspecte, neelucidate nici până azi. Pregătirile de nuntă s-au transformat în cele de înmormântare.

În 2018, la Centenarul Unirii, Vasile a adus din Țară, ca un Badea Cârțan, reviste, pliante, cărți etc. referitoare la acest măreț eveniment. Autoritățile iarăși l-au tratat într-un stil barbar, acuzându-l că

Vasile Tărățeanu și Tudor Nedelcea

vrea să destrame Ucraina. De atunci, Vasile Tărățeanu nu și-a mai revenit. A fost internat în spital la Iași, s-a procopsit și cu misteriosul covid și, în cele din urmă, a cedat.

Văd pe ecranele televizoarelor comentatori care mai de care mai gălăgioși și aroganți vorbind despre războiul ruso-ucrainean sau ortodoxo-ortodox. Prea puțini vorbesc despre românii din Ucraina, despre încălcarea drepturilor lor elementare pe care le are orice minoritate națională (dreptul la limbă, identitate etc.), inclusiv minoritatea ucraineană din România. Am scris în acest sens articolul „Pierit-au românii din Ucraina?”. Vasile Tărățeanu a suferit și pentru că ei nu-s întrebați ce mai fac, sunt dați uitării, că bucovinenii de nord sunt considerați „popor băștinaș deportat”, că Eminescu este un „ucrainean renegat, născut din părinți ucraineni care au fost românizați”.

Vasile Tărățeanu este „bolnav de România” și pentru faptul că românii bucovineni au parte numai de „umbra spinului la ușa creștinului”, cum doinește Eminescu, că propaganda șovină îi împarte pe aceștia în moldoveni și români (după modelul stalinist aplicat și în Basarabia), că nu mai există teatru, conservator, universitate în limba română (de la Poroșenko până azi în școli se predă, săptămânal, o oră de „limba moldovenească”), că mormintele românilor din Cimitirul central sunt vandalizate sau numele decedaților români sunt schimbate cu nume ucrainene, că n-au ICR (Centrul Cultural „E. Hurmuzachi” este înființat de avocatul Patraș), că s-a interzis ridicarea unui monument lui Ștefan cel Mare în Codrii Cosminului sau lui Eminescu, iar casa lui Aron Pumnul stă să se prăvale, că s-a dat foc tricolorului românesc de formația paramilitară „Tridentul”, că într-un ziar ucrainean *Ceas* s-a scris: „Timpul așteptărilor că liderii români se vor conduce după rațiunea sănătoasă și nu vor cere statului ucrainean prea multe concesii trece, de aceea este necesar un baraj juridic” etc., etc.

Acest „Grigore Vieru al Bucovinei”, Vasile Tărățeanu nu a tăcut, nu a stat în expectativă, ci a acționat în spiritul credinței creștine (la Judecata de apoi vor participa și neamurile), a luat condeiul drept armă și gazetăria drept artilerie grea și a pășit la luptă. Până azi, 8 august 2022.

S-a născut la 27 septembrie 1945 în satul Sinăuții de Jos, raionul Hliboca, unde absolvă școala generală, continuă la Școala Medie Generală nr. 10 din Cernăuți, unde absolvă și Facultatea de Litere din cadrul Universității (în 1972). Între 1969 și 1981 este reporter la ziarul regional *Zorile Bucovinei* din Cernăuți, între 1981 și 1991 redactor superior la redacția emisiunilor în limba română de la Radio Kiev. În perioada 1990-1994 conduce ziarul *Plai românesc* al Societății de Cultură Românească „M. Eminescu”, în grafia latină, post la care renunță în semn de protest și înființează alte publicații: *Arcușul* și *Curierul de Cernăuți*, *Junimea* (al Ligii Tineretului Român din Bucovina). Este membru fondator al Societății pentru Cultura Românească „M. Eminescu” din Cernăuți (1989), secretar al Societății (1991-1992), membru fondator al revistei *Glasul Bucovinei* (1994) și al Editurii „Alexandru cel Bun” din Cernăuți (1996), președinte al Fundației Culturale „Casa Limbii Române” din Cernăuți (2000). A fost deputat în Congresul regional Cernăuți (1992-1996; 2001-2006). A fost membru de onoare al Academiei Române.

A participat la Marea Adunare Națională din Chișinău (27 august 1989), unde susține un înflăcărat discurs. A fost ales vicepreședinte al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni (președinte fondator: acad. Victor Crăciun), în comitetul director al Congresului Spiritualității Românești, a participat la aproape toate manifestările culturale și științifice privitoare la identitatea națională. A fost cetățean de onoare al unor localități, între care și Craiova (alături de Ilie Ilașcu, Grigore Vieru, N. Dabija, Victor Crăciun, M. Cimpoi, Eugen Doga), a primit numeroase premii literare, diplome, medalii sau titluri onorifice etc.

Este autorul unei opere referențiale: *Arpele ploii* (versuri, 1981), *Dreptul la neliniște* (versuri, 1984), *Teama de înstrăinare* (versuri, 1990), *Litanii din Țara de Sus* (versuri, 1995), *Litanii* (versuri, 1996), *Pământ în retragere* (versuri, 1999), *Și ne izbăvește pre noi* (versuri, 1999), *Iluzii și lanțuri* (publicistică, 2001), *Dinafară* (versuri, 2003), *Infern personal* (versuri, 2005), *Orizonturi decapitate* (2005), *Aruncarea zarurilor* (2005), *Ocean cu cioburi sângerânde* (2005), *Degețelul salvator* (2006), *Stâlpul de foc al jertfirii de cuvânt* (2007), *Cimitirul ambulant* (2008), *101 poeme* (2010), *Până dincolo de umbră* (2011) etc. O parte dintre versuri au fost traduse în ucraineană, sârbă, suedeză, engleză, albaneză, franceză, macedoneană, iar altele au intrat în manualele pentru școlile românești din Ucraina.

A fost apreciat cu asupra de măsură de marii cărturari români: P.F. Teoctist („Îl prețuiesc pe Vasile Tărățeanu pentru credința și poezia lui, care exprimă dragoste de strămoșii noștri”); Grigore Vieru („Este bradul de munte, iar rășina tulpinii sale nu este altceva decât viața rănită, dar nicicând înghețată, pe care o trăiește în mijlocul unor neconținute furtuni istorice”); Nicolae Dabija („Acest Oș-

tean al Limbii Române se luptă pentru fiecare piatră, știe că pe lume există doar două lucruri pentru care merită să trăiești și să mori: iubirea și libertatea, restul fiind niște simple iluzii”); Theodor Codreanu („Strigătul simplu, de un dramatism singular al liricii lui Vasile Tărățeanu se adresează nu atât Bucovinei, cât românilor uituci care se cred nemuritori în insula încă aparent păzită de granițe”); Victor Crăciun („În ordinea definirii ei, personalitatea lui Vasile Tărățeanu s-a manifestat și dezvoltat în trei direcții esențiale: poetul, publicistul și animatorul național pe plan cultural, social și politic”); Mihai Cimpoi („Clădit într-o statură în care e mai mult suflet decât trup, Vasile Tărățeanu e un bucovinean rătăcitor care-și prinde o cravată lată și înflorată ce-i servește drept plapumă în dese drumuri de cărașie gazetărească și poetică și care apare în ochii noștri ca un spiriduș carpatin întrupat din duh de munte și din somn de flori de câmpie”); Viorel Dinescu („Spre deosebire de vizionarii pseudoelitiști care se zbat în aventuri formale și formaliste, pentru Vasile Tărățeanu viața e resimțită ca un «pat de Procust» împotriva căruia este dator să lupti, iar nu să te lași lungit sau scurtat după pofta călăului”); Mircea Popa („Vasile Tărățeanu este un exponent al neamului său robitor din Bucovina, o voce care trebuie să aducă adevărul la masa judecătii unei Europe amnezice, a unor politicieni care și-au uitat menirea”) etc., etc.

Sunt doar câteva caracterizări lapidare, dar pertinente despre un mare Român (trebuie scris mereu cu literă mare), care și-a făcut datoria de „om al lui Dumnezeu”, creator cu vocație, luptător pentru idei umane și pentru neamul său.

Drum bun, Vasile Tărățeanu, și-n acel loc cu verdeță nu uita și de noi, pustii care poate nu ne-am ridicat la nivelul dorințelor tale și ale idolului nostru, Eminescu.

M. Cimpoi, V. Tărățeanu, Eugen Simion, L.O. Vasilescu, V. Crăciun, T. Nedelcea, N. Breban, N. Dabija.

Ne-a părăsit un martir: Radu Ciuceanu

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

Aflu din articolul lui Dumitru Avram din *Flacăra lui Adrian Păunescu* (nr. 37, 23-29 septembrie 2022) că a plecat dintre noi Radu Ciuceanu, un martir al neamului, despre care nu s-a spus/scriș niciun cuvânt. Inacceptabil! Apar știri despre pseudopersonalități, simple, dar agresive nulități, despre bătaii conjugale, preoți-obsedați sexual, dar nimic despre cei care au făcut ceva pentru Patrie. Scriam recent că *Ne mor românii*, referindu-mă la bucovineanul Vasile Tărășeanu, umilit și batjocorit la Cernăuți, dar mă gândeam: câți alți Români ne-au părăsit și nimeni nu le-a luat locul: Ioan Alexandru, Adrian Păunescu, Fănuș Neagu, Leonida Lari, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Nestor Vornicescu, Gheorghe Calciu-Dumitreasa, Teoctist, Florin Constantiniu etc., etc. Aceștia sunt români și punctum, vorba Eminescului. Ceilalți sunt pseudoromâni sau români vânduți.

Am participat la Congresul Romfest, organizat de părintele Gh. Calciu-Dumitreasa, la București, în 1999. Marea majoritate a românilor nevoiți să-și părăsească Țara după războiul ultim se întrebau (după ce au condamnat acordul România-Ucraina, semnat sub Emil Constantinescu) de ce mișcarea de rezistență din munți împotriva bolșevismului nu este cunoscută în Țară, după 1989. Această mișcare națională desfășurată din munții Bucovinei, trecând prin cei Orientali și Apuseni până-n Maramureș, a fost cea mai amplă și îndelungă mișcare de rezistență și luptă contra bolșevizării țării de către Stalin, efectuate de cozile de topor din țară, din toate țările socialiste (evidențiem revoluția maghiară din 1956, fără să-i cunoaștem sloganul). Ne salvează excelentul serial *Memorialul durerii*, realizat de Lucia Hossu-Longhin, printre inițiatori aflându-se Octavian Roske și omul despre care scriu cu pioșenie.

Radu Ciuceanu s-a născut la Craiova, la 16 aprilie 1928, ca fiu al Elenei și al lui Ștefan Ciuceanu. Tatăl său, profesorul Ștefan Ciuceanu (studentul lui N. Iorga), a fost o personalitate marcantă a Olteniei: directorul Fundației „Alexandru și Aristia Aman”, cofondator al Muzeului Olteniei și al revistei *Arhivele Olteniei* (1922-1943), publicist, istoric. Despre personalitatea acestuia, dar și despre fiul său, Radu, a scris o excelentă monografie istoricul craiovean Toma Rădulescu (trecut și el dincolo, alături de alți istorici locali pe nedrept uitați: Paul Rezeanu și Luchian Deaconu), *Ștefan Ciuceanu. Un profesor pentru eternitate*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2019. Din această documentată carte îmi voi lua informațiile despre cel care ne-a părăsit recent.

Radu Ciuceanu urmează Liceul „Carol I” din Craiova și se înscrie la Facultatea de Medicină din București (ca și Gh. Calciu-Dumitreasa sau Bartolomeu Anania la Cluj, împărțășind același destin). La numai 19 ani, în 1947, grație educației patriotice din familie, se alătură Mișcării Naționale de Rezistență din nord-vestul Olteniei (M.N.R.O.), condusă de gen. Iancu (Ioan) Carlaonț, intrând în grupurile paramilitare din Munții Retezat și Valea Cernei. Peste numai un an este cooptat în comitetul militar al Mișcării. La Mănăstirea Tismana, împreună cu starețul Gherasim Iscu, a montat un aparat radio emisie-recepție spre a lua legătură cu anglo-americanii, care însă ne-au trădat.

105. Slujba de pomenire a prof. Ștefan Ciuceanu la 80 de ani de la trecerea în eternitate, 12 martie 2016, Mănăstirea Radu Vodă, București: prof. dr. Radu Ciuceanu (foto Corneliu Beldiman).

În septembrie 1948 este arestat la Craiova de securistul (fost cizmar), C. Oancă, de Procuratură și de N.K.V.D., de servicii secrete sovietice (în unele cimitire din țară, în alea eroilor, figurează „eroi” sovietici morți prin 1946-1948?!).

În urma unui simulacru de proces (made în URSS) în 1949 este condamnat la 15 ani temniță grea pentru „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale” (sentința 928/21 iunie 1949), fiind închis în pușcăriile din Craiova, Pitești (aici a suferit groaznicul „experiment”), Jilava, Târgșor, Gherla, Lugoj, Văcărești, București, unde s-a îmbolnăvit de hepatită cronică, TBC, fiind în pragul sinuciderii.

În urma decretului de jst, este eliberat în 1963 (deși făcuse deja 14 ani), dar cu domiciliul obligatoriu. Buletin și drept de lucru primește în 1965, începându-și activitatea postcarcerală ca muncitor necalificat. În 1967 reușește să se angajeze ca referent, fotograf și apoi arheolog la Institutul de Arheologie din București. În 1975, în urma unui decret prezidențial de „reorganizare” a activității științifice, este îndepărtat din Institut (ca fost deținut politic) și transferat la Muzeul de Istorie și Artă al municipiului București. Revine la Institutul de Arheologie „V. Pârvan” abia după 1989.

Între 1968 și 1972, urmează cursurile Facultății de Istorie din București, avându-i profesori pe D. Berciu (decan), D. Tudor, Emil Condurachi, Aurelian Sarcerdoțeanu, I. Nistor. La doctorat nu s-a putut înscrie decât în 1994 (datorită trecutului său politic), susținându-și teza *Autocrație și naționalism. Destinul unei familii: Ghiculeștii, 1665-1856*, în 1998, la Institutul de Istorie „N. Iorga” al Academiei Române.

Ca arheolog a participat la săpături la bisericile și mănăstirile bucureștene (Văcărești, Antim, Sf. Ilie-Rahova, Cuibul de Barză, Olteni, Olari, Sf. Nicolae Jitnița, Sf. Vineri, Foișor), la mănăstirile Putna și Coșula, la alte monumente istorice și arhitecturale.

În timpul regimului comunist, împreună cu Daniel Barbu și Oct. Roske, a luat atitudine împotriva demolării de biserici, realizând un studiu documentat trimis „Europei Libere”, sub anonimatul „Grupul de Supraveghere a Monumentelor Istorice” (difuzat în iunie-august 1981 și iulie-septembrie 1985). Pentru această atitudine a fost înlăturat din Institutul de Arheologie.

În timpul revoluției din decembrie 1989 a luptat în stradă, apoi a devenit fondator sau cofondator al unor instituții postrevoluționare necesare: „Clubul 22” TV, Asociația Foștilor Deținuți Politici din România (A.F.D.P.R.), membru fondator al Partidului Foștilor Deținuți Politici, al Partidului Național Liberal (reînființat de Radu Câmpeanu), membru fondator al primului parlament român, unde a ocupat funcția, binevenită, de președinte al Comisiei pentru Cercetarea Abuzurilor și Corupției. Din 2000, este ales deputat de Olt al Partidului România Mare. În 1993 a devenit director fondator al Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului sub egida Academiei Române, funcție avută până la sfârșitul vieții (12 septembrie 2022). A fost înhumat la Cimitirul Bellu, cu onoruri militare.

Radu Ciuceanu este autorul unor volume memorialistice: *Intrarea în tunel* (1991), *Potcoava fără noroc* (1994), *Jurnalul unui om liniștit* (vol. 1-2, 2005-2006), *Prea mult întuneric* (2012), *La taină cu diavolul* (2015); de istorie: *Regimul penitenciar din România* (2001), *Mișcarea Națională de Rezistență din Oltenia*, vol. 1-5, 2001, 2003, 2004, 2007), *Război împotriva corupției* (vol. 1-3, 2003, 2004), drama istorică *Frumoase zile de tinerețe* (2011) etc., iar în colaborare a editat: *Misiunile lui A.I. Vișinski în România* (1997), *Rezistența armată din Bucovina* (1998), *Începuturile Mișcării de Rezistență în România*, vol. 1-2 (2000-2001), *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist: 1945-1958* (2001), *Stenogramele ședințelor conducerii PCR* (2003), *Rezistența din Munții Făgăraș* (2007), *Masacrele de la Katyn* (2008) etc. La 75 de ani, în 2003, Fl. Constantiniu, Dalila Lucia Aramă și Dan Cătănuș i-au dedicat un volum omagial: *Un destin și o viață*.

Pentru întreaga activitate și pentru opera sa, Radu Ciuceanu a fost distins cu numeroase medalii, diplome, premii, precum: Premiul „Liviu Rebreanu”, acordat de Centrul Național Ecumenic (1995), Diplomă de onoare a Asociației „Tradiția Cavaleriei” (1998) și a Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni (1999), a Fundației „Panteonul României”, a „Fundației „Sfinții Închisorilor” (2012) etc. Biserica Ortodoxă Română i-a acordat Ordinul „Sfinții Împărați Constantin și Elena” (2003), iar președintele României, Ion Iliescu, l-a decorat cu Ordinul Național „Serviciu credincios” în gradul de cavaler etc. Cea mai mare onoare a fost alegerea sa membru de onoare al Academiei Române.

Ca director al Bibliotecii Județene „Alexandru și Aristia Aman” din Craiova, i-am invitat pe Radu Ciuceanu și pe mama sa, Elena Ciuceanu, la sărbătorirea instituției, unde tatăl său fusese director, cu ocazia aniversării a șapte decenii de existență, în decembrie 1978. Invitația am făcut-o în „complicitate” cu istoricul Ion Donat, care mi-a dat adresa (Bd. Dacia). Seara târziu, la masa festivă, Radu Ciuceanu m-a

întrebat cum am avut curaj să-l invit, având în vedere trecutul său politic. Nimeni de la partid sau securitate nu m-a întrebat acest lucru. S-au simțit bine în mijlocul bibliotecarilor și al invitaților la simpozion, dovada scrisorilor profunde ale doamnei Elena Ciuceanu către mine, din care citez: „*Atunci când firul vieții începe să se subțieze și când capătul lui nu-l poți ghici când se va pierde, foarte puține sunt prilejurile ce-ți oferă nu numai întoarcerile înapoi, sub dulcea strașină a amintirilor, ci și ocazia nesperată să întâlnești, pe locuri bătute odinioară, figuri de oameni pe cari să-i apropii de suflet prin ochiul sever și critic al științei, dar, mai ales, prin căldura și afinitatea spiritului superior.*”

Ne-ați înconjurat dintru început cu multă prietenie și dragoste, ceea ce nu se poate uita și va dăinui mult timp în inima mea.

O scriu nu pentru că noi, bătrânii, suntem mai sensibili la strunele ei, ci pentru că răspunde unei staturi afective dublată de aceea a unui șef de instituție, ce în atari situație nu are prieteni și preferințe, ci numai oaspeți și invitați pentru care dumneavoastră ați depus mult suflet și dăruire.

Eu vă mulțumesc foarte mult, căci am simțit-o din plin; cu atât recunoștința mea personală și a familiei o îndrept către dumneavoastră, ce sunteți acum la o cârmă pe care cândva soțul meu a cunoscut-o și a onorat-o. Știu și am convingerea că greutățile sunt tot atât de numeroase ca și atunci, când îl luam pe soțul meu acasă în ceas de noapte, dar prin muncă, curaj și perseverență veți învinge totul și când, către sfârșitul vieții, veți încerca o privire înapoi, veți avea mari mulțumiri sufletești că nu v-ați trudit în zadar. [...]

Cu multă afecțiune și gânduri în continuu pentru dumneavoastră și familie. (scrisoare din 28 decembrie 1978) și: „[...] Acum, mulțumesc lui Dumnezeu, mă simt mult mai bine – pericolul cel mare a trecut și mă pot bucura de toți ce-mi sunt dragi în jurul meu, gândindu-mă și la D-ta, a[le] cărui amabilitate și finețe sufletească ce nu se poate uita [le-]am apreciat în urmă cu un an, când am fost invitată oficial, cu ocazia sărbătoririi înființării Muzeului Aman și reîmprospătarea figurilor marilor dispăruți, care au muncit mult sacrificându-și sănătatea pentru mai binele obștesc al orașului natal, unde m-am născut, am crescut și m-am instruit cu toți?” (scrisoare din 14 martie 1980¹).

Radu Ciuceanu a trăit 94 de ani, cu demnitate, devotament și respect pentru valorile tradiționale românești, pentru martirii neamului, el însuși fiind unul dintre aceștia.

Paul Rezeanu, Radu Ciuceanu și Tudor Nedelcea la Centenar Biblioteca „Aman” (14 nov. 2008), Craiova

¹ Vezi Toma Rădulescu, Ștefan Ciuceanu. Un profesor pentru eternitate, 2019, pp. 411-413.

Un înger contemplativ venind din nirvana: Augustin Cozmuța

Raul CONSTANTINESCU

Hațeg

Mesager al necunoscutului se întrupează din Nirvana, în liniștea eliberării totale de multele griji ale vieții, în avalanșe în actualul timp prezent sacrificat, silueta unui înger sfielnic, delicat și luminos, plătind imponderabil în lumea noastră debusolată, cu *Estetica* lui Tudor Vianu în mână – ghid și îndreptar de viață omului conștient de sensul imperios ascendent al vieții spirituale, prin contopirea sufletului cu divinitatea, a particularului cu generalul, a individualului cu universalul.

Acest înger păzitor al nostru este Augustin Cozmuța, colegul meu de an din timpul studenției de la Filologia clujeană. Om distins, de o discretă și polifonică sensibilitate, aparținând stirpei aleșilor, fiind un spirit cercetător și elevat, era un pasionat cititor de cărți fundamentale, printre care și *Estetica* lui Tudor Vianu, tratat care i-a întemeiat orientarea formării personale, după cum mi-a mărturisit într-una dintre duminicile de vară/toamnă din timpul stagiului militar TR de la Otopeni, când ne retrăgeam undeva într-un loc liniștit la umbră, pentru a citi și face schimb de impresii și idei în domeniile preferate: literatura, miturile, filosofia.

Citea pe atunci din proaspătul număr 9 al revistei *Secolul 20*/1967 pagini semnate de Mircea Eliade, Jorge Luis Borges, Dylan Thomas, Mihail Bulgakov etc.

Interiorizat și mereu cufundat în eul său abscons ca într-un mirific vis din lumea inefabilă și intangibilă a Nirvanei, avea trăirile sale profunde și tainice, fapt ce-l determina să ignore banalul cotidian, fiind mereu ancorat în sferile tainice ale misterului care îl captiva. Asemeni Fericitului Augustin, filosoful polivalent se îndoia de multe, dar nu și de certitudinea sa. De fapt, viața colegului Augustin se petrecea ca un ceremonial spiritual inițiativ elitist, la care nu oricine avea acces și nu era acceptat fără o prealabilă verificare.

Cu toate aceste filtre relaționale, nu era un narcisiac egotist. Se dăruia generos și candid celor din jur pentru a face lumea mai bună și mai frumoasă, după cum spune Dostoievski: „Frumusețea va mântui lumea”.

Astfel, viața lui Augustin Cozmuța a fost similară celei a unui apostol, dăruindu-se emancipării spiritului semenilor săi ca gazetar, redactor fondator al revistei *Nord Literar*, publicist, eseist, scriitor, critic literar, autor a peste unsprezece volume originale (trei postume, grație realizării și editării de către soția sa, Ileana Cozmuța):

Punct de trecere. Interviuuri, Editura Gutinul, Baia Mare, 1995;

Punct de vedere. Editoriale, Editura Universității de Nord Baia Mare, 2000;

Coasta Pacifică. Jurnal Californian, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2002;

Punct critic. Comentarii literare, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2004;

Pagini de critică literară, Editura Eurotip, Baia Mare, 2010;

Momente și schițe pe scena criticii, Editura Eurotip, Baia Mare, 2013;

Alte pagini de critică literară, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2014;

Punct de trecere. Volumul II: Interviuuri literare, Editura Gutinul, Baia Mare, 2015;

Incursiuni în arta plastică, Editura Gutinul, Baia Mare, 2016 (publicat postum);

Anul 70 al vieții mele – Jurnal, Editura Cromatica, Baia Mare, 2017 (publicat postum);

De la Nord statornic la Nord Literar. Suplimentul „Maramureș”, Editura Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, Baia Mare, 2018 (publicat postum).

S-a afirmat și ca prefațator a numeroase antologii literare (*Pagini maramureșene* etc.), promotor al culturii și talentelor literare autentice din Maramureș, cadru didactic universitar, adevărând astfel exemplar proverbul „omul sfințește locul”. Și Augustin l-a sfințit cu neîncetată abnegație și totală dăruire de sine întreaga-i viață pe altarul luptei pentru mai bine, mai drept și mai frumos prin cunoașterea lumii și a

oamenilor pe lângă care a trecut, precum și prin autocunoaștere, socraticul îndemn *nosce te ipsum* călăuzindu-l toată viața.

Deschid cu emoție amplul și bogatul volum aniversar post-mortem de 328 de pagini, *Augustin Cozmuța – 75. Călătorie spre Constelația Scorpionului*, alcătuit și tehnoredactat de Ileana Cozmuța, iubitoarea și devotata-i soție, având coperta inspirat concepută de Ioana Cozmuța, fiica sa, cu prefața de poetul Gheorghe Pârja, elegant realizată tipografic de Editura Ethnologica (2019) din Baia Mare. Structurat în patru secțiuni: „Portret în oglinda prieteniei”, „Amurg de noiembrie”, „Portret în oglinda criticii”, „Autoportret”, volumul impune prin profunzime, polivalență, probitate și profesionalism. Semnatarii acestui florilegiu de gânduri, amintiri, eseuri și impresii sunt mulți dintre cei care l-au cunoscut, foști colegi, prieteni, poeți, scriitori, critici, cenacliști etc.: regretatul George Achim, Gheorghe Pârja, Horia Bădescu, Ana Blandiana, Gheorghe Crăciun, Ion Cuceu, Vasile Igna, Ioan Moldovan, Cornel Nistea, Ion Papuc, acad. Marius Porumb, Mircea Petean, Ioana Cozmuța, Săluc Horvat, Ion Pop, Mircea Muthu, Constantin Cubleşan, Ioan Mariș, Mircea Popa, Ion Taloș și mulți alții.

La rândul-mi, cu vie recunoștință și fior, îi aduc colegului și criticului rafinat Augustin Cozmuța

Augustin Cozmuța

încă o dată calde și deferente mulțumiri pentru profunda și inspirata cronică literară a volumului meu de versuri *Periplu prin neant*, apărut la Editura Tracus Arte, București, 2014, intitulată „Noblețea lirică a poeziei” (*Nord Literar*, nr. 5, 2015, scrisă cu sensibilă receptivitate poetică și luciditate estetică, fapt care mă onorează.

În arhiva de manuscrise rămase aflate în custodia familiei, multe alte pagini prețioase, mărturie a trecerii luminoase printre noi a îngerului serafic Augustin Cozmuța, își așteaptă în misterul existențial lumina tiparului, operațiune dificilă și complexă, care cere efort susținut și energie, sacrificiu și timp. De asemenea, un studiu monografic despre viața, activitatea și opera labirintică a omului Au-

gustin Cozmuța – spirit de excepție – ar merita să fie scris și s-ar putea atunci realiza.

De acolo dintre îngerii de lumină, duhul său tutelar veghează asupra noastră, cei care am avut fericirea de a-l cunoaște într-o nobilă și nesfârșită viață-dăruire, prea repede curmată și profund regretată. Câte proiecte i-au rămas nefinalizate... Te-am iubit și prețuit, Augustin, și ne lipsești!

În concluzie, putem afirma cu certitudine că omul de cultură novator și perfecționist Augustin Cozmuța rămâne o figură emblematică a spiritualității de excepție a Maramureșului etern, a Nordului sufletului nostru pur românesc.

Universul figurilor retorice

Dr. Aurel M. CAZACU

București

Nu este suficient să știm ce să declamăm, este tot atât de important să știm cum să declamăm. Este chiar problema stilului. Istoria retoricii consemnează un efort uriaș de identificare, diferențiere, definire și clasificare a figurilor retorice. O prezentare a figurilor retorice o întâlnim din antichitatea greco-romană și continuată, peste veacuri, până în zilele noastre. Însă clasificarea figurilor retorice a rămas și astăzi o problemă deschisă și mereu supusă reflecției.

Scurt istoric

O prezentare a figurilor de stil găsim în *Retorica* aristotelică. Este vorba de Cartea a III-a, capitolele 1-12 în care este tratată teoria elocuției¹. Două treimi din tratat (Cartea I și Cartea a II-a) se ocupă cu teoria argumentației, care constituie axul ei principal și, totodată, cu relaționarea retoricii cu logica și filosofia, iar ultimele șapte capitole din Cartea a III-a (capitolele 13-19) prezintă teoria compunerii discursului.

În cadrul segmentului restrâns al teoriei elocuției, Stagiritul analizează calitățile stilului (claritatea și adecvarea la subiect) în relația acestuia cu alegerea cuvintelor (obișnuite, neobișnuite, înfrumusețate, elevate, rare, simple, compuse, inventate, metaforice, spirituale ș.a.), răceala stilului, stilul continuu, periodic și pitoresc, corectitudinea limbajului și a cuvintelor ambigui, compoziția frazei (puritatea gramaticală, demnitatea, armonia ritmică, construirea perioadelor, vivacitatea), stilurile potrivite discursului politic, juridic și declarativ, diferențierea dintre stilul poeziei și cel al prozei ș.a.

Istoria retoricii consemnează un efort uriaș de identificare, definire și clasificare a figurilor retorice. Printre primele clasificări amintim *Rhetorica ad Herennium*, lucrare anonimă, atribuită în mod greșit de către exegeții lui Cicero, *Tratatul despre stil*, scris de către un grec din epoca romană, un anume Demetrios (sfârșitul secolului I d.Hr.), contemporan cu Plutarh, *Tratatul despre sublim* al unui autor necunoscut și *Institutionis oratoriae libri XII* al latinului Quintilianus.

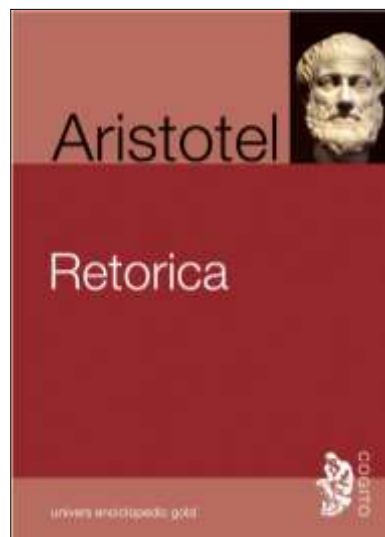
Tratatul despre stil al lui Demetrios începe cu o teorie dezvoltată a perioadei, după care urmează descrierea celor patru tipuri de stil cu defectele lor: stilul măreț, stilul elegant, stilul simplu (cu o digresiune despre stilul epistolar) și stilul energic (urmat de un excurs despre vorbirea prefăcută). Fiecare dintre aceste tipuri de stil sunt analizate din trei puncte de vedere: al gândirii, al structurii frazei și al expresiei.

Lucrarea lui Demetrios este construită indirect pe teoriile stilistice ale lui Aristotel și Teophrast (care conciliase teoriile lui Isocrate cu acelea ale lui Aristotel), teorii adoptate și modelate de peripateticii din secolul II-I î.Hr. și de retorii stoici din aceeași vreme. El recunoaște că materia discursului sau gândirea în sensul cel mai larg este izvor al stilului, că valoarea stilului crește mai ales prin ceea ce nu este spus și sfătuiește oratorii și scriitorii să păstreze contactul cu vorbirea obișnuită.

Aspectele tehnice ale lucrării sunt admirabil exemplificate cu numeroase citate din oratorii, filosofii, poeții și prozatorii greci: Homer, Demostene, Demades, Isocrate, Platon, Xenophon, Aristotel, Teophrast, Thucydides, Herodot, Sapho, Ctesias, Sophron, Menandru, Philemon, Epicharm ș.a. De observat că, pe lângă interesantele informații tehnice și istorice, cum ar fi cele cu privire la arta dramatică sau despre începuturile dialogului, Demetrios oferă amănunțite analize și subtile observații de ordin pur literar și estetic. Toate aceste calități au fost recunoscute peste timp, cartea lui Demetrios devenind un manual favorit în universitățile din Europa, alături de lucrările lui Platon și Aristotel.

Tratatul despre sublim este tot atât de celebru ca și acela al lui Demetrios.

Dintre lucrările despre stil scrise în epoca modernă și contemporană aflate la îndemâna cititorilor noș-

¹ Aristotel, *Retorica* (ediție bilingvă), 2011, III, 1, 1403 b-19, 1420 b.

tri amintim o serie de traduceri reușite din Du Marsais – *Despre tropi* și Pierre Fontanier – *Figurile limbajului*. Raportat la tradiția retorică, ambele lucrări reprezintă un act de riguroasă sinteză. În același timp, ele sunt și o încercare reușită de regândire conceptuală a retoricii. Nu întâmplător apariția *Figurilor limbajului* a reprezentat o nouă asumare a dimensiunilor retoricii, iar Pierre Fontanier a fost socotit de către cvasitotalitatea exegetilor contemporani ca fiind întemeietorul retoricii moderne. Aceste tratate de retorică ne oferă, conform acestei bine găsite expresii a lui Gérard Genette, o „rhétorique restreinte”², retorică restrânsă mai întâi la teoria elocuției, apoi la teoria tropilor. Amputată de universul logic și filosofic original, redusă doar la una dintre părțile sale, teoria elocinței, și preocupată exclusiv de jocul distincțiilor și al clasificării figurilor, retorica a devenit în secolul al XIX-lea o disciplină „rătăcitoare și frivolă”³.

În secolul al XX-lea problematica figurilor retorice este relansată din mai multe unghiuri, noile paradigme fiind opera lui Renato Barilli în *Poetică și retorică* (în care se subliniază că „numeroase semne ne pot duce la constatarea unei reînnoiri a vechii legături tradiționale dintre *ars poetica* și *ars dicendi*”⁴), Paul Ricoeur în *Metafora vie*, precum și aceea a grupului de poetică de la Universitatea din Liège, intitulat Grupul μ , constituit din universitarii Jacques Dubois, Francis Edeline, Jean-Marie Klinkenberg, Philippe Minguet, François Pire și Hadelin Trignon cu renumitele lucrări *Retorică generală* și *Retorica poeziei. Lectură lineară, lectură tabulară*. Grupul μ din Liège afirmă, printre altele, că „retorica apare astăzi nu numai ca o știință de viitor, ci, mai mult, ca o știință la modă, la granițele structuralismului, noii critici și semiologiei”⁵ și că astăzi retorica ar fi cunoașterea procedurilor de limbaj caracteristice literaturii. Includem în această serie de studii puse în slujba resurecției, a revalorificării retoricii pentru literatură și orientările analitice din lucrările lui Gérard Genette, Roland Barthes, Roman Jakobson, Tzvetan Todorov, Umberto Eco, Chaïm Perelman ș.a., despre care vom mai aminti pe parcurs.

O serie de abordări teoretice și clasificări pot fi întâlnite și în literatura de specialitate românească, în acest sens remarcându-se lucrarea lui Vasile Florescu *Retorica și neoretorica. Geneză, evoluție, perspective*, lucrarea *Retorica tradițională și retorici moderne* de Gheorghe Mihai și, nu în ultimul rând, *Mica enciclopedie a figurilor de stil*, realizată de Gh. N. Dragomirescu.

Definiția figurilor retorice

Dar ce sunt „figurile retorice”, numite și „figuri de stil”? Încă în Antichitate termenul de „figură” (în limba latină însemnând formă, alcătuire, aspect) a dat naștere la îndelungate dezbateri, mai ales în legătură cu categoria „tropilor”. Aristotel însă a folosit termenul „schema”, care reprezenta structura frazei, dar și una dintre cele trei condiții ale calității sau virtuții stilului. Când tratează despre figuri, Quintilianus le identifică cu termenul Stagiritului, precizând că sunt „numite de greci *schemata*”⁶. Apoi definește în primă instanță „figura” ca „o înălțuire de cuvinte diferită de felul de exprimare obișnuit”⁷. Observând însă că în aceeași cugtare nu se poate face distincția dintre „tropi” și „figuri”, precum și existența unor divergențe mari în privința termenului de „figură”, Quintilianus decide că termenul are două sensuri:

„În primul rând, înseamnă orice formă pe care o îmbracă gândirea, așa cum corpurile au o atitudine diferită, după felul cum sunt puse. În al doilea rând, e ceea ce se numește *schema* – o schimbare făcută intenționat în sens ori în cuvinte... Dar dacă numim figură anumite atitudini și, aș zice, gesturi, va trebui să înțelegem prin *schema* numai transpunerea într-o expresie poetică și oratorică a vorbirii simple și la îndemâna tuturor... Deci considerăm figură o formă reînnoită a vorbirii printr-un meșteșug artistic”⁸.

Definiția figurii trasată de Quintilianus a cunoscut prea puține variații în perioada Evului Mediu și chiar până la începutul secolului al XIX-lea. O relativă schimbare de optică despre figurile retorice s-a petrecut odată cu apariția în Franța, în 1730, a lucrării *Despre tropi* a lui Du Marsais, care insistă asupra laturii de originalitate a figurii:

„Figurile sunt feluri de a vorbi deosebite de celelalte printr-o modificare anumită care face din fiecare o specie deosebită și care le face să fie ori mai vioaie, ori mai înălțătoare, ori mai plăcute decât vorbirea care exprimă aceleași idei, dar fără nicio modificare deosebită”⁹.

² Gérard Genette, *La rhétorique restreinte*, în *Communications*, nr. 16/1970.

³ Paul Ricoeur, *Metafora vie*, Editura Univers, București, 1984, p. 20.

⁴ Renato Barilli, *Poetică și retorică*, Editura Univers, București, 1975, p. 24.

⁵ Grupul μ , *Retorică generală*, București, 1974, p. 2.

⁶ Quintilian, *Arta oratorică*, vol. 3, Editura Minerva, București, 1974, Cartea a IX-a, Cap. I, p. 1.

⁷ *Ibidem*, Cap. I, p. 4.

⁸ *Ibidem*, Cap. I, pp. 10-14.

⁹ Du Marsais, *Despre tropi*, Articolul I – Idee generală despre Figuri, Editura Univers, București, 1981, p. 39.

La aproape un secol după Du Marsais, în 1830, un alt francez, Pierre Fontanier, își definește manualul clasic pentru studiul tropilor și îl editează cu titlul *Figurile limbajului*. Fontanier reprezintă un moment culminant în teoria clasică de analiză a figurilor retorice și, totodată, cum spune Gérard Genette în *La rhétorique restreinte*¹⁰, Fontanier este fondatorul retoricii moderne și al ideii moderne de retorică. Tratatul lui Fontanier se constituie ca o replică dată predecesorului său, Du Marsais, față de care se situează polemic. Așadar figura – în toată variabilitatea ei, de la cuvânt (*tropii*) până la figurile de gândire, înglobând astfel și toată literatura – reprezintă unitatea de bază a tratatului. Iată un fragment des citat de către exegeza contemporană:

„Ce sunt figurile discursului?... Figurile discursului sunt aspectele, formele, întorsăturile mai mult sau mai puțin deosebite și de un efect mai mult sau mai puțin izbutit, prin care discursul în exprimarea ideilor, gândurilor și sentimentelor ne îndepărtează mai mult sau mai puțin de ceea ce ar fi fost exprimarea simplă și banală”¹¹.

În legătură cu formularea de mai sus, Tzvetan Todorov face următorul comentariu:

„Ca și Du Marsais, dar într-un fel mai categoric, Fontanier prezintă o dublă definiție, structurală și funcțională: figura se definește în același timp prin ceea ce este și prin ceea ce face. Și dacă Fontanier nu aduce nimic nou în privința efectelor figurii, el se deosebește de Du Marsais în definiția structurală, alegând a doua cale frecvent utilizată, cea a deviației, dar încercând să-i dea o precizie pe care nu o avea înainte”¹².

Alți cercetători au fost atrași spre alte dimensiuni ale concepției lui Fontanier. Astfel, Gérard Genette¹³ în lucrarea *Figuri* circumscrie o nouă zonă de interes, reunirea în noțiunea de figură a tropilor și a non-tropilor, iar Paul Ricoeur¹⁴ în *Metafora vie* consideră poziția lui Fontanier ca intermediară între aceea a lui Aristotel și cea a lui Du Marsais, deoarece figura se situează la Fontanier între cuvânt și enunț.

De cele mai multe ori, autorii moderni definesc figurile de stil ca o „abatere” (*novata forma*) de la așa-zisa „ordine naturală” a limbii, de fapt ecou al unor definiții din perioada antică. Figurile de stil sunt un tip de „abatere” de la vorbirea uzuală, naturală, care nu se face întâmplător, ci după toate regulile artei. Dacă aceste figuri de stil se generalizează în limba uzuală (scrisă sau vorbită), atunci ele își pierd caracterul particular, nu mai reprezintă o „abatere”. Pe de altă parte, când se poate scrie și vorbi fără figuri, acestea se găsesc totuși implicate chiar în limbajul cel mai simplu. Nu întâmplător, marele critic literar francez Nicolas Boileau scria, în *L'Art poétique* (1674), că „se fac mai multe metafore într-o zi de târg la piață, decât se găsesc în *Eneida*”, iar Du Marsais nota chiar în debutul lucrării *Despre tropi* că „sunt, într-adevăr, încredințat că în Hală, într-o zi de târg, se fac mai multe Figuri decât se fac zile de-a rândul prin adunările academice”¹⁵. Deci figurile de stil intră în limbajul comun, în stilul cel mai simplu în care se pot găsi chiar dintre cele pe care un autor le consideră ca aparținând stilului elevat.

Mai există și un alt punct de vedere: a vorbi și a scrie fără a utiliza figurile de stil, variantă pe care n-o putem prețui mai puțin. Pasaje sublimale ale autorilor mai vechi sau mai noi, fie în proză, fie în versuri, sunt concepute în cel mai simplu mod, fără să se utilizeze nicio figură de stil. Dar sunt situații când aceste figuri sunt necesare și, ca atare, trebuie socotite ca obiect al analizei.

Clasificarea figurilor retorice

În secolul al XX-lea și prima decadă a veacului nostru s-au încercat diverse redefiniri ale termenului de figură. De pildă, pentru Gérard Genette¹⁶ figura este concomitent tehnică și viziune a lumii, deoarece „între literă și sens, între ceea ce poetul a scris și ceea ce el a gândit se creează o distanță, un spațiu care, ca orice spațiu, posedă o formă. Numim această formă *figură*, și vor fi tot atâtea figuri câte forme vom putea găsi pentru spațiul de fiecare dată creat între linia semnificatului... și cea a semnificatului., care, evident, nu este altceva decât un alt semnificant dat ca literal”; „expresia simplă și comună nu are formă, în timp ce figura are” este tocmai ceea ce confirmă „definiția figurii ca distanță dintre semn și sens, ca spațiu intern al limbajului”.

Ca și Roland Barthes în studiul *Le degré zéro de l'écriture*¹⁷, Gérard Genette precizează că „despre absența riguroasă de figuri, ea există în mod efectiv, dar este în retorică ceea ce am numi astăzi un *grad zero*,

¹⁰ Gérard Genette, *La rhétorique restreinte*, în *op. cit.*, pp. 158-171.

¹¹ Pierre Fontanier, *Figurile limbajului*, Editura Univers, București, 1977, Capitolul V, A, p. 46.

¹² Tzvetan Todorov, *Teorii ale simbolului*, Editura Univers, București, 1983, p. 157.

¹³ Gérard Genette, *Figuri*, Editura Univers, București, 1978, pp. 85-99.

¹⁴ Paul Ricoeur, *Metafora vie*, Editura Univers, București, 1984, p. 91.

¹⁵ Du Marsais, *op. cit.*, p. 34.

¹⁶ Gérard Genette, *op. cit.*, pp. 87-89.

¹⁷ Roland Barthes, *Le degré zéro de l'écriture*, Collection „Points”, Seuil, Paris, 1972.

adică un semn definit prin absența de semn și a cărui valoare este perfect recunoscută”¹⁸.

Amintim și despre sistematizarea problematicii figurii propusă de Grupul μ în lucrarea *Retorică generală*, care implică un nivel mai înalt de tehnicitate și care are marele merit de a fi subordonat realmente conceptul de „trop”, conceput ca fiind mai slab, conceptului de „figură”, tratat constant cu mai mare tărie. De regulă, cele mai multe încercări de redefinire a „figurii” concep termenul ca fiind fundamental pentru orice retorică.

O problemă strict dependentă de definiția dată figurii este aceea a clasificării lor și a situării față de categoria tropilor. La început, când retorica era încă o disciplină aparținând artei oratorice, retoricienii s-au preocupat de evidențierea numeroaselor specii de figuri, majoritatea purtând nume grecești. Multe dintre ele le regăsim deja în retorica și poetica aristotelică. Cicero s-a inspirat din *Retorica* lui Aristotel, iar Quintilianus le-a împrumutat de la Cicero.

Pentru Quintilianus există două tipuri de figuri¹⁹: figuri ale gândirii (numite și figuri de intelect, de sens sau de cugetare) și figuri ale vorbirii (numite și figuri de cuvinte, de dicțiune, de elocuțiune sau de cuvântare), ambele însoțite de exemple din marii reprezentanți ai diverselor genuri și, mai ales, din discursurile lui Cicero. Deși această clasificare va fi preluată în totalitate peste timp, retoricienii nu au încetat să descopere specii noi și, deci, și clasificări noi.

În Evul Mediu au circulat liste întregi de figuri, iar retorica lui Antoine Foclin (1555) se dorea a fi o clasificare „clară și completă a figurilor”²⁰, după cum precizează Roland Barthes în *L’Ancienne rhétorique. Aide-mémoire*. Problematika clasificării figurilor va fi reluată sistematic în secolul al XIX-lea de către Pierre Fontanier, deși avea deplină conștiință a dificultăților. Prin intermediul unei bogate și consecvente argumentații, Fontanier se decide pentru două mari categorii de figuri: figuri-tropi și figuri-nontropi, majoritatea fiind figuri de cuvinte. Mai exact, figurile conțin, după Fontanier, două mari clase:

A. Figuri-tropi (figuri de cuvinte al căror sens este deturnat), cu cele două subcategorii: de semnificație și de expresie.

(1) de semnificație (într-un cuvânt): (a) prin corespondență (metonimia); (b) prin conexiune (sinecdoca); (c) prin asemănare (metafora); (d) trop mixt (silepsa).

(2) de expresie (în mai multe cuvinte): (a) prin ficțiune (personificarea, alegoria ș.a.); (b) prin reflecție (hiperbola, aluzia, metalepsa, asociația, litota, reticența, paradoxul); (c) prin opoziție (preteriția, ironia, epitropa, asteismul ș.a.).

B. Figuri nontropi, cu alte două subclase:

(1) figuri de cuvinte al căror sens propriu este conservat și care sunt de patru categorii:

(a1) de dicțiune: proteza, sincopa, metateza ș.a.

(b1) de construcție: prin inversare (inversiunea, imitația ș.a.); prin exces (apozitia, pleonasmul ș.a.); prin subînțeles (elipsa, sinteza, anacolutul ș.a.).

(c1) de elocuțiune: prin extensiune (epitetul, pronominația); prin deducție (repetiția, sinonimia, grația); prin relație (conjuncția, disjuncția, abrupția ș.a.); prin consonanță (aliterația, paronomaza, asonanța, derivația ș.a.).

(d1) de stil: prin emfază (perifraza, conglobația, suspensia, corecția); prin întorsătura frazei (interogația, exclamația, apostrofa, întreruperea, dialogismul ș.a.); prin apropiere (comparația, antiteza, reversiunea, entimemismul, paranteza, epifonemul); prin imitație (armonismul, hipotipoza).

(2) figuri de gândire care se manifestă prin discurs și având o existență autonomă: prin imaginație (prosopopeea, fabulația, rectificarea); prin raționament (prolepsa, deliberația, comunicația, concesia, susținerea); prin dezvoltare (topografia, cronografia, portretul, paralela, tabloul ș.a.).

Pentru varianta completă a clasificării speciilor de figuri, cu definiția amănunțită și însoțită de exemple, se poate apela direct la tratatul lui Fontanier. Deși clasificarea lui Fontanier poate fi considerată complexă, ulteriorii lui exegeți au observat că ea nu este nici completă și nici nu are acuratețe logică, fapt datorat categoriei negative „figuri nontropi”. În plus, caracterul fluctuant al unor criterii a fost sesizat chiar de autor, în examenul critic pe care și l-a făcut spre sfârșitul tratatului:

„Iată deci deosebirea, diferența dintre diversele clase de figuri recunoscute și stabilite ca atare și, în consecință, justificarea deplină a clasificării noastre. Asta nu înseamnă că în practică nu ne-am putea lăsa înșelați de unele figuri particulare; există, într-adevăr, unele pe care le-am putea denumi cameleonice și care par a aparține deodată la mai multe clase”²¹.

¹⁸ Gérard Genette, *op. cit.*, p. 88.

¹⁹ Quintilianus, *op. cit.*, pp. 10-12.

²⁰ Apud Roland Barthes, *L’Ancienne rhétorique. Aide-mémoire*, în *Communications* nr. 16, Seuil, Paris, 1970, p. 193.

²¹ Pierre Fontanier, *op. cit.*, p. 405.

Retorica nouă promovată de Grupul μ de la Liège a realizat o răsturnare a concepției lui Pierre Fontanier. În *Figurile limbajului* Fontanier a reorganizat întregul câmp al retoricii figurilor în funcție de cea a „tropilor”, fiind nevoit să numească „figuri nontropi” toate celelalte figuri. În acest caz, „tropul” devenea conceptul fundamental, iar „figura” conceptul subordonat. Grupul μ și-a propus explicit să construiască noțiunea de „trop” după cea de „figură” și să construiască efectiv o retorică a figurilor. Iată, pe scurt, clasificarea propusă de Grupul μ :

- (1) figuri formale (metaplasme): figuri care acționează asupra aspectului sonor sau grafic al cuvântului și al unităților inferioare cuvântului (silabe, foneme).
- (2) figuri de sintaxă (metataxe): figuri care acționează asupra structurii frazei (sintagme și morfeme dispuse într-o anumită ordine și admitând repetiția).
- (3) figuri semantice sau tropi (metasememe): figura care înlocuiește un semem prin altul.
- (4) figuri de gândire (metalogisme): parțial este domeniul „figurilor de gândire” care modifică valoarea logică a frazei.

Însă nu toți cercetătorii au fost de acord cu diferitele poziții exprimate tranșant de autorii *Retoricii generale*. Așa au apărut diverse alte clasificări. Una dintre noile abordări susține următoarea clasificare a figurilor:

A. Figuri de sunet (de cuvânt sau fonologice), realizate prin repetarea unor elemente:

- (1) vocalice sau consonantice: aliterația, asonanța, paronomaza, rima ș.a.;
- (2) silabice: paronomaza;
- (3) cuvinte cu rezonanță apropiată, dar cu sens deferit: paronime;
- (4) verbale: antanaciază;
- (5) accidente fonetice: afereza, apocopa, metateza, sinereza, sincopa;
- (6) jocuri de cuvinte: anagrama, calamburul, palindromul.

B. Figuri sintactice:

- (1) permutarea sau inversiunea: chiasm, antimetateză;
- (2) sustragerea: elipsă, asindet;
- (3) repetiția: epanalepsă, anafora.

C. Figuri semantice (sau tropi):

- (1) tropi de mai multe cuvinte: personificare, alegorie, aluzie, litotă, licență, ironie;
- (2) tropi de un singur cuvânt: metonimie, metaforă.

D. Figuri de gândire (sau figuri logice): alegoria, antifraza, antiteza, deliberarea, eufemismul, hiperbola, ironia, paradoxul, parabola, pleonasmul, portretul, reticența, tabloul, apostrofa, prosopopeea.

O altă abordare susține următoarea clasificare:

- A. figuri de dicție (sau de cuvinte);
- B. figuri de construcție (privesc ordinea și numărul cuvintelor în frază);
- C. figuri de elocință (referitoare la alegerea și potrivirea cuvintelor);
- D. figuri de stil (referitoare la frază);
- E. figuri de gândire (care se raportează la enunț).

Deoarece există multe clasificări mai vechi sau mai noi, iar cercetătorii n-au căzut de acord asupra unei clasificări unitare și invariabile, vom prezenta una rezonabilă, cu atât mai mult cu cât aparține unui autor român, Gh. N. Dragomirescu. Lucrarea *Mică enciclopedie a figurilor de stil* este, după spusele autorului, „o încercare originală care, deși materia este expusă cvasilexicografic, cuprinde, totuși, comentarii și observații menite să arate contribuția noastră cu privire la definirea și clasificarea figurilor, precum și la identificarea unora noi”²².

Autorul consideră că esența scrierii și vorbirii „figurate” se rezumă la două repere tehnice:

- prima, expresia sau cuvântul figurat are, în plus față de vorbirea comună, un coeficient sporit de intensitate expresivă, ale cărei surse sunt insistența, simetria, plasticitatea și ambiguitatea;

- a doua, actualizarea surselor: insistența și simetria, realizate prin repetiție și amplificare, iar ambiguitatea realizată prin substituție și economie a expresiei.

Plecând de la aceste două aspecte tehnice se poate ajunge la cele patru grupe ale figurilor de stil, cu subgrupurile respective:

A) Figurile repetiției, cu subgrupele:

²² Gh. N. Dragomirescu, *Dicționarul figurilor de stil*, Editura Științifică, București, 1995, p. 16.

(1) figuri fonologice: aliterație, asonanță ș.a.;

(2a) Figuri lexicale în care comunicarea rămâne neschimbată: anaforă, metaforă, disjuncție, conversie ș.a.;

(2b) Figuri lexicale în care comunicarea își dezvoltă detaliile informative sau chiar își schimbă sensul: tautologie, antimetateză, anadiploză, antanaciază ș.a.);

(3) figuri gramaticale în care detaliile informative sau sensul se schimbă: de pildă chiasmul ș.a.

B) Figurile insistenței, cu subgrupele:

(1) figuri ale belșugului de expresie:

(1a) fonologice: prosteză, epiteză, epenteză, diplaziasm;

(1b) lexico-gramaticale: pleonasm, perifrază, hendiadă, enumerație, amplificare, acumulare, conglobație, sinafie, epimonă, polisindet;

(2) figuri ale reflecției: exclamație, epifonem, maximă sau sentință, entimemă, corecție, antorism, expolițiune, gradație sau climax, anticlimax, ipoteză, opțiune, depreciație, impreciație sau blestem, autoimpreciație, jurământ, epifrază, conjuncție, proverb;

(3) figuri ale exagerării: emfază, hiperbolă, superlativ stilistic).

C) Figurile ambiguității, cu subgrupele:

(1) figuri ale economiei de expresie;

(1a) fonologice: apocopă, crasă, sinalefă, sincopă, sinereză;

(1b) lexico-gramaticale: aposiopeză, suspensie, reticență, elipsă, brahilogie, disjuncție;

(2) figuri ale similitudinii și analogiei:

(2a) fonologice: paronomază, parecheză, homeoptoton, rimă, apofonie, paragramă;

(2b) lexico-gramaticale: similitudine, comparație, metaforă, maligmată, catachreză, metonimie, metonomază, sinecdocă, personificare, alegorie, simbol, aluzie, cimilitură, calambur, ambiguitate;

(3) figuri ale substituției:

(3a) substituția propriu-zisă: antiptoză, viziune, antonomază, metalepsă, hipalagă, heteroză, epitet ș.a.;

(3b) atenuarea: eufemism, litotă;

(3c) ironia: antifrază, ironie, charientism, laudă în reproș, sarcasm, diasirm, cleuasm, mimeză;

(4) figuri ale simulării: concesie, paromologie, paralipsă, aporie ș.a.;

(5) figuri ale contradicției și opoziției: oximoron, paradox sau antilogie, antiteză, sincriză, paradiastolă, parypunoian);

(6) figuri ale abaterii logice și gramaticale: metateză, anagramă, tmeză, atelaj, atracțiune, apokinu, si-lepsă, zeugmă, prochatalepsă, metabolă, antmerie, anacolut, antipalagă, anastrofă, anantapodonton, aprosdocheton, inversiune, hiperbat ș.a.

D) Figurile plasticității, cu subgrupele:

(1) figuri ale descripției: descripție, epitet, apoziție, definiție retorică, onomatopee;

(2) figuri ale exemplului: pildă, parabolă, fabulă, arneză;

(3) figuri ale dialogisticii: interogație, apostrofă, invocație, comunicație, anticategorie, anticipație, antiforă, precepție, protocalepsă, licență, afereză, anereză, apodioxis, antanagogă, premuniție, antiparastază, permisiune, cominație, conciliație, incitare, epitrochasm;

(4) figuri ale compoziției:

(4a) lexicale: hifen;

(4b) descriptive: ipotipoză, demonstrație, topografie, cronografie, prosopografie, caracter, apologie, paralelă, etopee, cimilitură sau ghicitoare;

(4c) narative: apolog, mit, prosopopee, dialogism, calambur sau anecdotă, epigramă, brahilogie.

Clasificările de mai sus aruncă, în general, o lumină favorabilă asupra rolului și însemnătății figurii, atât pentru oratorie, cât și pentru literatură, indiferent de epocă. De la oratoria și poezia greco-romană până la sensurile de *ars orandi*, inclusiv cel religios, care li s-au putut acorda în Evul Mediu, trecând prin criza acută pe care le-au impus-o filosofii, apoi romanticii revoltați, ca și trecerea prin cunoscuta prăfuire a manualelor în școli, colegii și seminarii, figurile retorice și-au redobândit treptat interesul, mai cu seamă în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Probabil, idealul retoricii ar fi să organizeze limbajul literar ca pe o a doua limbă în interiorul celei dintâi. Astăzi, literatura își are propria ei retorică, care constă chiar în refuzul retoricii. În discursul public (jurnalistic, publicitar, politic) este însă prezent. De multe ori succesul și eficiența discursurilor depind de alegerea figurilor retorice.

Jurnalul fericirii sau căile de a evada dintr-o lume concentraționară

Iulian BĂICUȘ
București

Am aflat cumva despre *Jurnalul fericirii* printr-o fericită întâmplare de la un călugăr de la Mănăstirea Turnu, care îl cunoscuse pe N. Steinhardt înainte de moartea acestuia, și aș spune că a fost un dar divin.

Personal, m-am întâlnit prima oară cu acest jurnal mitic în perioada studenției, l-am căutat și l-am citit și am avut sentimentul cu adevărat că am în față o capodoperă a literaturii române, nu doar din spațiul concentraționar, ci și un eseu extraordinar, un text de hermeneutică teologică, un fantastic *Bildungs Tagebuch*, mai straniu decât *Jurnalul intim* al lui Titu Maiorescu, care a primit la noi titlul *Însemnări zilnice*. Este destul de șocant să afli din acesta că marele critic a vrut, la un moment dat, ajuns pe culmile disperării, să se sinucidă sau să emigreze peste ocean, în America; nu citisem și nu fusesem niciodată martorul unei convertirii, trecerea de la iudaism la creștinism presupunând o ruptură mult mai mare decât convertirea unui C.S. Lewis, care a schimbat două confesiuni creștine (recitiți mărturia acestuia din *Surprised by Joy* și veți vedea aceste diferențe). În *Jurnalul fericirii* scenele convertirii sunt de-a dreptul tragice, slujba a fost săvârșită de un sobor de preoți ortodocși și greco-catolici, care au purtat pe umeri crucea lui Iisus Hristos împreună în temnițele comuniste, cele două biserici tradiționale strângând un număr egal de martiri pentru credință, dar care azi se ceartă din cauza unor chestiuni patrimoniale și pentru enoriași, mai ales în Ardeal. Apa necesară botezului lui Steinhardt a fost strânsă într-un ibric, iar botezul a fost săvârșit în timpul scurt cât gardianul nu mai privea pe vizor de către ieromonahul Mina Dobzeu (cel care îl va ajuta să se călugărească și îl va primi la mănăstirea Rohia, descoperită de C. Noica, cel care i-a vândut pontul prietenului său și l-a ajutat să devină călugăr). Cel botezat va renaște și îi va anunța de această renaștere spirituală, o altă formă de Bunăvestire pentru florile mărului, ca să preiau titlul unui poem de Lucian Blaga: „Mă nasc din nou, din apă viemănoasă și din duh rapid”.

Nu am lăsat din mâini *Jurnalul fericirii* până nu l-am citit de la un cap la celălalt; între timp l-am recitat de mai multe ori, fiind singura carte pe care nici nu ai nevoie să o citești cronologic, o deschid la întâmplare ca să descopăr în ea fragmente din textele lui N. Steinhardt, unul dintre cei mai talentați esești din literatura română. El a fost traducătorul lui Alain, dar și marele admirator al lui G.K. Chesterton, Edgar Wallace sau al unor mari esești francezi; de altfel, am în lucru chiar o carte pe această temă, despre eseurile sale, începută printr-un studiu al relației lui cu André Gide și Marcel Proust și apoi am extins discuția la alți autori foarte importanți ca Fiodor Dostoievski, Aldous Huxley, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, dar și la autori ai generației '80. Relativ recent, profesorul Florian Roatiș din Baia Mare ne-a dăruit o ediție poche a unei cărți care poartă titlul *N. Steinhardt despre Eliade, Cioran, Ionescu și Noica*²³ și cu o prefață care prezintă intenția autorului antologiei, „De la parodie la admirație, N. Steinhardt și generația '27”. O cărticică extrem de utilă pentru cititorii operei părintelui Nicolae Steinhardt, de la faza Antisthius până la faza monahală. Cu modestia specifică marilor creatori, N. Steinhardt va respinge propunerea lui Ioan Pinte de a compara acest volum cu cel al lui Eugen Ionescu, *Nu*, deși cred că pe undeva, în forul său interior, în Egoul său cel mai profund de scriitor supus unui continuu proces de estompere de regulile stricte ale isihasmului, comparația trebuie să-i fi făcut nespūsă plăcere.

N. Steinhardt a scris *Jurnalul fericirii*, dar primul manuscris i-a fost furat de Securitate, fiind recuperat și editat de-abia în 2012, anul centenarului său. S-a spus despre *Jurnalul fericirii*, tradus între timp și în câteva dintre limbile europene, că ar fi jurnalul unei convertirii religioase, fapt perfect adevărat, dar este în egală măsură o operă de ficțiune, din categoria destul de largă a jurnalelor intime, având o dublă rădăcină, în zona romanelor de idei din perioada interbelică, putând fi comparat cu un roman al lui Aldous Huxley, care a făcut vogă și a fost imitat și la noi de Anton Holban și Mircea Eliade; este vorba de *Punct. Contrapunct*. Despre Aldous Huxley N. Steinhardt²⁴ a publicat chiar un eseu în *Revista Fundațiilor Regale*, republicat mai apoi și în alte antologii de eseuri, intitulat *Aldous Huxley, teist și romancier*, în care se va opri asupra unor eseuri care vizau succedanele religiei, din culegerile *Proper Studies* și *Ends and Means*, dând ca exemple de asemenea religii

²³ N. Steinhardt despre Eliade, Cioran, Ionescu și Noica, ediție îngrijită de Florian Roatiș, Iași, Editura Polirom, 2017.

²⁴ N. Steinhardt, Aldous Huxley, teist și romancier, în *Articole burgheze*, ed. cit., p. 325.

laice divinizarea artei, superstițiile, cultul Statului sau al Națiunii, asociații gen K.K.K. sau glorificarea Vițelului de aur, a banilor. Analiza propriu-zisă vizează însă un roman cu un titlu preluat din opera lui William Shakespeare, *Time Must Have a Stop*, din acare roman alege un singur personaj, Eustace Barnack, pe care îl compară, *mutatis mutandis*, cu Scrooge, eroul lui Charles Dickens din *Colinda de Crăciun*. Lui Eustace i se oferă posibilitatea de a simți un singur moment de epifanie, dar el refuză acest tip de comunicare, în numele unui principiu hedonist atotputernic, ascunzându-se după propriile sale amintiri, fapt care nu va fi repetat de naratorul din *Jurnalul fericirii*, care nu lasă să-i scape șansa unei convertiri, o experiență sufletească foarte intensă și descrisă cu măiestrie de un scriitor extrem de rafinat.

De altfel, citate din opera lui Aldous Huxley apar și pe parcursul textului *Jurnalului fericirii*, în capitolele intitulate *Bughi*, *Mambo*, *Rag*, un soi de pasaje de tip fluxul conștiinței sau monolog interior, unde cronologia, și așa zigzagată a romanului, este întreruptă pentru spațiile unor mici eseuri de dimensiuni reduse, unde jocul intertextual este lăsat liber. În privința cronologiei se simte în mod clar, atât influența lui Marcel Proust, cât mai ales cea a lui James Joyce, din romanul *Ulise*, deși cititorul român poate simți cu ușurință că *Jurnalul fericirii* se înrudește pe undeva și cu opere literare datând din perioada interbelică, cum ar fi *Huliganii* sau *Întoarcerea din rai*, sau, de ce nu, cu romanul unei generații pierdute, *Noaptea de Sânziene*, toate scrise de istoricul religiilor și romancierul de ocazie Mircea Eliade, cu romanele ideologice ale lui Mihail Sebastian, *De două mii de ani* și *Cum am devenit huligan* și cu un roman descoperit tot în arhiva CNSAS din pur hazard, scris de Dinu Pillat, intitulat *Așteptând ceasul de apoi*.

Din punct de vedere al filiației sale externe, *Jurnalul fericirii* este mai apropiat ca tematică de *Memoriile Sfântului Augustin*, semn că tematica religioasă nu este deloc ocolită de jurnaliști (prefer acest termen celui de diarist, introdus din limba franceză de E. Simion), decât de jurnalul lui C.S. Lewis²⁵, *Surprised by Joy*, aka *Surprins de bucurie*, dat fiind că acesta nu-i deloc jurnalul unei convertiri adevărate, cum declară autorul cărții în subtitlul *Povestea unei convertiri*, cum a fost cea prin care a trecut evreul N. Steinhardt, botezat într-o celulă de închisoare printr-un ceremonial la care au participat preoți ortodocși și greco-catolici, ci mai curând trecerea de la o confesiune creștină la alta, de la protestantism la catolicism, Clive Staples Lewis devenind un credincios fervent și înflăcărat și transformându-se într-un soi de predicator sau ținând conferințe publice și discutând deschis relația lui cu Dumnezeu în majoritatea cărților sale de eseuri teologice. Ca să fac o mică paranteză, seria cărților lui Clive Staples Lewis a fost între timp tradusă și ea integral în limba română, dar parcă niciun volum nu egalează minunatele dialoguri imaginare dintre un diavol mai bătrân și un discipol delăsător, adunate de autor în volumul de eseuri *Sfaturile unui diavol mai bătrân către unul mai tânăr*²⁶, pomenită și în *Jurnalul fericirii*, un minunat ghid practic al omului creștin în societatea postmodernă și destul de păcătoasă de azi. Când l-am citit, mi-au venit în minte omiliile sau cuvintele de învățătură creștină ale părintelui Nicolae Steinhardt de la Rohia, din *Dăruind vei dobândi*²⁷, titlul cărții reproducând chiar deviza sfântului Nicolae sub semnul căruia N. Steinhardt a fost botezat și apoi a intrat și în cinul monahal.

În autobiografia sa care se găsește la mănăstirea Rohia, unde se păstrează intactă și chilia în care a locuit N. Steinhardt așa cum a fost ea în ziua când ocupantul ei a trecut la cele veșnice, autorul specifică faptul că încă din copilărie fusese atras de zgomotul clopotelor din marginea de București unde s-a născut, luând adesea parte la slujbele oficiate de preotul ortodox Mărculescu, care era prieten al tatălui său, un inginer evreu care conducea o fabrică de cherestea, și, elev fiind, nu a participat la lecțiile de iudaism ținute de un rabin, ci la orele de religie ținute de preotul Gheorghe Georgescu, care îi pune chiar note mari și îl prețuia. Steinhardt va urma mai apoi liceul și va reuși să-și ia licența la Facultatea de Drept a Universității din București, reușind chiar să-și dea doctoratul, la aceeași facultate, pornind de la opera lui Léon Duguit, un cunoscut profesor de drept constituțional francez, dar în perioada studenției lua adesea parte la ședințele cenacului *Sburătorul* al lui E. Lovinescu, căruia i-a împrumutat, la un moment dat, pentru că acesta lucra la studiile sale critice despre Titu Maiorescu, o ediție a discursurilor parlamentare îngrijită chiar de autorul lor, considerat drept unul dintre cei mai mari oratori ai Partidului Conservator de la noi.

Două sunt direcțiile principale ale *Jurnalului fericirii*, scris în prima versiune în perioada 1968-1969, dar sistematizat, potrivit afirmațiilor autorului, în anii 1970-1971: în primul rând, în acest volum se varsă, ca într-o deltă, toate râurile de sens ale operei sale, el reprezentând centrul simbolic și nucleul creației steinhardtene. Cu siguranță, filonul acesta grav al unui tip de *hermeneia* teologică este subminat de un al doi-

²⁵ C.S. Lewis, *Surprins de bucurie. Povestea unei convertiri*, traducere de Emanuel Conțac, cuvânt-înainte de Walter Hooper, Editura Humanitas, București, 2008.

²⁶ C.S. Lewis, *Sfaturile unui diavol bătrân către unul mai tânăr*, traducere de Sorana Corneanu, Editura Humanitas, București, 2010.

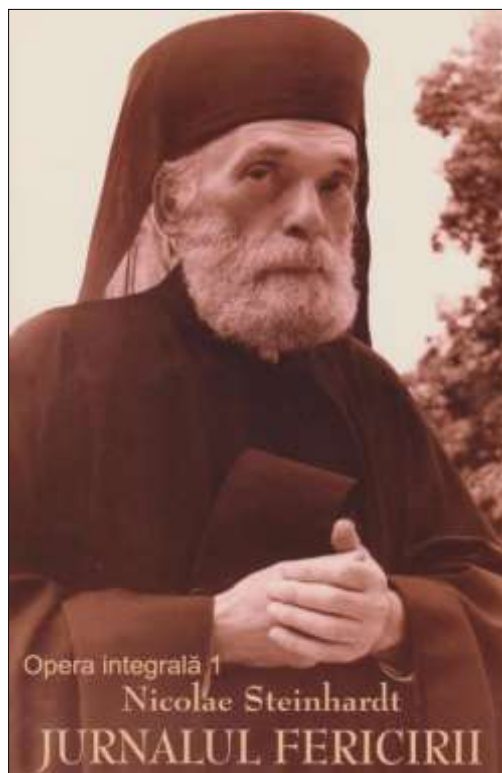
²⁷ N. Steinhardt, *Dăruind vei dobândi*, Editura Mănăstirii Rohia, 2006.

lea, reprezentat de eseul ludic, de vocea ca un clinchet de clopoșel a eseistului, care nu se codește să abordeze niciun fel de domeniu, căci, vai, un eseist de geniu ca Michel de Montaigne sau Alain se pricepe la toate sau își dau cu părerea despre orice. Dar nu doar esești francezi îi oferă modele demne de a fi urmate, ci și cei englezi, care țin de o tradiție pe care V. Nemoianu o numea într-o prefață a eseului englez, editată în celebra colecție Biblioteca pentru toți a Editurii Minerva, eseu conversațional. Arta conversației este la fel de importantă și pentru eseist, el trebuind să-i dea cititorului senzația că este un interlocutor cel puțin la fel de viabil, un partener de dialog, iar nu simplu recipient al unui monolog. Obligat să dea diverse declarații la Securitate după ce unul dintre prietenii săi a predat o dactilogramă a manuscrisului jurnalului, N. Steinhardt va da destule indicații asupra structurii cărții, precizând că nu este scris în ordine cronologică, ci „după asociații de idei care nu sunt legate de curgerea timpului”, că evocarea tatălui său ocupă un rol important în carte etc.

Structura cărții, cel puțin a celei publicate inițial, la Editura Dacia din Cluj-Napoca, nu a celui de-al doilea manuscris, aflat în arhiva mănăstirii Rohia, este diferită, având o cronologie care pare aleatorie, momentele de viață fiind evocate din perspectiva unei memorii involuntare pur aleatorii, care se pare că au fost scrise pe niște foi separate și apoi amestecate, ca un soi de mecanică a cărților de joc, procedeu care evocă pe undeva mobilitatea părților din celebrul proiect utopic al *Cărții* lui Stephane Mallarmé (aka *Le Livre*). Cîneva și-a propus pe un blog să le restituie cititorilor în ordine alfabetică; de altfel cea mai potrivită lectură recomandată este cea pe sărite, sau se poate alterna cu lectura folosită de Julio Cortasar în romanul său, *Rayuela*, ordinea în care sunt citite capitolele schimbând complet sensul cărții. Un alt exemplu de dată ceva mai recentă este cel al romanului scriitorului scoțian Alasdair Gray, *Lanark. O viață în patru capitale*, în care ordinea lecturii este indicată în prefață chiar de autor: 4, 3, 2, 1. Cred că N. Steinhardt s-a gândit și a meditat asupra efectului artistic creat de aceste inversiuni și a dorit să creeze o operă deschisă, vie, de altfel preocupările sale pentru structurile cibernetice ale creierului ies nu o dată la suprafață și în eseuri; vezi exemplul eseului despre sistemele detracate care comit crime descrise în filmele lui Alfred Hitchcock.

Pasajele care poartă intertitlul celebru *Bughi, Mambo, Rag* sunt, de fapt, simple fragmente ale unor paragrafe cu caracter autobiografic redacte prin celebrul procedeu joycean al monologului interior sau, la rigoare, al fluxului conștiinței din romanele Virginiei Woolf, fragmente de conversații din pușcărie, un soi de zgomot alb (în limba engleză, white noise, titlul unui celebru roman scris de Don de Lillo), un tinitus care provine din trecut, asocieri de cuvinte și imagini, idei în libertate care își caută cristalizare, se chinuie să se nască sau să iasă din ou, ca într-o celebră elegie stănesciană. Ele nu reușesc întotdeauna să-și actualizeze toate sensurile și, poate din acest motiv, pot trece drept lipsite de orice sens, jocuri dadaiste de cuvinte, construite uneori în armonie, alteori în opoziție cu textul pe care îl însoțesc, dar care îi dau aceeași culoare muzicală, de tip temă și variațiuni, căci este destul de vizibilă tehnica aceasta a contrapunctului muzical prin care au fost construite. O altă posibilă explicație ar fi că prin intermediul celor trei termeni Boogie-Woogie-Mambo-Rag-Time părintele Steinhardt evocă, de fapt, muzica preferată a tineretilor sale, vorbind, indirect, despre uniformizarea și lipsa de criterii a ceea ce azi numim globalizare, dar care prin reducere la absurd în acele decenii avea o conotație pozitivă.

Cum era și normal, în *Jurnalul fericirii* regăsim, de fapt, un soi de șantier spiritual al eseurilor literare, o parte dintre acestea născute în timpul discuțiilor cu diverși colegi de celulă, parte din joc, parte din plictiseală, și au fost mai apoi așternute pe hârtie, după eliberarea din temniță, fiind și cazul eseului „Călătorului îi șade bine cu drumul”, pornind de la povestirea omonimă a lui Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, a celui despre tipurile de inițiere din romanul *Doctor Faustus*, utilizat și de V. Nemoianu, în eseul său consacrat valorii secundarului. De altfel, urmează să apară corespondența pe care a purtat-o profesorul american de origine română cu călugărul Nicolae, rezultat în urma unei discuții cu criticul literar Ion Negoitescu. Există o demonstrație asemănătoare, cea a lui Alexandru Paleologu, care citește drama

Faust pornind de la același tip de mitocritică aplicată textului literar în eseul său „Amicus Plato...”, dar și seriile diferite de texte care vizează efectele reclusiunii și motivul acesta al camerei închise, căutat în piesa de teatru a lui Jean-Paul Sartre, *Cu ușile închise*, în romanul lui Gaston Leroux, *Misterul camerei galbene*, dar și în

memorialul de închisoare al lui Oscar Wilde, a cărui detenție se datorase unui comportament sexual și social cam aberant; probabil că dacă s-ar mai fi gândit, N. Steinhardt ar mai fi descoperit câteva opere literare asemănătoare, *Închisorile mele*, memoriile de pușcărie ale lui Ioan Slavici, fiind primul exemplu care îmi vine în minte în acest moment. Nu-i de mirare că eseistul are o sensibilitate sporită la temă, privind cu o atenție specială toate operele literare care au în centru această experiență cam traumatică pentru el. Sunt conștienți că ar fi citit cu un mare interes eseul filosofic al lui Michel Foucault²⁸, *A supraveghea și a pedepsi*, consultat de Eugene Ionesco chiar în perioada în care lucra la piesa sa *Setea și foamea*. George Banu, un cunoscut critic de teatru francez de origine română, a dedicat una dintre cărțile sale „scenei supravegheate”²⁹. Oricum relația dintre literatură și putere nu mai poate fi aceeași după apariția, la sfârșitul anilor '70, a cărților de eseuri ale lui Michel Foucault și a teoriilor acestuia, care au schimbat paradigma lumii moderne sau pe cea a postmodernismului.

Iată un pasaj de o gravă intensitate privind relația individului cu despotismul totalitar. Pentru N. Steinhardt, celebrul îndemn de a da Cezarului cele ce sunt ale Cezarului nu înseamnă nicicum abdicarea în fața Leviathanului birocratico-polițist: „Dăm Cezarului – se talmăcește: Statului – dacă este al său, dacă e în adevăr stat și se poartă în consecință. (...) Atunci însă când Statul nu mai e Cezar, ci Mamona, când regele se prefacă în *medicine-man* și puterea civilă în ideologie, când cere adeziunea sufletească, recunoașterea supremației sale spirituale, aservirea conștiinței și procedează la «spălarea creierului», când fericirea statală devine model unic și obligatoriu, nu se mai aplică regula stabilită de Mântuitor, deoarece nu mai este îndeplinită una dintre condițiile obligativității contractului: identitatea părților (lui Cezar i s-a substituit Mamona). ...Când politica încapă în mâinile Celuilalt, se aplică regula vaselor engleze care făceau piraterie sub pavilion străin; de îndată ce bastimentul inamic deschidea focul, era înălțat steagul național. Cezarului, cele cuvenite. Cu Mamona nicio legătură, oricât de mică – nici asupra punctelor comune”.

Analiza lui N. Steinhardt asupra prezenței Diavolului în Istorie sub forma ideologiilor și practicilor totalitare este cât se poate de pătrunzătoare. Cred că elevii care studiază ce a fost dictatura comunistă ar beneficia meditănd pe seama acestui răscolitor dialog: „Diavolul: Să încheiem un pact. – Nu. – Atunci hai să semnăm un document prin care să recunoaștem și tu și eu că doi plus doi fac patru. – Nu. – De ce? Nu admiti că doi și cu doi fac patru? De ce n-ai subscris la un adevăr incontestabil? – Nu-mi pun semnătura alături de a ta nici pentru a recunoaște că există Dumnezeu”. Evident, aluzia merge în direcția unei afirmații celebre din *Jurnalul* de scriitor al lui Dostoievski, cum că uneori doi și cu doi fac cinci.

Autopsie a demonismului, dar și manifest al libertății, cum bine observa V. Ierunca, *Jurnalul fericirii* este un act de acuzare împotriva spiritului totalitar, o carte născută din și pentru adevăr. Împreună cu Arthur Koestler și Albert Camus, și poate și alături de *Arhipelagul Gulag*, romanul lui Alexandr Soljenișin, N. Steinhardt ne-a învățat în ce constă această patologie care putea fi considerată extrem de constrângătoare: „Demonismul face și el progrese, doar n-o să stea el singur în afara evoluției: înainte victima era torturată și omorâtă. Acum i se ia și duhul, să rămână – spiritualicește – jupuită de vie”.

M-am străduit să descopăr în literatura concentraționară din ceea ce Monica Lovinescu denumea, cu un termen împrumutat de la un istoric englez, Timothy Garton Ash, *Est-Etica*, și nu am găsit niciun alt corespondent. Dintre jurnalele scrise în perioada detenției, un bun exemplu ar fi cel al Nadejdei Mandelstam (tradus în limba română), soția lui Osip Mandelstam, care ne relatează experiențe religioase de intensitatea celei descrise de N. Steinhardt și care, la rigoare, o repetă pe cea de pe drumul Damascului descrisă de apostolul Pavel. Un singur exemplu similar am găsit, scrisorile lui Václav Havel aflate în celulă către soția sa, dar așa spune că V. Havel pare preocupat de primele două stadii descrise de Søren Kierkegaard, Estetic și Etic, dar este complet indiferent la stadiul Religios, spre care autorul *Jurnalului fericirii* se deschide ca un potir de floare care așteaptă să fie polenizat de un bondar, care ar prelua funcția Duhului Sfânt. Singurul jurnal care poartă marca unei epifanii este cel al preotului reformat Richard Wurmbrand³⁰, autorul unei cărți cu caracter autobiografic, *Cu Dumnezeu în subterană*, cel care a avut o experiență carcerală similară până la un punct celei prin care a trecut monahul Nicolae Steinhardt. Acesta nu s-a convertit, ci i-a convertit pe soldații sovietici sau români cu care a intrat în contact, răspândind cuvântul lui Dumnezeu. Alături de *Noblețea suferinței*, scrisă de Sabina Wurmbrand³¹, volumul este o veritabilă profesiune de credință a creștinului trecut prin încercarea închisorii. În această perioadă, pastorul lutheran Richard Wurmbrand compune câteva serii de predici, pe

²⁸ Michel Foucault, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, traducere de Bogdan Ghiu, Editura Paralela 45, Pitești, 2004.

²⁹ George Banu, *Scena supravegheată. De la Shakespeare la Genet*, Editura Polirom, Iași, 2007.

³⁰ Richard Wurmbrand, *Cu Dumnezeu în subterană*, Editura Stephanos, București, 1994.

³¹ Sabina Wurmbrand, *Noblețea suferinței*, Editura Stephanos, București, 2018.

care le învață pe de rost și pe care le expune în două volume – *Dacă zădărnice ar putea vorbi și Predici din celula singuratică*, la care se adaugă volumul *100 de meditații din închisoare*.

Steinhardt, după ce a citit, la recomandarea colegului său din închisoare, Dinu Pillat, romanul *Maestrul și Margareta* de Mihail Bulgakov, a constatat că diavolul Behemoth, cel capabil să se metamorfozeze într-un motan negru, duce cu el un primus, antisimbol al unei civilizații bazate pe falsificarea crasă a valorilor umane, simbolul unui sistem social care promitea abundența și fericirea maselor și livrează în loc doar sărăcie și penurie. Totul se reduce, de fapt, la mizeria generalizată, deopotrivă în plan material și spiritual: „Ăsta e comunismul! ăsta și nu altul: tovarășul de la raion, spațiul locativ, certificatul de origine socială, delatiunea obligatorie, cozile, primusul. În vreme ce un miliard și jumătate de imbecili, în Occident, oftează, manifestă, răpesc, urlă, scriu, se despoaie, își lasă barbă, fac dragoste în public, aruncă cocktailuri Molotov pentru a realiza idealul: Primusul, mașinuța cu gaz a sărăcimii”. Iar celor care nu au depășit faza încrederii oarbe în comunism, sistem care și-a dovedit neputința, tot autorul *Jurnalului fericirii* le va răspunde: „Alt comunism? Dacă s-ar fi realizat altundeva era altfel? Când l-om face noi va fi altceva. Iluzii, prostii. Tot cu aceleași elemente constitutive veți lucra. Tot acolo veți ajunge. Tot la același rasism social, marxist nu mai puțin decât leninist (deși ar fi, poate, om cumsecade, deși burghezia a jucat un rol progresist, n-avem ce-ți face: ești cum ești, și cum altfel nu poți fi, trebuie așadar să fii osândit). ăsta e, nu altul. Răzbunător, mic, împutit. Mahalagesc. Pizmaș. Credincios al treimii: ură, bănuială, invidie. Cu gură de țată și ură de slugă. Societatea bunei stări, unde Bucătăria e Primusul de pe coridor. Știu ei, demonii, unde să se întrupeze, nu întâmplător”. Pentru aceste pasaje, după ce i s-a confiscat manuscrisul, autorul a fost pus să dea mai multe declarații la Securitate. Am avut chiar neplăcerea să răsfoiesc cele douăsprezece volume ale dosarului său de urmărire informativă din arhivele C.N.S.A.S., pline ochi cu fotografii realizate pe stradă și cu mii de note informative date de diverși indivizi, poate cel mai surprinzător dintre ei fiind colegul său de generație, Alexandru Paleologu, care sub diverse pseudonime a fost chemat și a acceptat să-l toarne continuu pe N. Steinhardt la Securitate.

Repet, pentru acest pasaj din *Jurnalul fericirii* autorul a fost chemat de zeci de ori la Securitate și pus să dea diverse declarații, în care el se străduia să nuanțeze, spunând chiar că se referise la stalinismul de tip sovietic, dar se pare că autoritățile nu au fost prea convinse de această bună-credință din moment ce supraveghearea autorului cărții a continuat discret, dar eficient până în momentul morții sale.

Într-un alt fragment, la fel de interesant, N. Steinhardt va subsuma comunismul cu ajutorul a patru opere literare foarte diferite, scrise de patru oameni de seamă, și aici se referă la modelele care i-au dat ideea: basmul lui Hans Christian Andersen, *Regele e gol*, racheta descrisă de Jules Verne în *De la pământ la Lună*, romanul lui Koestler, *Întuneric la amiază*, și piesa lui Eugene Ionesco, *Victimele datoriei*. Cu toate că nu este un roman, ci un jurnal, structura sa este una extrem de muzicală sau contrapunctică, iar energia este dată de aforism, de vorba de duh scăpărătoare care explodează ca un foc de artificii japonez transformat în artă pe aproape fiecare pagină, după modelul epifaniilor lui James Joyce: nu-i doar un roman cu nucleu mitic ca *Ulyse*, ci un joc cu uitarea, în care timpul Sacru sau timpii profani se amestecă și fuzionează prin ceva care seamănă foarte bine cu memoria involuntară proustiană, în care ideile estetice, literare, etice, politice coexistă și sunt prinse în montura structurii eseistice, fluide a cărții, care respectă o ordine și o construcție simfonică sau polifonică a ideilor, în care răsună toate aceste sonorități, sparte sau ascuțite, grave sau acute, ca în orchestra lui James Last sau în *Jazz-bandurile pentru nunțile necesare*, cum le denumea inspirat poetul Ion Barbu. Sunt pasaje absolut senzaționale despre comunism în *Jurnalul fericirii*, căci acesta nu-i decât o religie laică, un cult al forței brute, al lipsei de subtilitate, în care un om ca el nu avea decât șansa să se retragă din lume într-o chilie de mănăstire, ca un nou Diogene, retras în butoiul propriu, căci noua morală marxistă părea întemeiată tocmai pe dispariția oricărei granițe dintre Bine și Rău, iar N. Steinhardt era conștient că „orice religie care presupune ca obiecte ale cultului forțele nopții și străfundurile inconștientului ajunge neapărat la sfințirea cruzimii sau a mlaștinii”. Înainte de a o fi citit pe Hannah Arendt, N. Steinhardt își notează un citat dintr-un eseu al lui Henri Massis, celebru pentru polemica lui cu Gide: „Răul e banal, dezordinea e banală, excepționale sunt lucrurile bune, însușirile alese” și citează din proorocirea lui Isaia: „Vai de cei ce numesc răul bine și binele rău, care spun că întunericul este lumină și lumina întuneric, care dau amărăciunea în loc de dulceață și dulceața în loc de amărăciune”. Concluzia, categoric opusă oricărui imoralism moral gidean, este foarte precisă: „Orice salt dincolo de bine și rău, orice ignorare a situației noastre, dincolo de limita dintre omenesc și divin, nu pot duce (Nietzsche, Stavroghin, Ivan Karamazov) decât la demență și satanism”.

Poate părea ciudată întâlnirea sa din 1967 cu Bellu Zilber, autor al unei cărți care seamănă cu *Jurnalul fericirii*, dar care pornește de la cu totul alte premise ideologice, cei doi fiind despărțiți de modul în care se raportaseră inițial la comunism, căci Bellu Zilber era victimă a procesului intentat lui Pătrășcanu, deci era un comunist care căzuse în plasa ideologiei în care crezuse sincer, în vreme ce Steinhardt se situa cumva la antipodul acestei opțiuni: „Misterul Timpului. Farsele pe care ni le joacă viața, surprizele pe care ni le rezer-

vă, mereu. Ce departe și ce «exterioară» pare scena; ceaiul de prin '30, când se lua în bețe cu Manole (Neuman). (...) Cine ar fi bănuț, atunci, printre sandvișuri, pahare și citate că vom fi amândoi clienți (el mult mai fidel) ai pușcărilor comuniste și că ne vom regăsi, eu întărit în anticomunism, el vindecat de comunism?”

Sigur, ideologia este doar un violon d'Ingres pentru autorul *Jurnalului fericirii*, tema cea mai importantă pentru el rămânând cea a Sacrului, filonul religios pe care și l-a explorat din fragedă tinerețe, de altfel existând chiar o scenă de dată ceva mai veche, din anii '30, când, după ce va lua parte la o conferință organizată de un grup foarte important care medita pe tema comuniunii religiilor și a ecumenismului, grupul de la Oxford, frecventat la un moment dat și de Mircea Eliade, autorul cărții va fi visat de un scoțian foarte credincios, de confesiune protestantă care îi spune că Dumnezeu îl va chema la el – un soi de Bunavestire a convertirii sale, care avea să se petreacă într-o perioadă de cumpănă și care va fi împlinită prin alegerea căii anevoioase a vieții monahale. Acest jurnal, cel al căutării alchimice a căii Sacrului, este cel mai valoros din literatura română, care duce o mare lipsă de asemenea mărturii. Nu cred că jurnalul unui Gala Galaction sau *Memoriile* unui ierarh al Bisericii Ortodoxe de talia lui Valeriu Anania, alias mitropolitul Bartolomeu Anania, îl vor egala vreodată în intensitatea trăirii sufletești sau în complexitatea expunerii narative. Ca să fiu sincer, nu cred că N. Steinhardt ar fi putut anticipa în momentul scrierii cărții succesul ei de după 1989, semn clar că el a scris-o pentru o lume liberă; de altfel, acesta a fost asigurat de un revival senzațional al vieții spirituale a tuturor românilor, manifestat prin numărul uriaș de lăcașuri de cult nou construite sau de mănăstiri care au fost refăcute și reînființate după Revoluția din 1989. În acest moment, în condițiile în care Occidentul nu pare să mai aibă viață religioasă aproape deloc, acolo predominând statul laic și cam desacralizat, acest fenomen religios românesc joacă un rol primordial în destinul nostru european, alături de Bulgaria sau Grecia fiind printre puținele țări din Uniunea Europeană în care trăirea religioasă există în forme foarte diversificate, iar fenomenologii religiilor europeni ne studiază cu atenție, fiindcă există la noi forme păstrate de prin Evul Mediu, cum ar fi pelerinajul la moaștele sfinților sau cultul morților, parastasele și slujbele de pomenire, complet dispărute din peisajul catolic și mai ales din cel protestant.

De fapt, *Jurnalul fericirii* abundă în tot felul de trimiteri livrești: lotului Noica-Pillat i se înscenează un proces pe tema lecturii unor cărți interzise, anume zece exemplare din cartea *Ispita de a exista*, primite cadou de la Emil Cioran, romanul *Noaptea de Sânziene*, de Mircea Eliade, și un volum de piese de teatru scris de Eugen Ionescu, introduse toate clandestin în țară de actrița Marietta Sadova, care călătorise cu o trupă de teatru la Paris. Tot în dosarul său de urmărire de la Securitate este citat un eseu al lui Emil Cioran adresat lui Noica, publicat în *N.R.F. (Nouvelle Revue Française)*, „Scrisoare către un prieten îndepărtat”, adresat lui Noica, precum și răspunsul acestuia, ca și cartea sa despre Goethe, pe care avea să o publice ceva mai târziu, în 1976, după eliberarea din pușcărie, sub titlul *Despărțirea de Goethe*. Inutil să mai spunem că niciunul dintre aceste texte nu are un caracter subversiv sau politic și că procesul propriu-zis nu era decât o mascaradă care acoperea o tentativă de a intimida intelectualii din zona vechii burghezii.

Jurnalul fericirii abundă în asemenea trimiteri livrești, deținuții învață poezii întregi pe dinafară, părințele Harald îl învață poemul lui Georg Trakl, *Ein Winterabend*, iar alți deținuți învață cele 98 de strofe din „Luceafărul”, uneori țin conferințe pe teme foarte diverse, literare sau mai puțin, discuțiile cu Sergiu Al-Ghorge sunt adevărate banchete platonice în care cei doi caută echivalențe între creștinism și budism, menționează celebra discuție în jurul afirmației $2 + 2 = 4$, lansată în jurnalul de scriitor al lui Dostoievski și contextualizată de Albert Camus, de pildă gestul Marelui Inchizitor de a-l săruta pe gură pe Iisus este interpretat ca fiind o încercare a acestuia de a vedea maya, celula de la Malmaison unde este ținut în timpul înscenării de proces seamănă cu genunea dintr-o povestire a lui Poe, populată cu șerpi și șobolani; pe data de 24 decembrie, eliberat din închisoare, el va recita în fiecare an până la sfârșitul vieții sale romanul lui Charles Dickens, *Colindul de Crăciun*; cu Anatolie Hagi-Bega, un macedonean discută despre semnificațiile creștine ale povestirii lui Alexandru Brătescu-Voinești, „Călătorului îi șade bine cu drumul”, idei care mai târziu vor fi dezvoltate într-unul dintre eseurile sale, fără indicarea sursei de inspirație; vorbind despre cuvintele de pe cruce ale lui Iisus îi invocă pe Kierkegaard, Dostoievski sau pe Simone Weil, dar și sinodul de la Halchidion și descrie mai multe tablouri ale Răstignirii, în versiunile lui Velásquez și cea a lui Matthias Grünewald, invocate și de Emil Cioran într-un pasaj din eseu *Lacrimi și sfinți*.

Căutându-l pe Dumnezeu în opera lui Marcel Proust, eseistul din *Jurnalul fericirii* îl găsește pretutindeni și nicăieri, prezența lui în lume fiind oricum una apofatică, potrivit ideii din Pseudo-Dyonisie Areopagitul; analizează extrem de atent scrisorile lui Ursule Mirouet, care, inițial, au foarte multe greșeli de ortografie, ulterior Honoré de Balzac le transcrie din imaginație perfect corecte, explicația sa fiind că nu are sens să râzi de un om căzut în nenorocire.

Trenul care îl transportă de la Berna la Montreaux se numea Edelweiss, ca-ntr-o năvelă de Paul Morand din ciclul *Europei galante*; o mașină se numea Hispano-Suiza, exact marca de mașină cu care circula Miss

Fischer, o detectivă haioasă din Australia, iar această mașină foarte scumpă este elementul cel mai important al povestirii *Homme a Hispano*, cu un personaj care se sinucide pentru că și-a mințit iubita că ar deține o astfel de mașină și este prins cu minciuna; în câteva dintre fragmentele intitulate *Bughi*, *Mambo*, *Rag* sunt prinse niște așchii lingvistice care conțin mostre de erudiție lexicologică, de la pluralul substantivului piuă, pive, la denumirea locuitorilor din Monaco – monegaști, este reprodusă declinarea unui verb în sanscrită, sunt reproduse tot felul de firimituri din *Lumea de ieri* (vezi și memoriile lui Stefan Zweig). Povestea seamănă pe undeva cu încercarea eroului lui George Orwell, Winston Smith, din romanul distopic *1984*, de a capta vibrațiile trecutului cercetând diverse obiecte kitsch ajunse până la el sau încercând să-și amintească diverse *nursery rhymes*, poezii pentru copii. Deținuții din universul acesta concentraționar folosesc fluxul memoriei involuntare joyceene ca pe un soi de terapie de grup: evocând trecutul sau tradițiile familiilor din care provin ei încearcă, de fapt, să-și păstreze rădăcinile și să nu cedeze presiunii uniformizatoare a celor care încearcă să le strivească umanitatea sub cizma violenței și a torturii.

N. Steinhardt invocă tot timpul misterul camerei închise, fie cu trimitere la tema celebră din romanele polițiste, fie amintește camera de hotel din piesa lui Jean-Paul Sartre *Cu ușile închise*, numele filosofului, romancierului sau dramaturgului francez fiind adesea invocat în volum, iar apoi va transcrie un pasaj din teoria lui Virgil Nemoianu despre cele trei niveluri de inițiere din romanul lui Thomas Mann, *Doctor Faustus*, la care ar fi, potrivit afirmațiilor sale din carte, chiar co-autor, reprodusă ulterior de profesorul american de origine română într-un capitol din volumul său *O teorie a secundarului*. Eroul romanului, Adrian Leverkühn, este privit într-o opoziție cuaternară cu un alt erou foarte important din carte, Serenus Zeitblom.

În *Jurnalul fericirii* existau doar trei planuri, cel al lecturii naive, cel al inițierii de gradul I și cel al inițierii superioare. Mitul clasic al lui Faust, eroul lui Goethe, este aici reinterpretat în direcția unei pledoarii comune cu cea a lui Thomas Mann pentru un umanism fără frontiere. Opoziția dintre cei doi eroi este urmărită în nu mai puțin de patru planuri simultane, credibilitatea lui Zeitblom, natura relației dintre cei doi, atitudinea protagoniștilor față de organic, poziția lor față de schimbările istorice și de tema vinovăției colective. Avantajul acestei demonstrații, aproape aritmetică, de fapt, constă în claritatea cu care autorul cărții expune ideile într-o manieră foarte persuasivă, cuceritoare și plină de grație.

Pornind de la aceste pasaje, Virgil Bulat afirma că în paginile *Jurnalului fericirii* conviețuiesc, nu ca-n povestirea lui E.A. Poe, dr. Jekyll și mister Hyde, ci chiar cei doi eroi din *Doctor Faustus*, Adrian Leverkühn și Serenus Zeitblom, care există în fiecare dintre noi, și nu putem decât să fim de acord cu o atare afirmație. Autorul *Jurnalului fericirii* va relua și o celebră afirmație a lui Dostoievski, „dacă Dumnezeu nu există, totul este permis”, va analiza opera compozitorului Andrew Weber Lloyd, *Jesus Christ Superstar*, care s-a transformat într-un musical pe Broadway, dar mai apoi și într-un film, prin analogie cu o nuvelă a lui Anatole France, *Jongleurul de la Notre-Dame*, este amintit șeful unei bande din romanul lui Edgar Wallace, *Two o'clock*, Ted Haydn, care distribuie rolurile în interiorul propriului grup, romanul lui Oscar Wilde, *Portretul lui Dorian Gray*, va fi repovestit într-o celulă de inginerul Rosetti, în vreme ce el însuși povestea colegilor din celulă din închisoarea Jilava piesele lui Eugène Ionesco, dar cea mai puternică impresie i-o va produce o altă piesă, și anume *Ucigaș fără simbric...*

La apa cea bună, „din căușul spiritului”

Dr. Vasile V. FILIP
Feldru (Bistrița-Năsăud)

În urmă cu mai bine de trei ani, când – încă în activitate – am fost, împreună cu colegii de catedră, în situația de a găzdui un cerc metodic al profesorilor de limba română la Colegiul Național „Liviu Rebreanu” din Bistrița, am avut ideea de a încheia respectiva activitate (bazată, de regulă, pe referate, de obicei insipide) cu un joc, care să destindă și să instruiască, așa cum ne place nouă, profesorilor, să facem cu elevii și arareori reușim. Am făcut mai întâi o listă cu vreo 20-25 dintre scăpările de gând ale lui C. Noica (din *Jurnalul filosofic*) despre școală, profesori, pedagogie și educație, apoi le-am transcris separat pe câte un bilețel care, bine împăturit, era aruncat apoi într-un bol. Colegii urmau să extragă un astfel de bilețel, căruia să-i facă apoi un mic comentariu argumentativ, arătând dacă este sau nu de acord cu gândul lui Noica, cu părerea sa de obicei defavorabilă despre profesori și școală ca instituție. Coordonatoarea cercului pedagogic a anunțat (în spiritul pedagogiei lui Noica, desigur) că acest ultim punct nu este obligatoriu, că rămâne doar cine vrea. Au rămas doar doi-trei dintre colegii organizatori (poate din complezență față de mine), iar respectivul joc nu s-a mai ținut.

Dezamăgirea de atunci a fost și ea un strop din paharul (nu prea dulce) al hotărârii de a mă pensiona, respectiv de a nu mai continua activitatea didactică la „plata cu ora”, formă în care întâlnirea cu elevi care să se pasioneze de *Jurnalul filosofic* al lui Noica (cum se mai întâmplase până atunci) era mai puțin probabilă. Dezamăgirea a fost generată, se pare, de o greșală statistică și ea s-a transformat de-a dreptul în bucurie când, în zilele din urmă, am citit cartea lui Gabriel Petric, fost coleg de facultate, intitulată *Jarul din zăpada strălucitoare. Revederi cu Noica* (Editura Limes, Cluj-Napoca, 2009). Cartea mi-a reamintit că Noica opera, pentru performanța culturală, cu raportul 1/1.000.000; or Bistrița, în întregul ei, avea și are mult sub 100.000 de locuitori. Sigur, jocul de care vorbeam nu e echivalent cu performanța culturală, dar – se pare – tot presupunea un numitor al fracției statistice mult mai mare.

Gabriel Petric, împreună cu prietenul său, Marius Iosif (tot fost coleg, care semnează *Cuvântul înainte* al cărții), figuraseră pe lista lui Noica de 22 de persoane (căci pe atunci, la începutul anilor '80, eram cca 22 de milioane de români), tineri sub 25 de ani, capabili să facă performanță culturală. Între cei 22, aflu din aceeași sursă, mai figurau alți doi colegi de facultate, din aceeași promoție ('79), anume Breda Ferenc și Ilie Rad (care semna, pe atunci, Ilie Radu Nandra): patru colegi de facultate, din aceeași promoție, pe cea mai elitistă listă a virtualei înalte performanțe culturale e ceva ce, deși retrospectiv, mă uimește și mă încântă, sporindu-mi substanțial chiar stima de sine. La vremea respectivă, însă, răzlețiți în colțuri îndepărtate (sau chiar fundături) de lume și țară, nu știam toate aceste lucruri. Și nu doar pentru că viața ne-a răzlețit, ci – poate – și pentru că valoarea e discretă în general, iar în spațiul nostru național ea a fost mereu „ajutată” nu doar spre discreție, ci – adesea – chiar spre umbră și marginalizare. Azi, cei trei care se mai află în viață au doctorate și titluri academice, dar nu și o recunoaștere publică pe măsura profunzimii cărților publicate, în fiecare dintre cazuri.

Dar nu despre asta voiam să vorbesc aici, ci despre profilul unuia dintre cele mai profunde și mai pure spirite filosofice pe care le-a dat cultura română – Constantin Noica, așa cum ni se dezvăluie el prin ochii câtorva tineri de mare înzestrare, care au găsit prin el, pe înălțimile Păltinișului, apa cea bună și au sorbit-o „din căușul spiritului”, în perioada 1981-1984. Este vorba, în primul rând, de cei doi amintiți foști colegi, Gabriel Petric și Marius Iosif, care au început împreună vizitele la Păltiniș, le-au continuat de multe ori separat, dar ținând legătura. Gabi și-a adunat apoi, târziu, vechile impresii, scrieri sau chiar texte publicate, coroborându-le cu cele ale prietenului Marius Iosif, dar și cu ale altora (Mihai Carataș, Dorin Ștefănescu, Virgil Diaconu) într-o carte, concepută după modelul și oarecum în prelungirea *Jurnalului de la Păltiniș* și al corolarului acestuia, *Epistolarul*, cărți „revoluționare”, în închistatul mediu de atunci (1983-1987), ale lui Gabriel Liiceanu. Mai puțin cunoscută, cartea acestei a doua „promoții păltinișene” nu este mai puțin interesantă, nici mai puțin dramatică pe linia căutării de sine a tinerilor implicați.

Dar, cum ziceam, prin ochii lor avem o imagine memorabilă, proaspătă, chiar dacă nu esențial diferită de cea încheată anterior de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu – a filosofului de la Păltiniș, ultimă cristalizare în cultura noastră a paradigmei „magului de pe munte”, cu origini imemorabile.

În *Cuvântul său înainte*, Marius Iosif proiectează, prin adaptarea unui vechi imperativ latin al cărturarilor, chiar o posibilă deviză asupra mentorului: *Nulla dies sine laetitia* (Nicio zi fără o bucurie). Asta deși, în relațiile concrete cu cei doi, „cearta” era mereu primul punct pe ordinea de zi: că nu perseverența îndestul pe linia însușirii limbii germane și a celei a vechilor greci, că nu respectă un program sever de lecturi, că nu au puterea să renunțe, măcar parțial, la activitatea didactică în favoarea performanței culturale. Dar „cearta” lui Noica, *polemos*-ul său, era – scrie Marius Iosif – „rază laser de chirurg. Pe unde trece, vindecă, iar când își alege alte direcții decât cele pentru care a fost menită, nu distruge, ci strălumează” (p. 27).

Filosoful le vorbea celor doi, se pare, într-o limbă care nu le era deloc străină, de vreme ce le propunea o reîntoarcere în viață cu valorile culturii (modelul lui Iosef Knecht, *ludi magister*, al lui Hesse, deși nepomenit, e prin preajmă). Marius era convins, încă din Facultate, că „o ordine din ce în ce mai mare e calea sigură spre cel mai desăvârșit haos” (adevăr de ordin general, desigur, dar în care simțeam, încă de pe-atunci, și o împunsătură amicală la propria-mi persoană). Sau că „problemelor le dăm soluții, dar soluțiilor ce le vom da?” – frază pe care magistrul o consideră „captivantă și fertilă”. De aceea, ambii tineri se lasă ușor convinși că a publica un text, ca tânăr gânditor, este a-ți minimaliza gândul; sau, cum zice tot Marius, „e ca și cum ți-ai trimite copilul la școală și ai vedea că nu-i așa grozav cum credeai, comparativ cu ceilalți”. Contemplativi în esență, cei trei (dar magistrul cu deosebire) condamna voința, ca „impură”, ca și spiritele volitive (Nietzsche, Camus), orice *trebuie* fiindu-le suspect de vanități ascunse: manifestare a *judecății*, adică a „tupeului”, și nu a *raționamentului*, care pretinde disciplină și răbdare.

Aplicat diacronic (cu accent pe *devenire*, adică) raționamentul poate să răstoarne ierarhiile convenite. Iar Noica, omagiat la lansarea *Devenirii întru ființă* (la Astra-Sibiu), conchide că cinstirea de care se bucură, „ca toate lucrurile prea bune, înseamnă că e... rău. Bun, adică rău!” (p. 66).

Nici C. Noica n-a iertat matematicii (zisă adesea „latina secolului XX”) „spiritul matematic”, adică excesul de ordine de care vorbea Marius. De aceea, consideră el, „din întâlnirile matematicii cu alte domenii iese îmbogățită tot ea, matematica, domeniile respective sărăcind în urma impactului” (p. 77). Iar engleza (latina secolului XXI, n.n.) ar fi o „limbă de pirați” ce „nu are cuvinte, are doar propoziții”. Hipervolitivii pirați englezi (spre deosebire de ciobanii români) au eliminat desinențele: „eu mânc, tu mânc, el mâncs, noi mânc, voi mânc, ei mânc” – perorează magistrul la o masă, între prieteni tineri. Dar recunoaște paradoxul ce se iscă de aici: „Ceea ce e încântător, totuși, la englezi e că, făcând lucrurile prost, până la urmă le iese bine”, ca la cei care, „neștiind că au pierdut războiul, îl continuă din prostie, și îl câștigă până la urmă” (p. 86).

Lui Mihai Carataș, care-l întrebase de unde superioritatea tragediei (asupra comediei), Noica îi spune: „Tragediile sunt mari pentru că vorbesc întotdeauna despre «mine». În ele mă re-văd. În comedie nu mă pot recunoaște (sau nu vreau), în ea este vorba despre «tine», despre «alții»” (p. 128).

Pentru Noica, întreaga istoria filosofiei se poate reduce la patru nume: Platon, Aristotel, Hegel și Kant. Dar, dacă al doilea și al patrulea au fost doi „profesori”, abia primul și al treilea au fost cu adevărat „filosofi”, în sensul de a fi cununoscut realitatea cu Ideea. Care Idee, bine înțeleasă, ar însănătoși lumea. Pentru că ea (precum „Împărăția lui Dumnezeu”, n.n.) nu se află doar „în cer” (ceea ce înseamnă spațializare, deci o greșală), ci și „în noi”; adică inclusiv în lucruri. Ideea ar fi ceva în genul „forme” pentru un sportiv, dar și al „răspunderii” pentru o fire etică (p. 137).

De altfel, Platon ar fi fost înțeles greșit pe cel puțin trei planuri: „amorul platonice”, ideile ca „dublând” realitatea, Republica – ca stat totalitar (și nu ca un tip de om). Iar Hegel ar fi înțeles ființa nu doar ca „existență” (precum materialismul), ci ca existență plus esență, dar a preferat apoi (în locul esenței) devenirea existenței. Deci a mutat accentele de pe esență, pe devenire.

Relevant pentru accentul pus, și la filosoful român, pe devenirea gândului este și acest dialog (eșuat) cu un teolog. „– Eu cred în unul Iisus Hristos care s-a întrupat”, răspică tânărul teolog. „– Da, bine, e nobilă și curată vorba d-tale, dar, în cazul acesta, ce cauți la mine? Eu am numai probleme, ca filosof, iar d-ta vii cu răspunsuri definitive. Nu putem să dialogăm în aceste condiții. [...] Filosofii, ca și teologii, stau sub semnul «fricii de Domnul». Dar, pe când teologii se ocupă de «Domnul», filosofii se ocupă de «frică»” (p. 151).

Și, totuși, încununarea celei mai autentice și mai fructuoase întâlniri discipol-maestru este tocmai despărțirea de maestru. O recunoaște și Noica însuși, în *Despărțirea de Goethe*. În calitate de discipol, dar mai greu – se pare – în calitate de maestru. Iată ce scrie Gabriel în urma uneia dintre primele „revederi”: „Observ la Noica o dorință discretă ca ucenicii să-i urmeze calea spirituală, să-i refacă traseul intelectual, ba chiar, poate, să-și însușească idiosincraziile sale” (p. 38). El, care repudia logica matematică, chiar pe cea polivalentă! Iar mai târziu, pulsiunea (normală a) „despărțirii” vine în prelungirea unei discuții despre muzică (una dintre marile și constantele pasiuni ale colegului Gabriel Petric, autor al unui *Manual de chitară*); care muzică – pentru Noica – „nu e spirit”, e – cel mult – „stare de spirit”, dar expresia

Constantin Noica

numește astfel, de obicei, o „stare de suflet”; muzica ar fi *Seele*, nu *Geist*. Iar Gabi, dacă, din decență, nu-și contrazice maestrul, notează cu o anume amărăciune: „Ce se întâmplă când spiritul trădează sufletul? Un exemplu de trădare a sufletului e chiar Noica. Poate că e o trădare doar în plan retoric, în fapt lucrurile stând altfel” (p. 81). Sau, și mai tranșant, dar urcător, totuși, pe spirala căutării de sine: „Ceea ce imaginează Noica e un monstru cultural, o jivină care n-are suflet, dar are, în schimb, spirit”. [...] După fiecare întâlnire, mă simt descumpănit. În același timp, simt cum cineva se apleacă și-mi dă apă din căușul spiritului” (*ibidem*).

Ar fi aceasta – în imageria lui Ion Barbu (*Umanizare*), dar (cu sensuri mai îngropate) și a lui Hans Christian Andersen (*Crăiasa zăpezii*) – o încercare de evadare din „castelul de gheață” al Gândirii. Care castel fascinează și subjugă, totuși, tocmai pentru că nu este lipsit (decât aparent) de suflet. Virgil Diaconu (într-un text inclus în cartea în discuție) conchide: „Dacă gânditorul (Constantin Noica, n.n.) a reușit să schimbe conștiințe și să determine destine este pentru că discursul său e în același timp pertinent, straniu și însuflețit. El are, ca la greci, suflet” (p. 146).

Lucru la care nu poți decât să subscii, cu încântată grațitudine.

Marele Anonim și câteva elemente de metafizică din universul lui Lucian Blaga

Mihai COTEA

Sibiu

Deși prezentă în varii forme și interpretări, parte a ambelor lumi ale lui Lucian Blaga, atât cea poetică, cât și cea filosofică, viziunea metafizică a păstrat mereu o consistență aparte pentru autor. Aceasta purta o anumită culoare în raport cu sensul culturii [o privim ca pe un adaos (...) care să îmbie tuturor, dar nu obligă pe nimeni¹], o cu totul altă nuanță în raport cu sistemul său filosofic (accentuata diferențiere între filosofia și metafizica lui Blaga²) și, nu în ultimul rând, un iz aparte în poezia blagiană („pe acest teren al legăturii fericite ori al comunicării ratate cu cosmosul se înscrie, decis, încă din primul moment, problematica poeziei blagiene”³).

Marele Anonim ocupă un loc deosebit de important în metafizica lui Lucian Blaga, ba chiar aș îndrăzni să admit că în întregul său sistem filosofic. Atunci când are loc întâlnirea cu metafizica, Marele Anonim va fi mereu acolo. Subtil înfățișat ori, dimpotrivă, adus în prim-plan.

„Rostul metafizicii este să «însușească» din nou lumea pe care știința o dezanimează”⁴.

Despre originea și substanța Marelui Anonim s-au cristalizat diverse viziuni. Cu privire la acest aspect, autorul Ion Bălu, în volumul citat aici, consideră că Marele Anonim a apărut „în gândirea lui Lucian Blaga prin filiera filosofiei indiene”⁵. Conform acestuia, doctrina filosofică Advaita Vedānta așază „existentul” la începutul începuturilor, iar acest „existent” poartă numele de Atman, Marele Tot, spiritul suprem, din care „a emanat Maya, iluzia lumii fenomenale care a creat lumea dintr-o pornire spontană, capricioasă”⁶. Lucian Blaga ar fi avut cunoștință despre această noțiune, susține autorul anteamintit, acest fapt reieșind în urma unei corespondențe purtate cu fosta soție a poetului-filosof, Cornelia Brădișteanu, în care o sfătuia ca atunci când are liniștea mării să cugete „la Marele Tot, la Atman, la «tat twam asi» (traducerea autorului – „acela ești tu”)”⁷.

Într-o viziune ușor diferită, dar complementară, conf. univ. dr. Svetlana Coandă, citându-l pe Blaga prin intermediul unui extras din *Trilogia culturii*, consideră că ființa transcendentă este inițiatorul original al existenței, dar că „Lucian Blaga evită să-i atribuie ființei transcendente numele de Dumnezeu și o denumește Factor metafizic central, Marele Mister, Fond Generator Anonim, Principiu Suprem Existenței, Absolutul, Transcendentul, Divinitatea, Necunoscutul sau, cel mai frecvent, **Marele Anonim**”⁸.

Această construcție mentală este piatra unghiulară pe care se susține metafizica lui Blaga, „un mit metafizic prin care el face o anticipație ce-i permite construirea viziunii metafizice personale”⁹. Văzut ca mit filosofic, figura Marelui Anonim capătă câteva trăsături definitorii care-l deosebesc net de imaginea lui Dumnezeu, observat prin prisma teologiei. Printre aceste atribute se numără capacitatea de a se reproduce la infinit și înzestrarea sa atât cu trăsături pozitive, cât și cu „trăsături negative, demonice, contradictorii, paradoxale, fapt pentru care Blaga deseori îl numește pe Marele Anonim «Dumnezeu-

¹ I. Bălu, *Lucian Blaga*, Editura Albatros, București, 1986, p. 192.

² *Ibidem*.

³ I. Pop, *Lucian Blaga – universul liric*, Editura Cartea Românească, București, 1981, pp. 5-6.

⁴ L. Blaga, *Elanul insulei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 197.

⁵ I. Bălu, *op. cit.*, p. 193.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ S. Coandă, *Conceptul Marelui Anonim în sistemul filosofic al lui Lucian Blaga*, în *Studia Universitatis – revista științifică a Universității de Stat din Moldova*, nr. 4/2007, p. 40; cf. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/07.%20Conceptul%20marelui%20anonim%20in%20sistemul%20filosofic%20a%20lui%20Lucian%20Blaga.pdf, accesat la 25 martie 2020.

⁹ *Ibidem*.

Demon»¹⁰. În continuarea acestei idei, afirmația lui Henri Wald, din prefața volumului *Despre conștiința filosofică*, nu este de natură să ne mai mire atunci când aflăm că „sediul pur al Marelui Anonim i se pare (n.b. lui Lucian Blaga) superior unui rai aglomerat de idei contradictorii”¹¹.

Despre această existență transmundană, cum o denumește Svetlana Coandă în lucrarea sa, separată de timp și de spațiu, un conglomerat de „maximă complexitate substanțială și structurală”¹², aflăm că are un comportament aparte, în universul blagian. Observat sub aspect cosmologic, Marele Anonim pare a fi preocupat de un soi de autocontrol, în contrapondere cu principiul său infinit de autogenerare, prin care dorește să împiedice perpetuarea la infinit a teogoniei¹³ pentru a evita descentralizarea existenței sale *per se*. Autolimitându-și posibilitățile de generare, Marele Anonim lansează doar fragmente infime din Sine, „indestructibile, ideale, care dispun substanțial și structural de o elementaritate maximă”¹⁴.

Aceste fragmente sunt denumite de Lucian Blaga *diferențiale divine*.

În urma procesului genezei cosmice, la care Blaga deosebește trei faze, din diferențialele divine, prin intermediul unor procese de integrare, dar și datorită unor posibilități intrinseci ale acestora, are loc ființarea omului și a lumii. Acest fapt reprezintă, în concepția lui Blaga, un plafon de integrare a diferențialelor divine: „Doar la nivelul omului diferențialele divine sunt integrate la nivel de conștiință și el devine unica ființă din Univers orientată spre căutarea misterelor și relevarea lor”¹⁵.

Dar se mai întâmplă ceva în acest moment al zămislirii. Pus, din nou, în fața apărării centralismului existenței sale, din motive ce țin de menținerea echilibrului existențial, Marele Anonim instituie *cenșura transcendentă*, cu durată de lungime infinită, „prin care nu îngăduie ființei decât o cunoaștere relativizată”¹⁶. În acest sens, Marele Tot se folosește de matricea stilistică și de categoriile abisale, ca mijloace de tipul frânelor transcendente, „pe tiparul cărora omul este silit să-și muleze spontaneitatea creatoare”¹⁷:

„Câteodată, datoria noastră în fața unui adevărat mister nu e să-l lămurim, ci să-l adâncim atât de mult, încât să-l prefacem într-un mister și mai mare”¹⁸.

În asentimentul altor filosofi precum Platon sau Noica, și Lucian Blaga așază omul în poziție inferioară față de Divinitate. Dacă Platon gândea că omul stă „sub Stăpâni”, Constantin Noica observă omul „sub conștiința unei căderi dintr-o ordine”¹⁹, în contextul propus de Blaga prin intermediul ideii cenșurii transcendente. Laolaltă cu aceștia și, totodată, dintr-un punct de vedere microcosmic, marii prozatori și dramaturgii trăiesc senzația că nu ei stăpânesc opera pe care o alcătuiesc, „ci opera îi stăpânește și își impune propria ei voință”²⁰. Unite aceste două perspective, se realizează și se traduce o altă funcție importantă a Marelui Tot – *funcția de organizare*. Acest postulat al unei anume ordini își are deplin justificat temeiul prin înseși cuvintele lui Blaga, care consideră că a poseda adevărul absolut reprezintă o condamnare a spiritului la o stază perpetuă, fapt ce ar reduce cunoașterea „la o repetiție stereotipă”²¹. Alte două motivații care vin să creeze un monolit ideatic în conceperea Marelui Anonim din perspectivă blagiană susțin că o cunoaștere absolută ar înlesni o primejdie pentru obiectul cunoașterii, care ar putea fi creat și distrus la discreția omului. Nu în ultimul rând, un asemenea acces liber la cunoaștere ar constitui o primejdie pentru Marele Anonim însuși, „a cărui potență ar putea fi scăzută și ale cărui intenții zădărnice de un subiect egal lui”²².

„Nu te înțeleg, pare a spune Fondul anonim omului; dar nu încetez să-ți dau înțelesuri». Acesta este, după Lucian Blaga, omul cunoașterii, omul culturii și omul istoriei”²³.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Henri Wald, *O metafizică filosofie*, în vol. L. Blaga, *Despre conștiința filosofică*, Editura Facla, Timișoara, 1974, p. 13.

¹² S. Coandă, *op. cit.*, p. 40.

¹³ Teogonie s.f. [At: MOLNAR, I. 218/3 / P: te-o~ / S și: (inv.) the~ / Pl: ~ii / E: fr. théogonie] (În religiile politeiste). 1. Ansamblu de mituri privind originea zeilor și genealogia lor. 2. Ansamblul divinităților unui popor. 3. (Rar) Lucrare care cuprinde probleme de teogonie (1-2), cf. *dexonline.ro*.

¹⁴ S. Coandă, *op. cit.*, p. 40.

¹⁵ *Ibidem*, p. 41.

¹⁶ I. Bălu, *op. cit.*, p. 194.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ L. Blaga, *Zări și etape*, Editura Minerva, București, 1990, p. 14.

¹⁹ I. Bălu, *op. cit.*, p. 196.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ S. Coandă, *op. cit.*, p. 41.

²² *Ibidem*.

²³ I. Bălu, *op. cit.*, p. 197.

Găsesc oportun să inserez aici un crâmpiei de folclor cosmologic românesc cules de Tudor Pamfile, cu care m-am întâlnit într-o altă operă de căpătâi a filosofului Lucian Blaga. În *Povestea lumii de demult* se pornește de la premisa conform căreia nu se știe de când e zidit pământul, și nici cine l-a zidit, însă, pe vremea lui Dumnezeu și a Dracului, „amândoi frați, pământul se afla, dar cu totul era înecat în apă; numai foarte puțin, ca un ostrov mărunț ieșea deasupra apelor, mare cât un pat, pe care se puteau culca cei doi frați”²⁴. Se pare că într-o zi, nu se știe din ce motiv, Dracul a prins ură pe fratele său, Dumnezeu, și a vrut să scape de el, înecându-l în apă, pe când acesta din urmă avea să doarmă. Speculând momentul oportun, a început să-L împingă în apă, „dar cu cât Îl împingea, cu atât și pământul creștea în acea parte”²⁵. După mai multe încercări eșuate, în direcții diferite, Dracul s-a lăsat păgubaș. „Pământul creștea mereu, până ajunse așa de mare cum îl vedem și noi astăzi”²⁶.

Pe fondul legendei de mai sus, ajunși acum în partea poetică a filosofiei blagiene, apare și subiectul uman, ca „purător de lumină; în fața tainei generalizate, el vine cu lumina unei noi prezențe, cu individualitate ce-și caută locul în spațiul încă necunoscut”²⁷. Poetul Lucian Blaga știe că în momentul intrării sale în lume, luminile eului comportă două culori: „una a *minții*, care *ucide* tainele și *sugrumă vraja*, și cealaltă, solidară, fraternă cu *taina nopții*”²⁸, după cum se observă și-n strofa de mai jos, extrasă din poemul *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*.

dar eu,
eu cu lumina mea sporesc a lumii taină –
și-ntocmai cum cu razele ei albe luna
nu micșorează, ci tremurătoare
mărește și mai tare taina nopții,
așa îmbogățesc și eu întunecata zare
cu largi fiori de sfânt mister
și tot ce-i neînțeleș
se schimbă-n neînțeleșuri și mai mari
sub ochii mei –
căci eu iubesc
și flori și ochi și buze și morminte.

Oprindu-ne doar la acest poem și tot ne-am face o idee de bază despre principalele trăsături ale eului-lumină și relația sa cu lumea, comportate în poezia lui Lucian Blaga. O lumină cu o consistență aparte, „lunară, feminin învăluitoare, soarele blagian este un soare de noapte, emanând o lumină care se lasă ca și contaminată de întuneric”²⁹, idee surprinsă splendid de către Ion Pop în studiul său consistent închinat universului liric blagian.

Cum se leagă această idee poetică de cea filosofică? Cum nu se poate mai natural. Încercând să rezolve misterul din jurul său, „omul devine creator de cultură”³⁰.

Așadar, atât în sistemul său filosofic, cât și în universul liric, Lucian Blaga a conferit un loc special creației Marelui Anonim. Deși adevărul suprem este sacrificat în fața creației, „misterul rămânând tâlcul posibilităților și limitelor cunoașterii și a creației umane”³¹, rezultanta diferențialelor divine, Omul, are o relație strâns legată cu misterul. O legătură intrinsecă, așa putea spune.

Ce se naște din acest schimb mai mult sau mai puțin echitabil? O întreagă moștenire culturală.

²⁴ L. Blaga, *Despre gândirea magică*, Editura Garamond, București, 1992, p. 12.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ I. Pop, *op. cit.*, p. 6.

²⁸ *Ibidem*, p. 7.

²⁹ *Ibidem*, p. 8.

³⁰ S. Coandă, *op. cit.*, p. 42.

³¹ *Ibidem*.

Centenarul Încoronării Suveranilor Români la Alba Iulia

1922-2022

Povestește-mi despre trecut, ca să-ți pot vorbi de viitor. (Confucius)

Elena ȘTREANG

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Anul acesta, la 15 octombrie, s-au împlinit 100 de ani de la încoronarea la Alba Iulia ca suverani ai României Mari a Regelui Ferdinand și a Reginei Maria. A fost cel mai așteptat eveniment prin simbolismul și importanța sa istorică. După sfârșitul Primului Război Mondial, ca o pecetuire a actului Marii Uniri, apare ideea organizării unei încoronări regale. În anul 1920 a fost organizată o Comisie (Comisia Încoronării Suveranilor) formată din personalități vremii precum: istoricul Nicolae Iorga, diplomatul Nicolae Titulescu, poetul Octavian Goga, compozitorul George Enescu, inginerul Anghel Saligny, viitorul Patriarh Miron Elie Cristea. Locul ales pentru încoronare, deloc întâmplător, a fost Alba Iulia, orașul de provincie care amintea de unirea înfăptuită la 1600 de marele voievod român Mihai Viteazul, iar la 1 Decembrie 1918, Marea Adunare Națională, în aclamațiile mulțimii adunate și pe baza Credenționalelor aduse de delegați din toate colțurile Transilvaniei, vota Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România! Catedrala Ortodoxă a Reîntregirii, cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, este un simbol al unității noastre naționale și a fost special construită pentru momentul încoronării din 1922. Valoarea sa de simbol al unității naționale este dată de ceremonia care a avut loc la 15 octombrie 1922. Aceasta a fost construită în doar opt luni, în partea de vest a Cetății Alba Iulia, străvechiul Apulum Roman sau Bălgradul evului mediu, fiind concepută ca o continuare a așezământului mitropolitan bălgrădean demolat de habsburgi în 1713-1714. Piatra de temelie a catedralei a fost așezată în ziua de 28 martie 1921, iar la 1 decembrie 1921 construcția era terminată. Lucrările s-au desfășurat sub conducerea inginerilor Dumitru Marcu, Tiberiu Eremia și Grigorescu, iar planul edificiului aparține distinsului și talentatului arhitect Victor G. Stephănescu. La începutul lunii octombrie, mai precis pe 8 octombrie 1922, conform Hrisovului Catedralei, catedrala a fost sfințită primind hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril. Acest hram are simbolistica dreptei împliniri și bucurii, fiind vorba de îngerul cu crin – Arhanghelul Gavril, aducătorul veștilor bune, și Arhanghelul Mihail, îngerul cu scut și sabia dreptății! Familia regală și membri ai Guvernului au vizitat destul de des șantierul, pentru a se asigura că lucrările se desfășoară în așa fel încât construcția se va finaliza în timpul dorit.

Ferdinand I de Hohenzollern Sigmaringen (n. 12/24 august 1865, Sigmaringen – d. 20 iulie 1927, Castelul Peleş, Sinaia), numit și Întregitorul, a fost al doilea rege al României, din 10 octombrie 1914 până la moartea sa. A fost al doilea fiu al prințului Leopold de Hohenzollern Sigmaringen și al infantei Antonia a Portugaliei, fiica regelui Ferdinand al II-lea al Portugaliei și a reginei Maria a Portugaliei. Familia sa făcea parte din ramura catolică a familiei regale prusace de Hohenzollern. La 29 decembrie 1892 s-a căsătorit cu Maria Alexandra Victoria de Saxa-Coburg și Gotha, născută prințesă a Marii Britanii și Irlandei. Ea era nepoata reginei Victoria, deci verișoară primară cu regele George al V-lea al Angliei și cu țarul Nicolae al II-lea al Rusiei.

Încoronarea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria la Alba Iulia, în 15 octombrie 1922, ca suverani ai tuturor românilor a fost momentul care a încununat procesul de creare a națiunii române și a statului ei. A fost o sărbătoare de neegalat, descrisă de cronicile vremii și immortalizată printr-un număr mare de fotografii și, ulterior, prin studiul multor istorici. Festivitățile au avut o dimensiune internațională, la Alba Iulia sosind oaspeți care reprezentau casele regale ale Angliei, viitorul rege George al VI-lea (tatăl Reginei Elisabeta a II-a), Italiei, Spaniei, figuri militare de talie europeană (generalul Henry Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România în greii ani 1916-1918), reprezentantul Vaticanului, miniștri plenipotențari, precum și președinți de republici din mai multe state europene.

În dimineața zilei de 15 octombrie 1922, duminică, la Alba Iulia ploua ușor cu intermitențe. „În zorii zilei încep a cădea picuri mărunți de ploaie, care după datina noastră ardeleană înseamnă dar sfânt și spor înaintat. Numeroase grupuri de țărani din toate părțile Țării se îndreaptă spre cetate cu fețe voioa-

se și aprinse”, consemnau gazetarii vremii de la localul *Vestea*. Regele Ferdinand I și Regina Maria au pornit spre Alba Iulia din gara Sinaia. La ora 9.30 cei doi suverani au ajuns în gara din Alba Iulia special amenajată pentru ei, fiind întâmpinați de Ionel Brătianu, primul ministru al României, de primarul orașului Alba Iulia, dr. Aurel Sava, de ceilalți membri ai Guvernului, de președinții celor două camere ale Parlamentului, de reprezentanții misiunilor străine și de ceilalți invitați. În procesiune cu toții au pornit spre Catedrala Încoronării. Cortegiul regal a ajuns la Catedrală în jurul orei 10.00. Serviciul religios a fost celebrat de Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, iar Miron Cristea a oficiat *Te Deum*-ul. Impresionat de unicitatea momentului istoric, plin de emoție, marele Nicolae Iorga consemna: „În toată istoria neamului nostru, nu s-au văzut vreodată ierarhii Țării Românești și Moldovei, Ardealului și Basarabiei, liturgisind împreună”. După sfințirea însemnelor regale s-a trecut la ceremonia publică a încoronării. Încoronarea propriu-zisă a avut loc în fața clopotniței Catedralei sub un baldachin somptuos. Regele Ferdinand, urmând modelul lui Napoleon, s-a încoronat el însuși, așezând apoi coroana și pe fruntea Reginei Maria care îngenunchea, în timp ce toate clopotele au sunat și au fost trase 100 salve de tun!

Coroana Regelui Ferdinand era aceea cu care se încoronase Carol I, făurită din oțelul unui tun turcesc capturat în timpul Războiului pentru Independența României (1877-1878). Coroana Reginei Maria, mult mai somptuoasă decât a Regelui, era făurită din aur masiv (1,8 kilograme) realizată de renumita casă de bijuterii Falize din Paris. Aurul necesar pentru făurirea coroanei a fost donat de proprietarul de mine din Baia Mare și senator în Parlamentul țării (1919-1922), Alexiu Pokol: „El a acordat acesteia mai multe kilograme de aur din minele sale pentru făurirea coroanelor regale, Regina Maria împreună cu Regele Ferdinand mulțumind personal fostului senator”¹. După ceremonia de încoronare a urmat o impresionantă paradă militară, în timpul căreia Ferdinand și Maria au mers călare în fruntea regimentelor. Pentru înalții oaspeți a fost organizat un banchet în Sala Unirii, clădirea în care s-a hotărât Unirea Transilvaniei cu România. Peste 30.000 de porții de friptură au fost pregătite în cadrul așa-ziselor mese populare pentru persoanele venite la Alba Iulia special pentru marele moment. În seara zilei de 15 octombrie 1922, după încheierea paradei militare, familia regală și înalții oaspeți au părăsit orașul. Sărbătoarea a continuat și a doua zi la București, unde, în aclamațiile mulțimii, Regele și Regina au trecut pe sub Arcul de Triumf, au defilat prin Piața Universității în fața statuii Voievodului Mihai Viteazul, iar seara, la Cercul Militar, regele a oferit o masă oficialităților române și delegaților din mai multe țări.

În pofida disputelor politice interne care au precedat momentul, dincolo de ura țărilor potrivnice, ceea ce trebuia să se înfăptuiască s-a săvârșit prin sângele vărsat al celor mulți și prin grija Atotputernicului Dumnezeu, care a așezat cununa dreptății pe fruntea Poporului...

Închei această scurtă prezentare a binecuvântatei zile de 15 octombrie 1922 prin Proclamația de la Încoronarea Regelui Ferdinand I rostită la Alba Iulia:

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională am moștenit Coroana României, după glorioasa domnie a Regelui Întemeietor. Suindu-mă pe Tron am rugat Cercul să dea rod muncii ce, fără regret, eram hotărât să închin iubitei mele țări, ca bun român și rege. Pronia cerească a binecuvântat și prin bărbăția poporului și vitejia ostașilor ne-a dat să lărgim hotarele regatului și să înfăptuim dorul de veacuri al neamului nostru.

Am venit astăzi cu regina – care ne-a fost tovarășă în credință neclintită la răstiriște și la bucurie – care printr-această sărbătoare să consacram în fața Domnului și a scumpului nostru popor legătura ce ne unește de-a pururea cu dănsul. Punând pe capul meu, într-această străveche cetate a Daciei Romane, Coroana de oțel de la Plevna, pe care noi și glorioase lupte au făcut-o pe veci Coroana României Mari, mă închin cu evlavie memoriei celor cari, în toate vremurile și

¹ Robert Tökölyi, *Alexiu Pokol – Viața și activitatea*, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, Baia Mare, 2012, p. 83.

de pretutindeni, prin credința lor, prin munca și prin jertfa lor, au asigurat unitatea națională și salut cu dragoste pe cei cari au proclamat-o într-un glas și o simțire de la Tisa până la Nistru și până la mare.

Într-aceste clipe gândul meu se îndreaptă cu recunoștință către viteaza și iubita noastră armată. Pentru răsplata trudelor trecutului, rog Cerul ca poporul nostru să culeagă în pace roadele lor binecuvântate și să propășească în liniște, frăție și muncă harnică.

Cu inima plină de dragoste și credință mărturisesc dorințele sufletului meu:

Vreau ca țărănimea, stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei și al binelui obștesc.

Vreau ca muncitorimea, credincioasă patriei, să-și afle soarta tot mai prosperă într-o viață de armonie și de dreptate socială.

Vreau ca, în hotarele României Mari, toți fiii buni ai țării, fără deosebire de religie și de naționalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor românilor, ca să ajute cu toate puterile statul, în care Cel-de-Sus a rânduit să trăiască împreună cu noi.

Vreau ca românii din toate straturile sociale, însuflețiți de năzuința unei depline înfrățiri naționale, să se folosească toți de legitima ocrotire a statului.

Vreau ca în timpul domniei mele, printr-o întinsă și înaltă dezvoltare culturală, patria noastră să-și îndeplinească menirea de civilizație ce-i revine în renașterea Orientului european, după atâtea veacuri de cumplite sbuciumări.

Sunt sigur că, în îndeplinirea marei noastre datorii, voi avea sprijinul tuturor bunilor fii ai țării, nedespărțiți în gând și în faptă în jurul Tronului.

Aceste sfinte misiuni, în neclintită unire cu poporul nostru, voi închina toate puterile mele de om și de rege și asupra ei chem, în această zi solemnă de înălțare sufletească, binecuvântarea Celui A-Tot-Puternic.

Alba Iulia, 15 Octombrie 1922

Bibliografie:

1. Falcan, Dan, *O încoronare istorică*, în revista *Historia special*, an XI, nr. 40, sept. 2022.
2. Mălăncioiu, Raluca, *Coroana Reginei Maria a României*, în revista *Historia special*, an XI, nr. 40, sept. 2022.
3. Noica, Nicolae, *Catedrala Reîntregirii de la Alba Iulia – Călătorie în istorie*, în revista *Historia special*, an XI, nr. 40, sept. 2022.
4. *Proclamația de la încoronare*, în revista *Magazin istoric*, nr. 10 (667), 2022, p. 4.
5. Tökölyi, Robert, *Alexiu Pokol – Viața și activitatea*, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, Baia Mare, 2012, p. 83.
6. <https://alba24.ro>
7. <https://vizitezaalbaiulia.ro>
8. <https://www.histmuseummmph.ro>
9. <https://www.digi24.ro>

Regina Maria și ecoul acțiunilor sale vitejești pentru popor

Alina CURAC

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Alteța Sa Regală Principesa Maria Alexandra Victoria de Edinburgh s-a născut în data de 17/29 octombrie 1875 la Eastwell Park, în comitatul Kent din Anglia. A fost al doilea copil al Alteței Sale Regale Principele Alfred al Marii Britanii și Irlandei, Duce de Edinburgh, Duce de Saxa-Coburg și Gotha și a Alteței Sale Imperiale Marea Ducesă Maria Alexandrovna a Rusiei. După tată a fost nepoata Reginei Victoria a Marii Britanii și a Principelui Consort Albert, iar după mamă a fost nepoata Țarului Alexandru al II-lea al Rusiei și a Țarinei Maria. Carol I și Elisabeta, pe 7/19 august 1874, au făcut o vizită la Londra, unde se întâlnesc cu Ducele și Ducesa de Edinburgh, părinții Mariei. Regina Elisabeta a României, în august 1892, s-a întâlnit cu Principesa Maria (în vârstă de 16 ani) și cu mama ei, în Germania. Regele Carol a început să corespundă cu tatăl acesteia, Alfred de Edinburgh, pe tema căsătoriei dintre Ferdinand și Maria.

În 1892, Regele Carol I face o vizită oficială în Marea Britanie, unde este primit de Regina Victoria, la Castelul Windsor, pentru a decide căsătoria Principelui Moștenitor Ferdinand al României cu Maria de Edinburgh. În ziua de 28 decembrie 1892 are loc ceremonia de căsătorie dintre Principele Moștenitor Ferdinand și Principesa Maria, la care au participat capete încoronate ale lumii. La începutul anului 1893, cuplul princiar moștenitor sosește la București, având ca primă locuință Palatul Regal din Calea Victoriei. Au fost întâmpinați la Gara de Nord de către Regele Carol I, de întregul guvern, de conducerea camerelor și de înalți reprezentanți ai Armatei și ai instituțiilor statului, iar la Catedrala Mitropolitană a avut loc „o ceremonie măreață”.

*Calitățile remarcabile ale Principesei Maria au transformat-o repede într-o figură publică de primă mărime în țara noastră, iar naturalețea sa i-a cucerit pe români. La sosirea în țară, George Coșbuc i-a închinat o poezie în care îi ura să devină: „al doilea soare” pentru România. Inteligentă, frumoasă, plină de curaj și de hotărâre, viitoarea regină participă de la început la viața artistică românească și își leagă numele de multe proiecte sociale și culturale¹. Ajunsă în țară, a înființat Societatea „Domnița Maria” cu scopul de a cultiva arta populară, iar în anul 1904 a organizat, în Parcul Cotroceni, spectacole de caritate pentru orfeline. Aceasta s-a îndelnicit cu arta scrisului de plăcere, în care a pus multă pasiune. În anul 1916 apare, simultan, la New York, Londra și Toronto, un volum în limba engleză semnat de Regina Maria a României intitulat *Țara mea*, fiind tradusă în limba română de Nicolae Iorga, un an mai târziu. A fost mama a șase copii: Carol al II-lea (1893), Elisabeta (1894), Maria (1900), Nicolae (1903), Ileana (1909) și Mircea (1913).*

Începând cu vara anului 1893, Curtea Regelui Carol I se mută la Peleş, acesta oferindu-le celor doi spre găzduire apartamentul princiar de oaspeți de la etajul întâi. Din vara anului 1894, foisorul a devenit reședința estivală a cuplului princiar moștenitor, iar după proiectarea Pelișorului, acesta a fost reședința lor până la sfârșitul vieții. După moartea Regelui Carol, Ferdinand este proclamat rege, iar Maria devine regină în anul 1914. Regina Maria, fiind convinsă că Anglia nu va fi învinsă niciodată, a pledat pentru nevoia alierii României cu Antanta, în vederea recuperării provinciilor românești aflate sub ocupație austro-ungară. Ea a fost un sfătuitor al Regelui Ferdinand și a susținut cauza României în corespondența cu verii ei primari, Regele George al V-lea al Marii Britanii și Țarul Nicolae al II-lea al Rusiei. Devine un erou național, în Primul Război Mondial, prin participarea activă pe front, încurajând răniții și soldații. A fost supranumită „Mama Regină”, „Mama Răniților” și „Regina Soldat”. A fost comandant onorific al Regimentului 4 Roșiori, care i-a purtat numele și a cărui uniformă a îmbrăcat-o, fiind o călăreață pricepută. A creat organizația „Regina Maria”, prin care s-au dezvoltat o serie de spitale în Moldova și serviciul de ambulanță. *Regina Maria a României nu a avut un simplu rol decorativ, ci pe acela de a duce mai departe noua dinastie creată. De asemenea, a fost un „camarad” de nădejde pentru soțul ei, luând parte alături de acesta*

¹ Principele Radu al României, *Maria: portretul unei Regine*, Curtea Veche Publishing, București, 2018, p. 16.

la toate încercările prin care țara a trecut. Putem menționa aici: *Neutralitatea României la începutul primei Conflagrații Mondiale, Intrarea în alianța cu Antanta, Intrarea României în război, luptele de pe front, actul Marii Uniri*².

Datorită bunului nume al Reginei și puterii sale de convingere, în 1919 este trimisă în Franța și Marea Britanie de Regele Ferdinand și susținută de clasa politică, pentru a pleda cauza țării la Conferința de Pace de la Paris. A fost un emisar al visului istoric al românilor și al cauzei românești: România Mare. În 7 martie 1919, a fost în vizită la prim-ministrul francez Clémenceau, cerându-i omului de stat francez ajutorul pentru revenirea la România: a Transilvaniei, până la Tisa, și a Banatului, în întregimea lui. După întâlnirea diplomatică cu Raymond Poincaré, președintele Republicii Franceze, de la Paris, din 8 martie 1919, este invitată să treacă în revistă Garda de Onoare de la Palatul Élysée, o onoare care nu a mai fost oferită până atunci unui suveran-consort și este primită oficial ca membru corespondent al Academiei de Arte Frumoase din Paris, fiind singura femeie printre bărbații acestei instituții. A fost decorată de președintele Franței cu Marele Cordon al Legiunii de Onoare a Republicii Franceze, distincție oferită de obicei șefilor de stat. *Farmecul și distincția înăscute o transformă pe Regină într-o stea mondială. Prin celebritatea ei, Regina Maria face cunoscută România în întreaga lume*³. În Statele Unite ale Americii, Regina și suita sa au fost întâmpinați de oficialități, dar și de mulțimi entuziaste. A fost primită oficial la New York de primarul Jimmy Walker, acesta oferindu-i Medalia (Cheia) de Aur a orașului, după care s-a îndreptat către capitala Statelor Unite, Washington, unde a avut două întrevederi cu președintele Calvin Coolidge. A participat la dineuri și a dat interviuri, s-a întâlnit cu oameni de afaceri și bancheri. A fost invitată și la evenimente cu caracter neoficial, întâlnindu-se cu membrele unei organizații care militau pentru drepturile femeilor și cu fermierii din Dakota de Nord.

*Prin frumusețea și eleganța ei, prin inteligență și cultură, prin farmecul și forța prezenței sale, prin devotamentul față de țară și față de familie, prin talentul de „ambasador irezistibil”, ea a fost subiectul a mii de pagini scrise în literatura română și mondială*⁴.

A corespondat cu poetul Khalil Gibran, iar Virginia Woolf i-a comentat memoriile. A fost autoarea multor cărți: din literatura pentru copii, cu caracter autobiografic sau de prezentare a României, a scris poezii, povestiri sau romane publicate în mai multe țări: România, Marea Britanie, Germania, Statele Unite ale Americii și Franța. Dintre cele mai cunoscute opere scrise de ea amintim: *Crinul Vieții, Povestea unei inimi, Povestea unui dor nestins, Țara mea, Regina cea rea, Povestea neastâmpăratei Kildeen, O poveste de la Sfântul Munte, Minola, Povestea unei mici regine triste, Gânduri și icoane din timpul războiului, Cartea de basme a Reginei României, Glasul de pe munte. O poveste pentru acei ce înțeleg, Înainte și după război, Sămânța înțelepciunii, Păsări fantastice pe albastrul cerului, Regine încoronate. Povestire din trecut, Casele mele de vis, Copila cu ochi albaștri, Stella Maris. Cea mai mică biserică din lume, Povestea vieții mele* (3 volume, memorii), *Capitole târzii din viața mea*. A fost prima femeie invitată să prezideze un dineu al Fondului Literar Regal și mereu prezentă în presa românească și internațională cu articole scrise de ea sau despre ea, cu interviuri sau montaje fotografice. O parte dintre nuvele i-au fost adaptate pentru teatru, balet, film, radio și televiziune. A decedat în 18 iulie 1938, la Castelul Peleşor, Sinaia.

A fost o regină activă, inteligentă, care s-a implicat în viața politică și a ajutat, prin acțiunile sale vitejești, să se clădească și să se consolideze statul național-unitar român. Ea rămâne vie în inima românilor, prin ecoul faptelor ei nobile pentru popor. Această noblețe nu a fost dată de rangul înalt deținut, ci de bunătatea sufletului care o încoronează. Rămâne o personalitatea aleasă, care a luptat cu multă dăruire și vitejie, alături de Regele Ferdinand I pentru țară. *Niciodată, desigur, o Regină n-a impus mai mult în afară de rangul ei suprem. Regalitatea vitejei și milei de oameni o face să poarte totdeauna o coroană nevăzută, care e mai scumpă decât toate juveliarele lumii* (Nicolae Iorga).

Bibliografie:

1. Bulei, Ion, *Regina Maria: Puterea amintirii*, Meteor Publishing, București, 2021.
2. Moșneanu, Cristian, *Regina Maria*, Librex Publishing, București, 2018.
3. Radu, principe al României, *Maria: portretul unei Regine*, Curtea Veche Publishing, București, 2018.
4. Scurtu, Ioan, *Portrete politice*, Tipografia Moldova, Iași, 2010.

² Cristian Moșneanu, *Regina Maria*, Librex Publishing, București, 2018, p. 51.

³ Principele Radu al României, *Maria: portretul unei Regine*, Curtea Veche Publishing, București, 2018, p. 48.

⁴ *Ibidem*, p. 104.

Asasinarea lui Mihail Stelescu (1936)

Dr. Ștefan GRIGORESCU

Urziceni

Un episod des menționat în istoriografia postbelică și reluat în studiile postdecembriste dedicate analizei fenomenului reprezentat de Mișcarea legionară a fost asasinarea lui Mihail Stelescu, așezată cronologic după cea a premierului I.G. Duca (dec. 1933) și înaintea asasinatelor lui Armand Călinescu (sept. 1939) și de la Jilava sfârșitului de noiembrie 1940. Acestea numai înșirate și mentalul popular a putut să cunoască istoria legionară drept una sângeroasă, răzbunătoare și de tristă amintire.

Mihail Stelescu, născut în anul 1907 la Galați, în județul Covurlui, absolvent al Universității din București, s-a remarcat la sfârșitul anilor '20 și la începutul anilor '30 drept unul dintre cei mai importanți naționaliști români, cel puțin în părțile din sudul Moldovei. Apropiat devreme de „Căpitanul” Corneliu Zelea Codreanu și încadrat în Legiunea Arhanghelului Mihail, apoi în grupările oficiale care i-au succedat, precum Garda de Fier, Gruparea „Corneliu Zelea Codreanu” și Partidul „Totul pentru Țară”, Stelescu s-a remarcat drept un bun orator și organizator legionar. A coordonat numeroase întruniri, a publicat articole „de forță” în presa legionară, s-a implicat în organizarea taberelor legionare de muncă, îndeosebi în Basarabia, a făcut propagandă legionară cu ocazia alegerilor etc. În numeroase fotografii de epocă apare lângă liderul de necontestat și venerat al Mișcării, Corneliu Zelea Codreanu, de multe ori chiar în dreapta acestuia, semn al încrederii totale de care se bucura din partea „Căpitanului”. A fost ridicat la rangul de comandant legionar în prima serie, a fost decorat de „Căpitan” și a devenit deputat din partea grupării lui Codreanu în urma alegerilor parlamentare din anul 1932. Apoi prietenia cu „marele lider” s-a stricat...

În toamna anului 1934, după ce Mișcarea trecuse prin „furcile caudine” ale procesului asasinilor lui I.G. Duca, în care principalii lideri legionari, în frunte cu „Căpitanul” și cu liderul *de jure* al Partidului „Totul pentru Țară”, generalul Zizi Cantacuzino, fuseseră acuzați ca fiind autorii morali, fiind în cele din urmă achitați, un nou scandal i-a afectat pe legionari. Mihail Stelescu, „băiatul dedicat” și de încredere al „Căpitanului” și al Mișcării a fost acuzat de trădare și exclus din Mișcare. Documente scoase mai târziu din arhivele Siguranței au evidențiat relațiile dintre Stelescu și autorități, cu sensul de a slăbi Mișcarea Legionară, eventual prin înlăturarea fizică a lui Codreanu și înlocuirea lui cu Mihail Stelescu. Acesta din urmă avea să nege orice culpă, afirmând că „plecarea mea din Gardă nu poate fi socotită nici măcar ca o trădare. Și cavalerul de Cernăianca [Corneliu Zelea Codreanu, n.n.] n-are baza morală să mă facă trădător al cauzei Gărzii de Fier”. El continua, afirmând că „acuz pe Corneliu Codreanu de a fi înscenat contra mea așa-zisul complot contra lui” și venea cu argumente proprii: „1. Am fost eliminat din Gardă, cu dreptul de revenire [...]; 2. Nu mi s-a luat gradul de comandant legionar și eu știu că trădătorii se degradează; 3. Nu mi s-a luat *Crucea albă*, o distincție de virtute și vitejie; 4. Nu mi s-a luat sacușorul cu pământ, semnul legământului. Am fost pur și simplu eliminat temporar. Cum se poate ca acel care pune la cale un asasinat contra unui șef de Mișcare să capete numai astfel de pedeapsă?”¹

În fapt, Mihail Stelescu întemeiase, imediat după eliminarea sa din Mișcarea Legionară, în toamna anului 1934, o nouă formațiune politică, intitulată *Cruciada Românismului*, despre care afirma ulterior că o crease împreună cu Alexandru Talex și cunoscutul literat Panait Istrati². Organul de presă al acesteia s-a numit tot *Cruciada Românismului* și a avut primul număr publicat pe 22 noiembrie 1934. Șeful *Cruciadei* a publicat în mod regulat, până la moartea sa, articole politice, de obicei pe prima pagină, dar primele numere au evitat polemica față de legionari, atrăgând cititorii cu interviuri luate unor fotbaliști bucureșteni de națională, precum Petea Vâlcov de la Venus, Sonny Niculescu de la Unirea Tricolor și

¹ *Cruciada Românismului*, Anul II, Nr. 56, joi 9 ianuarie 1936, p. 5, articolul „Porunca vremii mintel”.

² La moartea lui Stelescu, Alexandru Talex rememora astfel: „Eu am fost tovarăș cu el și cu Panait Istrati [...]. Frate Panaite și frate Mihail, știți în seara aceea [...] când ne-am legat frați de cruce și de Golgotă socială”. Vezi *Dimineața*, nr. 10.623, 21 iulie 1936, p. 4, articolul „Înmormântarea lui Mihail Stelescu”.

Constantin Stanciu de la Venus, sau cu articole elogioase la adresa unor literați, precum tânărul Mircea Eliade, altfel apropiat Mișcării legionare. Primul articol în care Stelescu s-a dezvinovățit și în care a început să îi aducă acuze lui Codreanu a fost publicat în decembrie 1934. Argumentele lui Mihail Stelescu erau: „M-au nemulțumit unii noi veniți în Gardă, oameni ratați care veneau să își refacă situația pe umerile noastre, ale celor tineri”, apoi „m-am revoltat și am cerut revenirea la direcția inițială a mișcării” ori „am aflat lucruri urâte. Devenisem periculos. Trebuia să fiu îndepărtat”³. De aici încolo, atacurile reciproce în presă s-au întetit, rezultatul fiind ruperea totală a lui Stelescu de legionari și includerea lui pe lista dușmanilor Mișcării, fapt confirmat și la Congresul legionar de la Târgu-Mureș, din 3-5 aprilie 1936, când s-au întocmit liste cu adversarii de eliminat și s-au constituit zece „echipe ale morții”.

După ruperea sa de Mișcare, Stelescu a afirmat continuu că mulți legionari erau de partea sa și că nemulțumiții erau mulți și îi aștepta alături de el. Stilul paramilitar al Gărzii de Fier, îndoctrinarea adeptilor și supunerea aproape oarbă față de „Căpitanul” Corneliu Zelea Codreanu au făcut însă ca apelul lui Stelescu de a atrage partizani să rămână fără urmă. Dintre personalitățile vremii, singurul care i s-a alăturat a fost Panait Istrati, altfel un controversat al epocii, după ce mult timp fusese aproape un fanatic al ideologiei marxist-leniniste și devenise un mare dezamăgit, odată ce văzuse „visul” stalinist la el acasă, călătorind în Uniunea Sovietică. Panait Istrati a murit la 16 aprilie 1935 și *Cruciada Românismului* s-a ocupat îndeaproape de funeraliile sale, însuși Stelescu mergând primul în urma carului funerar al literatului, căruia i-a obținut un loc de veci în rândul personalităților de la Cimitirul Bellu. Într-un articol publicat imediat după asasinarea lui Stelescu și intitulat *Panait Istrati despre Mihail Stelescu*, se relua declarațiile marelui literat: „Am poftit la mine, ca să-i văd, pe Stelescu și pe Talex, și ei au venit. Au venit, deși erau perfect conștienți că veneau la omul care nu aderă la nimic. Eu nu mai sunt astăzi decât îndolia otravă care nimicește acțiunea în masă. [...] Deasupra acestei declarații a lui Stelescu, întind mâna mea de frate acelora cari vor să-l însoțească în Cruciadă”⁴.

Este cert că decizia eliminării lui Mihail Stelescu prin asasinat a fost luată la Congresul legionar de la Târgu-Mureș, în aprilie 1936, și că Stelescu aflase că devenise țintă, după cum a declarat și văduva sa, în interogatoriul care i s-a luat imediat după asasinat⁵. Cu o săptămână înaintea asasinatului, Mihail Stelescu fusese hărțuit la Athenee Palace de legionari și îi pusese pe fugă pe Ion Caratânase și Dragoș Protopopescu⁶, primul fiind chiar cel care avea să conducă echipa de ucigași. La primul interogatoriu, luat în orele de după asasinat, făptașii au declarat că au fost nemulțumiți de un articol incendiar publicat de Mihail Stelescu împotriva Mișcării și a „Căpitanului” în 1 iulie 1936, articol reprodus și afișat în multe locuri. Atunci au luat decizia de a se constitui în echipă și de a pedepsi trădarea lui Stelescu⁷. Deși ancheta nu a putut stabili implicarea, ca autori morali, a lui Corneliu Zelea Codreanu, liderul de necontestat al Mișcării legionare, și a generalului Zizi Cantacuzino-Grănicerul, liderul oficial al Partidului „Totul pentru Țară”, este sigur că atentatul a avut acordul „Căpitanului”, dacă nu și inițiativa lui. Echipa de pedepsire s-a format la Târgu-Mureș, unde atentatorii fuseseră prezenți și unde șeful inițial fusese desemnat Gheorghe Furdui⁸, conducătorul mișcării studențești legionare, înlocuit ulterior de Ion Caratânase, vicepreședinte al Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România, în fapt organizația studențimii legionare. De altfel, și analiza locurilor de origine ale celor zece atentatori, de la Oradea și Cluj până la București și Constanța, evidențiază faptul că nu a fost deloc întâmplătoare reunirea lor într-o „echipă a morții” și că totul fusese premeditat la cel mai înalt nivel, în mediul oficial de la Târgu-Mureș, în care se reuniseră legionarii din toată țara.

În ziua de marți, 14 iulie 1936, Mihail Stelescu se internase la Spitalul Brâncovenesc din București, pentru o operație la un picior, unde avea o infecție. Era cazat în rezerva nr. 7 a unui pavilion din incinta spitalului și urma să fie operat și externat. În ziua de joi, 16 iulie 1936, către ora 19.00, a fost vizitat de soție, însoțită de câțiva fideli ai lui Stelescu, persoane care îi și asigurau protecția pe timpul perioadelor de vizite în spital. Echipa de asasini legionari era reunită de zece zile și fusese găzduită la domiciliul lui Ion Caratânase din București, apoi într-un garaj din strada Ankara nr. 1. Cu puțin timp înainte de ora

³ *Cruciada Românismului*, Anul I, Nr. 3, joi 6 decembrie 1934, p. 7.

⁴ *Cruciada Românismului*, Anul II, Nr. 81, duminică 19 iulie 1936, pp. 1 și 2.

⁵ *Curentul*, Anul IX, No. 3038, sâmbătă 18 iulie 1936, p. 12.

⁶ *Cruciada Românismului*, Anul II, Nr. 82, joi 23 iulie 1936, p. 1.

⁷ *Ibidem*.

⁸ A sfârșit asasinat în închisoarea de la Râmnicu-Sărat, în noaptea de 21-22 septembrie 1939, în cadrul măsurilor de represii luate după asasinarea premierului Armand Călinescu.

19.00, când vizitele încetau și se închideau porțile spitalului, Ion Carătănase fusese în recunoaștere, ajungând până în apropierea rezervei bolnavului, însă prezența soției și a fidelilor lui Stelescu, altfel pe picior de plecare, îl determinase să se întoarcă. În jurul orei 19.00, imediat ce soția lui Stelescu a părăsit spitalul și intrarea principală a fost închisă, cei zece legionari au forțat intrarea prin strada Poenaru-Bordea, unde l-au agresat pe portar, pătrunzând în incintă. Fiecare dintre ei avea revolver, cu încărcătoare duble și cel puțin unul dintre ei a fost înarmat cu o toporișcă ascunsă în haine. Ancheta inițiată a evidențiat că primul care a intrat în camera lui Stelescu a fost Ștefan Curcă, care l-a numit trădător și l-a împușcat mortal, descărcând întreg încărcătorul în bolnavul din pat. Au năvălit ulterior ceilalți nouă asasini, care și ei au descărcat încărcătoarele revolverelor în trupul lui Mihail Stelescu. Apoi, unul dintre ei l-a lovit cu toporișca în cap, gestul fiind repetat în urmă și de către ceilalți⁹. Echipa de asasini a părăsit în fugă locul faptei, ieșind pe poarta principală, unde cei zece au oprit două taxiuri și, sub amenințarea armelor, au obligat șoferii să-i ducă la Palatul de Justiție din Splaiul Independenței. Opt dintre ei au intrat în clădire, iar ceilalți doi au dispărut în oraș. După planul stabilit anterior, așa cum aveau să facă legionarii asasini în 1939, după uciderea premierului Armand Călinescu, echipa s-a predat autorităților, asumându-și cu mândrie fapta și afirmând că a fost o decizie personală, fără știința liderilor Mișcării legionare.

Publicația *Cruciada Românismului* a prezentat asasinatul astfel: „Joi, 16 iulie 1936, orele 7 seara, Mihail Stelescu, conducătorul *Cruciadei Românismului*, a fost asasinat mișelește într-una din clinicile Spitalului Brâncovenesc, de o bandă compusă din zece derbedei”. Se preciza că fuseseră trase 38 de gloanțe în victimă, iar „după ce au comis crima, atentatorii au măcelărit corpul neînsuflețit al lui Mihail Stelescu cu o secure, dovedindu-și cu prisosință instinctele bestiale”¹⁰. Sub titlul „Fostul deputat Mihail Stelescu a fost asasinat de gardiști”, publicația *Patria* consemna că asupra lui Stelescu fuseseră trase 130 de gloanțe, dintre care 37 în plin, că „echipele de execuție” fuseseră „alese” la Congresul de la Târgu-Mureș și că

opt dintre asasini se predaseră, declarând la primul interogatoriu că nu regretă omorul și că s-au predat pentru a suporta consecințele¹¹. Celebrul *Curentul*, patronat de Pamfil Șeicaru, a descris mai pe larg asasinatul, sub titlul „Fostul deputat Mihail Stelescu a fost împușcat la Spitalul Brâncovenesc”, oferind și numeroase detalii despre asasini și ancheta declanșată de autorități¹². *Universul* a consemnat că un grup de tineri a pătruns cu forța în spital și l-a asasinat pe fostul deputat la ora 6.45 după-amiaza, Stelescu fiind internat pentru un abces la piciorul drept¹³.

Opt dintre asasini s-au predat la ora 7.30 p.m. prim-secretarului Parchetului, Radu Mihălcescu, și au fost preluați de judecătorul de instrucție Ionel Stănescu și de locuitorul prim-procurorului, Prosper Constantinescu. Au sosit apoi la Parchetul General prim-comisarul regal, col. Bălșeanu, șeful Siguranței capitalei, mr. Gh. Bunescu și comisarii-șefi Stroescu, Gheorghiu și A. Ionescu, arestații fiind transportați la Prefectura Poliției, pentru primele interogatorii. Cazul a fost preluat de procurorul general Codin Ștefănescu și au început interogatoriile, noaptea fiind audiați arestații, apoi, ca martori, soția lui Mihail Stelescu și angajații spitalului, precum și cei doi șoferi de taxi. Apoi, brigăzile Si-

guranței Statului au descins în fostele locații ale arestaților (numai doi dintre ei având domiciliile stabile în București) și au efectuat percheziții¹⁴. Cei opt asasini care s-au predat erau în majoritate studenți, dar și

⁹ *Curentul*, Anul IX, No. 3038, sâmbătă 18 iulie 1936, p. 12.

¹⁰ *Cruciada Românismului*, Anul II, Nr. 81, duminică 19 iulie 1936, p. 1, articolul „Mihail Stelescu a fost asasinat”.

¹¹ *Patria*, Anul XVIII, Nr. 166, sâmbătă 18 iulie 1936, p. 4.

¹² *Curentul*, Anul IX, No. 3038, sâmbătă 18 iulie 1936, p. 12.

¹³ *Universul*, Anul 53, Nr. 197, duminică 19 iulie 1936, p. 5.

un avocat și un șofer, doi fiind domiciliați în București, ceilalți originari din Crișana, Transilvania și Dobrogea. Chiar și cel care condusese echipa de asasini a fost amintit în presa vremii drept student, ca unul care făcea parte din conducerea națională a organizației studenților legionari, deși absolvise.

Mai târziu, s-a afirmat că cei zece erau aromâni, altfel cunoscuți în epocă drept primii voluntari pentru comiterea asasinatelor de către legionari, ca unii care aveau tradiția violenței din Cadrilater, din conflictele cu bulgarii comitații, ori din Macedonia, din conflictele cu antații greci. În realitate, aromân era numai liderul echipei, Ion Caratânase, 27 de ani, absolvent al Academiei Comerciale din București, declarat în presă student, el fiind vicepreședintele Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România, domiciliat în capitală. Ceilalți erau: Iosif Bozântan, 27 de ani, avocat, doctorand în drept la Cluj; Ștefan Curcă, student anul III la Academia Comercială din Cluj; Ion Pele, 24 de ani, student anul II la drept în Cluj; Ion Atanasiu, 23 de ani, student anul III la teologie în București; Gavrilă Bogdan, 23 de ani, student anul III la teologie în Cluj, originar din Oradea; Radu Vlad, 22 de ani, student la teologie în București; Ion Grigore State, 38 de ani, șofer de taxi în București¹⁵. A doua zi dimineața s-au predat și ceilalți doi, anume Ștefan Georgescu și Ion Trandafir, ambii studenți¹⁶. Cu excepția lui State, a surprins desigur în opinia publică tinerețea asasinilor, faptul că unii dintre ei erau studenți la teologie și urmau să fie preoți ortodocși, precum și faptul că proveneau din diferite regiuni istorice ale României, asocierea lor nefiind deloc întâmplătoare. Asumarea de către toți a sângeroasei crime, fără regrete, a șocat opinia publică a vremii, dar era știută deja tradiția legionară, confirmată în decembrie 1933, cu ocazia asasinării primului ministru I.G. Duca, ca cei care comiteau atentate în numele Mișcării legionare să și le asume, negând orice implicare a liderilor Mișcării și îndeosebi a „Căpitanului”.

Potrivit informațiilor oficiale, chiar în noaptea atentatului echipa de investigatori condusă de prim-procurorul Prosper Constantinescu, judecătorul de instrucție Ionel Stănescu, chestorul C. Bunescu și prim-comisarul regal Dumitru Bălșeanu s-a deplasat la Spitalul Brâncovenesc, unde a constatat că trupul lui Stelescu era „încrustat de numeroase tăeturi provocate de un topor”, că lângă el se aflau „un castronaș de iaurt și o carte deschisă, a lui Rădulescu-Motru”, 46 de tuburi de cartuș fiind descoperite în cameră¹⁷. Vineri, echipe conduse de prim-comisarul regal Dumitru Bălșeanu, însoțit de trei comisari regali de la Consiliul de Război al Corpului II Armată, au făcut descinderi la domiciliile lui Corneliu Zelea Codreanu și gen. Zizi Cantacuzino, dar și la domiciliile altor lideri legionari¹⁸. Autopsia a fost efectuată în aceeași zi, la Institutul Medico-Legal, sub coordonarea dr. Theodor Vasiliu. S-a constatat că în trupul lui Mihail Stelescu se găseau 18 gloanțe, alte 18 străbătând corpul, care, practic, a fost ciuruit. Majoritatea gloanțelor fuseseră trase de asasini în cap, în piept și în dreapta abdomenului, de la mică distanță. Apoi, în cap și la piept fuseseră aplicate șase lovituri de topor¹⁹.

Cazul a interesat autoritățile la cel mai înalt nivel, astfel că a avut loc o întâlnire la care au participat col. Gabriel Marinescu, prefectul Poliției capitalei și omul de încredere al regelui Carol al II-lea, maiorul Cernat, directorul Siguranței Statului, judele președinte Ionel Stănescu, chestorul Bunescu și comisarul Vasile Parizianu, considerat în epocă drept unul dintre cei mai capabili polițiști ai țării²⁰. Inițial, s-a stabilit ca odată terminată ancheta, procesul să se desfășoare în toamna anului 1936, în fața Curții cu jurați, dar ulterior s-a amânat pentru aprilie 1937. Primii opt atentatori au fost învinuiți de „crimă de asasinat cu premeditare și port ilegal de armă, fapte prevăzute și pedepsite de art. 225, 226, 227, 232, alin. I Cod penal și 32 din Legea pentru portul armelor, mențiunea art. 7, alineatul 1 C.p.”. Ultimii doi atentatori au fost învinuiți de „complicitate necesară la faptele primilor (articolele 51, alineatul II, 51 C.p.), combinate cu textele de învinuire ale celorlalți și separat art. 32 din Legea armelor”²¹.

Procesul asasinilor lui Mihail Stelescu, deja intrați în „mitologia” legionară ca *Decemvirii*, adică „Cei zece”, socotiți „viteji” ai neamului, a avut loc în luna aprilie a anului 1937, în București, și s-a aflat în atenția opiniei publice, fiind descris pe larg în presa vremii. Încercările autorităților de a stabili conexiuni cu liderii Mișcării legionare și îndeosebi cu „Căpitanul” Zelea Codreanu au eșuat, cei zece acuzați

¹⁴ *Curentul*, Anul IX, No. 3039, duminică 19 iulie 1936, p. 12.

¹⁵ *Curentul*, Anul IX, No. 3038, sâmbătă 18 iulie 1936, p. 12. Vezi și *Patria*, Anul XVIII, Nr. 166, sâmbătă 18 iulie 1936, p. 4.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Curentul*, Anul IX, No. 3038, sâmbătă 18 iulie 1936, p. 12.

¹⁸ *Curentul*, Anul IX, No. 3039, duminică 19 iulie 1936, p. 9.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Curentul*, Anul IX, No. 3042, miercuri 22 iulie 1936, p. 6.

asumându-și inițiativa, organizarea și comiterea asasinatului. Au fost apărați de cunoscuți avocați legionari, între care: Ion I. Moța, Mihail Polihroniade, Traian Cotigă, Radu Budișteanu, Alexandru Constant și a. Verdictul a fost dat pe 27 aprilie și suna așa: „Carătănase Ion-absolvent Academia Comercială, condamnat la muncă silnică pe viață. Bozântan Iosif-avocat, condamnat la muncă silnică pe viață. Curcă Ștefan-student, condamnat la muncă silnică pe viață. Pele Ion-student, condamnat la muncă silnică pe viață. State Grigore Ion-șofer, condamnat la muncă silnică pe viață. Athanasiu Ion-student, condamnat la muncă silnică pe viață. Bogdan Gavrila-student, condamnat la muncă silnică pe viață. Vlad Radu-student, condamnat la muncă silnică pe viață. Georgescu Ștefan-student, condamnat la 10 ani muncă silnică. Trandafir Ion-student, condamnat la 10 ani muncă silnică”²². Au fost condamnați și la câte 100 lei cheltuieli de judecată. Toți au făcut recurs, însă instanțele au respins fiecare recurs, cei zece criminali fiind depuși la Jilava, unde fotografiile vremii îi arată în costume civile și veseli, deja conștienți că deveniseră mari „onorabilități” în Mișcare și „eroi” ai conștiinței legionare.

Mihail Stelescu a fost înmormântat în Cimitirul Bellu, alături de Panait Istrati. Peste un an, în luna mai 1938, la câteva luni după instaurarea regimului autoritar al lui Carol al II-lea, Corneliu Zelea Codreanu a fost trimis în judecată pentru „crimă de înaltă trădare și crimă de răsvrătire”²³, presa vremii declanșând o amplă campanie de denigrare a lui, care reamintea și crimele comise „din ordinul Căpitanului”, împotriva lui I.G. Duca și Mihail Stelescu²⁴. Cu acea ocazie a fost publicat și *Testamentul lui Mihail Stelescu*: „Dacă voi fi asasinat, să știți că din ordinul lui Codreanu am fost. Cu tot eroismul de la Jilava, totuși el a dat ordin de a fi omorât. L-am citit și eu. Legionarii să-și aleagă alt șef. Acesta este numai un încrezut și un farsor. Publicați cele ce am scris aci și cartea mea despre Gardă. Mor cu conștiința împăcată, că am fost cinstit. Mihail Stelescu”²⁵.

Pe acuzații altfel neîntemeiate, Codreanu a fost condamnat la 10 ani muncă silnică și închis inițial la Jilava, apoi transferat la închisoarea Râmnicu-Sărat, alături de asasinii lui Ion G. Duca, anume Doru Belimace, Nicolae Constantinescu și Ion Caranica, așa-ziii „Nicadori” și de cei zece asasini ai lui Stelescu, ziii „Decemviri”. În ziua de sâmbătă, 3 decembrie 1938, presa vremii a titrat, șocând opinia publică, dar și cercurile politice europene: „Corneliu Zelea Codreanu și alți 13 legionari au fost împușcați pentru că au încercat să fugă de sub escortă”²⁶. Știrea fusese comunicată de Parchetul Militar al Corpului II Armată și făcea referire la faptul că în noaptea de 29 spre 30 noiembrie 1938, în dreptul pădurii de la km 30, pe șoseaua Ploiești-București, la orele 5.00 dimineața, automobilele care transportau deținuți legionari de la Râmnicu-Sărat la Jilava fuseseră atacate cu împușcături, arestații încercaseră să fugă, iar jandarmii făcuseră uz de armă. Comunicatul oficial îi menționa pe cei uciși, anume: Corneliu Zelea Codreanu, Nicolae Constantinescu, Doru Belimace, Ion Caranica, Carătănase Ion, Bozântan Iosif, Curcă Ștefan, Pele Ion, State Gr. Ion, Atanasie Ion, Gavrila Bogdan, Vlad Radu, Georgescu Ștefan și Trandafir Ion, ultimii zece fiind asasinii lui Mihail Stelescu, din urmă cu mai bine de doi ani²⁷.

Cercetările efectuate în timpul regimului național-legionar (septembrie 1940-ianuarie 1941) au scos la iveală faptul că asasinatul colectiv fusese planificat la cel mai înalt nivel al autorităților, de către Carol al II-lea și Armand Călinescu, cel dintâi vizat fiind „Căpitanul” Corneliu Zelea Codreanu, iar membrii celor două echipe de asasini legionari au fost incluși pentru veridicitatea tentativei de evadare și pentru a scăpa regimul de „inamici ai statului”. Ca și ceilalți patru legionari, asasinii lui Stelescu au fost de fapt strângulați de jandarmi, în dubele oprite, apoi împușcați în spate. Inițial au fost îngropați în grabă, iar câteva zile mai târziu aceiași jandarmi i-au reînhumat la Jilava, aruncând peste ei substanțe chimice pentru desfigurarea și dizolvarea trupurilor, peste care au așezat o placă mare de beton. La sfârșitul lunii noiembrie 1940, corpurile lor au fost deshumate și îngropate cu funeralii legionare, la Casa Verde din București, alături de „Nicadori” și lângă mausoleul lui Corneliu Zelea Codreanu, toate acele morminte fiind distruse după anul 1948. O troiță a fost ridicată la Tâncăbești, lângă șoseaua Ploiești-București, în anul 1999, la locul executării lor, cei prezenți comemorându-i pe Codreanu, pe asasinii lui I.G. Duca și pe cei ai lui Mihail Stelescu, ca fiind „martiri” legionari.

²² *Curentul*, Anul X, No. 3320, joi 29 aprilie 1937, p. 5.

²³ *Patria*, Anul XX, Nr. 108, 18 mai 1938, p. 4.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Universul*, Anul 53, Nr. 330, sâmbătă 3 decembrie 1938, p. 4.

²⁷ *Curentul*, Anul XI, No. 3894, sâmbătă 3 decembrie 1938, p. 12.

Laudă Chioarului, țară de istorie și artă românească

Acad. Marius PORUMB
Cluj-Napoca

Ținut cu o veche tradiție cultural-artistică, Țara Chioarului, împreună cu Țara Maramureșului, Țara Lăpușului, Țara Oașului și Țara Sălajului, surori în etnie și credință, formează în nord-vestul României un teritoriu de mare vechime, care s-a afirmat cu vigoare, compact și unitar, ca aparținând lumii românești.

Țara Chioarului, situată azi în sudul județului Maramureș, este mărginită la nord de Munții Gutâi și depresiunea Baia Mare, la est de Dealurile Lăpușului, iar la sud și vest de valea Someșului. Din străvechi timpuri, Chioarul a avut intense contacte și legături cu Maramureșul Voievodal, fapt care a determinat o strânsă înrudire în manifestările spirituale și artistice. Țara Chioarului a fost de-a lungul istoriei sale un district românesc, asemenea Țării Făgărașului, iar așezările chioarene atestate documentar în secolele XIII-XIV au făcut parte din Domeniul Cetății de Piatră.

Un eveniment de importanță majoră pentru istoria românească și pentru evoluția religioasă și culturală ulterioară a fost întemeierea la începutul veacului al XIV-lea a Mănăstirii Arhanghelul Mihail din Perii Maramureșului, care devine un remarcabil centru religios, recunoscut oficial în anul 1391 de Patriarhia Constantinopolului, ca urmare a călătoriei voievodului Drag al Maramureșului în capitala Imperiului Bizantin. Cu acest prilej, patriarhul Antonie al Constantinopolului acorda Mănăstirii din Perii Maramureșului rangul de Stavropighie patriarhală, investind pe egumenul Pahomie cu drepturi cvasi episcopale asupra românilor din Maramureș, Sălaj, Ugocea, Sătmar, Bereg, Ciceu și Unguraș. În acest spațiu era inclus desigur Lăpușul și Chioarul, ale căror domenii erau sub protecția familiei voievodale maramureșene a Dragoșștilor.

Una dintre paginile luminoase de istorie românească a Cetății Chioar este timpul domniei lui Mihai Viteazul, cel care a înfăptuit cea dintâi unire a țărilor române. Și tot atunci Cetatea de piatră îl are căpitan pe Aga Lecca, unul dintre credincioșii colaboratori ai voievodului. În aceeași epocă, nu departe de Chioar, pe valea Someșului la Vad, marele Voievod Mihai instalează la mănăstirea ctitorită de Ștefan cel Mare pe episcopul ortodox Ioan, adus de la Mănăstirea Cernea din ținutul Hunedoarei, iar la Mănăstirea Arhanghelul Mihail din Peri îl așază ca episcop al Maramureșului pe Serghie, egumenul de la Mănăstirea Tismana din Țara Românească.

În anul 1600 orașul Baia Mare îi dedică Viteazului Voievod, în semn de omagiu, medalia de aur cu chipul său și o inscripție dedicatorie, realizată în vestita monetărie băimăreană. Medalia are următorul text în latină :

**MICHAEL VALCH(IAE) TRANS(ALPINE)
W(AIWODA) S(ACRAE) C(AESARAE) R(EGIAE)
M(AJESTATIS) CONS(ILIARIUS) PER
TRANSYL(VANIAM) LOCVMT(ENENS)
CIS:TRAN(SYLVANIAM) PAR(TIUM)
EI(US) SVP(ER) EXER(CITVS) G(ENERALIS)
CAP(TTANEUS)**

**A : D
VIGILAN
TIAVIRTV
TE:ETARM
S:VICTORI
AM:NACT
VS
1600**

În traducere:
MIHAIL VOIEVOD AL VALAHIEI TRANSALPINE, CONSILIER AL MAIESTĂȚII SALE
CHEZARO CRĂIEȘTI, LOȚIITOR PENTRU TRANSILVANIA ȘI PARTIUM,
CĂPITAN GENERAL AL ARMATEI

(D O M N)
ÎNZESTRAT CU VIGILENȚĂ,
VIRTUTE ȘI VICTORIE ÎN ARME
Anul Domnului 1600

Duhul Viteazului l-a inspirat peste veacuri pe sculptorul Ioan Marchiș, care a așezat lângă biserica de lemn din Valea Chioarului maiestuoasă imagine în bronz a marelui Voievod unificator al ținuturilor românești, de la Nistru până la Tisa.

Țara Chioarului se identifică cu Domeniul Cetății de Piatră, ce are de-a lungul istoriei un parcurs religios comun cu Maramureșul istoric și Țara Lăpușului, prin patronajul Mănăstirii Arhanghelul Mihail din Peri, ctitorie a voievozilor maramureșeni. Desigur nu întâmplător, numeroase biserici chiorene, lăpușene și maramureșene au hramul Sfinții Arhangheli, iar asemănarea frapantă a arhitecturii ecleziastice este o dovadă în plus a comuniunii artistice și estetice din acest minunat nord românesc, dintre Maramureșul Voievodal și Țara Chioarului.

Subliniem că în ținutul Chioarului au fost ctitorite de obștea satelor românești un mare număr de biserici de lemn, mărturie de preț ale credinței și ale creației meșterilor constructori. Între cele mai vechi monumente ale arhitecturii ecleziastice chiorene menționăm Biserica Adormirea Maicii Domnului din Săcălășeni, poate cea mai bătrână dintre vechile biserici ale Chioarului, conform unei inscripții din naos care menționează: „Această biserică s-au zidit după vremea tătarimii în anul 1442”. Intrarea în biserica din Săcălășeni se face printr-un admirabil portal, al cărui ancadrament ne evocă piese similare din arhitectura gotică de piatră, iar detaliile fac parte din repertoriul decorativ al sculpturii în lemn populare românești.

Între cele mai vechi biserici chiorene este considerată, pe baza unor studii comparative și stilistice, Biserica din Vălenii Șomcutei, care datează de la sfârșitul secolului al XVII-lea. Marea majoritate a bisericilor de lemn din Țara Chioarului au fost edificate în secolul al XVIII-lea, înlocuind mai vechile biserici, care au devenit neîncăpătoare, datorită creșterii numărului de locuitori ai satelor.

Inscripțiile de la unele biserici, dar și studiile comparative, au contribuit la datarea edificiilor religioase. Numeroase biserici de lemn chiorene datează din secolul al XVIII-lea, respectând tradițiile constructive și canonice ale edificiilor religioase ortodoxe, perpetuând modele ale arhitecturii de lemn din zonă, meșterii locali transformând adesea meșteșugul în artă.

De la începutul secolului al XVIII-lea datează bisericile de lemn din Vima și Chechiș, iar biserica de lemn din Culcea a fost construită în anul 1720. Cronologic, la mijlocul secolului al XVIII-lea sunt construite bisericile de lemn din Cărpiniș și Frâncenii Boiului (1757), Șurdești (1766). Spre sfârșitul veacului al XVIII-lea sunt edificate bisericile de lemn din Coruia (1794), Plopiș (1798), apoi cele din Întrerâuri, Codrul Butesii, Remetea Chioarului (1800).

Arhitectura ecleziastică de lemn se bucură în continuare de apreciere și în secolul al XIX-lea, din motive tradiționale, dar și economice, edificiile de lemn, laice sau religioase, fiind o practică a bărbaților chioreni. Se construiesc acum bisericile din Posta (1816), Săpâia (1820), Aspra, Dealul Corbului, Groape, Remecioara, Berchezoaia, Buteasa, Vărai, Lăschia.

În aceeași perioadă s-au înălțat câteva biserici de piatră, arhitectura acestora având ca model edificiile religioase de lemn, comunitățile românești ale Chioarului exprimând un anume atașament față de tradiție. Menționăm în acest sens bisericile din Tăuții de Sus (1773), din Baia Sprie (1793) sau Cetățele (1794).

Aflate într-o zonă de contact cu lumea medievală catolică, Maramureșul, Chioarul și Lăpușul s-au manifestat unitar și fidel concepțiilor și tradițiilor românești ortodoxe, fiind contaminate, doar vag și târziu, spre sfârșitul veacului al XVIII-lea, iar în cursul secolului al XIX-lea arta religioasă și laică din întreg spațiul românesc, concomitent cu modernizarea fenomenului cultural, tinde să adapteze și să dezvolte curente artistice naționale și europene.

Chioarul este una dintre țările românești care deține numeroase biserici de lemn, simboluri ale istoriei și culturii locale și naționale, ce trebuie prețuite și protejate ca valori ale vechii noastre culturi.

Considerate ca o realizare specifică, bisericile românești fac parte din marea familie a arhitecturii de lemn europene, despre care Lucian Blaga scria că sunt „printre cele mai prețioase și mai fără de rezervă admirate produse ale geniului nostru popular”.

Țara Chioarului teaurizează două capodopere ale arhitecturii de lemn din România: bisericile de lemn din Șurdești și Plopiș, înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, reprezentând simbolic sutele de monumente istorice din această categorie, fiind o remarcabilă contribuție românească la tezaurul cultural al umanității.

Ridicată în anul 1766, Biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril din Șurdești este o realizare arhitectonică de valoare excepțională, meșter constructor fiind Ioan Macarie. Este remarcabilă prin dimensiunile impunătoare ale turnului înalt de 54 de metri, performanță la nivel național și european, fiind cea mai înaltă construcție de lemn istorică. Interiorul este decorat cu pictură murală și un monumental iconostas, semnate de Ștefan Zugravul din Șișești în 1783.

Realizare de excepție a arhitecturii de lemn românești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea este și Biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril din Plopiș, localitate amintită în anul 1583 în urbaniul Cetății Chioar ca sat aparținător. Identitatea formelor și a decorului a făcut ca cele două biserici să fie considerate ca operă a aceluiași meșter constructor, Ioan Macarie. Decorul interior este realizat de același prolific pictor, Ștefan Zugravul din Șișești. Ambele biserici au fost restaurate înainte de 1990 de Direcția Monumentelor Istorice.

Țara Chioarului dispune de un patrimoniu cultural istoric de excepție care trebuie cunoscut, protejat și admirat. Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român – ASTRA, Despărțământul Șomcuta Mare, îi revine datoria de onoare de a milita pentru cunoașterea istoriei și culturii românești, de a promova în rândul tinerilor valorile trecutului și prezentului aparținând pământului românesc numit Țara Chioarului.

Binecuvântează Doamne România!

Doamne, ocrotește-i pe români!

Biserica de lemn din Plopiș

Notă: Textul reprezintă transcrierea conferinței susținute la 1 octombrie 2022 în cadrul Adunării Generale a ASTREI – Despărțământul Șomcuta Mare.

Criza identității etnice și escaladarea armată din Africa. Studiu de caz: Mozambic – Cabo Delgado

Ancuța GRIGORESCU

Masterand la Vrije Universiteit Brussels

Africa reunește cel mai mare număr de triburi, o constantă definitorie a conflictelor și insecurității ce caracterizează continentul, iar fiecare dintre acestea adună culturi, obiceiuri și istorii distincte. În perioada în care continentul african era sub stăpânirea puterilor europene, acestea din urmă au atribuit popoarelor indigene colonizate termenul de „triburi” și, în urma segregării determinate de acest concept, Africa s-a transformat și printr-un mozaic de războaie civile și genocide născute din diferențele etnice și religioase. Sub conducerea puterilor coloniale, Africa a fost reorganizată după un principiu creat de Sir Frederick Lugard, care implementa așa-numita „conducere indirectă”. Această regulă era, de fapt, un sistem politico-administrativ prin care puterile europene foloseau liderii și instituțiile africane tradiționale pentru guvernare și supraveghere¹. Deși recurent în mai multe regiuni ale lumii, sentimentul de apartenență a fost exploatat în special în Africa, prin intermediul identității etnice comune, ceea ce a facilitat crearea, dezvoltarea și evoluția rapidă a facțiunilor și grupurilor de natură teroristă, reunite sub umbrela loialității etnice sau religioase².

De-a lungul istoriei, statele africane au avut la bază un ansamblu de elemente precum familie, descendență, trib și, ulterior, o comunitate cu trăsături etnice, religioase, culturale și lingvistice comune. Cu toate acestea, prezența puterilor coloniale a reorganizat structura comunitară a continentului African, iar grupurile au fost divizate sau reunite, fără a avea în vedere deosebirile dintre ele, și s-au regăsit sub o nouă conducere administrativă, dominată de valori, idei, instituții și principii noi. Noua orânduire s-a transformat, în cele mai multe cazuri, într-o conducere exercitată prin puterea militarilor, un instrument semnificativ al guvernării autoritare. Pe lângă faptul că aceste guverne autoritare exercitau acțiuni de coerciție și intimidare asupra populației prin intermediul forțelor militare și polițienești, majoritatea oamenilor de rând primeau servicii sociale slabe și oportunități puține de dezvoltare, de multe ori cele două elemente fiind strâns asociate cu identitatea etnică. Acest lucru a determinat, în nenumărate rânduri, frustrări și revolte din partea popoarelor împotriva conducerii guvernamentale³.

Conflictele care descriu situația curentă a Africii sunt un amalgam de insecuritate, inconsecvență politică, corupție, inegalitate și sărăcie, însă majoritatea evenimentelor violente de pe continent se întâmplă între grupuri etnice, nu între state. Amestecul dintre sărăcie, incapacitatea liderilor și fragilitatea instituțiilor politice constituie un factor prin care grupurile etnice își justifică în general acțiunile violente, obiectivele fiind de a avea acces la mai multe resurse și de a obține putere în raport cu alte grupuri etnice. Lupta pentru resursele limitate este un factor comun în aproape toate conflictele etnice din Africa, iar violența reprezintă principalul mijloc prin care comunitățile încearcă să dobândească ac-

¹ Fall, RM. (2016), „Ethnicity and Ethnic Conflict”, *Emory Research Scholar Blogs*, <https://scholarblogs.emory.edu/violenceinafrica/wiki-round-2-causes-of-conflict/ethnicity-and-ethnic-conflict/>

² Micheni, Makena Nyawira (2020), „The Identity Matrix and Contemporary Conflict in Sub-Saharan Africa”, *E-International Relations*, pp. 1-2, <https://www.e-ir.info/2020/11/19/the-identity-matrix-and-contemporary-conflict-in-sub-saharan-africa/>

³ Deng, M. Francis (1997), „Ethnicity: An African Predicament”, *Brookings*, <https://www.brookings.edu/articles/ethnicity-an-african-predicament/>

ces la proprietate, educație, locuri de muncă etc. Protejarea și favorizarea unui grup etnic de către autoritatea politică reprezintă o altă componentă a conflictelor etnice, de aceea randamentul guvernării joacă un rol esențial în gestionarea conflictelor⁴. Ciocnirile etnice se manifestă îndeosebi în comunitățile multietnice, slab dezvoltate și în momentul în care un anumit grup etnic se simte marginalizat sau percepe comportamentul statului drept părtinitor în raport cu un alt grup etnic⁵.

În Africa, statul Mozambic, fostă colonie portugheză devenită independentă în 1975, servește drept exemplu concludent pentru a ilustra cum un conflict etnic poate destabiliza o întreagă regiune. Conflictul etnic din Mozambic se manifestă în provincia sa nordică, Cabo Delgado, parte caracterizată printr-o dinamică socio-economică și etno-religioasă dificilă, iar conflictul s-a ivit ca o consecință a inegalității sociale, discriminării și lipsei serviciilor sociale de bază resimțite de către grupul etnic Mwani. Cabo Delgado este o regiune mozambicană care reunește atât musulmani, constituind peste jumătate din populația regiunii, cât și creștini. Populația musulmană din Cabo Delgado face parte din grupul etnic Mwani, susținători ai partidului politic de opoziției RENAMO (Rezistența Națională Mozambicană), în timp ce creștinii sunt în majoritate Makondé și aderenți ai partidului care conduce Mozambic, anume FRELIMO (Frontul de Eliberare din Mozambic). Prezența Portugaliei ca putere colonială care a condus Mozambic în secolul trecut a sădit divergențele dintre cele două grupuri etno-religioase, întrucât cei din etnia Mwani au fost aleși în poziții administrative și în armată, iar majoritatea celor din grupul Makondé au fost trimiși la lucrul în agricultură și construcții, cu toate că această populație a fost creștinată de către portughezi. Având în vedere discrepanțele socio-economice dintre cele două grupuri din perioada colonizării portugheze, membrii grupului Makondé au ales să emigreze în Tanzania, de unde s-au întors înstăriți și capabili de a pune bazele mișcării de libertate FRELIMO, împotriva ocupării portugheze. Ca urmare a rolului semnificativ jucat de mișcarea etnicilor Makondé, aceștia au fost recompensați pentru implicarea în obținerea independenței naționale⁶.

Încă de la obținerea independenței din 1975, puterea politică a stat în mâinile elitei FRELIMO, iar contradicțiile dintre acest partid și opoziția RENAMO s-a dezvoltat pe mai multe ramuri, printre care eșecurile în integrarea luptătorilor RENAMO în armata mozambicană, după cum menționează acordul care a pus capăt războiului civil al țării. Totodată, RENAMO acuză partidul de la putere de o guvernare slabă, marginalizare politică, vulnerabilitatea sectorului de Securitate, corupție, lipsa locurilor de muncă, subinvestiții în furnizarea serviciilor de bază etc. Conflictul dintre FRELIMO și RENAMO a avut loc între 2013 și 2019 și s-a suprapus cu insurgența începută în 2017, ceea ce a îngreunat capacitatea guvernului mozambican de a pregăti o strategie de Securitate în Cabo Delgado⁷.

Antitezele socio-economice care s-au manifestat post-independență între Makondé și Mwani au pus bazele insurgenței care se manifestă în Cabo Delgado din 2017. Tensiunea dintre cele două grupuri etno-religioase s-a amplificat în special după 2014, când Filipe Nyusi, membru al comunității Makondé, a fost ales președinte al Mozambicului și a început să protejeze interesele elitei Makondé. Cu toate că nordul Mozambicului adună multe comunități, insurgența s-a amplificat în zonele dominate de comunitatea musulmană, în special în comunitățile Makua și Mwani de coastă⁸. Din 2017, Mozambicul și regiunea sa, Cabo Delgado, sunt afectate de ceea ce a fost numit pe plan regional și internațional drept „revoltă islamistă”, „insurecție islamică”, „fundamentalism islamic”, „insurgență”, în timp ce guvernul național a numit-o „banditism”⁹. Insurgenții susțin că sunt de credință musulmană și vorbesc limbile loca-

⁴ Irobi, Godwin Emmy (2005), „Ethnic Conflict Management in Africa: A Comparative Case Study of Nigeria and South Africa”, *Beyond Intractability*, <https://www.beyondintractability.org/casestudy/irobi-ethnic>

⁵ Aapenguo, Mweyang Clement (2010), „Misinterpreting Ethnic Conflicts in Africa”, *Africa Center for Strategic Studies*, <https://africacenter.org/publication/misinterpreting-ethnic-conflicts-in-africa/>

⁶ Ouassif, El Amal & Kitenge, Seleman Yusuph (2021), „Terrorist Insurgency in Northern Mozambique: Context, Analysis, and Spillover Effects on Tanzania”, *Policy Center for the New South*, pp. 7-8, https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2022-01/PP_26-21_Ouassif-Seleman.pdf

⁷ Estelle, Emily & Darden, Jessica Trisko (2021), „Assessing the Northern Mozambique Insurgency”, *American Enterprise Institute*, pp. 13-16, <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep30196.5.pdf>

⁸ Pigou, Piers & Opperman, Jasmine (2021), „Conflict in Cabo Delgado: from the frying pan into the fire?”, pp. 5-8, <https://www.rosalux.de/fileadmin/images/publikationen/Studien/Cabo-Delgado-From-The-Frying-Pan-Into-The-Fire.pdf>

⁹ Ewi, Martin, Louw-Vaudran, Liesl, Els, Willem, Chelin, Richard, Adam, Yussuf & Boekerkamp, Elisa (2022), „Violent extremism in Mozambique. Drivers and links to transnational organised crime”, *Institute for Security Studies*, p. 7, https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/sar-51_2.pdf

le din Cabo Delgado (Kimwani, Mwani și Swahili, limba comună multor etnii din Africa de est)¹⁰. Grupul a ajuns să fie cunoscut drept Al-Shabab, diferit de gruparea teroristă din Somalia. Adepții organizației sunt mozambicani, membri ai comunității Mwani, foști pescari, fermieri, contrabandiști sau tineri șomeri. Insurgenței din Mozambic i s-au alăturat islamiștii din Tanzania și, din 2019, de asemenea, cei din Congo, Somalia, Uganda sau Sudan, care poartă steaguri negre ale Statului Islamic (ISIS) și denunță statul Mozambic și conducerea partidului FRELIMO¹¹.

Evenimentele din Cabo Delgado sunt considerate a fi, de fapt, un război împotriva statului și a populației, condus de o organizație teroristă din care fac parte mozambicani radicalizați, susținuți de luptători străini și care, sub inspirația ideologiei organizației ISIS, caută să își îndeplinească obiectivele prin teroare și forță¹². Din această cauză, Institutul de Economie și Pace a clasat, în 2020, Mozambicul ca fiind în primele 15 cele mai afectate țări din lume, din pricina terorismului¹³. Vocea insurgenților locali rămâne în mare parte redusă, cu excepția unor înregistrări video care resping statul mozambican și solicită legea sharia, însă, de multe ori, aceștia au menționat deteriorarea condițiilor sociale și economice, precum și marginalizarea comunității musulmane din Mozambic¹⁴. Totodată, RENAMO acuză partidul de la putere de o guvernare slabă, marginalizare politică, vulnerabilitatea sectorului de securitate, corupție, lipsa locurilor de muncă, subinvestiții în furnizarea serviciilor de bază, factori care au permis amplificarea insurgenței și creșterea numărului de adepți ai organizației Al-Shabab din Mozambic¹⁵.

Prin operațiuni militare coordonate de alte state din Africa, precum Rwanda sau Africa de Sud, Mozambicul a reușit să diminueze capacitatea Al-Shabab, însă insurgența încă rămâne departe de a se sfârși, întrucât mulți luptători Al-Shabab s-au reorganizat, prin mutarea în rândul populației civile, inclusiv în tabere de persoane strămutate în interiorul Mozambicului, unde își recrutează mai mulți adepți. Mulți dintre liderii africani caută să îl încurajeze pe Filipe Nyusi, președintele Mozambicului, să înceapă negocieri cu elitele politice locale și naționale, care, la rândul lor, vor trebui să propună alternative pentru a le oferi insurgenților o parte mai echitabilă din resursele provinciei, inclusiv modul în care aceștia ar putea participa la industriile de gaz și minerit care stau la baza dezvoltării provinciei¹⁶.

¹⁰ Ouassif, El Amal & Kitenge, Selemman Yusuph (2021), „Terrorist Insurgency in Northern Mozambique: Context, Analysis, and Spillover Effects on Tanzania”, *Policy Center for the New South*, pp. 8-9, https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2022-01/PP_26-21_Ouassif-Seleman.pdf

¹¹ International Crisis Group (2021), „Stemming the Insurrection in Mozambique’s Cabo Delgado”, *Africa Report*, pp. 1-3, <https://www.crisisgroup.org/africa/southern-africa/mozambique/303-stemming-insurrection-mozambiques-cabo-delgado>

¹² Cardoso, Fernando (2021), „Cabo Delgado: Insurgents, Jihadists or Terrorists?”, *Instituto Marquês de Valle Flôr*, p. 4, <https://www.imvf.org/wp-content/uploads/2021/08/imvf-policy-paper-9-2021-cabo-delgado-insurgents-jihadists-or-terrorists.pdf>

¹³ Ewi, Martin; Louw-Vaudran, Liesl; Els, Willem; Chelin, Richard; Adam, Yussuf & Boekerkamp, Elisa (2022), „Violent extremism in Mozambique. Drivers and links to transnational organised crime”, *Institute for Security Studies*, p. 3, https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/sar-51_2.pdf

¹⁴ Pigou, Piers & Opperman, Jasmine (2021), „Conflict in Cabo Delgado: from the frying pan into the fire?”, p. 1, <https://www.rosalux.de/fileadmin/images/publikationen/Studien/Cabo-Delgado-From-The-Frying-Pan-Into-The-Fire.pdf>

¹⁵ Estelle, Emily & Darden, Jessica Trisko (2021), „Assessing the Northern Mozambique Insurgency”, *American Enterprise Institute*, pp. 13-16, <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep30196.5.pdf>

¹⁶ International Crisis Group (2022), „Winning Peace in Mozambique’s Embattled North”, pp. 1-10, <https://www.crisisgroup.org/africa/southern-africa/mozambique/winning-peace-mozambiques-embattled-north>

Vino și vezi! – tâlcuiri scripturistice

Autori: pr. dr. Mihai Petian și prof. Ioan Daniel Toader

Michaela PETIAN
Sibiu

Salutăm și pe această cale o nouă apariție editorială deosebită din domeniul descifrării „Tainelor lui Dumnezeu”. Cei doi autori menționați mai sus, pr. dr. Mihai Petian și prof. Ioan Daniel Toader, ne-au obișnuit deja prin seria emisiunilor TV transcrise în mai multe volume cu stilul deosebit de accesibil, acela al dialogului socratic, prin care cititorul este invitat să urmărească o abordare simplă, dar profundă, bine documentată și interpretată cu acuritate a textului Sfintei Scripturi.

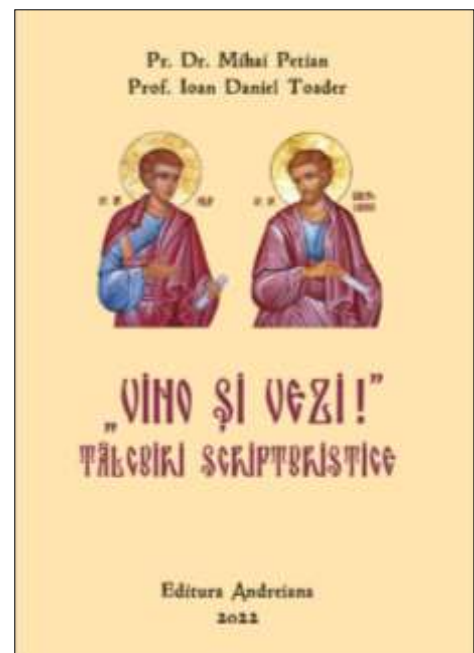
Titlul este și va rămâne provocator dintotdeauna. A fost de-a lungul timpului și va fi mereu pentru noi, cei de astăzi, și îndrăznim să spunem că va rămâne la fel de incitant și pentru cei care vor veni după noi, dar, desigur, cu o condiție: de a-și fi păstrat copilărească și ancestrală curiozitate a descifrării sintagmelor pline de înțelesuri ale *Cărții cărților*, cum a fost numită Sfânta Scriptură. Fiecare interpretare nu face, de altfel, decât să mai ridice un vâl din cele nenumărate care acoperă misterul ascuns în fiecare Cuvânt transmis nouă prin Sfânta Scriptură.

De aceasta dată, cititorul dornic de hrană duhovnicească este invitat cu o expresie aparte, cu o expresie puternică, am putea spune chiar fără drept de refuz: „Vino și vezi!” Cei avizați și-o vor aminti: au întâlnit-o, citind Sfânta Scriptură, cu ocazia invitației adresată lui Natanael (viitorul Apostol Bartolomeu) de către Filip (*Ioan*, 1,46). Dar mai puțin avizații își vor aminti, poate, cel puțin un moment din copilărie sau tinerețe când au fost chemați pentru a constata ceva uimitor, ceva ce cu siguranță se bazează pe un fapt, un eveniment sau un experiment care poate fi verificat, măsurat, cântărit; cu alte cuvinte, de necontestat. Ambele verbe sunt deosebit de puternice: „Vino”, imperativul absolut, și, de asemenea, „Vezi”, la fel de categoric, solicitând maxima atenție față de ceea ce ar urma să fie dezvăluit.

Unei astfel de invitații, având pe cei doi Apostoli Filip și Bartolomeu pe prima copertă ca protagoniști, iar pe cea de-a doua cu cele două apoftegme citate din Socrate: „Înțelegerea unei întrebări este jumătate din răspunsul său” și „Exista un singur bine – cunoașterea (lui Dumnezeu, am adăuga noi) și un singur rău – ignoranța”, formulate prin editarea, într-un format ireproșabil de Editura Andreiană, a volumului cu titlul mai sus amintit și apărut în anul 2022 la Sibiu, care pare a fi o ușă batantă ce, întredeschisă, își poartă cititorii spre un itinerar duhovnicesc, nu-i poți rezista.

În cele ce urmează nu ne propunem să descifrăm sau să analizăm călătoria în sine, nu dorim să decodăm decât, poate, în parte misterul din titlu sau al emblematicilor Apostoli de pe prima copertă și nici pe al aforismelor lui Socrate inserate pe coperta a doua, lăsându-i cititorului bucuria acestui demers, ci vom presăra câteva dintre sentimentele resimțite parcurgând volumul, uimirea, bucuria sau provocarea abordării mai adânci a unor subiecte propuse, subiecte de altfel rupte din viața de zi cu zi, acea viață pe a cărei cărare dorim să ajungem cu toții la locul hărăzit nouă de Domnul și Creatorul nostru, în lumina bucuriei Lui cea nepieritoare.

Temele abordate sunt câteva dintre cele ce îmbogățesc cerul vieții creștine. Pe acest cer, autorii s-au gândit să plaseze mai întâi pe Cea „mai cinstită decât serafimii”, pe Cea care avea să întrupeze chipul deplin al Evei, așezată în Rai alături de Adam, ca să-i fie de ajutor. Acel ajutor care, având numirea dintru început: „viață”, ne-a izvorât Viața cea adevărată. Un nou Adam altoit pe Vița cea adevărată.

Maica Domnului, frumusețea cea desăvârșită, creionată de profeți, va fi puntea, va fi scara pe care a coborât Dumnezeu, pentru a-l ridica pe om alături de El, umplându-l de toată strălucirea darurilor Sale.

Afirmăm aceste lucruri bine știind că Sfinții, care au urmat Calea deschisă de Domnul venit între noi ca Fiul al Fecioarei și al lui Dumnezeu, au strălucit atât în viață, cât mai ales după trecerea lor în veșnicie prin minunile care aduc nu doar bucurie celor care se apropie de ei cu credință, ci mai ales mărturia împărtășirii din harul binefăcător și de viață dător, dăruit de Domnul celor ce-i urmează învățătura, întrupându-o în viața lor. Iar aceste „mărturii” umplu atât Calendarul, cât mai ales Cerul creștinilor.

Anul bisericesc nu întâmplător începe cu sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului. Această sărbătoare fiind pe data de 8 septembrie, în proximitatea începutului de an școlar, are menirea să amintească tuturor că atât „învățăceii”, cât și cei care au ales profesia onorantă de „dascăl”, cu diferitele ei trepte, de la educator la profesor universitar, că Maica Domnului reprezintă plenitudinea omenească a înțelepciunii. Putem afirma acest lucru întrucât este știut faptul că doar Cel ce ajunge să-L cunoască pe Dumnezeu a ajuns la izvorul înțelepciunii, iar dintre muritori nimeni nu se poate asemăna Maicii Domnului, cum subliniază pe drept cuvânt prof. Ioan Daniel Tudor. Ea ne-a lăsat cel mai scurt, dar și cel mai cuprinzător „Testament” al Său prin cuvintele care răsună și vor răsună peste veacuri: *Faceți tot ce vă va spune EA* Acest îndemn, adresat slujitorilor de la Nunta din Cana, unde avea să fie săvârșită prima minune publică a Fiului ei și Dumnezeu, Iisus Hristos, Mântuitorul, răsună la început de an școlar, dar el ne este adresat și nouă, tuturor.

Ne-am putea pune o întrebare firească: oare ce o făcea pe Maica Domnului să adreseze acest îndemn atât de categoric: *Faceți tot ce vă va spune EA*? Să nu uităm că ne aflăm la momentul ieșirii Domnului la propovăduire. Mama Lui îl însoțea. Ea depune mărturia de nezdruccinat a faptului că, pentru El, Iisus, pentru fiul ei, *totul* era posibil. Ea era martorul, era garantul acestui adevăr copleșitor. Ea se situa mai presus de credința în puterea Lui dumnezeiască. Ea avea certitudinea faptelor pe care până în acest moment le văzuse întâmplându-se cu fiecare Cuvânt rostit sau acțiune făptuită de Iisus, de la Nașterea Sa și până la momentul Nunții din Cana Galileii. Drept urmare, Ea era garantul care recomanda încredere, credință pentru tot Cuvântul ce va ieși din gura Fiului Său. Recomandarea, cu puterea unui tunet, i-a fost ascultată. Slujitorii au umplut vasele. După binecuvântarea acestora și, la cuvântul Lui, slujitorii au dus nunului să guste o cupă cu licoarea din vasele umplute de ei cu apă, la porunca Domnului. Iar uimirea i-a cuprins pe toți în fața minunii. Cuvintele nunului subliniază uimirea lui în fața minunii pe care tocmai o trăia.

După cum ne mărturisește Scriptura, Maica Domnului adunase toate minunile petrecute de-a lungul vieții sale în inima ei. Ea păstrase explicația îngerului Gavriil când venise să-i dea vestea cea mare: „că va naște fiu și vor pune numele lui Emanuil, adică: „cu noi este Dumnezeu”, dar și că „Fiul al Celui Prea Înalt se va chema...” (*Luca* 1,26), iar, conform Evangheliilor apocrife, încă de copil ea fusese martora nenumăratelor minuni săvârșite de dumnezeiescul ei Fiul.

Iluștrii noștri autori deschid volumul cu *Sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului*, sărbătoare menită să fie far călăuzitor spre aflarea înțelepciunii, dar și a ocrotirii și ajutorului Maicii Domnului. Cum era firesc, se opresc cu smerenie la creionarea „vieții și personalității Maici Domnului, citându-l pe Andrei Criteanul, care afirma că „numai lui Dumnezeu îi este a o lăuda după vrednicie” (p. 14). Prin extensie, am putea afirma că, prin excelență la acest moment, dascălii sunt chemați să devină giranți ai adevărului spuselor Maicii Domnului în fața elevilor care pășesc pragul școlii, cu speranța descoperirii Adevărului: a adevărului despre viață, a adevărului despre sine și a Adevărului în plenitudinea Sa, adică a lui Dumnezeu.

Apare însă o întrebare: poți fi girant al Adevărului în fața elevului sau a elevilor tăi? Cine se poate erija într-un asemenea rol plin de responsabilitate? Dacă Camil Petrescu afirma: „Câtă luciditate, atâta dramă”, noi, cei de azi, am putea oare parafraza: Câtă întrupare a Adevărului în viața îndrumătorului, atâta putere va exista în cuvintele lui? De aici responsabilitatea enormă a cadrului didactic. Față de sine însuși și față de ceilalți, față de întreaga societate al cărei nivel urcă sau coboară în funcție de nivelul transferului Adevărului spre tinerele vlăstare ale unui popor și, mai ales, responsabilitatea față de Dumnezeu.

Așa precum o bărcuță are nevoie, pentru a înainta, de două vâsle, mi-aș permite să afirm și eu că este nevoie acum, mai mult decât oricând, atât de mame inspirate de viața Maicii Domnului, de atitudinea ei, de credința în puterea dumnezeiască a Fiului Ei arătată lumii, cât și de îndrăzneala celor care duc

mai departe rolul mamelor, adică a îndrumătorilor din școli de a-L prezenta copiilor în toată splendoarea puterilor Lui pe Dumnezeu. Cele șapte cuvinte ale Maicii Domnului: *Faceți tot ce vă va spune El!* pe care le-aș asemăna cu cele „șapte cuvinte de pe Cruce” (Matei 27,46) sunt și vor fi mereu pline de putere lucrătoare. De aceea, merită din plin efortul de a fi aduse cu orice prilej în atenția viitorului adult, din cât mai fragedă copilărie.

Pe întreg parcursul lucrării *Vino și Vezi! – tâlcuiri scripturistice* constatăm împletirea permanentă a propovăduirii Evangheliei, prin prisma mesajelor P.C. Părinte dr. Mihai Petian cu activitatea didactică specifică învățământului, a cărei experiență rodnică o are din plin prof. Ioan Daniel Toader. Abordarea subiectelor este ilustrativă pentru străduința atât a spiritului de propovăduire a Cuvântului lui Dumnezeu, cât și a poziționării în plan spiritual a unui cadru didactic cu largă pregătire profesională, dedicat și responsabil, cu dăruire pentru misiunea de formare a caracterului și personalității tinerilor societății noastre, care, însă, cu luciditate, prezintă uneori și crâmpie de radiografii îngrijorătoare ale acestui segment care merită să fie unul dintre cei mai importanți în edificarea unei societăți sănătoase.

Pornind de la tema dedicată Maicii Domnului, a rolului ei mare în reșezarea omului la treapta dorită de Creatorul său la început și amintită într-unul dintre psalmi de Împăratul David când spune: *Dumnezei sunteți și fii ai Celui Prea Înalt...* (Ps. 82,6), autorii trec la o altă temă, la fel de vastă, invitându-ne să poposim la momentele dintre „Cruce și Înălțare”... Itinerariul concentrează miezul de taină al oricărui creștin: Învierea Domnului. Piatra de temelie a credinței noastre, piatra cea din capul unghiului, despre care Sf. Apostol Pavel spunea la fel de răspicat precum Mărturia Maicii Domnului amintită înainte: *Dacă Hristos n-ar fi înviat, deșartă este credința noastră* (I Cor. 15,14). Dar, înainte de Înviere, parcurgem momentul „morții lui Dumnezeu”, momentul dezbrăcării de dumnezeirea Sa și de supunere (dumnezeiască) până la moarte „și încă moarte pe cruce”, cum sublinia Sf. Apostol Pavel (*Filip. 2,8-9*), uimindu-ne de chenoza Fiului lui Dumnezeu, care întrece orice dimensiune. Ca să facem față acestui moment terifiant, este nevoie să ne amintim de pedagogia Mântuitorului, care, prevestindu-și Patima și Moartea, le spune ucenicilor și nouă peste veacuri: *Cel ce ascultă cuvintele Mele și crede în Cel ce M-a trimis pe Mine are viață veșnică și la judecată nu va veni, ci s-a mutat de la moarte la viață* (In 5,24), cuvinte care practic desființează temuta moarte.

Pregătirea temeinică, atât filosofică, culturală, cât și teologică, a profesorului Toader, altoită pe veritabilul trunchi profund creștin al poporului român, se face simțită în dezbaterile unor teme fundamentale cum este cea a „Morții lui Dumnezeu” (pp. 144-161). Concluzia autorului este mai mult decât optimistă. Astfel, în timp ce „Apuseanul ajunge să creadă că trăiește pentru a muri, Răsăriteanul are o altă filosofie de viață, el se mută de la viață la viață” (p. 151). Ea se bazează pe credința neștirărită a poporului român, născut creștin, ce are drept temei Lumina care a izvorât din mormânt. Ca atare, acest Eveniment cu adevărat așteptat de generații, anunțat de prooroci și având ca martori pe Apostolii aleși spre a-l propovădui „la toate neamurile”, marchează sfârșitul tristeții morții și biruința vieții și, implicit, a bucuriei.

Lucrarea captează atenția, așa cum menționam mai sus, prin împletirea mai multor planuri. Dezbaterea temelor nu rămâne într-un cadru al ideilor, cu implicații filosofice, psihologice sau teologice, ci se raportează din unghiuri diferite la realitatea cotidiană. Pornind de la necesitatea instruirii, a învățării, a pregătirii pentru viață, obiective proprii ale Învățământului în general, la momentul actual, pragmatic și descriptiv, cititorul simte parcă în aer întrebarea retorică: unde se mai află acum interesul pentru învățăcel (elev, student), printre noianele de documente ce cad în sarcina cadrelor didactice? Răspunsul fără echivoc pe care îl găsim: „Nu mai vezi elevul din pricina hârtiilor” (p. 92), care vine apoi cu completarea: „Nu te mai vezi nici pe tine, dar(mite) copilul...” (p. 92) nu mai are nevoie de comentarii. El creează o imagine plastică dureroasă a consecințelor birocratismului actual, care a luat amploare pe multe dintre segmentele vieții sociale, având efecte deosebit de neconstructive, ca să nu le spunem de-a dreptul distrugătoare, pe acest segment în care rezultatele sunt diametral opuse obiectivelor prognozate.

Sublinierea acestui aspect se dorește a fi un semnal de alarmă adresat forurilor decizionale care, într-o preocupare excesivă față de înveliș, putem afirma că uită conținutul, și nu doar uită, dar chiar distruge potențialul valoros care se ascunde în fiecare copil, elev sau student, periclitând astfel întregul viitor normal și sănătos al societății românești.

Profund ancorată în realitatea societății contemporane, autorii noștri nu pot ignora elementul ce pare a invada o mare parte a segmentelor vieții. Și, în ciuda evoluției în plan material a vieții cu toate

întesirile ei, cu tot confortul creat, cu toate pârghiile care par a-i fi la îndemână omului spre a-l scuti de efort, *stresul* pare a se fi înșurubat în viața și în visul multor oameni, poate că al mult prea multor oameni – vis care și-a pierdut în acest caz sensul, devenind coșmar. Stresul pare a fi o carie ce, mai vizibil sau mai puțin vizibil, macină în tăcere sănătatea, conștient sau inconștient, alterând calitatea vieții și a manifestărilor ei pe plan individual, familial, profesional și chiar social. O largă dezbatere (pp. 115-144) cu posibile cauze, dar și cu posibile soluții de eliberare este binevenită pentru toți cei care caută soluții și încă nu le-au găsit sau sunt bucuroși să afle noi puncte de vedere instructive pentru păstrarea nealterată a capacităților cu care Dumnezeu ne-a înzestrat în orice circumstanță exterioară.

Raportarea omului la Biserică, instituție menită nu doar să-i dea orizontul adevărat al Vieții, ci să-i acorde sprijin și îndrumare, suport și ghid pe parcursul traiectoriei sale pe pământ, face obiectul Capitolului „Biserica și lumea”, capitol ce încheie seria expunerilor volumului de față. Sintetizând într-o singură frază: „Caracterul comunitar al omului sau sociabilitatea omului – afirmă Ioan Daniel Toader – are două direcții, pe verticală și pe orizontală. Biserica nu face altceva decât să preia aceste două direcții și să le îmbine într-un mod armonios. Religiozitatea... este sociabilitatea omului pe verticală și este direct și strâns legată de sociabilitatea omului pe orizontală... această cruce care se împletește armonios în Biserică” (p. 163).

Întrebările Părintelui Mihai Petian au rolul să deschidă, să puncteze sau să lărgască orizontul tematic anunțat. Uneori sunt scurte și concise, iar alteori au rolul să creioneze tema din câteva unghiuri, ca apoi ea să fie abordată mai larg de profesorul Ioan Daniel Teodor. Răspunsurile sunt uneori punctuale, dar cel mai adesea folosindu-se un aparat critic specific, cu autori consacrați pe diversele teme puse în discuție, desigur atât cât poate permite timpul unor emisiuni care se doresc a fi pe înțelesul și folosul tuturor. Scopul acestor dialoguri este de a pune în discuție diverse teme atât din viața spirituală a comunității Bisericii, cât și din viața socială, omul fiind de fiecare dată cel care se raportează atât la una, cât și la cealaltă. Aceste raportări îl pot umple de putere și bucurie sau, dimpotrivă, îi pot crea probleme. Lucrarea *Vino și vezi!...*, prin invitația pe care o lansează, se dorește a fi o chemare la un parteneriat de dialog, din care cititorul să aleagă ceea ce-i este spre folos.

În concluzie, volumul *Vino și vezi! – tâlcuiri scripturistice* oferă cititorului atent subiecte dintre cele mai variate, ancorate în viața spirituală a societății pe diferitele ei paliere, personal și comunitar, punând în discuție unele dintre marile și mereu importante teme sau frământări existențiale. Cititorului îi sunt dezvăluite planuri pământești, dar și astrale, adevăruri fundamentale ale vieții culese din operele unor mari personalități, trăitori și nu doar cugetători ale vieții spirituale, repere și, de ce nu, chiar sugestii pentru o viață echilibrată care, așezându-l pe Dumnezeu în centrul preocupărilor, poate face față oricăror provocări stresante, păstrând frumusețea nealterată a păcii, bucuriei și, desigur, a sănătății sufletului și, implicit, a trupului nostru. Ea, această stare sufletească bine așezată, este suportul de care avem nevoie nu doar pentru noi înșine, ci și pentru comunitatea în care ființăm sau în care ne desfășurăm activitatea și în care suntem chemați să fim „împreună lucrători cu Dumnezeu” (I Cor. 3,9), creatori și nu distrugători ai cosmosului sau ai microcosmosului din noi, făuritori ai binelui, frumosului și ai celor folositoare, nouă și spre preamărirea Creatorului nostru care ne-a făcut „ asemenea Lui”.

Practica isihastă în societatea contemporană ca metodă de dobândire a liniştii interioare

Dr. Vlad I. BONDRE

Biblioteca Judeţeană „Petre Dulfu”

Introducere

Stăpânită de febra marilor transformări, societatea contemporană se defineşte prin ceea ce trăieşte, adică prin fenomenele sociale, economice şi religioase specifice perioadei în care ea evoluează. În cursul istoriei sale, societatea a trecut prin câteva etape majore care au condus la o mobilitate a gândirii, vizată fiind, în mare parte, exteriorizarea omului. Perioada antică a conturat forma civilizaţiei; clasicismul a înnobilit prin artă; modernismul a dezvoltat tehnologia, iar postmodernismul a redus, din păcate, întreaga gândire scolastică şi patristică la un simplu principiu – antropocentrismul, aruncându-l pe om în malaxorul unei istorii fără contur, în care trăirea sentimentului religios este văzută ca încrederea oarbă într-un sistem unitar sau ca „nevoia agăţării de brandul numit Dumnezeu”¹.

Cuprinşi de o îngrijorare în ceea ce priveşte direcţia spre care se îndreaptă societatea secularizată, marii duhovnici ai ortodoxiei caută să identifice câteva expresii care să coreleze trăirea timpului actual cu trăirea sentimentului religios, motiv pentru care îndeamnă la practicarea frecventă a Rugăciunii Inimii, la găsirea liniştii duhovniceşti prin Sfintele Taine, la post, lectură pioasă, contemplaţie duhovnicească etc.

Practicarea Rugăciunii Inimii de către orice creştin ortodox în viaţa cotidiană

Precursora a sistemului de direcţionare prin modă, societatea contemporană deschide noi căi apercceptive asupra crezului interior, fapte care-l determină pe om să devină un conductor acoperit de rugina egoismului prin care nu mai poate pătrunde energia divină. Sufletului lui este acoperit de haos: crede în puterea vindecătoare a bioenergiei, îşi pune nădejdea în farmece, magie sau spiritism, practică yoga, se afiliază curentului New Age, oscilează mereu între Dumnezeu şi ispita celui potrivit (Matei 6,24), deşi are la îndemână cea mai pură formulă de trăire a vieţii în Duh şi Adevăr – *Rugăciunea Inimii*.

Mai mult decât oricând, astăzi omul trebuie să cunoască faptul că el aparţine unui Univers necoruptibil, unei Biserici infailibile, unui Dumnezeu Adevărat pe care este dator să-L cunoască în profunzime. Această cunoaştere, catafatică sau apofatică, începe, mai întâi de toate, în inima lui, prin rugăciune. Ca atare, omul trebuie să trăiască rugăciunea atât la nivelul intelectual, afectiv, vegetativ, interior, cât şi la nivel isihast, adică la cel mai înalt grad de progres duhovnicesc. Desigur, cea mai mare scuză pe care el o aduce împotriva practicii rugăciunii este timpul. Scurs din prea-plinul existenţei, timpul se înfăţişează ca un ansamblu de practici pe care omul trebuie să le înteprindă într-un anumit interval. În acest sens, creştinul poate trăi după filosofia unui *kronos* (durata timpului) sau după cea a unui *kairos* (calitatea timpului). Indiferent de ce va alege, va simţi că totul este prea comprimat, imposibil de realizat. Pe acest fond, practica rugăciunii inimii se vădeşte ca un instrument util pentru a echilibra dinamica la

¹ Daniel Corbu, *Postmodernism şi Postmodernitate în România de azi*, Editura Princeps, Iaşi, 2008, p. 126.

care este supus creștinul în viața de zi cu zi, aducând pace și odihnă sufletească.

Legată de pulsul inimii, rugăciunea isihastă: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul” devine o lucrare permanentă de rezidire a chipului lui Dumnezeu în om, având ca efecte: despățimirea de vicii (ură, violență, desfrâu, invidie, trândăvie etc.), despățimirea de imaginile păcatelor (dorințele păcătoase) și iluminarea (sălășluirea păcii)².

Volumul al VIII-lea din *Filocalia Sfintelor nevoițe ale desăvârșirii* vine să prezinte învățătura despre practicarea rugăciunii isihaste sau a rugăciunii inimii, subliniind faptul că această rugăciune nu se adresează doar monahilor aflați pe trepte duhovnicești înalte, ci tuturor creștinilor, indiferent de starea lor spirituală³. În acest sens, teologul Nichifor Crainic spune următoarele: „După ce cucerise mănăstirea, ea, adică rugăciunea inimii, merge acum să cucerească satul și orașul, lumea sufletelor simple și lumea sufletelor cu psihologie complicată, a intelectualilor”⁴. Prin practicarea acestei rugăciuni, creștinul va învăța să coboare mintea în inimă, ca, mai apoi, să ridice inima la cea mai înaltă treaptă a iluminării, aceea a asemănării cu Dumnezeu. Desigur, fapta se va realiza în măsura milei lui Dumnezeu, iar exemplul în acest sens este dat de formula de adresare rostită în cadrul rugăciunii: „miluiește-mă” sau „mântuiește-mă”. Unii exegeți au considerat că este necesară o lămurire asupra formulărilor, motiv pentru care au făcut apel la paginile Sfintei Scripturi, la episoadele (Vindecarea orbilor, Întâlnirea cu femeia canaaneancă) în care Mântuitorul Iisus Hristos vindeca mulțimile care strigau după El: „Iisuse, Fiul lui David, miluiește-ne pe noi” (Matei 9,27; 15,22). Cu toate acestea, din perspectivă dogmatică, formula liturgică a Rugăciunii Inimii cuprinde sintagma „mântuiește-mă”, subliniindu-se natura harică și mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu. Indiferent de formule, rugăciunea trebuie să fie împlinită după cuvintele Sfântului Apostol Pavel: „rugați-vă neîncetat” (1 Tesaloniceni 5,7).

Întrucât Rugăciunea Inimii este o harismă, un ideal spre care trebuie să tindă toți credincioșii, ea trebuie practică după măsură învățaturii Sfântului Grigore Palama. Pentru aceasta, trebuie urmate cinci trepte de împlinire: cantitate, calitate, afectivitate, sânguință, poziție, cărora li se adaugă două aspecte legate de respirație și pulsul inimii.

Căutând să capete o deprindere zilnică, creștinul ortodox trebuie să practice rugăciunea timp de 10-15 minute sau de 3-4 ori pe zi, calitativ, cu evlavie și pocăință, cerând în permanență mila lui Dumnezeu. Rugăciunea trebuie să pornească din inimă, cu simțire afectivă, în deplină concordantă cu rațiunea și voința statornică a sufletului⁵. Realizată atât pe inspirație, cât și pe expirație, această rugăciune coboară energiile din cap în gât, prin vibrațiile rostirii numelui Hristic. Din gât, ele sunt coborâte în inimă, iar prin gestul de unire și închinare a mâinilor, energiile sunt ridicate spre Cer, fapt care aduce cu sine pacea (isihia), căci „Duhul vine în ajutorul slăbiciunii noastre, căci noi nu știm să ne rugăm cum trebuie, ci Însuși Duhul se roagă pentru noi cu suspine negăite” (Romani 8,26).

Practicarea frecventă a Rugăciunii Inimii de către orice creștin ortodox, în special în cadrul societății contemporane, se traduce ca o întoarcere la sine, ca o ascuțire a dorului paradisiac sau ca o întâlnire a inimii cu inima lui Iisus, în a cărei bătaie se simte dragostea. Trăind efectul acestei rugăciuni, adică pacea, creștinul contemporan se vedește ca trăitor al esenței creștine care este vorbirea cu Dumnezeu, căci ea, în sine, este, de fapt, ritualul limbajului vorbirii dumnezeiești transpus în creație. Trebuie menționat faptul că isihasmul nu este gândire – meditație – contemplație, ci directă vorbire sau întâlnire cu Dumnezeu, un dialog față către Față sau, altfel spus, o formă de cunoaștere prin limbaj transcendentă prin care omul se întâlnește cu Dumnezeu⁶.

Trăirea isihastă este „un dialog între două ritualuri, între Viul Dumnezeiesc și Viul de Creație”⁷, adică între divin și uman, care se potențează reciproc și care se afirmă prin iubire. Trebuie subliniat faptul că, pentru un creștin adevărat, trăirea isihastă nu trebuie să fie un simplu pietism

² Sfântul Grigore al Nyssei, *Despre rugăciunea domnească*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009, pp. 11-12.

³ *Spovedania unui pelerin rus către duhovnicul său*, traducere Nicolae Bordașiu, Editura Ama Aedting, București, 2014, pp. 25-38.

⁴ Nichifor Crainic, *Sfințenia, împlinirea omului*, Editura Trinitas, Iași, 1993, p. 156.

⁵ Mina Dobzeu, *Rugăciunea inimii pentru toți*, Editura Trinitas, Iași, 2003, p. 28.

⁶ Ghelasie Gheorghe, *Isihasm. Dialog în absolut*, Editura Axis Mundi, București, 1992, p. 52.

⁷ *Ibidem*, p. 66.

sau un act de cult religios sau o teologie, ci o „dublă mistică dialogală”⁸ prin care trebuie să deprindă pomenirea numelui lui Iisus, stând în picioare, șezând sau culcat, în chilie sau biserică, la lucru manual, la masă și pe drum, strigând mereu: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul”⁹.

Găsirea liniștii duhovnicești prin Sfânta Taină a Spovedaniei și Euharistiei

Permanentizând în formulele societății contemporane trăirea sentimentului religios, se poate constata că societatea îl prezintă ca un relativism, o exprimare a contextului tradițional, un limbaj străin față de cerințele globalizării. Acest context îl determină inclusiv pe credinciosul practicant să cadă în paradigma unei reforme care să-l destabilizeze de la drumul său. Tocmai din acest considerent, în vederea asumării paternității și filiației duhovnicești, creștinul contemporan trebuie să se înscrie într-un imperativ spiritual, definit de practicarea deseori Spovedaniei și Împărtășaniei. *Non dubitum*, Taina Spovedaniei este cel mai firesc mod prin care omul se reintegrează în harul primordial sau prin care se reface raportul cu Dumnezeu, de aceea, ea nu poate fi considerată un monolog, ci un dialog între Hristos și credincios, avându-l ca martor pe preotul duhovnic.

Analiză, cercetare a lumii, a stării sufletului și a conștiinței, Spovedania are capacitatea de a reface structura autentică a omului, motiv pentru care esența creației este, de fapt, liturgia Hristică, adică dialogul cel veșnic realizat prin gustarea Euharistiei, întărit de mărturisirea făcută prin Sfânta Taină a Spovedaniei. Acest act de găsire a liniștii duhovnicești, de redobândire a chipului și a asemănării cu Dumnezeu are o formulă foarte bine definită de către Sfinții Părinți: „Nu este de ajuns

ca Logosul să coboare în creație, ci trebuie ca toată creația să se urce în sus ca transfigurare în îndumnezeire sau ca Euharistie de creație”¹⁰.

Spovedania sau mărturisirea, alături de Sfintele Slujbe ale Bisericii, pun în lumina conștiinței credinciosului nonsensul păcatului pe care îl săvârșește ispitit fiind de puterea celui viclean. „Păcatul instituie o lume a lui, a plăcerii și devoțiunii față de ea”¹¹, din care creștinul trebuie să iasă pentru a avea parte de liniște și de pacea sufletului. Odată realizată mărturisirea

și făgăduința de a nu mai păcătui, creștinul este dezlegat, dezrădăcinat de orice gând și supărare. Din nefericire, mulți creștini nu socotesc împlinirea isihastă ce vine ca urmare a mărturisirii, ci, așa cum spune și Sfântul Irineu: „se gândesc mai mult la rușine decât la mântuire”¹², înțelegându-se prin aceasta evitarea conștiinței și a sensibilității lor lăuntrice atunci când se găsesc în fața preotului, pe scaunul de spovedanie.

Păcatul reprezintă un obstacol în calea comuniunii cu Dumnezeu, este refuzul de a-L lăsa pe Hristos să facă parte din viața omului prin extrapolarea reciprocă a eului personal, adică printr-o repliere egoistă asupra lui însuși. Sfântul Ioan Gură de Aur consideră, în această privință, că păcatul îngreunează sufletul, aruncându-l pe om în rătăcire, motiv pentru care afirmă că „din momentul în care păcatul apare în existență, sfâșie sufletul căruia îi datorează existența lui, cu totul opus față de ceea ce se întâmplă în virtutea legilor naturale ale nașterii noastre. În timp ce nașterea pune capăt durerilor mamei noastre, nașterea păcatului generează suferința care destramă sufletul din care a izvorât”¹³. În acest context, mărturisirea păcatelor se vedește ca cel mai viabil mod de a-l elibera pe

⁸ *Ibidem*, p. 74.

⁹ *Isihism și viață monahală la Schitul Mare din Pocuția în secolul XVII*, traducere Ioan Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2004, p. 85.

¹⁰ Ghelasie Gheorghe, *op. cit.*, p. 171.

¹¹ *Spovedania și Euharistia. Izvoare ale vieții creștine*, Vol. I, Editura Basilica, București, 2014, p. 33.

¹² Sfântul Irineu, *Adversus haereses sau Împotriva Erezțiilor*, în *Bibliotheca Sanctorum Patrum et Scriptorum ecclesiasticorum Graeci*, 3/I, Roma, 1907, p. 118.

¹³ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omiliile despre pocăință*, traducere Dumitru Fecioru, Editura IBMBOR, București, 1998, p. 87.

om de complexul culpabilității personale, drept pentru care efectul Spovedaniei este imediat – descătușarea sufletului, așa cum arată și Sfântul Ciprian: „Cine se căiește de fapta sa, rușinându-se de fărâdelegea lui, va scoate din durerea căderii sale putere și credință nouă, inert, sprijinit de Domnul, va veseli Biserica pe care a întristat-o mai înainte și va obține iertarea lui Dumnezeu, dar și cununa”¹⁴.

Deși în actul mărturisirii sau al spovedaniei creștinul își găsește liniștea interioară, totuși, spiritualitatea lui sau trăirea sentimentului religios se oglindește în unirea cu Hristos realizată în cadrul Sfintelor Slujbe, dar mai ales prin Sfânta Împărtășanie sau Euharistie. Nicolae Arseniev spune în acest sens că „sensul Euharistiei acesta este: venirea și prezența Domnului Iisus în inimile noastre”¹⁵. Despre înțelesul tainic al Euharistiei și despre efectele pe care le produce asupra credinciosului vorbește părintele Dumitru Stăniloae, atunci când afirmă următoarele: „De aceea Se jertfește Hristos neconținut în lăuntrul Trupului tainic al Bisericii și hrănește cu Trupul Său jertfit Biserica, pentru a întreține și spori mereu viața îndumnezeită în ea. Trupul euharistic, trupul îndumnezeit al Domnului, întreține ca mâncare Trupul tainic al Lui, deci unitatea credincioșilor între ei și între ei și Hristos”¹⁶.

Așadar, prin unirea cu Hristos care moare și învie se produce în ființa credinciosului o moarte tainică a omului vechi și, în același timp, o înviere cu Hristos care-l curăță de toate păcatele și îi dau puterea să persiste într-o viață duhovnicească înaltă, într-o liniște lăuntrică isihastă sau, cu alte cuvinte, „Hristos ne dă în pâine și în vin, cu anticipație și la nivel de simboluri, ceea ce lumea va deveni în întregime în strălucirea slavei – viață fără de moarte a Trupului Său înviat”¹⁷.

Rugăciunea personală, postirea, lectura pioasă și contemplația duhovnicească într-o societate materialistă și tehnocrată

Într-o societate postmodernă, caracterizată de fenomenul antropocentrismului și al tehnocrației, valoarea morală și religioasă sunt credințele care au parte de cel mai mare declin, iar acest fapt poate fi încadrat în sintagma indiferentismului religios. Acesta este, de fapt, un regres provenit din lipsa cunoașterii lui Dumnezeu, o reacție egală cu ateismul sau, chiar mai rău, așa cum afirmă și părintele profesor Dumitru Megheșan: „Indiferentismul este mai rău decât ateismul, fiindcă el este foarte distructiv, este o maladie care anchilozază spiritul”¹⁸. Societatea materialistă l-a învățat pe creștinul zilelor noastre că el poate „să-și potrivească credințele după bunul plac”¹⁹, trăind într-un dezinteres total, definit de părintele Mihai Himcinschi ca un mod prin care „nu se dorește a se vedea într-un lucru sau o faptă o valoare particulară”²⁰.

În tot acest proces de transformare, creștinul autentic nu trebuie să rămână la stadiul unui spectator, ci trebuie să-și activeze natura misionară, luând sub chipul rugăciunii personale, a postului, a contemplației, responsabilitatea față de mersul lumii. Fapta se traduce ca o redevenire a unui organism viu, ca o reintegrare în chemarea pe care Hristos o face lumii sau ca o ofrandă cotidiană prin care să se asigure impermeabilitatea spirituală. Trăirea în Hristos nu este o acțiune care se realizează în mod automat, ci un proces care presupune o credință adâncă, trăire în conștiință ascetică, stăpânire de sine, meditație, dialog continuu, rugăciune personală și, mai ales, post. În toate acestea trebuie să se regăsească iubirea neconținută după Hristos, pentru ca „omul să se încarce cu noi forțe, astfel încât, transferând vieții cotidiane roadele Duhului (Galateni 5,22), să contribuie la continuarea operei lui Hristos, adică la reconcilierea și readucerea umanității întregi la Dumnezeu”²¹. Cu siguranță, fiecare creștin, prin rugăciunea personală, post, lectura cărților duhovnicești, trăiește

¹⁴ Sfântul Ciprian, *Despre cei căzuți și despre ciună*, traducere Constantin Popescu, București, 1910, pp. 55-56.

¹⁵ Nicolae Arseniev, *Sens de l'Eucharistie selon l'Eglise Orthodoxe*, în *Revue Apologétique*, 1937, p. 704.

¹⁶ Dumitru Stăniloae, *Dumnezeiasca Euharistie în cele trei confesiuni*, în *Spovedania și Euharistia: izvoare ale vieții creștine*, vol. II: *Sfânta Euharistie – Aruna vieții veșnice*, Editura Basilica, București, 2014, p. 163.

¹⁷ George Martelet, *Résurrection, Eucharistie et genèse de l'homme. Chemise théologiques d'un renouveau chrétien*, Editura Desclée, Paris, 1972, p. 195.

¹⁸ Dumitru Megheșan, *Trei piedici existențiale ale omului modern*, în *Taina Cuvântului*, Editura Universității din Oradea, 2008, p. 5.

¹⁹ Anca Manolescu, *Europa și întâlnirea religiilor. Despre Pluralismul religios contemporan*, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 13.

²⁰ Mihai Himcinschi, *Confruntări misionare. Indiferența religioasă și indiferentismul*, în *Credința ortodoxă*, nr. 2/2002, p. 174.

²¹ Anastasios Yannoulatos, *Orthodoxia și problemele lumii contemporane*, Editura Bizantină, București, 2003, p. 39.

„în și pentru o mărturie de credință, iar ceea ce trebuie să facă este să realizeze că aceasta nu este atât o idee, o teorie, cât mai ales o Persoană, adică Hristos”²².

Atât rugăciunea personală, cât și postul sau lectura cărților duhovnicești reprezintă forme ale cultului creștin și, totodată, forme continue de devenire dinamică, de împărtășire din viața Sfinței Treimi. „Această experiență se constituie într-o anticipare eshatologică la nivelul trăirii, sau, mai degrabă, într-o pregustare a deplinei comuniuni a umanității în Dumnezeu. Aceasta duce la o puternică motivare a omului, care-l determină să se întoarcă la viața cotidiană cu speranța realizării iubirii și a promovării unei comuniuni general-umane”²³.

Rugăciunea personală, postirea, lectura pioasă și contemplația duhovnicească, dincolo de înțelesul personal al fiecărei acțiuni, reprezintă mijloace de asumare a responsabilității pe care fiecare creștin și le angajează, atât pentru sine, cât și pentru lume. În acest sens, Prea Sfințitul Părinte Irineu spune următoarele: „Vom putea ajunge să trăim o viață mai curată, doar asumându-ne identitatea de creștini și principiile educației adevărate, bazate pe valori creștine: cultură și credință, speranță și iubire, responsabilitate și solidaritate. Prin astfel de virtuți se pot dăltui înalte caractere morale care pot contribui eficient la tămăduirea și la propășirea societății moderne secularizate”²⁴.

Concluzii

Drama pământească a creștinului ortodox contemporan este aceea că el se simte silit să trăiască rupt între două lumi: a idealului suprem definit de chivernisirea rânduielilor divine și cea a societății postmoderne, secularizate și desacralizate. În mod paradoxal, exigențele acestei trăiri sunt date sub forma unei dualități contradictorii, căroră omul nu li se poate sustrage, căci alegând pe una, va pierde pe cealaltă. Așadar, el se situează pe talerele unei balanțe care îi neliniștesc inima, căutând mereu căi de acces prin care să se elibereze de povara pe care o duce. Acesta este cel mai favorabil plan cadru în care el trebuie să-și demonstreze apartenența și să lupte pentru redobândirea stării paradisiace. Desigur, garanția reușitei nu este asigurată dacă nu se are în vedere atributul responsabilității pe care Biserica, atât prin slujbele ei, cât și prin formele exterioare de manifestare (post, rugăciune, lectură și meditație duhovnicească) îl manifestă. Dacă misiunea Bisericii într-o societate tumultuoasă este aceea de „a-Lăuda pe Dumnezeu, de a purifica lumea, de a se educa pe sine, de a se purta fără reținere și de a edifica forța ei în lume”, cu siguranță omul, ca extensie a ei, va trebui să ia parte la acest proiect de predare-asimilare, pentru a ajunge din nou la faza primară – puritatea.

²² Adrian Dinu, *Orizontul duhovnicesc al persoanei umane*, Editura Performantica, Iași, 2008, p. 140.

²³ *Ibidem*, p. 40.

²⁴ Irineu Bistrițeanul, *Cuvânt înainte*, în *Viu este Dumnezeu. Catehism ortodox*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2016, p. 7.

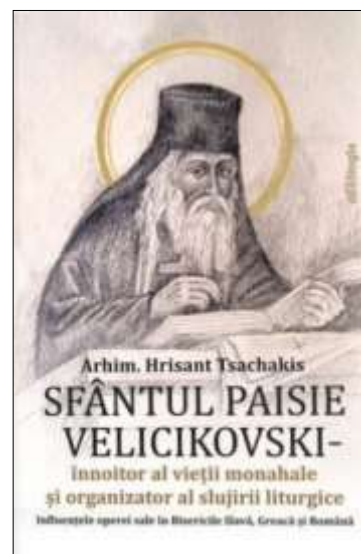
Paisie cel Mare, Paisie de la Neamț sau Paisie Velicicovschi – *homo religiosus* total la tricentenar

Dr. Ioan DĂNILĂ

Bacău

Așa este cunoscut în lumea bisericească, dar și între filologi, personalitatea sa fiind tratată de lucrările de informare specifice. Preponderență cunoaște literatura religioasă, cu deosebire în decursul anului 2022, proclamat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române drept *Anul comemorativ al sfinților isihăști Simeon Noul Teolog, Grigorie Palama și Paisie de la Neamț*, dar mai întâi *Anul omagial al rugăciunii în viața Bisericii și a creștinului*. Ziarul *Lumina*, al Patriarhiei Române, alocă în primul său număr din 2022 câteva pagini de prezentare a programului-cadru (teologic-educational, cultural și mediativ). Este reprodus cu vântul rostit de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel în Catedrala Patriarhală sâmbătă, 1 ianuarie 2022. Despre rugăciunea „Tatăl nostru”, Preafericirea Sa a subliniat că este „izvorul de inspirație al tuturor celorlalte rugăciuni”¹, ca „Doamne, mântuiește-ne!” ori „Doamne, scapă-ne!”².

Dintre cei trei sfinți isihăști, doi intră și într-un calendar comemorativ: Simeon Noul Teolog a trecut în veșnicie în urmă cu un mileniu (1022), iar Paisie de la Neamț s-a născut în urmă cu trei secole, la 21 decembrie 1722, în Poltava (Ucraina). Patriarhia Română a coordonat realizarea a două icoane emblematice: Maica Domnului „Rugătoarea”, respectiv sfinții isihăști Simeon Noul Teolog, Grigorie Palama și Paisie de la Neamț. Din medalionul prezentat de P.F. Sa Daniel reiese că cel din urmă, cunoscut mai întâi ca Paisie Velicicovschi (1722-1794), a reprezentat „cea de-a treia etapă a renașterii isihaste din istoria Bisericii Ortodoxe Române”³, „fiind temporan cu Sfântul Nicodim Aghioritul (1749-1809) de la Muntele Athos, care avea aceeași preocupare majoră”⁴. Îndrumător i-a fost starețul Vasile de la Poiana Mărului, cunoscându-i viața monahală de la Dălhăuți, Trăstieni și Cârnău, din Țara Românească, după ce căutase aceeași conduită duhovnicească în alte trei mănăstiri din Ucraina. A urmat șederea vreme de 17 ani la Muntele Athos, alcătuind aici o obște monahală isihastă cu care a ajuns în Moldova, în 1763, la iarăși trei mănăstiri: Dragomirna (12 ani), Secu și Neamț⁵. Sub stăreția sa, date fiind lipsa îndrumărilor duhovnicești și ignorarea cărților sfinte, s-a configurat și consolidat, laolaltă cu ucenicii săi, o veritabilă școală de traducători ai lucrărilor Sfinților Părinți și ale marilor asceți, din grecește în română și slavonă. Numărul manuscriselor realizate de ei ajunsese la 300. Așa a publicat în 1793, la Moscova, traducerea *Filocaliei*, sub titlul *Dobrotoliubie*, care se adaugă la lucrarea sa importantă *Despre rugăciunea minții*. Școala paisiană, instituită pentru cei peste 700 de călugări viețuitori la Mănăstirea Neamț, de diverse etnii (români, ruși, ucraineni, bieloruși, bulgari, sârbi, greci ș.a.), era preocupată nu doar de traduceri, ci și de analize comparative ale cărților bisericești care circulau în epocă, urmate de îndreptarea acestora (diortosirea). Tot sub ascultarea lui Paisie, la Mănăstirea Neamț s-au ridicat „un spital, o casă de oaspeți și noi chilii”⁶.

¹ Vide *Lumina*, anul XVIII, nr. 1 (4968), din 3 ian. 2022, p. 9.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ În unele lucrări sunt amintite și schiturile Vărzărești, unde a sălășluit în 1763, la întoarcerea în țară, și Poiana Mărului (*Viețile sfinților pe tot anul*, Editura „Cartea ortodoxă”, Alexandria, 2020, p. 122).

⁶ *Viețile...*, op. cit. O descriere cuprinzătoare a personalității celui evocat aici se află în *Viețile sfinților pe luna noiembrie* (ediția a III-a, Editura „Mănăstirea Sihăstria”, 2006, pp. 294-324), prin grija nevăzută a lui Ioanichie Bălan. Săptămânalul *Formula AS* publică în ediția din mai 2022 (nr. 1517, pp. 26-27) un reportaj la Mănăstirea Godoncourt (Franța), condusă de maica stareță

După urcarea la ceruri (15 noiembrie 1794), ucenicii săi au continuat să traducă din cărțile Sfinților Părinți filocalici, întemeind mănăstiri isihaste în Ucraina, Rusia și în țările române. La 300 de ani de la nașterea Sfântului Paisie de la Neamț, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, mitropolitul Moldovei și Bucovinei, au avut loc manifestări omagiale⁷, alături de altele asemănătoare programate în țară. La Biserica „Învierea Domnului” din municipiul Bacău, prin străduința preotului Petru Dinu, a fost adusă în anii 2000 o icoană de la Poltava, expusă pe scaunul arhieresc, iar cotidianul *Deșteptarea* a publicat în ziua tricentenarului un text omagial⁸.

Alte informații de natură religioasă sunt cuprinse în *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, de pr. prof. dr. Mircea Păcurariu (Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006; Editura „Trinitas”, Iași, 2006, pp. 490-497; Editura Academiei Române, 2018), cu bune date biografice și bibliografice. Aflăm că „marele înnoitor al monahismului românesc” s-a numit din botez Petru, fiind al 11-lea dintre cei 12 copii ai preotului Ioan (slujitor la Catedrala „Uspenia”/„Adormirea” din Poltava) și ai Irinei, retrasă la senectute la Mănăstirea Pocrov din același oraș. Mai aflăm că înaintașii au îmbrățișat viața bisericească: bunicul și străbunicul au fost preoți în Poltava, iar unele rude au îmbrăcat haina monahală. A urmat primele patru clase (cu studii de latină, greacă, slavă și polonă, „cu gramatica și sintaxa”) la Academia teologică din Kiev, întemeiată de mitropolitul Petru Movilă, pentru a se retrage în viața mănăstirească, cu numele de Platon. Un timp a revenit la Kiev, unde a trebuit să se ocupe cu sculptarea de icoane în aramă. Aspirând la o viață spirituală superioară, în 1742 vine în țările române, la schiturile Dălhăuți și Poiana Mărului (jud. Vrancea), Trăisteni și Cârnău (jud. Buzău), pentru a-l cunoaște pe schimonahul Vasile de la Poiana Mărului, îndeosebi. Vrea mai mult, așa că se îndreaptă către Muntele Athos, la Mănăstirea Pantocrator. Aici ajunge și mentorul său de la Poiana Mărului, care îl călugărește cu numele de Paisie.

Și-a format o școală monahală cu 64 de ucenici, ocupându-se cu analiza critică a traducerilor slave din scrierile Sfinților Părinți, prin utilizarea formelor originale din limba greacă. Revine în țările române, la schitul Vărzărești (jud. Buzău), apoi la mănăstirile Dragomirna, Secu, iar din 1779 la Neamț, traducând ori revizuiind tălmăcirile din operele amintite, în română și slavonă. Prin râvna sa cărturărească și prin arta pedagogică, Mănăstirea Neamț devenise cel mai important centru de cultură teologică și ascetică din țările române. După 15 noiembrie (ziua trecerii la cele veșnice), ucenicii săi au răspândit în peste o sută de mănăstiri conduita monahală superioară însușită, iar „mișcarea spirituală paisiană din Rusia a influențat și pe unii dintre marii gânditori ruși din secolul al XIX-lea: Fiodor Dostoievski, Alexei Homiakov ș.a.”. Se înțelege că în Moldova paisianismul a devenit mai vizibil, prin traducători ori egumeni ca Visarion, Sofronie, Gherontie, Dorotei, Onoriu, Iachint, Platon (autorul cărții *Viața lui Paisie*), Ștefan, Grigorie, Neonil (stareț la Neamț) ș.a. Cu toate că nu i-a fost ucenic propriu-zis, Veniamin Costachi, mitropolitul Moldovei, și-a modelat viața în spirit paisian.

Dintre monografiile dedicate acestui reformator autentic al monahismului la noi, cea a lui Serghie Cetfericov, *Paisie, starețul mănăstirii Neamțu din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, tradusă din rusește de Nicodim (Munteanu), a cunoscut două ediții (1933, respectiv 1943, [Mănăstirea] Neamț). Se adaugă studii ca acela al lui Petre I. David, „Cuviosul Paisie cel Mare (Velicovschi), un desăvârșit monah român”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul XCIII, nr. 1-2/1975, pp. 162-193. S-a avansat ipoteza originii evreiești: bunicul său paternal s-ar fi convertit la Poltava. Tot din Ucraina se spune că era și Vasile de la Poiana Mărului, văr cu Paisie. Discuția a fost lansată de cunoscutul cercetător Moshe Idel (n. 1947, Târgu-Neamț) și prezentată de scriitorul Emil Nicolae, în cotidianul

Doroteea Ștefanache, venită de la Văratec, „mănăstirea cu cea mai mare obște de maici – peste 400 – din întreaga lume ortodoxă”. Interlocutoarea precizează că urmează prescripțiile școlii instituite de Paisie de la Neamț, „cel care a pus și bazele Mănăstirii Văratec”. În anii noștri, la această așezare monahală, un vrednic slujitor al lui Dumnezeu, dar și al cuvântului (a scris câteva volume de versuri povăuitoare) este preotul iconom stavrofor Constantin Catana.

⁷ La 12 decembrie 2022, găsindu-mă la Biserica „Sfântul Ierarh Spiridon” din Târgu-Neamț (paroh, preot iconom stavrofor Gheorghe Vrăjitoru), am avut privilegiul de a convorbi câteva minute cu Î.P.S. Sa Teofan, care a oficiat slujba specială, împreună cu un sobor de preoți. Mi-a precizat că Mitropolia Moldovei și Bucovinei a anticipat tricentenarul de la 21 decembrie cu un program omagial derulat în mai multe etape. Cu binecuvântarea Î.P.S. Sale, a fost tipărit *Calendarul creștin ortodox pe anul 2022*, broșură care se încheie cu extrase din *Cuvinte și scrisori dubovnicești*, de Sfântul Paisie de la Neamț (vol. I, Editura „Doxologia”, Iași, 2010), sub titlul „Din învățăturile Sfântului Cuvios Paisie de la Neamț” (pp. 31-47). „Smerenia îl păzește pe acel ce lucrează întru dânsa de toate ispitele ce le urmează neascultătorilor” este una dintre aceste povețe.

⁸ Ioan Dănilă, „Azi, un tricentenar: Sfânt și cărturar – Paisie Velicovschi”, în *Deșteptarea*, Bacău, [anul XXXIII], nr. 9301, din 21 dec. 2022, p. 2; disponibil la <https://www.desteptarea.ro/azi-un-tricentenar-sfant-si-carturar-paisie-velicovschi/>

Realitatea (Piatra-Neamț, 18 apr. 2011)⁹.

Contribuții ale lui Paisie Velicovschi sunt recunoscute și în domeniul muzicii liturgice. La Mănăstirea Neamț inițiasse o școală bisericească de muzică corală pe mai multe voci, prin transcripția muzicii bizantine pe notație liniară. Lui i se datorează inițiativa cântării Crezului de către toți credincioșii aflați la dumnezeiasca liturghie¹⁰. G. Călinescu îi scrie numele sub imaginea din *Istoria...* sa (la pagina 209 în ediția din 1941 și la pagina 219 în ediția 1982), cu explicația: „Portretul lui Paisie, introducătorul muzicii occidentale. În *Viața Prea Cuviosului Părintelui Nostru Starețul Paisie*, Mănăstirea Neamț, 1836”, la capitolul despre Anton Pann. La *Bibliografie*, G. Călinescu citează și articolul lui Th.T. Burada „*Corurile bisericești de muzică vocală armonică* (d. Arhim. Paisie)”, tipărit în *Arhiva*, anul XXV, 1914. Cunoscută sunt și contribuțiile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir (1673-1723), în așteptarea propriului tricentenar (21 august 2023).

A doua coordonată a personalității lui Paisie Velicovschi, strâns legată de prima, este cea de literat, pe linia umanismului iluminist. *Dicționarul general al literaturii române*, coordonat de Eugen Simion, îi alocă starețului Paisie, „scriitor bisericesc, traducător”¹¹, un medalion semnat de Cătălina Velculescu, cunoscută cercetătoare a primelor scrieri românești. Paisie este cel care și-a consacrat viața cărturărească „copierii de manuscrise, traducerilor din greacă în română și în slavo-rusă, confruntării de texte, îndreptării unor traduceri aflate deja în circulație”¹². Nicolae Iorga găsește că Paisie a fost „printre cei dintâi care trecură în Moldova pravoslavnică, stăpânită de un domn pravoslavnic, cu frică de Dumnezeu și respect pentru biserică”¹³. Prin osârdia lui, a renăscut „dragostea de carte, de citit și de scris”¹⁴. El a făcut ca Mănăstirea Neamț să devină „o adevărată școală de traducători și copişti de manuscrise, deși suntem după două veacuri de la prima carte tipărită în România de [către] Macarie, la 1508”¹⁵. Acestea nu erau doar exerciții profesionale, cum le-am spune astăzi, ci aplicații eseistice, de vreme ce autorii traduși erau ei înșiși filosofi ai spiritualității (Grigorie Palama, Simeon Noul Teolog – celebrați tot în 2022 –, Efrem Sirul ș.a.).

Deși unele lucrări de informare recente sau relativ recente nu înregistrează realitatea privind contribuția însemnată a lui Paisie Velicovschi la dezvoltarea culturii noastre¹⁶, tratatul de istorie a literaturii române al Academiei din obsedantele decenii îi rezervă o tratare mulțumitoare: „După Mănăstirea Putna, un alt lăcaș monahal care cunoaște o dezvoltare deosebită spre sfârșitul secolului [al XVIII-lea] este Mănăstirea Neamțului”¹⁷. Ion Gheție, cel care a redactat secvența, constată că „activitatea religioasă și culturală desfășurată aici a avut răsunet larg în întreg orientul ortodox”¹⁸.

Tricentenarul din 2022 a prilejuit reactivarea unui segment important din istoria culturii române, Paisie Velicovschi rămânând etalonul spiritualității avansate și exemplul de râvnă în folosul nemuririi omului prin cuvântul bine tipărit și difuzat.

⁹ Apud Constantin Tomșa, *Un dicționar al literaturii române din județul Neamț*, editurile Crigarux & Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2014, s.v. *VELICOVSKI Paisie*. (În *Dicționar...*, „Cătălin Velculescu”, în loc de „Cătălina Velculescu”).

¹⁰ Unele biserici din arealul Mănăstirii Neamț mai păstrau această practică, uneori simplificată. În anii '60, la Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Târgu-Neamț, preotul Nicolae Gheorghiu inițiasse un mic ceremonial: în timpul slujbei, la momentul potrivit, mă chema în fața altarului pentru a spune pe de rost „Crezul”. Ingenuncheam și-l rosteam cu evlavie proprie unui copil din clasele primare, iar dacă mă poticeam, credincioșii din spatele meu mă scoteau din impas, pentru că stăpâneam textul simbolului credinței cel puțin la fel de bine.

¹¹ C[ătălina] V[elculescu], *Paisie, starețul*, în *Dicționarul general al literaturii române*, Editura Univers enciclopedic, București, 2006, s.v.

¹² *Ibidem*.

¹³ N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, Editura Ministerului de Culte, București, 1930, p. 176.

¹⁴ Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget și simțire românească*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 120.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 120-121. Am adăuga calitatea de diortositori, pe care și-au asumat-o cu competență acești ucenici ai lui Paisie.

¹⁶ Nu figurează în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (Editura Academiei R.S.R., București, 1979); *Literatura română. Dicționar cronologic* (coordonatori, I.C. Chițimia, Al. Dima), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979; *Istoria literaturii române*, de Al. Piru (Editura Grai și suflet – Cultura națională, București, 1994); *Dicționarul scriitorilor români* (coordonatori, Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu; Editura Albatros, București, 2001) ș.a. Lucian Predescu, în *Enciclopedia Cugetarea* (Editura „Cugetarea”, București, 1940) îl consemnează doar pe Paisie, episcop al Severinului sau al Râmnicului, 1535.

¹⁷ Academia R.P.R., *Istoria literaturii române, I, Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400-1780)*, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 716.

¹⁸ *Ibidem*. (Antonie Plămădeală are de făcut câteva obiecții la afirmațiile lui Ion Gheție; vide *Dascăli...*, *op. cit.*, pp. 76-78, 131).

Livia Iacob – așezarea într-o poezie sau despre complexitatea simplității

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU

Piatra-Neamț

Conștiința exigentă de probitate mă somează să fac din capul locului o mărturisire: nu am fost și nici nu cred că am ajuns a fi un fervent al poeziei feminine, compusă adică de reprezentante ale „celui-lalt sex”, cum se exprima antologic cu ceva decenii în urmă feminista Simone de Beauvoir. Firește, poezia este și rămâne genul cel mai delicat al creației literare, indiferent de cine îi sunt „genitorii”, însă, din păcate, suntem manipulați în reprezentările noastre de ceea ce istoria literară ne-a fasonat ca idei și ne-a făcut să le adoptăm ca precepte. Și, în fapt, statistic luând lucrurile, pe ansamblu circa 80% dintre creatorii de poezie de pe mapamond provin din rândurile masculinității. Tot un fapt este că, pe plan național cel puțin și în ultima jumătate de secol, proporția aceasta s-a redus substanțial: nu ar fi de mirare ca numărul de poetese să-l ajungă aproape pe cel al reprezentanților tradiționali de creatori în versuri. A concurat la acest reviriment resurecția feminismului modern, ca revendicare majoră în plan social și politic în primul rând, dar și cu reverberațiile culturale cunoscute. Aspirațiile și revendicările egalitariste, încă insuficient satisfăcute, își au îndreptățirea lor, susținută de argumente dintr-o largă paletă de evidențe *pro causa*.

Spre a ne restrânge la domeniul poetic, creația feminină arată că fără aportul feminității la complementaritatea necesară ilustrării acestui compartiment creator, „peisajul” însuși ne-ar apărea prea auster, teritoriu „macist” dominat de cote de altitudine ilustrative doar prin sine. A sosit vremea, și nu doar din momentul de acum, să lărgim cu legitimitate zicerea critică și să dăm nu doar cezarilor ce este al lor, ci și cezarelor.

Știu că există lucrări temeinice de receptare critică – unele accentuat *pro domo* – a poeziei feminine și chiar istorii literare dedicate ei, ca atare nu voi insista prea mult pe acest aspect. Se găsesc acolo semne și gesturi de reconsiderare a unor evidențe prea îndelung umbrite de patriarhatul masculin. Nu e însă cazul nici de apăsare prea mult pedala, pentru a nu intra în cealaltă zonă, așa cum mi s-a întâmplat să citesc, în replici exclusiviste, opinii prea tranșante și cu *partis pris*-uri de partizanat declarat. Dar poate că și acestea își au, până la un punct, rostul lor revendicativ, de răbufnire justificată contra unor tendințe acuzate de tratare în regim de minorat a creativității poetice feminine...

Gânduri de felul celor inserate în acest preambul mi-au venit parcurgând cu încântare creații dintr-un masiv volum de poezie demnă de acest nume și semnat de o distinsă *femme de lettres*, Livia Iacob, de ani buni cadru didactic la Universitatea ieșeană „Al. I. Cuza”. Cartea sa, apărută în 2021 la prestigioasa editură locală Junimea, poartă titlul *Așezarea lăuntrică*, el însuși semnalând voința și vocația unor decantări și

sedimentări interiorizate ale unei producții cu *background* diversificat. Afirm asta întrucât autoarea are în urma sa o carieră creatoare invidiabilă, în care se înșiruie titluri precum *Nimic nou sub soare*, *Fragmente din războiul urban*, *Scrisori de închiriat*, *Nu toți suntem îngeri*. Nu mai adaug și interesante volume de critică, estetică și eseistică literară care îi jalonează cariera universitară propriu-zisă.

Deși tânără, biologic vorbind, Livia Iacob poate fi socotită, fără bonimentări inutile, o senioară a scrisului, în sensul aristocratic al acestei nobile îndeletniciri. Parcursul său creator pare a ilustra zicerea: *ziua bună se cunoaște de dimineață*. Ucenicia la uneltele izvodirii literare și-a făcut-o încă din copilărie, mai întâi printr-o nestăpânită bulimie de lecturi dintre cele mai diverse și cu mult superioare pragului de juniorat al unui cititor la acea vârstă fragedă. Și nu mai puțin printr-o aiuritoare efervescență de opinii personale cu privire la cele citite, fapt care o făcea pe austeră sa profesoară de română să clatine din cap nu doar aprobator, ci și admirativ. A beneficiat, în anii formatori pe băncile Liceului „Calistrat Hogaș” din Piatra-Neamț, de o atmosferă aproape tradițional propice exersării întru poezie, având înaintași care au devenit, la rândul lor, nume cunoscute în poezia contemporană, dintre care voi cita aici doar pe Antoaneta Dohotaru și Const. Acozmei, deși lista e cu mult mai substanțială. Încă înainte de majorat, i s-a decernat un binemeritat trofeu la o competiție de răsunset național și care purta numele de „Sadoveniana”, pentru un volum de proză. Ce a urmat nu a făcut decât să confirme acea promisiune, așa încât se poate vorbi în cazul său de o carieră literară onorată cu brio, dar încă în curs. Dacă e să ne referim doar la aspectul general al scrierilor sale poetice, putem vorbi de o sensibilitate indeniabilă, susținută de intuiție și inteligență creatoare, fapt care o individualizează pregnant între congenerii literați de astăzi.

Livia Iacob

În cele ce urmează, voi încerca să probez cu citate și comentarii doar câteva dintre reușitele ei indenegabile și care alcătuiesc cununa acestui volum integral valoros. Nu am pretenția că voi fi spus, cu asta, și ultimul cuvânt în materie de evaluare, însă consider că încercarea se merită a fi făcută, chiar dacă nu cu mult peste pragul unor simple semnalări. Să pornim de la titlul însuși. O *așezare*, fie ca fenomen natural al unei decantări sau autostructurări de materie, fie ca poziționare într-un loc anume selectat, aici unul lăuntric, ca rezultat al unui act voluntar de situare, presupune o intervenție, o reconfigurare, o supunere la o nouă condiție, îndeobște ulterioară. Totul depinde de cum pricepem noi intenția acelei operațiuni. Așadar, „așezarea lăuntrică” poate fi cea a unei stări poetice rechemate în sufletul doritor de liniștire, de ordine, fie – de ce nu? – așezarea poeziei înseși în interioritatea ei nominală, ca o necesară și dezirabilă revenire la sine, la propria matcă. Doar univocă, înțelegerea fie a unei laturi, fie a celeilalte, se însoțește cu un risc hermeneutic, acela de a lua un lucru drept altul. Mie mi-ar plăcea să fie aici vorba de ambele, indiferent în ce proporții particulare.

Exprimarea poetică este mai întotdeauna una hibridă, alunecoasă, polisemantică, iar încercarea de a clasa în unidimensional e mereu hazardată. Căci aparențele sunt, prin definiție, înșelătoare. Un discurs poetic precum cel propus de autoare pe mai tot cuprinsul acestui volum dă impresia unei mari simplități a dicțiunii, ceea ce ar propune-o accesibilă receptării facile, „din prima”. Or, ceea ce poate păcăli cu ușurință este tocmai această aparent neproblematică simplitate. Felul nostru uzual de a raționa e fasonat în așa fel încât ajungem a pune cu prea multă lejeritate semnul = (egal) între ceva definit ca simplu și încrederea că e vorba de ceva elementar. Or, o analiză cât de cât serioasă, aplicată la obiect, are darul de a ne „dezvrăji” din pseudocertitudinile prime. Să recurgem la un construct analogic. Ce vreți mai simplu decât percepția unui element natural precum *apa*? Oricine e convins că știe fără greș despre ce este vorba. Însăși formula ei chimică e de domeniul cunoștințelor banale: H_2O , adică o combinație naturală de două elemente chimice, hidrogen și oxigen, în proporție de doi atomi la unul. Însă ceea ce rezultă, ca moleculă de sine stătătoare, se dovedește a fi ceva cu totul special, începând cu faptul că este produsul lichid a două materii gazoase – în care se poate și descompune. Apoi, ea comportă trei stări de agregare: lichidă, solidă și gazoasă, în funcție de temperatura ce acționează asupra ei. Chimic vorbind, este de natură duală, adică are proprietăți și de acid (H_2O) și de bază ($H-OH$), punând în derută demarcatorul reactiv numit „turnesol”. Poate fi folosită atât ca solvent, pentru alte elemente sau compuși chimici, cât și ca agent de agregare. Față de metale, care se contractă la frig, apa se dilată ca volum. Multitudinea de utilizări ale compușilor săi numiți „hidruri” o plasează drept protagonistă a celor mai neașteptate și particulare combinații. Doar un tratat voluminos le poate cuprinde și epuiza... Revenind, mai putem vorbi despre apă doar ca despre ceva simplu, caracterizat doar de limpezime?!

Cam la fel stau lucrurile și cu anumiți „constituenți poetici”; trebuie să ne înarmăm cu mefiență față de datele aparente, ferindu-ne de propensiunea de a-i aborda „ad litteram”, ca pe ceva univoc, ori un dat nepretențios așa cum se prezintă epifanic. Unul dintre marii poeți ai veacului trecut, Yves Bonnefoy, spunea că poezia trebuie să fie expresia unui act existențial, nu un simplu construct verbal, că aceasta specifică un moment al existenței orientată către un sens. În ansamblul ei, creația poetică a Liviei Iacob mi se pare a fi croită după o concepție similară. Căci, într-adevăr, mult numeroase sunt versurile în care acest fapt este învederat textual. Iată, spre argumentare: *Va veni o vreme când vor veni toate / și ne vor umple căușul palmelor/ și inimile bătucite de nimicuri... caut, vinovată, iertare...* (p. 18) Nu vom afla în astfel de versuri fruste mai nimic din mallarmeele *bibelots d'inanité sonore*, din care magicianul încântărilor melo-poetice alcătuiă carnația diafană a poeziei. Dimpotrivă, ne aflăm în prezența unei așteptări deopotrivă înfrigurate și mesianice, în care neajunsurile trecutului să-și reverse îmbelșugat darurile împlinitoare de ființă, într-un prezent până acum mereu amânat, însă de care viitorul se va achita cu mărinimie, atunci când iertarea/mântuirea existențială îi va fi în sfârșit acordată. O atare speranță stenică îi dă puterea de a merge înainte pe „calea regală”, de a căuta pe mai departe „muntele-mare” al împlinirii de sine.

Tot prin poezie își materializează poeta durerile însingurării, ale neajutorării din partea semenilor indiferenți la suferințele aproapelui, cel ocolit de binefacerea cercetării precum omul căzut între tâlhari, coborât din biblicul Ierihon și ocolit de preot și de levit, ca în parabola samarineanului milostiv: *Când printre voi,/ cu palmele adunate a rugăciune,/ pășisem,/ nu m-ați văzut* (p. 19). *Și totuși ordinea universală/ s'en fiche de tristețea mea* (p. 29), constată cu melancolie eminesciană ființa doritoare de imaculată „lumină pură”. Invidiind parcă „dorința de nedesăvârșire” a celor care nu-și pun probleme existențiale, ființa iubitoare se scrutează și constată, precum dintr-o „rezervă” de spital al existenței, cum *Numai inima mea/ stă în loc și te așteaptă... și uneori uită/ să mai bată* (p. 41).

Propensiunea spre reînvierea acelei copilării tutelate de persoanele cele dragi, a mamei în special, cu un decor punctat de mesteceni esenieni și de vervețe, e mereu constantă în versurile sale: *Și vreau/ atât de sincer/ să revii/ și împreună/ să fim/ copii* (p. 46). Contrar a ceea ce s-ar putea gândi despre un semen cu statut social și profesional invidiabil, poeta aduce dezmințire, afirmând: *Nu știu/ dacă există între paginile/ acestei vieți/ vreuna/ care să fi fost scrisă/ bine* (p. 124). Se cuvine a face echivalarea intențională a acestui „nu știu” titulariu cu altminteri prozaicul „știu că nu...”, mult prea răspicat față de pretins dubitativa formulare textuală... Citările, glosările pe astfel de aspecte dezvăluitoare de o viziune personală disforică asupra existenței ar putea continua până la ultima pagină. Prefer, din rațiuni de economie, să mă opresc aici, readucând drept concluzie opinia îndreptățită a prefațatoarei Angela Furtună: „Această carte este scrisă de un copil trist. Genial de trist”. O probează, lămuritor și anunțator, epigrafele la cele patru secțiuni ale cărții, toate împrumutate din *Psalmii* biblici și împletind tonalitatea unor tânguiri și nădăduirea unei izbăviri de la Cel prea Înalț.

Semnalăm mai sus prezența, în aceste scrieri, a unei *inteligente creatoare*. Aceasta e de regăsit la tot pasul în iscusința de a găsi modalități proprii de expresie, capabile să alcătuiască un stil personal, deja inconfundabil și probând o *marque déposée* singulară. Însă apartenența la actualitatea postmodernistă este pretutindeni învederată. Alternanța de formule clasice în metrică și prozodie cu versificația liberalizată de încorsetări formale este unul dintre elementele probatorii. Și apoi, *but not least*, utilizarea intertextului cultural, precum și toate virtuțile eleganței și ale unui bagaj literar pe cât de variat, pe atât de bogat. Împrumuturile nu sunt devoalate prin ghilimetare, așa că cine nu are suficientă suprafață culturală riscă să nici nu le identifice ca atare. De exemplu, *neavând altceva mai bun de făcut/ i-am condamnat pe toți la moarte* (p. 83), în care versul subliniat este titlul unui film românesc. La fel un titlu precum *În nopțile din Serampore*, care trimite la o proză de Mircea Eliade etc. Întâlnim o puzderie de astfel de încorporări asimilate organic în propria substanță poetică, precum a gemelor într-o montură de metal nobil, și care împlinesc oficiul de excelență cu care alți creatori s-au grăbit, ca antecesorii de talent, să i-o ia înainte. Achiziția culturală devenind un bun comun, totul depinde de întrebuintarea găsită, fie printr-o figurare gen *repoussoir* în pictură, fie printr-o procedură de *colaj* inspirată.

Nu am semnalat în aceste rânduri decât o parte dintre impresiile mele de lectură, altele fiind rezervate relecturilor ulterioare. Recomand cu căldură acest arhipelag poetic care merită tot efortul de a fi vizitat și propus unui dialog de taină, unul de elevată ținută și de *spasmodică* frumusețe – ca să folosesc și eu un atribut din recuzita avangardistă –, „la beauté sera *convulsive*”, A. Breton, *Nadja*).

Prozatorul Gh. Mocanu – epicul pe trepte ascendente

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU

Piatra-Neamț

Privită dintr-un unghi propriu mai curând sociologiei literare, recenta carte de „nuvele* schițe* povestiri”¹ a prozatorului vrâncean Gheorghe Mocanu poate nu ar întruni pe deplin, conform standardelor de marketing, atributele unui *best-seller*, dar cu siguranță este una care face toți banii (atât la figurat, cât și la propriu) pe care un cititor curios i-ar investi, drept contravaloare, în achiziționarea ei. Iar oferită în dar de autorul mărinimos ar împlini nu doar un oficiu de uzanță politicoasă, ci un real „orizont de așteptare” al gratificării inspirate. Am exprimat în aceste cuvinte opinia unui cititor obișnuit, având ca întemeiere satisfacțiile pe care lectura volumului le produce celui dispus a-i aloca o parcelă de timp din momentele sale de răgaz, și pe care nu le poate, cu onestitate, califica altfel decât plăcut răsplătite pentru efortul investit.

Un singur cuvânt, totalizator, ar fi suficient, în pofida parcimoniei plajei de evaluare, spre a o caracteriza la modul cel mai succint, mai simplu, dar și mai real cu putință: o carte **bună**. Una care poartă în sine virtutea de a nu-l descumpăni sau dezamăgi pe cititor (ceea ce nu e nicicum puțin lucru, dimpotrivă), așa cum destule alte situații similare o fac îndeobște. Iar asta prin calitatea intrinsecă de a întruni sufragiile cititorilor cam de toate condițiile, mai curând decât a se situa la nivelul scrierilor care fac voga autorilor contemporani titrați și validați imperturbabil de instanțele curente. Spre deosebire de ale acestora, cu atuul de a fi pe gustul consumatorilor de scrieri neelitiste, uneori săltându-se în popularitate chiar mai presus de ștachetele elogiatoare rezervate doar „celor puțini fericiți” de către notorietatea culturală – ca să reiau, în traducerea din engleză, motto-ul pe care Stendhal îl potrivește dedicatoriu celui mai cunoscut roman al său, *Roșu și Negru*.

Pentru cei cărora familiaritatea cu scrierile anterioare ale autorului român, sau o parte a acestora, nu le este „de proximitate”, întâlnirea în premieră cu aceste proze scurte – ca să le etichetăm așa – din volum, le poate da senzația unei scrieri cu care ne vin în întâmpinare debutanții, îndeobște, însă doar dintre cei care „își fac armele” cu atare producții nepretențioase ca factură și dimensiuni, dar probate prin scrieri ulterioare de calibrul superior, cantitativ, dar și calitativ, mă refer în speță la romancieri. Surpriza, însă, vine să răstoarne atare pronostic, atunci când aflăm că această carte apare în suita unei producții însumând zece apariții editoriale consemnate ca palmares, diversificate ca genuri și tematică – și care, la rigoare, ar putea să figureze ca „încheietor de pluton” epic al unei cariere de scriitor în ansamblul ei. Sperăm să nu fie decât o apreciere din punctul de vedere al unei sincronii aleatorii, o hologramă strict contemporană datată istoricește.

Date fiind aceste repere menționate în sprijinul celor care vor citi cartea, datoria mea de cititor profesionalizat îmi cere să situez scrierea într-un peisaj în care să i se determine atât locul, cât și punctele de convergență cu alte producții, prin raportare la care, comparativ, să i se releve valențele de fapt. Nu o s-o fac după oarece șabloane facile, ci doar în măsura în care trimiterile și observațiile care le însoțesc scot în lumină singularitatea scrierii de față, acesta fiind și „target”-ul critic urmărit. Un dicton franțuzesc, adesea citat în original și ca argument irefutabil mai ales în pledoarii „pro domo”, ne atrage atenția că „a compara nu e un lucru/act rezonabil”. O fi, însă doar în situații în care cineva se apucă să compare mereu cu pere dincolo de simplele preferințe gustative personale, unde subiectivitatea este aprioric implicită. În rest, doar prin comparații adecvate se pot face evaluări cât mai apropiate de idealul obiectivității. O să mă apropiu de conținutul intrinsec, atât tematic, cât și stilistic al cărții, delimitându-l în două compartimente: scrieri care au drept personaje și acțiuni elemente, fapte, situații stimulate de experiența de criminalist a autorului – și altele, de factură și tematică diversă, exterioară acestora.

¹ *Dibonia*, Editura „Editgraph”, Buzău, 2022.

Încep cu primele. Nuvela centrală, cea care dă și titlul volumului, se numește **Dihonia**; practic, această preferință titlutarie nu acoperă ansamblul scrierii în cauză, ci doar două aspecte care o îndreptățesc și voi reveni asupra lor. Scrierea este o ilustrare, gen „jurnal” (la persoana a III-a (!), care ferește modalitatea de relatare de numele pe care i l-am atribuit, cu ghilimelele de rigoare) al *anilor de ucenicie literară* (tardivă) ai personajului Gheorghe Ulmeanu, alter ego-ul scriitorului. Experiența de lectură sau demonul comparatismului mă trimite cu gândul la personajul Marcel, din celebrul roman proustian, dar cum nu aș vrea să fiu bănuir de apropiere prea îndrăznețe, îi dau „pe loc repaos”... Textul nuvelei fiind unul literar, nu putem spune că sunt consemnate aici tribulațiile reale, exacte ale autorului în devenire, însă convenția este să le luăm ca atare, chiar bănuind că îndărătul unor nume se camuflează persoane reale din anturajul de facto al acestuia.

Cred că familiarii scriitorului dețin aproape toate cheile și codurile de identificare, însă pentru cititorul neutru acesta e un fapt mai puțin semnificativ. Alte similitudini cu realitatea neficțională țin de domeniul evidenței: personajul este ofițer de poliție într-o localitate urbană de provincie, din sudul Moldovei, are gradul specificat, ca autor a scris romanele menționate în text (*Doctorul săracilor*, *Borta*) etc. Trecutul însuși al autorului nu dezmente aceste corespondențe, mai mult sau mai puțin congruente. „Dihonia mare” – să o numesc așa – este cea care pune în conjuncție personajul ajuns autor și, respectiv, fapta auctorială în sine: de a cuprinde în plasma unui roman despre un sat mocănesc din munții Vrancei pe cei mai mulți dintre localnicii cunoscuți din copilărie, în fapt pe toți cei cunoscuți odinioară din satul cu vreo cincizeci de gospodării răsfirate pe padini și colnice montane, un spațiu geografic izolat...

În urma unor critici pertinente, după o lectură a materialului în laboratorul cenaclului frecventat, autorul își distruge versiunea primă, idilizantă, și purcede la o tratare dezinhibată, gen „ciné-vérité”, cu bunele, dar și cu neajunsurile inerente acelui mod de viețuire silhuite. Cu prilejul unei lansări „loco”, la hramul sătesc, oamenii portretizați se vor recunoaște, după lectură, în personajele realist reliefate; zugrăvirea e atât de veristă, încât chiar și cu chipul ascuns sub măști onomastice inșii se regăsesc ca atare. Multora nu le convine postura, considerată dezavantajantă sau chiar injurioasă și se vor revolta contra autorului, amenințându-l chiar cu darea în judecată pentru calomnie sau batjocură, cum sunt tentați să-i recepteze intruziunea. Sunt însă și excepții, iar acestea îl întăresc pe autor în determinarea de a continua saga lui într-o trilogie...

Pe de altă parte, „dihonia mică” se creează între cenaclistul cu grade polițienești, prezență insolită în peisaj, și unii dintre colegii săi din atelierul de creație literară al urbei, fiind alimentată de prejudecăți curente („A venit *Garcea* să scrie literatură!”) și chiar de aversiune și înțepături ironice („Eu știam că polițiștii scriu doar procese-verbale de amendă!”). În final, se evidențiază pizma generalizată pe succesele sale literare, consemnate în public și consfințite în presă de critica de specialitate. Spre a se convinge că toți colegii de muncă literară nu-i citiseră de fapt romanul cu care el îi cadorisise, deși lăsa a se înțelege contrariul, fals entuziaști și encomiastici, autorul le va înscena o „demascare” din care se vor alege *in corpore* cu calificativul autoconsimțit al rușinii de a fi fost fățarnici. Să presupun că respectivul gen de boicot, nu numai decît malign, își va fi tras vreo viță literară din substanța piesei brechtienne *Ascensiunea lui Arturo Ui trebuie oprită?* Poate duc presupunerea prea departe, iar la mijloc nu e decît o formă de crasă și incoercibilă invidie de breaslă, cum atât de sugestiv cataloga Nietzsche² blamabilul din speța umană...

Raportate la ansamblul cărții, întâmplările în care protagoniștii sunt lucrători de poliție formează partea „tare” a ei, numeric ceva mai bine de jumătate, iar substanțial cam două treimi. Frații Goncourt, scriitori naturaliști francezi, spuneau undeva că nu poți scrie bine decît despre ceea ce ai văzut și trăit tu însuși. Chiar de nu va fi cunoscut intrinsec această aserțiune, autorul de față pare a ține aproape de ea. E interesant de observat că, la modul serios, acest segment al oamenilor de ordine nu a fost decît sporadic

² *Menschliches, alzumenschliches* (Omenesc, prea omenesc).

ilustrat în literatura contemporană, sau doar pe calapodul ironizărilor sau la modul antipatizant. Literatura mai veche ne propunea, sporadic, figura de temut a „organului de represiune”, simplificată până la caricatural sau redusă la rolul de instrument în slujba celor puternici și nemiloși. Prin ipostazele în care ne apar aici figurile celor care trudesec efectiv și cu devotament în slujba cetățeanului, am încredințarea că se încearcă o reconsiderare a specificului activității acestei bresle.

Fără să-și fi propus la modul tezig o atare abordare, în vederea unei necesare reconsiderări în ochii publici, autorul ne introduce în nu puține dintre specificitățile acestei categorii de lucrători, văzuți în principal ca oameni obișnuiți, devotați însărcinărilor primite prin fișa postului, dar și sub latura ludică, poate sub influența serialelor cinematografice de tipul „jandarmilor de la Saint-Tropez”, a celor de televiziune nord-americană, canadiană sau britanică. După cum se cunoaște, ele au în actualitate o destul de marcată audiență la publicul de toate vârstele, contribuind viguros la creșterile de rating ale canalelor TV respective. Dincoace, diferența o face surprinderea, pe latură autohtonă, a psihologiilor profesionale, dar și a ticurilor, sechelelor moștenite de la vechea gardă și anecdotica aferentă membrilor breslei.

Plină de haz este istorisirea în care un personaj de ospiciu, reușind a acredita administrației casei de sănătate întâmplarea de a fi devenit câștigător al marelui pot la loto, erijat în ipostaza de milionar „de jure”, pentru a i se proteja pensionarului lor suma de încasat, șefii stabilimentului îl pun sub ocrotirea poliției, căreia fericitul câștigător îi juruiește înzestrări materiale de fond, ba chiar și premii substanțiale lucrătorilor, că va avea de unde. Dar ca și în cunoscuta schiță a lui Caragiale (*Doună loturi*), cu care pare a se înrudi până la un punct, totul se dovedește în final a nu fi decât o acialma, spre amuzamentul protagonistului. În fapt, insul cu marcate propensiuni ludice copiase pe un bilet nou numerele ieșite câștigătoare la tragerea anterioară, jonglerie care nu este observată de nimeni, până când șefa de agenție le demonstrează tuturor interesaților că, luați de val, deveniseră victime ale unor iluzii deșarte, farsă montată ingenios de așa-zisul nesănătos la cap (*Lică Nebunul*).

Celeritatea și promptitudinea cu care operează profesioniștii pentru prinderea infractorilor și restituirea bunurilor celui tâlhărit este reliefată succint în *Tâlharul de tuci*. Alteori, când ancheta trenează iar prinderea făptașilor se dovedește improbabilă, lucrătorii nu ezită a face dovadă de omenie, cumpărând ei înșiși bunuri similare celor sustrate de infractori, respectiv păsările de curte a doi bătrâni nevoiași și oferindu-le cu generozitate, ba chiar într-un număr sporit. Iar pentru a-i forța pe recidiviștii greu de dovedit, nu ezită spre soluționarea cauzei în conformitate cu realitatea faptelor comise, a introduce între artificiile anchetei marota „avocatului Lemn Tănase”, adică a fostei băte de lemn folosită altădată pe post de auxiliar de extras mărturisiri, a cărei simplă vedere dă roade la cei care mai făcuseră în trecut cunoștință cu arhaicul „detector de minciuni”. Iar pentru cei care știau că trucul era pe post de bau-bau, o isteță „plantare de probe” (pene de găină în buzunarele anchetaților recalitrânți) operează cu aceeași eficacitate (*Lemn Tănase*).

În genul povestirilor lui Brătescu-Voinești sunt și relatările cu specific animalier, precum cazul fostului câine polițist, pensionat, dar revenit la sediul unde activase cu destoinicie în vremea validității sale (*Mlăuț*). Înduioșătoare este și povestirea în care un deținut, după ispășirea unei pedepse de 16 ani de detenție, înainte de a se întoarce între ai săi, primul drum în libertate îl face la o destinație imprevizibilă. Și nu la modul resentimentar, cum pare a se deduce din aparențe, ci spre a-și arăta recunoștința pentru modul omenos în care ofițerul criminalist, actualmente pensionar, îi făcuse raportul înțelegându-i motivația psiho-socială, drept pentru care nu încasase maximum de pedeapsă pentru crimă (*Era pe la amiază*).

Amuzante sunt și tribulațiile din practica de la finalizarea școlii de subofițeri de circulație ale unui fost elev, Zăneanu, ajuns în colimatorul unui general de poliție reputat ca om cu hachițe, dar care se soluționează în final favorabil celui pândit de ghinioane (*Generalul Tandură*). Nu sunt lăsate deoparte nici proverbialele încetineli de minte ale câte unui profesionist pe post de Gâgă, precum Vasile Bolovan, subofițerul incapabil să spună și el un banc demn de acest nume, însă ajungând a fi el însuși protagonistul zicerii cu efect hilar, probând astfel că sursa bancurilor nu e doar o izvodire de minți „witz”-uale, ci prioritar din realitatea brută și nemijlocită, iar sursa râsului nu doar o „altoire a ceva de ordin mecanic pe ceva viu”, cum spune Bergson, ci și... viceversa, dovadă „bolovanul” de Vasile (*Ședința din Dealul Măguri*)...

O mențiune care se cuvine inserată în discutarea prozei scurte a autorului, urmaș nu doar vrednic, ci și hâtru al miticei Vrâncioaie, este și aceea privitoare la revigorarea, în actualitate, a unei specii delăsate de autorii contemporani, și anume *schita* literară sau *crochiul*, epic sau dramatic. Mai toți mizează

pe specia romanului ca „rachetă purtătoare” spre tărâmurile gloriei de prozator, cam la fel cum se apreciază că fotbalul este sportul-rege, a cărui slujire te face, implicit și în scurt timp, vizibil în eșalon, iar oina, de pildă, doar o „cenușăreasă” pe care nimeni nu o pofteste la balul splendorilor. Cam la fel opină, cu secole în urmă, plasticienii, care nu se visau ca artiști consacrați ai penelului decât în genul major al frescii, în tablouri excelând prin magnificența suprafeței. Or, reducerea până la miniatural a tablourilor din pictura impresionistă a dăruit acest mit al grandorii de tip cantitativ. Astăzi, un Renoir sau un Monet depășesc, la bursa valorilor estetice, dar și intrinsec financiar, orice Tițian, de pildă. Miniatura și bijuteria și-au afirmat cu brio excelența în defavoarea desfășurărilor ample și complexe... Chiar dacă autorul însuși nu pare tocmai convins că în domeniul miniaturalului a urcat către realizări demne de penița înaintașilor iluștri, probele depuse în acest dosar îi stau mărturie. Personal, nu m-ar surprinde nicidecum ca o viitoare antologie a genului să-i solicite colaborări în prestigioasele-i galerii. Să nu uităm că autori considerați de raft secund, de la I.A. Bassarabescu, A. Bacalbașa și Gh. Brăescu și până la I. Băeșu, își datorează neuitarea și perenitatea acestui microgen ilustrat cu măiestrie și gustat cu savoare.

O buimacă utilizare a aritmeticii în calcularea prețurilor la capetele unei drepte care reunește teșghetarul de la mici și bere și consumatorul plătitor ne trimite către un absurd similkafkian. Dacă adevărul se regăsește în vin, cum sună dictonul, spuma berii are virtutea de a-l relativiza în funcție de autoritatea decidentă... (*La Minciună*). De factură urmuziană ne apare și scenariul, dramatizat, din farmacia unde clientul solicită, sobru și imperios, cartofi (sic!), ale căror coji se pare că au virtuți curative în tratarea unor maladii (*Chiar așa!*). Oarecum într-o viziune parcă desprinsă din „teatrul absurdului” ionescian, ne propune ilustrarea în registru epic a unei zicale ce atenționează paremiologic că „ce e prea mult strică”. *Votul lui Amorel Pușulete* ne prezintă fiasco-ul unui exces de zel al personajului care se visează acceptat ca pretendent la mâna fiicei candidatului la fotoliul de primar. Doar că ștampilarea cu multiplicări în spațiul de alegere din buletinul electoral, denotând din partea sa cele mai bune intenții, conduce în consecință la invalidarea opțiunii, conform regulamentului și, implicit, la pierderea la mustață a scrutinului de către aspirantul la fotoliul administrativ râvnit... Și mai sunt și altele, gen farsă, dar salvate stilistic de savoarea înaintării prin circumstanțe servite de un comic suculent și plin de prospețime și haz...

Talentul autorului, fire jovială și cu marcate predilecții filantropice, concură la trezirea apetitului pentru lectură al cititorului, demonstrând o măiestrie bine însușită lingvistic și compozițional, și convingător livrată ca scriitură beneficiarilor de drept. Care, cu siguranță, au pentru ce să-i mulțumească ingenuosului condeier pentru un popas instructiv și agreabil în microuniversuri livrești atractive, în care fuzionează plăcerea de a povesti cu șart și lecții de viață abil diseminate.

Opțiunea romancierului Gheorghe Mocanu de a reuni într-un volum special și astfel de piese prozastice de calibrul mic și mijlociu, dar nicidecum minor, s-a dovedit una inspirată și într-un tot salutară din punct de vedere nu doar literar. Avem aici demonstrația că urcușul către piscurile epice se face, aidoma celui în relieful montan natural, pe trepte ascensionale succesive, cucerite cu migală și perseverență.

Despre dinamica lecturii

Dr. Adriana POP

Baia Mare

Adriana Pop

Unul dintre volumele coordonate de Tatiana Niculescu, primit în dar, mi-a atras oarecum atenția de la bun început, prin afirmațiile cu privire la coincidențele bizare și împrejurările ciudate în care se nasc uneori cărțile: „Ori de câte ori scriu o carte nouă, în jurul ei încep să se întâmple potriveli stranii, ca și când spațiul în care trăiesc atunci ar intra în coliziune cu spațiul și timpul celor despre care scriu și ar avea loc reciproce contaminări”. Un gând notat de Tatiana Niculescu în *Cartea întâmplărilor*, bestseller la Târgul Gaudeamus 2019 (Editura Humanitas, București, 2019, *Un cuvânt înainte*, p. 7), care reunește texte semnate de autori de prestigiu și nume de rezonanță în cultura română contemporană, care au dat curs invitației de a relata fapte care ar putea fi considerate întâmplări bizare sau tulburătoare: Ana Blandiana, Mircea Cărtărescu, Ioana Pârvulescu, Corina Șuteu, Gabriel Liiceanu, Cristina Cioabă, Gabriela Tabacu, Ioan-Florin Florescu, Monica Pillat, Florin Bican, Ioana Nicolaie, Augustin Cupșa, Marie-France Fauvet, Steinar Lone, Andreea Răsuceanu, Bogdan Răileanu, Mihaela Miroiu, Adriana Bittel, Marius Chivu, Alina Pavelescu, Jean A. Harris. Iar pentru că Tatiana Niculescu este cunoscută cititorilor mai ales prin

biografiile unor personalități interbelice apărute la Editura Humanitas, și mai interesantă mi s-a părut evocarea coincidențelor de care s-a lovit lucrând la acestea, fiind convinsă că „nu există viață fără fenomene inexplicabile” și că atunci când „trăiești un lucru anume pentru care nu ai explicație, nu știi că, poate peste câțiva ani, vei înțelege ce ai trăit, sau ceea ce ai trăit se înscrie într-un șir de evenimente care au făcut din tine ceea ce ulterior vei fi”. Cred că, în viața fiecăruia dintre noi, există, pe de o parte, etape care ne pregătesc pentru marile întâlniri, iar, pe de altă parte, etape în care suntem deja pregătiți pentru acestea. Mă gândesc la momentele în care intri în rezonanță cu o carte, cu o persoană, cu o epocă istorică, sau când găsești o explicație pe care ești pregătit să o pătrunzi deplin.

Citind *Cartea întâmplărilor*, am aflat că, pentru Tatiana Niculescu, ideea unei biografii Nae Ionescu s-a născut firesc – după seria portretelor interbelice care a început cu Regina Maria, a continuat cu Regele Mihai, Corneliu Zelea Codreanu, Arsenie Boca, Carol al II-lea și Elena Lupescu –, personalitatea complexă și complicată a acestuia fiind prezentă în toate cele deja scrise. Astfel că, la 130 de ani de la nașterea filosofului, Tatiana Niculescu pune la dispoziția cititorilor o nouă biografie a acestuia, dezvăluind, în interviul realizat de Andrea Scarabelli în revista *Orizonturi culturale italo-române*, nr. 11, noiembrie 2021, faptul că este preocupată de viețile oamenilor și nutrește dorința de a le înțelege destinele, că „viețile oamenilor etichetați într-un fel sau altul” o intrigă și îi stârnesc curiozitatea, că încearcă să reconstruiască viața unui om încercând să vadă „lumea cu ochii lui”. Este ceea ce realizează, cu un talent literar incontestabil, în cartea *Seducătorul domn Nae. Viața lui Nae Ionescu* (Editura Humanitas, București, 2020).

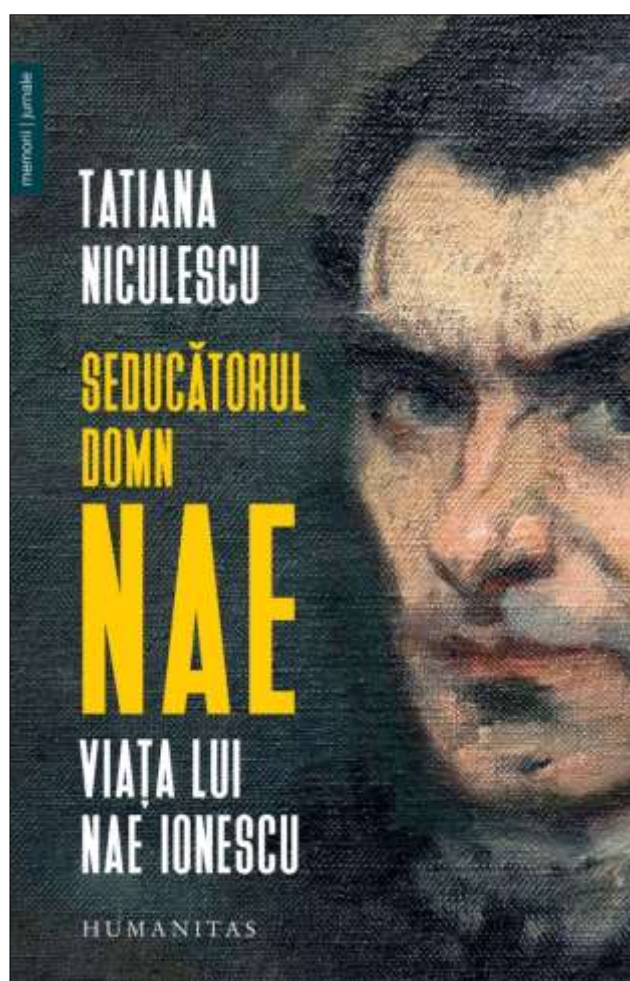
Deși se bucură de numeroase pagini și volume biografice – printre care *Opere*, aproape 5.000 de pagini, ediție îngrijită de Marin Diaconu și Dora Mezdrea, cei mai importanți exegeți ai săi (Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2015), Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu, așa cum l-am cunoscut* (Editura Humanitas, București, 1992), Vasile Băncilă, *Nae Ionescu, un cavaler prestant al spiritului* (Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011) – Nae Ionescu este un nume care mai stârnește controverse, care pare că a creat în jurul său un mister încă neelucidat, „un condotier al spiritului” – cum îl numește Florian Roatiș, care,

prin complexa și enigmatică sa personalitate, „o recunoaștem sau nu, a marcat o epocă (și ce epocă!) din istoria noastră”¹. Căci perioada interbelică, trecută sub tăcere în timpul regimului comunist și redescoperită după prăbușirea acestuia, în 1989, oferă în continuare un spațiu complex de analiză pentru istorici, dar nu numai, ci și pentru cei care doresc să înțeleagă personalitățile epocii, scena politică și cercurile de putere, consecințele Primului Război Mondial, spiritualitatea românească interbelică, extremismul cristalizat în jurul Gărzii de Fier fasciste și antisemite, care promitea în fapt o înnoire spirituală și religioasă a țării.

Tatiana Niculescu ne introduce treptat în atmosfera epocii, printr-un demers onest, similar unui arheolog care vrea să reconstituie din fragmente și să înțeleagă acel *modus vivendi* care l-a transformat pe Nae Ionescu într-un fenomen. Cele 25 de capitole ale cărții – *Nepotul lui Stroe Ivașcu*, *Liceanul răzvrătit*, *Studentie, sărăcie, lecturi*, „*Sunt un om foarte cumsecade*”, *Logodna*, „*Niște escroci cu toți*”, *Universitatea din Miinchen: profesori, cărți, idei*, *Houston S. Chamberlain*, „*Mândria inteligenței mele*”, *Luna de miere*, *Tyrolia Verlag*, *Prieten, dascăl, sfânt, demon*, „*Poate oi izbi-o mai bine cu negustoria*”, *Din grădina Bisericii în focul gheenei*, *Profesorul*, *Masca înspăimântătoare*, *Masele și Coroana*, „*Regele Realităților*”, *Schimbare de macaz*, *Iuda trebuie să sufere*, *Cap, Căpetenie, Căpitan*, *Un „fost”*, *Arestarea*, *Cavaler al Apocalipsului*, *Epilog* – creionează, prin mărturii, date și amintiri păstrate de cei care l-au cunoscut personal, un personaj fascinant, un intelectual atipic al vremii, un ghem de contradicții, histriion și mare actor al propriei vieți și, totuși, mentorul unei generații de gânditori excepționali: Mircea Eliade, Emil Cioran, Mircea Vulcănescu, Mihail Sebastian, Constantin Noica, „personalitatea caleidoscopică a maestrului” făcând ca „fiecare dintre cei care îi caută învățăturile să se oglindească într-o anume fațetă a experienței lui de viață și a preocupărilor lui culturale”, arma lui redutabilă fiind cuvântul, instrumentul prin care „domină, subjugă, desființează, își marchează teritoriul puterii” (pp. 144-145).

Direcțiile principale de investigare a destinului său aparțin rămân: trăirismul, gândirea politică, paradigma feminină și seducțiile intelectuale, întrucât „magnetismul și fascinația acestui dresor de concepte” (p. 146) nu se răsfrânge doar asupra tinerilor și studenților care vor să-i fie în preajmă, ci în egală măsură și asupra doamnelor inteligente din înalta societate a saloanelor în care se discuta politica epocii. Scriind despre femeile din viața lui Nae Ionescu, autoarea schițează un anume profil psihologic: „Femei adesea mai în vârstă decât el, predispuse la stări melancolic-depresive, iubitoare de muzică clasică, din familii filogermane înstărite, cu aplecări metafizice și de o frumusețe în răspăr cu canonul angelic al vremii” și remarcă acea abisală compulsiune la repetiție, afirmând că, în „alcătuirea sufletească a preferinței pentru acest model feminin se întrevide pecetea Antoanetei, sora lui mai mare” (p. 152).

Masca înspăimântătoare este capitolul în care găsim explicat, pe baza descrierilor pe care i le fac apropiați ai săi, „fenomenul demonismului fulgurant al lui Nae Ionescu”, Tatiana Niculescu abordând o linie psihologică de interpretare, avansând chiar, în ceea ce-l privește pe filosof, un diagnostic modern: ceea ce astăzi se numește în psihologie *disonanță cognitivă*. Formulată de către psihologul Leon Festinger în anul 1962, teoria disonanței cognitive sugerează că oamenii dezvoltă un conflict intern atunci când între fapte și ceea ce un om gândește cu adevărat, între comportamente și convingeri există o ruptură. „Contradicția între ceea ce știe el că este (un provincial sărac, timid, negricios, strălucind doar grație

¹ Florian Roatiș, *Dreptul la sinceritate*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2020, p. 302.

unei inteligențe mult peste medie) și ceea ce ar vrea să fie (un aristocrat al gândirii eliberat de problema banilor, integru, dedicat Bisericii, regelui și patriei, iubit și adorat în înalta societate) se traduce în lupta *corp la corp* între realitate și fantasmă, între eul lăuntric și masca lui socială, între experiența autentică și reflexul ei defensiv. Se crede că disonanța cognitivă induce în psihismul cuiva un disconfort major, o persistentă durere sufletească. În termenii Marucăi, aceasta e „suferința care răzbate uneori pe chipul schimonosit grotesc al lui Nae. Chinul se atenuează [...] fie prin construirea unei realități corespunzătoare măștii sociale a individului, fie prin justificări care să legitimeze eul fals, fie prin manipulare și automanipulare” (p. 157). Un loc aparte în paginile cărții îl ocupă, astfel, femeile care au dezvoltat mari pasiuni pentru el și despre care soția sa, Elena-Margareta, avea cunoștință, alegând însă să se retragă treptat în sine, adoptând acel tip de convenție matrimonială tacită și având drept deviză de viață un manifest al cumpătării, devenit celebru: „clear thinking, clean living”. Prin Maruca Cantacuzino, în a cărei viață intră în vara anului 1928, ca „trimis extraordinar al sferelor înalte ale gândirii și metafizicii” (p. 153), după cum ea însăși mărturisește, Nae Ionescu accede la lumea aristocrației și a elitei politice a epocii, având asupra ei un efect fascinant și înspăimântător deopotrivă: „pătrunzătoarea Măruca deslușește uneori pe chipul lui o *mască înspăimântătoare*” (p. 155). Fac însă parte din viața lui și alte femei puternice gata oricând să-l ajute să-și îplinească ambițiile: Cella Delavrancea, Lucia Popovici-Lupa și altele, care, așa cum surprinde Mircea Vulcănescu, iubindu-l, „și-au ars aripile” (p. 152) în naufragiul sufletesc ulterior, când s-au trezit abandonate².

Există o idee centrală care se desprinde cu ușurință în urma lecturii cărții și care definește poziția autoarei față de strania personalitate a lui Nae Ionescu: faptul că profesorul interbelic, în pofida marilor contradicții care i-au alcătuit ființa – în acest sens este abordată și relația complicată dintre maestru și discipolul său, Mihail Sebastian, în capitolul *Iuda trebuie să sufere* [cred că nu întâmplător autoarea alege drept motto al cărții cuvintele acestuia: „Mi-e greu să înțeleg nu gândirea lui Ghiță Blidaru și nici viața lui, ci gândirea și viața lui la un loc. Mi se par atât de contrazicătoare!”] –, a exercitat mereu o atracție inexplicabilă asupra studenților săi, rămânând în istorie drept creatorul unei singure opere autentice: discipolii. Căci „opera lui se va întrupa în Aventura intelectuală a fiecăruia dintre ei: Mircea Eliade va urma calea filosofiei indiene și a istoriei religiilor, Mircea Vulcănescu va merge pe drumul ortodoxiei și al filosofiei creștine, Emil Cioran va desăvârși răfuiala cu ideile și cu filosofia, Constantin Noica va prelua și duce mai departe proiectul unei filosofii naționale și visul unei pedagogii socratice. Toți la un loc, în scrierile lor și unii chiar și în viețile lor, vor configura periodic, ca într-un caleidoscop al memoriei intelectuale și afective, portretul unui singur om: seducătorul minților și al inimilor, viforosul și tulburătorul domn Nae” (pp. 241-242).

Cu un titlu seducător el însuși, biografia Tatianeii Niculescu, prin abordarea modernă și bibliografia consistentă, face cititorului o invitație la noi conexiuni.

² Relevante și de invocat aici sunt documentele, corespondența, scrierile Elenei-Margareta Ionescu și amintirile atent selectate și adunate în volumul *Nae și Margareta. Destinele familiei de-a lungul unui secol* (Editura Vremea, București, 2020, ediție îngrijită de Anca Irina Ionescu și Miruna Lepuș) – un volum născut din datoria morală a nepoatei filosofului de a menține vie în atenția cititorilor personalitatea lui Nae Ionescu, din perspectiva impactului pe care aceasta a avut-o asupra membrilor familiei înainte, dar și după moartea sa.

Memoriile lui Ilie Rad

Dr. A. Gh. OLTEANU

București

A. Gh. Olteanu

Cunoscutul profesor universitar Ilie Rad de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, reputat editor și publicist, a ajuns, ne vine-nu ne vine să credem, la vârsta memoriilor. Motiv pentru care eu mă aflu, grație bunăvoinței autorului (bunăvoință pentru care îi sunt îndatorat), în posesia primului volum din Ilie Rad, *Viața ca un dar. Memorii*. Vol. I: *Nașterea și copilăria (1955-1970)* (Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2022, 352 p.+80 p. foto). Așadar un prim volum, pentru că, aflăm din *Prefață* (pp. 9-11), el face parte dintr-un proiect de trei asemenea volume: Vol. II: *Adolescența și tinerețea (1971-1980)*; vol. III: *Maturnitatea și senectutea (din 1982)*.

Trebuie spus din capul locului că, la fel ca în cazul cărții pe care Ilie Rad a îngrijit-o, *Scrisori către Teofil Răchiteanu*, Editura Eco Transilvan, Cluj-Napoca, 2021, la care ne-am referit într-o cronică (vezi *Pro Saeculum*, nr. 3-4 (159-160/2022, pp. 130-132), cititorul se află, și de astă dată, în fața unui volum de

săvârșit tipografic, care-i face mare plăcere să-l cerceteze, să-l citească, să-l evalueze. Se pare că înregistrăm un fenomen caracteristic pentru editurile clujene, care dovedesc un mare respect pentru cartea tipărită.

Cadrele în interiorul cărora autorul își urmărește anamneza copilăriei structurează cartea. Ele sunt în număr de cinci: I. „O copilărie petrecută la țară”; II. „Viața la țară”; III. „La muncile câmpului”; IV. „Am plecat din sat”; V. „Completări la monografia satului”. Diferența dintre acestea este că, de la un capitol la altul, autorul lărgeste perspectiva din care percepe și ia în stăpânire lumea satului, a arealului în care copilul se mișcă, având însă permanent în atenție imaginea satului său natal, Nandra.

Să consemnăm încă acum că autorul își agrementează, uneori, textul cu citate din scriitori importanți (Lucian Blaga, Ion Creangă, Mircea Eliade etc.), unii dintre ei la care nici nu te-ai gândi. De pildă, în subcapitolul „Icoana părinților”, paragrafele consacrate mamei primesc un motto din Marc Aureliu, împăratul-filosof al romanilor: „Mamă-mea a fost pentru mine un model de cucernicie și de binefaceri, m-am străduit, călcând pe urmele ei, să nu fac fapte rele, nici să nu le cuget, și să trăiesc ca și ea, simplu și cumpătat, străin de luxul obișnuit al celor puternici” (p. 31).

Primele subcapitole ale cărții sunt consacrate obârșiei: satul Nandra cu vecinătățile sale, părinți, bunici, unchi, mătuși, verișori, rude prin alianță etc. Din „Povestea neamurilor” (pp. 44-53) se detașează mătușa Anicuța, sora mamei, cu care nepotul se înțelegea foarte bine, motiv pentru care aceasta a avut o influență benefică, neapărat formatoare, de vreme ce „mă solicita să o ajut să aducă fânul pe care îl avea pe hotar și să îl punem câpiță. O dată m-a rugat să mă duc în Landor, la sapă, având acolo o parcelă de cucuruz. Am săpat toată ziua, mâncând la prânz o tocană de legume, care era considerată un deliciu la vremea aceea. Alteori mă ruga să îi pun pe clia de fân o legătură de trestie, să o ajut să aducă de la pădure niște uscături...” (p. 47).

Se profilează deja o particularitate a memoriilor lui Ilie Rad, și anume *meticulozitatea*. Nimic din ceea ce ar putea deveni semnificativ nu-i scapă. Totul e pus la contribuție, pentru a crea o imagine convingătoare legată de formarea omului care va fi copilul din paginile cărții. Sunt grăitoare în acest sens subcapitolele „Păsările din curtea casei noastre” și „Animalele din ogradă”. În primul citim, de exemplu, un paragraf în care descrierea în amănunt a clocirii ouălor de o găină devine un adevărat spectacol pentru copilul Ilie și care, de bună seamă, e împărtășit ca atare de cel puțin un cititor născut și crescut la țară. Dar de la găini se trece la alte păsări domestice (rațe, găște) și se extrapolează la cele semidomestice (vrăbii, rândunici) și chiar sălbatiche, unele dintre ele chiar dăunătoare gospodăriei țărănești (coțofenele, de pildă). „Poveștile” lor interferează cu pasiunea autorului pentru ouă de păsări (în context, e invocat

Lucian Blaga). Colecția adunată sfârșește însă, vail, în râul unui porc din curtea gospodăriei. În cel de-al doilea capitol (pp. 74-83), cele mai multe (6) pagini sunt consacrate oilor, fapt motivat de împrejurarea că din gospodăria părinților n-au lipsit niciodată aceste animale, despre creșterea și valorificarea produselor lor oferindu-se toate amănuntele. La un moment dat se consemnează rezultatele unui recensământ din 1895, pentru cai, boi, vaci: 6 cai, 40 boi, 23 vaci.

Anii școlarității primare vin cu Imnul de stat sovietizat, cu programă școlară politizată, cu cravata de pionier, de care micul Ilie e foarte mândru, fiindcă o primește printre primii, în urma succeselor la învățătură. Autorul își amintește că trăiește din plin bucuriile noilor experiențe, neștiutor de ceea ce se întâmplă grav în țară. El aduce sub ochii cititorului o reflecție a lui Dan C. Mihăilescu, foarte grăitoare pentru situația dată: „Neavând conștiința răului, copilul nu concepe că răul care i se face este rău, drept urmare, metamorfozează orice fapt în bine” (p. 113). De altfel, nu numai copiii, dar nici maturii nu știau ce se întâmpla atunci în închisorile comuniste, decât dacă erau într-un fel oarecare implicați în așa ceva. Urmează clasele gimnaziale la școlile din satele vecine (Gâmbuț, Cecălaca), pe care cade accentul în ultimele subcapitole din partea I a memoriilor. Unele pagini par a conține amănunte în exces, mai ales când e vorba de pasajele care se referă strict la școlaritatea gimnazială. În acest răstimp de patru ani au loc însă evenimente cu ecou internațional, cărora autorul le acordă atenția cuvenită. Este cazul invaziei Cehoslovaciei (în august 1968) sau al aselenizării americane (iulie 1969).

De tot interesul se dovedesc și alte secvențe din acești ani, cum ar fi cele referitoare la scriitorul Kocsis Francisko, fost coleg de clasă, sau la rolul revistei *Cutezători* ori la „gândul de a deveni scriitor și întâlnirea cu Mircea Dinescu” (pp. 162-164). Două sunt direcțiile de interes ale acestor subcapitole: pun în lumină tentațiile și aspirațiile adolescentului care începe să fie Ilie Rad și contribuie la furnizarea de date de istorie literară privindu-i pe Kocsis Francisko, Mircea Dinescu, Vasile Poenaru. Primului i se face, de pildă, o adevărată fișă bibliografică adusă la zi, ceea ce, în ordine memorialistică, pare oarecum excesiv, gestul potrivindu-se mai mult la redactarea unei lucrări științifice, dar autorul face dovada unei excelente memorii, în primul rând ca elev. Tot așa, din creația lui Mircea Dinescu e recuperată o strofă care nu mai apare în volumul *Elegii de când eram mai tânăr*, pentru care fusese gândită: „Dacă eu plâng și ceața-n ceruri râde/ Oh, poezia e o moarte-n plus/ Trezind cu pleoape somnoroase gâde/ Al timpului atât de rar sedus”.

Despre revista *Cutezători* aflăm, de asemenea, o mulțime de lucruri: istoricul apariției și evoluției, colaboratorii, colectivul de redacție etc. O reflecție de ordin mai general: „Pot spune că revista *Cutezători* mi-a înșeninat copilăria și mi-a adus, săptămânal, bucuriile lecturii și ale cunoașterii. În anii '80 ea s-a politizat foarte mult comparativ cu etapa începuturilor. E obligatorie această distincție, pentru că altfel cădem în grave greșeli de apreciere” (p. 160). Evident, judecata de valoare aparține adultului și nu copilului.

Capitolul al doilea, intitulat „Viața la țară”, e consacrat unor aspecte variate, cu tentă etnografică, dar percepute de copilul Ilie Rad: ce și cum mănâncă țărani („O cină la țară (la Nandra)”, locul și rostul „Horelor din sat”, mari sărbători („La Crăciun sătul și la Paști fudul”), „Nașteri, nunți, înmormântări”, „Leacuri băbești” ș.a. Din păcate, aici se produce o ruptură în curgerea firească a aducerilor-aminte. Două dintre cele 13 subcapitole, „Cum vorbesc năndrenii” și „Năndrenii și politica”, derogă de la statutul memorialistic, în sensul că nu mai e vorba de ce-și aducea aminte Ilie Rad, ci de două studii pe aceste teme, întocmite de autor ca om de știință. Primul, mai ales, e chiar un mic studiu lingvistic, vizând împrumuturile din diferite limbi (latină, maghiară, germană, turcă, ebraică etc.), onomastica, porecele, numele de familie, toponimia etc., cu bibliografia aferentă. Dar din punct de vedere semantic, poate cu câteva excepții, niciun cuvânt nu e folosit exclusiv de locuitorii satului natal al autorului. Din punct de vedere fonetic da, dar nici asta nu ține de amintirile maturului Ilie Rad, ci e dovedit științific, cu bibliografia de rigoare. Pentru acest aspect, mult mai adecvat și, în bună măsură, chiar suficient, se dovedește a fi subcapitolul imediat anterior, „Câteva cuvinte ne-nțelese în copilărie”. În fine, celălalt subcapitol, despre „Năndrenii și politica”, e un documentar conceput și realizat, tot așa, din perspectivă matură despre urmele lăsate de viața politică a țării în satul Nandra, în răstimpul de la sfârșitul Primului Război Mondial la 1989.

Cele două subcapitole își au, cred, locul legitim în volumul al doilea al memoriilor. Fiindcă veni vorba despre studiu lingvistic, mă simt constrâns să mai consemnez un neajuns al acestui prim volum de memorii. Este vorba despre un instrument foarte necesar: un *glosar*. Sunt destule situațiile în care

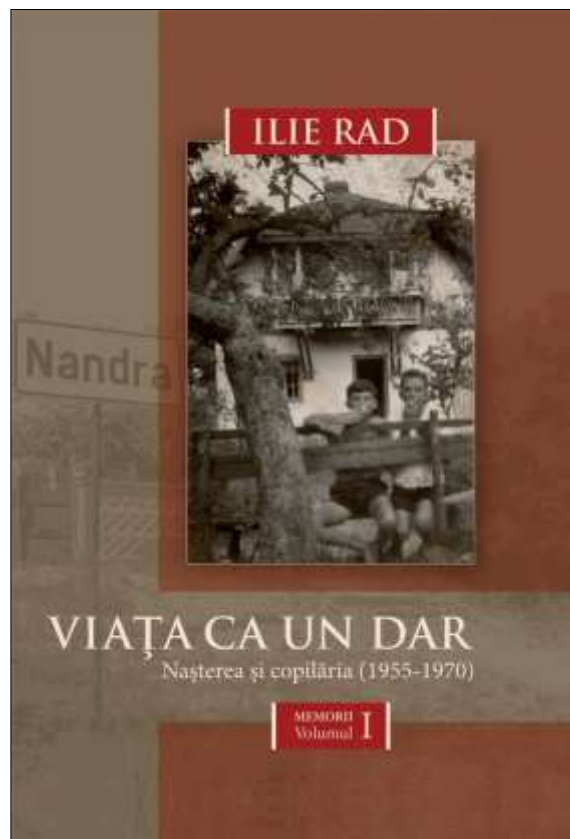
sensul unor termeni rămâne obscur, fie că e vorba de un regionalism sau de un cuvânt cu pronunția mai mult sau mai puțin locală. Unele asemenea cuvinte sunt explicate la subsol și aceasta ar fi fost cea mai avantajoasă metodă, pentru a nu mai întrerupe lectura. Altele însă, cum ar fi (dau oarecum aleatoriu câteva exemple) *târnaț*, *fundoi*, *ceternie*, *tibășug*, *câtigari*, *lichie*, *galiscă*, *continit* ș.a. rămân cu accesul interzis la sens. Și nu e vorba de împrejurarea că cititorul e un filolog, care mai poate deduce sensul din context, îl mai poate bănuși/intui alteori, ci de unul, chiar cu studii superioare, dar care nu are asemenea abilități. Pe de altă parte, oricum ne-am construi problema, oricâte concesii am face, un copil, chiar un adolescent fără pregătire de specialitate, nu poate concepe în termenii prezentați felul cum vorbeau năndrenii în anii 1960-1970.

Un subcapitol interesant, pus din capul locului sub semnul relativității și, prin urmare, al obiectivității („Ca toți oamenii din lume, și năndrenii au fost capabili uneori de gesturi de solidaritate și omenie, alteori fiind egoiști și invidioși unii pe alții” p. 206) este cel intitulat „Firea consătenilor mei”. De fapt, încă din primele pagini ale cărții citim: „Satul meu natal – **Nandra** (s. aut.) – nu poartă în nume «sunetele lacrimi» ca în Lancrămul lui Lucian Blaga (aluzie la faptul că acest capitol poartă drept motto poezia *9 mai 1895* și că e intitulat chiar cu primul vers din poezie: «Sat al meu, ce porți în nume...»), ci sunetele mândriei, **năndrenii** (s. aut.) fiind oameni foarte mândri, orgolioși, invidioși și ciufelnici, cum voi arăta mai încolo” (p. 16). Dar și aici există tentative de ieșire din timpul copilăriei.

Maturul Ilie Rad își aduce aminte și de muncile câmpului săvârșite de năndreni și le consemnează în capitolul III, intitulat ca atare: „La muncile câmpului”. Se aduna fânul (pentru animale) și se cultiva grâu, porumb, sfeclă de zahăr, tutun, cânepă, cartofi. „Nu știu cum am învățat să cosesc. Tata nu mi-a dat nicio lecție în acest sens. Am învățat singur, luând coasa din mărul în care era atârnată”, mărturisește autorul la pagina 253. Urmează un șir de amănunte legate de comportamentul față de această unealtă: cum s-o ții și s-o folosești ca să nu obosești repede, cum s-o ascuți, astfel ca nici tășul să nu i-l strici, nici să nu-ți creștezi degetele ș.a.m.d.

Lucrările la aceste culturi sunt multe, diferite și, mai ales, unele dintre ele extrem de obositoare, astfel încât copilul Ilie participă la ele cu mai multă sau mai puțină plăcere. Un capitol în care aflăm lucrări azi depășite este cel privitor la cultura cânepii, fiindcă aceasta furniza, alături de lâna oilor, materia primă pentru industria casnică a țesăturilor. Autorul are prilejul de a prezenta inventarul instrumentelor industriei cânepii (meliță, pieptene, furcă de tors, rășchitor, vârtelniță, sucală, război de țesut etc.), în adevărate descrieri etnografice, însoțite de amintiri legate de contactul cu aceste instrumente, pentru a veni în ajutorul mamei, zeitatea care tutela universul copilăriei sale. Apoi, drumul lung al cânepii, de la semănat la firul ajuns să fie țesut în război: recoltare, întocmirea mănușilor (snopi), „topit” (putrezirea în apă, timp de trei săptămâni, a părții lemnoase a tulpinilor), uscare până la dispariția oricărei urme de umezeală, melițat (zdrobirea tulpinilor „topite”, până la a rămâne doar partea fibroasă), tors, depănarea în vederea obținerii scurilor care, puse pe vârtelniță, erau înfășurate în gheme sau pe țevi, în funcție de întrebuințarea pe care urmau s-o primească la țesut: urzeală sau bătătură.

Capitolul al IV-lea preia titlul romanului *Am plecat din sat* de Ion Vlasiu. Dar autorul se întoarce la perioada copilăriei și, într-un amplu subcapitol de 23 de pagini (pp. 283-310), intitulat „Viața în GAC/CAP”, face un istoric al înființării și ființării, până la 1989, a acestei forme de exploatare mascată a țărănimii din satul Nandra. Evident că într-un excurs atât de întins își află locul, uneori, și copilul, apoi adolescentul Ilie, care-și ajută mama la unele munci ale câmpului colectivizat. Anul 1970, odată cu admiterea elevului la Liceul Nr. 1 din Luduș, încheie memoriile din acest prim volum. Ceea ce înseamnă că al

V-lea capitol, *Completări la monografia satului*, și-ar fi dobândit dreptul de a face parte din acest prim volum numai cu statutul de *Addenda*. Altfel, locul lui firesc ar fi fost în cel de-al III-lea volum.

Un rezumat în limba engleză și o bibliografie de circa 30 de poziții încheie partea de text a volumului, o primă secțiune a acestuia, am zice.

Secțiunea a doua, de 80 de pagini (pp. 353-432), nu e cu nimic mai prejoasă decât prima. Am zice chiar dimpotrivă. Mai ales dacă avem în vedere preocuparea constantă a autorului pentru ilustrarea textului cu imagini foto. Zicem constantă, pentru că și textul din secțiunea I e presărat cu asemenea imagini. Deosebirea dintre acestea și cele masate la sfârșitul volumului ar fi că cele din urmă sunt, în majoritatea lor, color. Autorul recurge la avantajul tehnologiei de ultimă oră în materie de fotografie și supune unui proces de „colorizare” unele fotografii alb-negru, sporindu-le expresivitatea. Uneori le reține în pagină în paralel pe ambele și diferența dintre ele este mai mult decât pregnantă, am zice chiar eclatantă.

Un alt lucru remarcabil este numărul impresionant de mare al acestor fotografii. În „Prefață”, Ilie Rad precizează că a fost preocupat să ilustreze textul „cu cât mai multe fotografii (73 alb-negru, iar 184 color”, p. 11).

În fine, nu mai puțin importantă, ci dimpotrivă, este bogăția tematică a acestor imagini foto. O enumerare va fi, cred, convingătoare: imagini ale satului Nandra, copiii (doi băieți, Mihai și Tudor) autorului, coperta monografiei satului Nandra (Doina Rad, Ilie Rad, *Nandra. Un sat care alunecă-n uitare. File din monografia și din „romanul” satului*. Prefață de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române. La 710 ani de la prima atestare documentară, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2021); rudele: bunici, părinți (mai ales mama, în diferite momente ale vieții, dar și tata în destule ipostaze), unchi, mătuși, veri, rude prin alianță; documente facsimilate; autorul la diferite vârste; interioare de locuințe; fotografii ale mirilor la nunți; ilustrarea vieții de elev; muncile câmpului, evident la CAP.

Neîndoios, așadar, primul volum al memoriilor profesorului Ilie Rad este o izbândă. Scris într-un stil simplu, generos, deconcertant de generos uneori, acest prim volum aduce cu sine, odată cu amintirile copilăriei lui Ilie Rad, monografia afectivă a unei localități, Nandra, a unui areal mai larg chiar și poate, mai ales, monografia unui neam, cel al năndrenilor și, înăuntrul lui, a stirpei Trif-Rad.

Titi Damian: *Damian Stănoiu*

Dr. Grigore SPERMEZAN

Urziceni

Debutând relativ târziu, romancierul Titi Damian a irupt de-a dreptul în literatura română ca un prozator modern, tetralogia sa „Muscelenii” (*Fagul* – 2005, roman care a obținut în anul următor premiul special al juriului la concursul „Liviu Rebreanu” de la Bistrița, *Umbra* – 2008, *Norul* – 2011, *Ruina* – 2016) constituind o adevărată revelație pentru cititori și cei specializați în domeniu, fiind comparat cu marii săi înaintași Slavici, Rebreanu, Duiliu Zamfirescu, Zaharia Stancu sau Marin Preda. Profesor de vocație, el face următoarea mărturisire: „Mi s-a părut că, trudind la această tetralogie, îmi fac o datorie de conștiință față de limba și literatura română, al căror slujitor la catedră am fost aproape o jumătate de secol, dar și față de muscelenii mei care intră în felul acesta în literatură pe ușa din față. Aceasta, pentru că matricea mea sufletească s-a zămislit în Muscelu-Cărmănești”.

Buzoian de origine (născut la Muscelu-Cărmănești, comuna Colți), dar stabilit de o viață la Urziceni, în câmpia ialomițeană a Bărganului, unde a fost profesor la Colegiul Național „Grigore Moisil”, Titi Damian „reușește o vastă, cutremurătoare și categorică evocare a vieții din satul natal”, observă publicistul Marin Ifrim, același care se încumetă să lanseze în spațiul literar ideea că „personal, nu-l văd pe autor cu nimic mai prejos decât înaintașii săi, dimpotrivă, descendența sa literară fiind un atu cu termen de garanție nelimitat”. Considerându-l a fi mult mai analitic decât autorul *Moromeților*, Marin Ifrim vede în Titi Damian pe „unul dintre primii mari prozatori români, poate primul, dintre cei apăruiți după dispariția lui Marin Preda”.

Pe aceeași linie, universitarul sibian Tiberiu Dumitru Costăchescu notează: „Titi Damian a intrat în aula marilor talente și valori cu scrierile despre satul natal, un spațiu îndrăgit și purtat în inimă pe toate cărările unei existențe ce începe pe dealurile copilăriei și continuă în sălile și amfiteatrele unor prestigioase școli și facultăți, ca și în saloanele cenaclurilor Uniunii Scriitorilor din România. Iubind satul copilăriei și oamenii lui, i-a transformat în personaje literare în tetralogia «Muscelenii», una dintre cele mai împlinite, mai profunde și mai expresive opere ale literaturii române contemporane. Cu o uluitoare putere de observație, dublată de o mare iubire pentru toți cei cu care a interacționat în diferite momente, cu o mare capacitate de a reține orice referință la Muscelu-Cărmănești și pătruns de un dor ce stă la limita infinitului, Titi Damian ne-a oferit în dar una din acele lucrări ce sunt create să dăinuie ca punct de reper și referință”.

Despre satul românesc al copilăriei și al perioadei de formare a personalității lui Titi Damian, adevărat univers social și cultural, scrie și profesorul Ilie Mândricel, unul dintre bunii prieteni de o viață ai acestuia: „Coordonatele majore ale acestei lumi au fost dintotdeauna munca pământului, credința în Dumnezeu, dragostea pentru cei apropiați, pentru neam și pentru țară, ca și setea de cunoaștere, de învățătură. «Focurile vii» care au ars mereu pe dealurile Muscelului și în inimile muscelenilor au fost hărnicia și grija pentru pământ, biserica, școala, datinile strămoșești și viața slobodă, curată și frumoasă ca cerul de deasupra și ca locurile pe care au trăit și au murit înaintașii”.

Prozator, publicist și critic literar, domenii în care și-a dat măsura talentului său literar, Titi Damian nu rămâne doar la nivelul descrierii lumii satului începută cu *Fagul*, prima carte a tetralogiei (considerată ca „roman totemic”), ci se extinde asupra mai multor aspecte ale vieții socio-culturale, fapt dovedit de titlurile cărților sale: *Fidelitatea lecturii* (2008), *Fascinația fascinației* (2009), *Dialogul vârstelor* (2014), *Tablouri în oglinda sufletului* (2015), *Interioare de conștiință* (2015), *Judecătorul de suflete* (2015), *Sens giratoriu* (2016), *Damian Stănoiu* (2020), *Povestiri din Urziceni* (2020), *Victoria, ultima secundă* (2021). Din datarea lucrărilor sale ne putem da seama de puterea de muncă și creație a prozatorului decis să recupereze timpul scurs înainte de a intra energic pe poarta din față a literaturii române. Literar, debutează în 2001, în revista *Tribuna literar-artistică și culturală* din Slobozia, cu nuvelele „Fiara”, „Pepenele galben” și „Proces-verbal”, care, ulterior, vor fi integrate în romane. Dar debutul în volum se produce cu romanul *Fagul* (Editura Bizantină, București, 2005), adevărată revelație pentru cititorii interesați. Publică de-a lungul anilor articole de specialitate în revistele Societății de Științe Filologice din România *Limba și literatura română*, *Examene*, *Tribuna învățământului* și *Ars Didactica*.

Din 1975 își stabilește domiciliul în municipiul Urziceni, implicându-se constant în viața culturală a acestuia. Este membru activ al cenaclului „Dor fără sațu”, începând din 1980, căruia îi datorează formarea ca scriitor. Aici va citi, pentru prima dată, nuvele și eseu „A fi sau a nu fi, între credință și tăgadă”, având ca punct de plecare cartea lui Mircea Vulcănescu *Dimensiunea românească a existenței*. Colaborează cu proză, eseuri, cronici literare, pamflete la publicațiile *Ialomița*, *Helis*, *Tribuna Ialomiței*, *Obiectiv de Ialomița* (Slobozia), *Magazin de Urziceni*, *Apollon* (Urziceni), *Talk Show*, *Opinia* (Buzău), *Muntenia*, *Renașterea Culturală*, *Pro Saeculum*, *Oglinda literară* (Focșani), *Negru pe alb* (Odobești), *Zorile*, *România Mare*, *Bucureștiul literar și artistic* (București), *Axioma* (Ploiești), *Sud* (Bolintin-Vale), *Boema*, *Antares* (Galați), *Plumb* (Bacău), *Meandre* (Alexandria), *Litere* (Târgoviște), *Vitralii*, *Spații culturale* (Râmnicul Sărat), *Jurnalul de Vrancea* (online), *Regatul cuvântului* (Craiova) etc. A prefăcut volumele unor scriitori debutanți sau consacrați, totodată participând sau moderând emisiuni la Radio România Cultural (emisiunea „Comment ça va”) și la Radio România Actualități (emisiunea „Cadran”), Radio Campus și „Sud-Est” (Urziceni), Antena 1 (Slobozia), TV Buzău, N24 Plus (București).

Scrierile sale s-au bucurat de succes, dovadă fiind numeroasele premii obținute la concursurile naționale de proză sau pentru volumele din ciclul *Muscelenilor* (Bistrița, Galați, Bolintin-Vale, Târgoviște, București), aprecierile confrăților (au fost publicate peste 170 de opinii despre opera sa concretizate în cronici literare, recenzii, impresii de lectură exprimate de critica de specialitate față de opera sa), ca și faptul că este membru al Uniunii Scriitorilor din România din 2009, la Filiala Sud-Est Galați, iar din 2019 la filiala de Critică, Estetică și Istorie Literară din București.

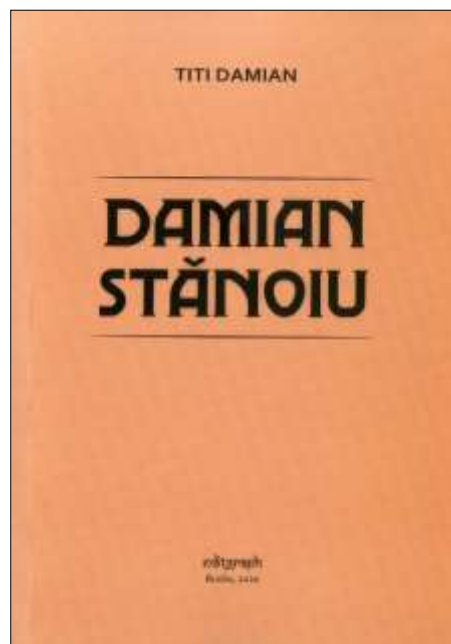
Vorbind despre romanul de debut al lui Titi Damian, distinsa scriitoare Passionaria Stoicescu afirmă: „*Fagul* este un roman așteptat pentru că recuperează o temă importantă din literatura română, urmărind dramaticele evenimente legate de colectivizare, pe care le trăiește o comunitate rurală din Munții Buzăului, în anii '60, dar neașteptat prin maniera originală prin care pune în relație realitatea dură cu stoicismul personajelor, totul pe un fond liric și tragic, istoric și mitologic. Așadar, profunzime, prospețime, durere, candoare și talent. Îndrăznesc să cred că romanul va fi o adevărată surpriză pentru lumea literară”. Previțiunea Passionariei Stoicescu s-a împlinit, romanul fiind unanim apreciat nu doar în mediul literar, ci și în al cititorilor obișnuiți.

În același sens, președintele filialei din București a Uniunii Scriitorilor, Horia Gârbea, observă: „Primul roman al său este o carte serioasă, bine încheiată și scrisă nu numai cu o mână sigură, dar și cu elan, cu vervă, aparent dintr-o suflare, cu toate că acțiunea complexă și multiplele personaje bine caracterizate ne fac să presupunem o elaborare lungă. Practic necunoscut, Titi Damian intră cu dreptul în literatură. Literar, *Fagul* e un roman realist cu situare în mediul rural al anilor '60. Este, dacă vreți, un «Moromeții II», scris pe bune, fără cosmetizări și jumătăți de măsură. Romanul lui Titi Damian este unul care, fără emfază, impresionează”.

Vasile V. Filip face următoarea observație realistă și pertinentă: „Prin tetralogia «*Muscelenii*», Titi Damian năruiește – cred eu – prejudecățile moderniste și postmoderniste conform cărora satul și țăranul au încetat a mai spune ceva nou prozei românești. Urmărind istoria unui sat (mai ales cea recentă), împletită cu istoria unei familii, scriitorul se așază în prestigioasa descendență reprezentată de Duiliu Zamfirescu cu *Romanul Comănăștenilor*, de Liviu Rebreanu în perioada interbelică, de Marin Preda după al doilea Război Mondial”.

Desigur, luările de poziție față de opera lui Titi Damian pot fi citate apelând la cartea *Cronicle Muscelenilor* (Editura Editgraph, Buzău, 2013, 350 de pagini), unde figurează articolele unor autori precum Florentin Popescu, Ion Fercu, Vasile V. Filip, Mircea Dumitriu, Dan Simionescu, Ion Roșioru, Tudor Cicu, Șerban Codrin, iar enumerarea ar putea fi continuată.

Dincolo de postura de romancier, Titi Damian se remarcă în calitate de istoric literar, oferindu-ne realmente extraordinara monografie *Damian Stănoiu*¹, lucrare monumentală nu doar la propriu (571 de pagini, format mare), ci și la figurat, rod al unei munci titanice care denotă un cercetător literar nu doar pasionat de munca sa, ci și stăpân pe uneltele sale de cercetare. Scoasă la aceeași editură Editgraph (2020), lucrarea este dedicată remarcabilului scriitor român Damian Stănoiu (3 aprilie

¹ Titi Damian, *Damian Stănoiu*, Editura Editgraph, Buzău, 2020.

1893, Dobrotinet, comuna de azi Curtișoara, județul Olt – 8 iulie 1956, București), unul dintre marii nedreptățiți ai literaturii române din secolul XX. Apărut pe scena prozei noastre într-o vreme când scriitori precum Sadoveanu, Liviu Rebreanu, G. Călinescu, Mircea Eliade sau Gala Galaction au situat, prin creațiile lor, romanul românesc alături de cel european, Damian (după numele său adevărat Dumitru) Stănoiu a rămas în literatură ca un mare nedreptățit, fiind receptat în conștiința multora ca un scriitor minor, menit să ocupe doar raftul al doilea al bibliotecilor noastre. A contribuit la asta critica literară dură a momentului, G. Călinescu scriind într-un articol din *Adevărul literar și artistic* (1933) așa: „În cărțile sale nu vom găsi analize, transfigurări, idei, interpretări, cazuri, portrete sintetice, adică tot ceea ce presupune o elaborare a universului în vederea unui scop superior informației. Cărțile sale cuprind poante, mai bine zis anecdote, reportaje de viață”. Iar o astfel de opinie venită dinspre celebrul scriitor și critic literar era greu de combătut, judecata sa de valoare părând a fi de nezdruccinat, perpetuându-se până în zilele noastre. Este ceea ce punctează Titi Damian în *Introducerea* monografiei sale, adevărată capodoperă a genului, greu de egalat în tot ceea ce s-a scris sau se va scrie despre prozatorul în cauză: „Damian Stănoiu a fost un scriitor uneori nedreptățit, opera sa având de făcut față unor clișee și prejudecăți care s-au rostogolit de-a lungul timpului. Explicația cea mai plauzibilă este că el a fost, ca formație morală și inteligență, cu un pas înaintea epocii sale, ale cărei defecte le vedea îndreptate prin mijloacele pe care el, ca scriitor, le avea la îndemână” (p. 7). În remarcabilul său articol, „Titi Damian sau marele recuperat Damian Stănoiu”, scriitorul și publicistul Șerban Codrin observă justificat că, dintre scriitorii români ai secolului XX, singurul căruia nu i se recunoaște statutul de mare prozator este Damian Stănoiu. Cu toate că, parțial, opera sa a fost retipărită sub genericul „Mari scriitori români” (Editura Cartea Românească, 1987), totuși, Academia Română, prin Fundația națională pentru știință și artă, Muzeul Național al Literaturii Române, nu i-a reținut încă numele în colecția Opere Fundamentale. Evident, Șerban Codrin este contrariat și nu-și explică o atare situație paradoxală.

Titi Damian vrea să răstoarne vechile prejudecăți, inclusiv pe aceea a lui G. Călinescu, pe care unii o consideră inatacabilă sau, pur și simplu, admit punctul său de vedere pentru că nu doresc să înfrunte un titan al culturii noastre: „Prozator de prestigiu al literaturii române, Damian Stănoiu, prin cărțile sale de inspirație monahală, dar și laice, și-a câștigat un loc binemeritat în galeria autorilor de mare valoare. Opera sa reprezintă creația unui scriitor de primă mărime, ilustrând o realitate artistică demnă de luat în seamă în perioada dintre cele două războaie mondiale” (p. 5). Și, desigur, argumentele nu-i lipsesc. Autorul monografiei susține că, în scrisul lui Damian Stănoiu, cititorul găsește paginile unora dintre cei mai talentați umoriști ai literaturii noastre, în buna tradiție a lui Creangă, Caragiale, Brătescu-Voinești sau Gheorghe Brăescu.

Lucrarea lui Titi Damian nu se vrea doar o simplă monografie, ea adresându-se deopotrivă cititorilor obișnuiți, dar și criticii literare actuale, căreia i se sugerează o nouă lectură, cu un ochi proaspăt, desigur din perspectiva modernității, punând-o față în față cu opiniile criticii interbelice, sugerându-i să se oprească asupra problematicii extrem de actuale a lumii lăcașurilor de cult și a celei laice, asupra modalităților originale de realizare a personajelor, asupra stilului inconfundabil, dar și asupra unor clișee critice și prejudecăți care s-au rostogolit peste o parte din opera sa. Iar îndemnul autorului este fără echivoc și merită a fi reținut: „Opera lui Damian Stănoiu se impune a fi citită, receptată și restituită astăzi patrimoniului literar românesc printr-o altă cheie critică, morală și psihologică și, desigur, din perspectiva artistică a modernității” (pp. 8-9).

Monografia lui Titi Damian a beneficiat de o lungă gestație, ea constituind inițial subiectul unei lucrări de licență susținute de autor în cadrul facultății de limba și literatura română a facultății din București. Autorul a avut inspirația de a relua tema peste decenii dintr-o perspectivă mult mai amplă, din multiple unghiuri de vedere, iar rezultatul s-a concretizat într-o carte de excepție, căreia cu greu îi pot sta alături cărți abordând aceeași temă. Este incredibilă răbdarea de care dă dovadă Titi Damian abordând, practic exhaustiv, opera lui Damian Stănoiu. Dacă partea întâi a monografiei se intitulează „Un prozator la mănăstire”, unde sunt analizate bucăți literare având ca temă viața monahală (să nu uităm ca Damian Stănoiu și-a petrecut 19 ani, între 1913 și 1932, în acest mediu), cea de-a doua parte se numește „Extra muros”, unde subiectele sunt luate din mediul laic, cu precădere al orașelor românești specifice perioadei interbelice. Tot în această a doua parte sunt incluse și scrierile monografice semnate de Damian Stănoiu despre mănăstirile Pasărea, Țigănești, Samurcărești, Căldărușani, ca și memoriile acestuia. Partea a treia, „Modernitatea scriiturii”, încheie această remarcabilă monografie, în care Titi Damian face câteva judecăți de evaluare asupra scriitorului ce constituie tema lucrării. El a avut inspirația de a prezenta în anexe un glosar de termeni religioși, absolut necesar pentru oricare tip de cititor, modul în care s-a produs receptarea critică a scrierilor lui Damian Stănoiu din perioada interbelică și contemporană, alături de G. Călinescu figurând E. Lovinescu, Pompiliu Constantinescu, Perpessicius, Alexandru Philippide, Ion Negoitescu, Ovid S. Crohmălniceanu, Alexandru Piru, Ion Rotaru, Dumitru Micu, Aureliu Goci.

Sunt trecuți în revistă scriitorii români care au scris și publicat despre călugări și monahism: C.D.

Aricescu („Sora Agapia sau Călugărie și căsătorie”), Ion Creangă („Amintiri din copilărie”), Calistrat Hogaș („Părintele Ghermănuță”), Vasile Voiculescu („Schimnicul”), Gala Galaction („Gratie și Palamon”), Mihail Sadoveanu („Cântecul Mioarei”), Alexandru Sahia („Ava cu tava”), Vasile Demetrius („Monahul Damian”), D.D. Pătrășcanu („Timotheu Mucenicul”), Tudor Arghezi („Icoane pe lemn”). Într-o sugestivă iconografie intitulată „Pe urmele lui Damian Stănoiu”, ne sunt prezentate fotografiile realizate de autorul Titi Damian în arhivele vremii, la mănăstirile Căldărușani, Pasărea, Cernica, Samurcășești (Ciorogârla), Țigănești, toate legate într-un fel sau altul de viața autorului lucrării *Călugări și ispite*, de casa din Dobrotiniet a acestuia, ultimele două prinzând în obiectiv imobilul de pe strada C.C. Arion nr. 18 și placa fixată pe clădire, care precizează că „Aici a trăit și a creat în ultimii ani de viață scriitorul DAMIAN STĂNOIU (1893-1956).

Oprindu-ne asupra câtorva dintre bucățile literare ale lui Damian Stănoiu, iată comentariile lui Titi Damian despre „Copii bătrâni sau Cum petrec călugării” (apărută în 1928 în publicația *Adevărul literar și artistic*, București): „Într-adevăr, călugării descriși aici sunt niște copii bătrâni care, în plictiseala vieții de mănăstire, își fac timp să tăifăsuiască și să facă glume unul pe seama celuilalt. Ca specie literară, este dotată cu toate ingredientele povestirii, având elementele cadrului: un timp al povestirii, un loc al povestirii, un ceremonial, inclusiv un suspans, iar ca ritual de desfășurare amintește de celebra carte sadoveniană *Hanu Ancuței*, apărută în același an, numai că aici cadrul este mai restrâns, iar întâmplările capătă o componentă preponderent umoristică. Totuși, este păstrată tehnica povestirii în povestire” (p. 44).

Analizând romanul *Ucenicii Sfântului Antonie*, Titi Damian comentează: „În concepția călugărilor Ghelasie și Ghervasie, protagoniștii romanului, diavolul ia forme alimentare, în chip de pește fript. Damian Stănoiu introduce în cartea sa un factor nou care definește admirabil starea naivă de sfințenie în lupta cu ispitele: călugării întind regula postului și la animale. Este savuroasă povestirea evenimentelor săvârșite în prima zi a postului mare, în care niciunui monah nu-i este îngăduit decât seara o bucată de varză” (p. 71). Cititorul are în față doi actori de pe țărâm românesc, Stan și Bran, unul gras, celălalt slab, între care are loc un schimb de „amabilități”, aruncate fără răutate, menite doar ca să se trezească după un consistent lăsat de sec de Postul Paștelui: „Anchidineanule!”, „Clevetitorule!”, „Defăimătorule!”, „Vameșule!”, „Desfrânatulule!” ori „Somnurosule!” (pp. 71-72).

În mediul mănăstiresc nu avea cum să fie ratată problema existenței diavolului, iar motivul acestuia nu este nou în literatură, putând fi găsit în nenumărate opere din literatura universală și română. Pentru a da câteva exemple, putem enumera lucrările lui Machiavelli (*Belfagor Arcidiavolul*), Goethe (*Faust*), Lesage (*Diavolul șchiop*) iar, la noi, Caragiale (*Kir Ianulea*) sau Ion Creangă („Povestea lui Stan Pășitul” și „Ivan Turbincă”). Observațiile lui Titi Damian asupra acestui subiect sunt pertinente și merită toată atenția: „În romanul de anticipație al lui Damian Stănoiu *Jocul Satanei* (Editura „Cugetarea”, Georgescu Delafras, București, f.a, 498 p.), diavolul ia chip de om sau chiar de călugăr, după împrejurări, ca să se poată amesteca printre ei. Nu este un diavol descris de literatura biblică. Nu numai că diavolii lui Stănoiu au înfățișare omenească, dar au și suflet, suferă alături de călugări, știu că nu sunt atotputernici, devin buni prieteni chiar cu slujitorii lui Dumnezeu, îngerii. Acolo unde diavolul nu apare ca întruchipare fizică, este întruchipat în alimente, în băutură sau în femei. Dracul nu apare ca un spirit al răului, dar este înzestrat de către imaginația călugărilor cu puteri nevăzute. Nu există răutate în mănăstire în care călugării să nu creadă că e «ducru diavolului». Teama față de diavol este perpetuă, la fel ca și teama față de Dumnezeu” (p. 200).

Incontestabila valoare a cărții lui Titi Damian este atestată de faptul că a primit premiul filialei din București a Uniunii Scriitorilor. Dar, așa cum remarca Șerban Codrin în articolul citat, ea ar merita mai mult: „Lucrare remarcabilă prin complexitate și amploare, prin complexitate și spirit reparatoriu, monografia *Damian Stănoiu* ar trebui să intre în atenția Academiei Române cu toate urmările. Ajuns mai târziu la masa bogaților, Damian Stănoiu este recompensat din plin, ar trebui să urmeze o editare critică a întregii sale opere, alături de Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi, G. Călinescu, pentru că aici îi este locul recuperat, în galeria marilor noștri creatori”. Subscriem!

Titi Damian și pasiunea lecturii

Dr. Marin IANCU

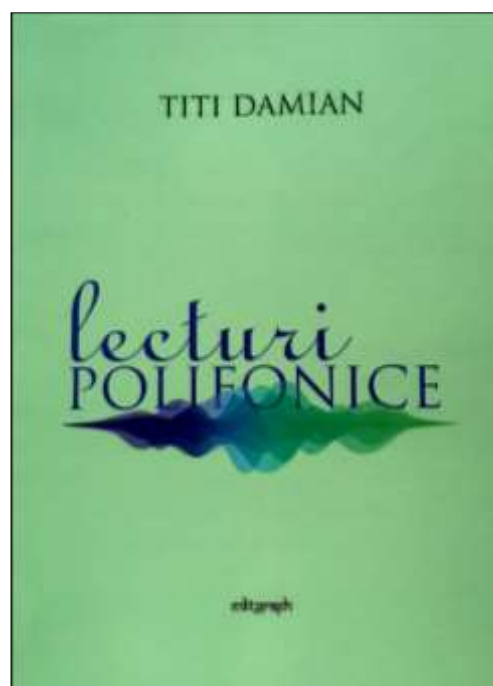
București

După un debut cu aproape două decenii în urmă, cu romanul *Fagul*, publicat în 2005, devenind primul dintr-o viitoare tetralogie, Titi Damian nu se resimte sub nicio formă dezavantajat printr-o întârziere de câțiva ani în plan literar, ci, dimpotrivă, cuprins de o intensă pasiune a scrisului, se afirmă treptat ca publicist, prozator și eseist, scrierile sale în această direcție succedându-se alternativ într-un ritm calculat cu dreaptă măsură. Simțul vieții, un reflex sigur al autenticității, al *normalului*, o toleranță robustă a inteligenței însăși față de diversitatea realului, față de vitalitatea etern-omenescului, modelează într-un chip reconfortant intențiile și pasiunea scriitorului Titi Damian în toate angajările sale în practica scrisului de zi cu zi. Un asemenea cadru al echilibrului pozitiv și al raționalității tandre susține și mișcarea ideilor din recentul volum *Lecturi polifonice* (Editgraph, Buzău, 2022), ale cărui cele peste 30 de cronici „de întâmpinare”, după cum îi place autorului să le numească, sunt dedicate vieții literare de fiecare zi, în toată diversitatea ei, alternanța între mai multe direcții ale genului (I. Eseuri; II. Proză; III. Poezie) imprimând sistemului de lectură aplicat de Titi Damian o benefică deschidere într-o serie cuprinzătoare de variante simultane.

Axat pe studiul recuperator, Titi Damian își construiește discursul critic tinzând spre o eseistică de tip ponderat, filtrând materialul prin succesivele straturi ale percepției operei literare avute la îndemână. Familiarizat cu canoanele și modurile practice de exercitare a unui asemenea demers critic, Titi Damian convertește ideile generale, informațiile de toate tipurile, viziunea proprie asupra climatului literar într-un sistem de lectură echilibrat. Se reușește, în acest fel, să se evite abordarea unilaterală, echivalentă cu o anume sărăcire a unui ansamblu problematic pus în discuție, întâlnirea cu cartea recenzată înscriindu-se într-un orizont modern de informații și repere, prin conexiune cu întreaga arie problematică în care funcționează însuși sistemul în cauză.

În eseul plasat în fruntea volumului, Titi Damian are în vedere aspectele care ar putea să se constituie în jurul semnificațiilor volumului *Libertatea criticii*, subintitulat *Printre primejdiile criticii II* (Editura Junimea, Iași, 2020), în paginile căruia teoreticianul și criticul literar Radu Voinescu stăruie asupra unor teme și analize dintre cele mai complexe și variate, cu argumente și detalii în măsură să dea contur clarificărilor în definirea relației dintre critică și teorie literară. Scriind exact, cu ușoare inflexiuni didactice, predeterminat de încrederea aproape nelimitată în forța filiațiunilor, Titi Damian se arată preocupat de a identifica în elementele atât de complexe ale fenomenului literar românesc aspectele care definesc căile de manifestare firească a gândirii și forței spirituale. De aici, demersul critic al eseistului se mobilizează, câștigând în profunzime și în ineditul asocierilor. O dovedesc eseurile operate asupra volumelor criticii și istoricilor literari Marin Iancu, Ștefan Iovan, Florin Roațiș, Stan V. Cristea, Petru Creția, Ovidiu Dunăreanu, Constantin Giurgiuca, Gheorghe Șeitan, Vasile V. Filip, Nicolae Dina, Gheorghe Păun și Savian Mur, adevărate fișe sintetice, hotărâtoare pentru a fixa liniile esențiale ale scrisului acestora. Scrie limpede și expresiv, fără exerciții gratuite de encomiastică, comentariile din această zonă literară pun accentul pe analizele și interpretările moderne, din perspectivă comparativă, referirile sistematice la contextul cultural românesc și european dovedindu-se pasionante.

Asemenea pagini de informație la zi, cu disocieri și asocieri lipsite de obsesia definițiilor și a ver-

dictelor ostentative, găsim și în judecățile critice pe marginea unor recente cărți de proză acceptate ca valoare reprezentativă a unei specificități, observațiile venite din teritoriul ferm al textului propriu-zis atingând și aici valoarea unor interesante constatări de critică și filosofie a culturii etnice. Nota accentuat divagantă a unora dintre paginile volumului *Lecturi polifonice* își află explicația și în seducția modelelor oferite, sugestiile analitice pe care Titi Damian ni le oferă despre romanele prozatorilor Toma George Veseliu și Ion Fercu, de exemplu, rămânând, în acest sens, mai mult decât interesante demonstrații analitice.

Amplul eseu, de nu mai puțin de 30 de pagini, pe care Titi Damian îl dedică trilogiei *Colonia*, „o carte-monument”, „operă la care George Toma Veseliu a șlefuit o viață, având un număr impresionant de personaje și de întâmplări, multe dintre ele fabuloase”, supune cititorul la o ridicată tensiune a recepției critice, în contact permanent cu ideea de bază surprinsă prin propoziția-efigie a cărții, „cheie esențială pentru cititor, care primește într-o formă extrem de concentrată ideea esențială a trilogiei *Colonia*”. Citit pe îndelete, romanul *Colonia* dă, în viziunea lui Titi Damian, măsura unei stabilizări în adâncime și în cadru obsesional, a unei maturități în planul răspunderii artistice și al răspunderii de sine, în general. Mai cu seamă prin rigoarea construcției, unde este vizibil un proces de autentificare, de strictă legitimare în planul subînțeles al experienței epice, de natură să dea densitate și originalitate evocării contextului istoric propriu desfășurării evenimentelor. Dincolo de explicatele raportări la mutațiile cadrului social și politic, cu toate disfuncționalitățile surprinse la nivelul vieții unei colonii prin prisma unei familii tipice, romanul își dezvăluie o realitate pestriță, „o societate semiînchisă, putredă moral”. Pornind de la forța detaliului și concizia observației, Titi Damian insistă asupra talentului prozatorului George Toma Veseliu în evocarea unui univers halucinant, larvar, lipsit de o minimă siguranță, a unei realități a conformismului în care oamenii se retrag bezmetici sub forța unor amenințări venite dinspre un sistem vizibil dezorganizat și imoral.

Plin de esențe prin detaliile pregnante pe care le cuprinde, romanul *Dacă sîi fost Dumnezeu*, publicat în 2021 de scriitorul-filosof Ion Fercu la Editura Junimea, Iași, apare în lectura lui Titi Damian „o carte de excepție”, unde tema inedită, proaspătă, „presupune o doză de curaj, dar și foarte multă documentare, neștrăbătută de scriitori, și anume traumele trăite de ostașii români întorși din Afganistan”. Lipsit de o oarecare extensie, subiectul romanului se impune însă prin intensitate și printr-o serie de artificii generatoare de tensiune. Concentrată pe capitole, narațiunea propriu-zisă alternează cu paginile de jurnal cuprinzând „reflecțiile, zbaterile, neliniștile, întrebările, remușcările și căutările personajului, relația lui cu Dumnezeu și a lui Dumnezeu cu lumea – într-o singură sintagmă, avatarurile sufletești ale marului mutilat”, Petre Farina, un colonel-preot militar întors din Afganistan. Construcția cărții este foarte ingenioasă și ea îngăduie, după părerea lui Titi Damian, să se stabilească un contact real și simplu cu o anumită realitate. Portretul eroului este nuanțat printr-o scurtă incursiune în biografia personajului, croșnicarul intuind aici semnificațiile unui procedeu menit să releve destinul unui personaj de esență tragică.

Semnat de Diana Dobrița Bîlea, tot mai prezentă în revistele literare, semnând proză, poezie și critică literară, romanul *Însetatele Prigoriei* îi dă posibilitatea lui Titi Damian de a descoperi un „talent în-născut de povestitor, dublat de o imaginație distributivă și debordantă, menită să se adapteze din mers labirintului sufletesc creat”, așa cum, puțin mai încolo, ajuns la un anumit nivel de percepție a prozei, Titi Damian plasează romanul *Lăzaretul Demagogilor*, cea de-a 4-a carte a lui Adrian Nicola, după volumul *Prizonierul*, ca parte a unei proiectate trilogii. Roman complex și tulburător în același timp, realizat printr-o tehnică secvențială, cinematografică amintind de scenele din *Moromeții* lui Marin Preda, *Lăzaretul Demagogilor* evidențiază talentul narativ și vocația pentru portretistică a autorului.

Înscriș prin performanțele analizei psihologice în buna tradiție a scriitorilor realiști clasici, proza semnată de Florentina Loredana Dalian se detașează, în primul rând, prin descoperirea unor medii sociale și a unor personaje înfățișate printr-o „discretă compasiune și înduioșare, dar lăsându-le intactă demnitatea în suferință și conștiința morală”. Pornind de la interesul prozatorului Florin M. Ciocea față de „problematica extrem de diversă” a textelor cu „fundament fantastic” din volumul de proză scurtă *Lumina lui Dumnezeu*, Titi Damian atrage atenția asupra meritelor prozatorului ialomițean în a-și găsi ca „sursă fantastică chiar cotidianul în care pătrunde prin porți neașteptate, nebănuite, prin metamorfozele personajelor, prin căile metempsihozei, prin inventarierea ad-hoc de mituri, sau demitizări brutale, prin teleportare, prin confuzii și schimbări bruște de situații, prin modificarea dimensiunilor duratei și a cronologiei”. Mereu reluate, întrerupte, salvate din uitare și rețrăite cu intensități egale în tot felul de împr-

jurări coasociate, multe dintre componentele prozelor lui Florin M. Ciocea rămân în viziunea foiletonistului expresia evenimentelor unor timpuri retrăite și evocate cu o egală veridicitate epică.

Dedicate cărților de poezie, cronicile strânse în ultima secțiune a cărții, adevărate „exerciții de percepție artistică” declarat „subiectivă”, ne relevă diversitatea de preocupări a metodelor critice de care dispune Titi Damian, deschiderea lor firească spre noutate și, nu în ultimul rând, capacitatea eseistului de a-și folosi cu eleganță condeiul pentru a parcurge, interpretând cu o strictă aplicație, textele a căror lectură subiectivă este făcută credibilă. Insistând asupra implicațiilor mai profunde în configurarea raportului dintre imaginație și realitate din volumul *Carmina magna*, Titi Damian relevă nota gravă a capodoperei publicate în 2018 de talentatul arhitect târgoviștean Emil Stănescu. Dincolo de valorificarea mitului etern, universal, al căutării, al călătoriei, asociat cu mitul eternei reîntoarceri (Eliade), originalitatea cărții de față este dată nu atât de marea încărcătură și subtilă simbioză de mituri universale (marea călătorie) și autohtone (Meșterul Manole), cât și de o mare varietate de motive literare, ale căror semnificații își găsesc aici un „dublu fundament: căutarea absolutului și întoarcerea la origini”.

Găsindu-și un loc special în preocupările lui Titi Damian, volumul *Rapsodia divinei armonii*, publicat de Florea Turiac în 2020 la Editura Bibliotheca, Târgoviște, i se înfățișează foiletonistului „un uriaș poem liric”, în structura căruia „o nesfârșită muzică a ideilor își are corespondența, în plan prozodic, în virtualitățile stilistice și prozodice la care, cu talent, poetul supune limba română”. Privit din această perspectivă, poetul Florea Turiac, conștiința care creează în mod deliberat un univers literar cu o forță de comunicare afectivă, „forțează limba, sparge cu destul de mult curaj canonic, înobilează verbul, dându-i vigoare și strălucire”.

De la un poem la altul, pe fondul unor dense efuziuni lirice, vocile lirice aflate în atenția lui Titi Damian descind în aria fascinantului orizont sufletesc, surprins în toată diversitatea de ipostaze sub care se poate înfățișa acesta, de la reflecțiile filosofice în marginea „călătoriilor spirituale, spre adâncurile neamului” (Emil Stănescu), la tristețea metafizică pricinuită de „degradarea universului” (Corneliu Vasile) sau la stările de prefăcută resemnare din poemele lui Nicolae Teoharie, unde „paradoxul este menit să-i provoace cititorului semne de întrebare”.

De neliniștitoare încercări de căutări și incertitudini se dovedesc, în acest context, și poemele din *Prezumția de vinovăție*, în care, printr-o figurație simfonizată, Mihaela Meravei „reliefează durerea devastatoare, sublimată în arta poeziei, menite să purifice, să distileze suferința transformând-o într-o iluzorie (presupusă) fericire”. Visător idealizate, exprimările fruste, relevate de exuberanța ușor melancolizată a tonului, devin stăpânite de obsesia trăirilor și retrăirilor în creațiile lirice aparținând poezilor Ștefan Dima-Zărnești și Mihai Teculescu. Remarcabile prin cuprinderea simbolică, cu ecouri în ordinea stărilor de sentiment, sunt și paginile dedicate volumului *Ani printre îngeri* al poetului Dorin Gabriel Tilocea, unde motivul literar al privirii se asociază cu motivul literar al călătoriei și al timpului, în paralel cu poemele semnate de Elena Căpățână, remarcabile prin tensiunea lirică de inflexiuni nostalgic-elegiace, rememorările sentimental-duioase dizolvându-se în poemele al căror laitmotiv central îl constituie dorul de ființa iubită.

Într-un spirit de sobrietate, dar neignorând nici mijloacele de seducție menite să capteze atenția, concis, la obiect, ferit de la început de un artificios inutil, comentariul critic al lui Titi Damian se distinge printr-o remarcabilă naturalețe a comunicării ideilor, de un pitoresc amestec de modernitate și firesc al expunerii. Totul se transformă într-o demonstrație de gust și de intuiții desăvârșite, verva și expunerea fiind moduri, în fond, de a-și exprima experiențe de lectură asupra unor volume din domenii de o mare diversitate. Peste tot, condeiul cronicarului alunecă alert și ceremonios, fără crispări, în emisii tot mai dense, ajungând de fiecare dată la îmbinări de tip mozaical, capabile de a recompune, în ansamblu, structuri ipostaziate în comentarii de largi propensiuni. Relația avidă, posesivă, plină de curiozitate cu opera literară devine la Titi Damian semnul unui grad de profesionalitate a scrisului, cel care legitimează deschiderea spre problematica operei.

Toate aceste descrieri și reflecții probează caracterul incitant al cărții lui Titi Damian, un îndreptar de mare utilitate pentru toate categoriile de cititori, o sursă de informații, de opinii citabile care întregesc cu maximă probitate și acuratețe o serie largă de încercări de ordonare a unui material magmatic al actualității literare. Așadar, curiozitate intelectuală, raționalism temperat de un scepticism bonom: acestea ar fi câteva dintre esențialele caracteristici ale personalității lui Titi Damian, care, dincolo de proverbiala-i pasiune față de literatură, se dovedește un om cuceritor, manierat și de o rară amabilitate.

Zoia Elena Deju – în căutarea sinelui

Dr. Marin IANCU

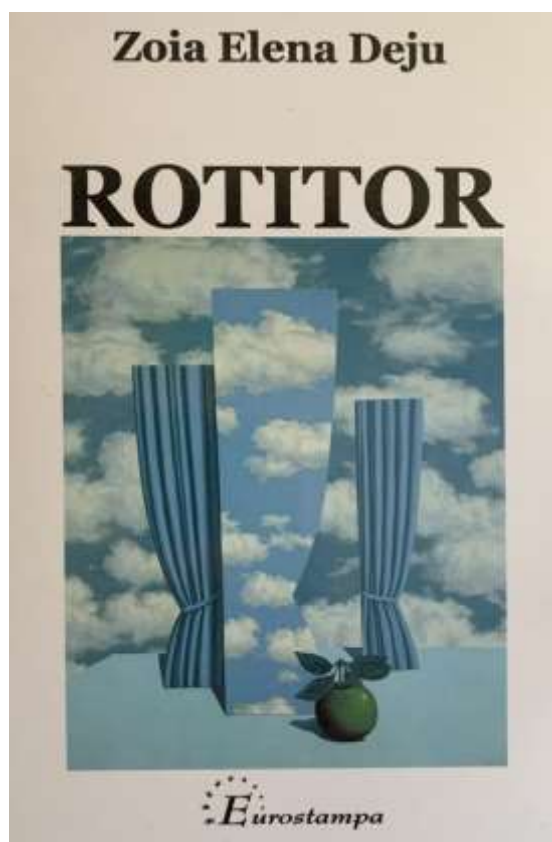
București

După un exercițiu poetic exersat cu generozitate și într-o deplină siguranță de sine pe durata a aproape trei decenii de activitate literară, cele șapte volume semnate de Zoia Elena Deju (*Limpezimi de mărgăritar*, 1994; *Iluminări în amurg*, 2005; *Măiastra cerului*, 2008; *La Gbetsimani*, micro-psalmi, ediție trilingvă, 2009; *Îngerul din cadru*, 2011; *Pridvor de septembrie*, 2013; *Pridvor de veghe*, 2013) au produs neîndoios revelația unui poet al cărui mesaj lasă să se distingă de departe o permanentă combustie interioară a unei voci lirice profunde și de o mare îndrăzneală în expresie. Organizat pe trei secțiuni lirice (I. *Din căușul palmei*; II. *Salută Stepa!*; III. *Unicorn de pășă*), volumul publicat recent de Zoia Elena Deju sub titlul **Rotitor** (Editura Eurostampa, Timișoara, 2022) are toate elementele sentimentale în care reîntoarcerile spre sine interferează cu o gamă largă de determinări emoționale produse sub pulsuniunea firească a marilor mistere ale existenței.

Gândite ca un mod de reprezentare a eului proiectat asupra întregului cosmos, poemele cuprinse în acest volum sunt vizibil marcate de sentimentul unei angajări lirice pregnante, cu vizibile consecințe în conturarea unui peisaj lăuntric febril și expresiv: „Ca semințele bradului/ Peste amețitoarele văi// Ca apa în răscruce de vad/ Ori bolta rotind sorii și stele// Ca acvila din herburii/ Peste istorii/ Ca dervișii în transă/ Umbreluțe de păpădie/ Urcând în Ether// Ca electronii atrași de/ protonii din nucleul atomic// Și acest gând (particulă/ A lui Dumnezeu) din care se naște/ Rotitor perpetuu/ Sfârșitul întru început”. Magia limbajului poetic capătă în acest context efectul limpezirii mișcărilor sufletești și imprimă un orizont rostirii, eliberând-o de orice semne de șovăire. Confruntarea conștiinței umane cu trecerea timpului și cu spaima de moarte reprezintă situația-limită fundamentală din care autoarea obține, în astfel de cazuri, efecte lirice dintre cele mai frapante:

„Cum o stârnire de vânt/ amenințătoare/ Limbile focului// Mă separ/ de o amară fantasmă/ Pelerină cu dor/ de vitralii/ întrevăzute// (cândva cineva/ luase-n picioare/ covorul de raze –/ și pașii Domnului/ susurau/ tot mai apropiat,/ i se-aude sângele/ tresărind în icoane!)// departe și/ târziu/ punctul (stea/ sorbită de neant)// după virgula/ Morții...” (*Pelerină cu dor*). Rezultat al aceluiași „eu” extrem de sensibil, imaginile din poeziile *Ferește linia!* („Aripi tot mai/ crescând se scaldă/ și rădăcini în afară/ lucioase cum/ strigătul de cuc// Ferește linia/ din calea cometei/ periodice!”) și *Aripi de șoim, ochi de heruvim* („Sub laba de aligator/ a timpului/ o veche monedă/ de aur – va trece/ primejdia, odată/ cu lăsarea amiezii/ în repede ploaie/ de august și/ ea va deschide/ veghetorul/ ochiu de stea...” sau, cu aceleași efecte, din *Legătura de chei* („Crezi tu că legătura/ de chei zornăitoare/ din buzunar păstrător/ ar putea trezi lumea/ aceea?!...”)) se înfățișează ca sugestii pe marginea destinului, exprimând atitudinea unei voci solitare ale cărei idealuri se armonizează pe deplin cu reîntoarcerea la valorile unor stări percepute din perspectiva unui tip specific de *rêveur*.

Zoia Elena Deju scrie o poezie a francheței depline, lipsită de afectare și de obișnuitele cochetării feminine, o poezie vital interesată de esențe ale vieții interioare și ale vieții pur și simplu primite în simțuri și în suflet într-o așteptare continuă, avidă, precum în imaginile din versurile poemelor intitulate *Priveliști* și *Nocturnă*, unde vitalitatea puternică și feminina voință de *fericire* preferă acum cadrul unei intimități așa-zicând domestice: „Încheie socotelile/ îmi șoptește un înger/ obosit (parcă cel de pe umărul drept)...// Afumată-i/

lampa vegherii Lui/ opaiț la casă/ cu grinzi cioplite/ cu mușcate/ în fereștruci// Și îngerul/ cu ciocul în aripi/ abia respiră – poemul/ miere de scoruș curgând/ peste aprige sihăstrie/ (așteaptă cu înfrigurare/ trâmbițele/ Ziurelului-de-ziua)...”. Confesiunea plină de îndrăzneții metaforice și lexicale se înscrie aici pe un traseu, având avantajul de a duce la dezgolirea unui spațiu al omenescului în deplina sa autenticitate, după cum, în altă parte, în *Castelul din vis*, de exemplu, dincolo de unele enunțuri de o evidentă concretețe, cu o sintaxă afectivă firească, un anume sentiment al deznădejdiei și al neîmplinirii ne lasă să întrezărim prezența unei atmosfere mai degrabă tensionate lăuntric: „Dincolo de pădure/ castelul din vis/ cu toate turnurile/ în talpa nourilor/ peregrini și podul lăsat/ și fereștrele aprinse// Dar făina cărării/ au ciugulit-o/ ale cerului lighioane/ ale pământului/ sălbăticiuni...”.

Când imaginația trece într-o zonă existențială de mari taine și subtile articulații ale iubirii, poemul își dezvăluie de la început o acuitate a debitului existențial și o amplitudine a „strigătului” care își asumă teama în fața neputinței de repliere a existenței concepute ca o proiecție posibilă spre alte dimensiuni ale timpului: „Iată-l pe bătrânul cu barda/ Cioplitorul de himere și coloane de fum/ (ce drept se înalță/ în crugul gerarului/ peste satele din/ Mica Valahie!)// Cățeaua gloriei/ îl tot latră, se apropie/ îl mușcă – și rămâne/ cu dimia în dinți...// Un cal alb glorios/ vine îndată/ și dispar împreună/ în ceața lăptoasă/ a nopții –/ latre cât vrea/ Cățelul Pământului,/ cui îi mai pasă de Moarte! (*Un cal alb glorios*). Se nasc aici unele inflexiuni ale sentimentului înalt al nesfârșitei comuniuni oscilând între credință și nenoroc sau, după cum ne este dat să citim în prefața semnată de Eugen Dorcescu, pendularea perpetuă între „aproape” și foarte „departe”, risipite în tot ce se află în spațiu, în cer și pe pământ, în sentimente și natură, însemne bipolare ale acestui univers liric.

Având la bază o structură complexă, de tipul relațiilor de opoziție existente dintre viață și moarte sau dintre împlinire și dezamăgire, poemele Zoiei Elena Deju se constituie în baza unei posibile configurări a semnificațiilor unor elemente din imaginarul poetic propus. Bunăoară, încercarea de trecere dintr-o lume spre o altă perspectivă, de ieșire din „realul măsurabil” înspre un alt „câmp referențial”, sugerează proiecția ființei înspre un *acolo*, ca imagine a unei treceri prin pragul morții, dinspre mărginire la nemărginire. Ne este dat să descoperim, în acest sens, ca sugestie a *trecerii* pe care ființa și-o asumă în efortul său de desăvârșire, cum metaforele prezente în poezia *Din căușul palmei* se identifică cu o succesiune de *exerciții de echilibru*, ca tot atâtea *exerciții spirituale*: „Din luminițele candeliei/ îmi adun chipurile-martore/ ce mi-au fost rânduite/ unul mai mic dar/ mult mai încăpător// altul brad aprins de fulger/ luminând pe comori/ în noaptea solstițiului alb// Deopotrivă puține/ cuvintele trecerii/ ca apa stingătoare/ de dor din căușul/ palmei lui Diogene// O poveste înluminată/ în susurul fântânii/ așteptând drumeții/ undeva în Samaria...”. Versurile capătă aici pregnanțe tonalități meditative, reflexive, cu toate inflexiunile adânc dramatice pe care le imprimă gândului interogația din finalul poemului *Privaș*: „Se-apropie amiaza/ cărui anotimp?”. Torturată lăuntric de neliniștea căutării unei anumite stări purificate și transfiguratoare, poeta dă vitalitate elanurilor sale, arătându-se tot mai încrezătoare în depășirea riscurilor: „Prin albastrul acoperiș al lumii/ vedeam luminițe din Rai/ tot mai aprinse – desigur/ cohorta de îngeri, lunaticul/ *ochi al lui Dumnezeu*/ se ridică peste dealuri” (*Înger-îngerășul meu*).

Resacralizând lumea, trăirile profund interiorizate capătă la Zoia Elena Deju o rară expresie plastică prin imagini de o vizibilă forță, biografia eului definindu-se tot mai pregnant printr-o relație directă între conștiința poetului și elementele acestei lumi: „De parcă ai întâmpina/ Răsăritul/ mărgăritar pe muchea amiezii –// jos/ în ferigile văii/ un copil cu ochii/ atârnați/ de vulturul zânatic/ și rotitor// în pridvorul pleoapei/ un dor de câmpie/ coaptă (amintire/ șesoasă) și stele/ de mare” (*În pridvorul pleoapei*). Peste tot, poezia din volumul *Rotitor* se strecoară printre imagini bogate în lirism, cochet îndrăznește, unda poetică fiind asigurată prin menținerea lor într-un plan al unor pure aduceri-aminte, doar că, ajuns la limita existențială, timpul real se prăbușește lăsând în urmă semne ale unei totale pustiiri, precum în versurile amplului poem *Peceți*, unde, cuprins stăruitor de sentimentul deznădejdiei, spațiul ia forme apocaliptice, orice asociere cu regenerarea fiind percepută ca aproape imposibilă: „Soarele negru ca un sac de pâslă,/ luna scăldată-n sânge, stele căzând/ îndepărtare de cer, surpare de pământ/ înfricoșătoare// Îngerul cu pecetea Viului Dumnezeu/ peste seminții – și *cădelnița de aur* cu fum/ de suitoare smirnă// Și cei șapte îngeri trâmbițând prăpădul/ cel cu foc și grindină, stingând astre/ și învăluind totul în horbotele arderii// Și oameni dorindu-și moartea/ în gheare de arătări spăimoase / avându-l în capul nimicirii/ pe Abaddon...”.

În versurile din *Ca pielea de șarpe*, unde întâlnirea cu sine devine tot mai evidentă, cuvântul își dezvăluie virtuțile sigure, fără a se încărca excesiv cu vibrații sentimentale, împărtășind discret suferința în fața urâtului omenesc și perspectiva tot mai favorabilă schimbării profunde a ființei umane: „Totul a căzut în ruină/ ștersu-s-au semnele și cărarea/ asemenea pielii de șarpe/ lepădată acolo, în spornică/ destrămare// Se rărește iedera toamnei/ frunzele-i în ochiuri extatice/ fac să tresară scorușul cu teci / microase-n cădere / și închid ultimul cerc/ din cojitul trunchi// (se lasă brumele/ în scorojitul an al secetei)...”. În afara prezenței

unor asemenea formule ale contrastelor, marcate ca realitate dramatică a relației omului cu timpul, cu criza existențialului, Zoia Elena Deju reușește să-și descrie obsesiile persistente prin metaforele plurivalente, precum în *Vuiet nocturn* („Dimineața/ cu toate noimele zilei/ și înserării căltoase...”) sau în multe alte versuri, prin mijloacele unei bogate, detaliate figurații obiectuale, ca mod de a capta interesul asupra unei existențe particulare, pentru care cităm aici câteva versuri din poemele *Îngeri...* („O sfoară de lumină/ prin ferestruica de sus/ se lasă – semn de salvare să fie, deus ex machina/ din comedia veche de când lumea?”), *Fântâna Babilon* („Zbor de cuvinte/ peste arcade deschise/ un roi de fluturi/ dintr-un polizor cosmic”), *Azalee* („Ah, cum mugurii Azaleii/ tind spre grație// nu cu dureri ci/ cu fericiri nespuse/ asemenea Pruncului/ la sân”) și *Vino să vezi!* („O urzeală de purpură/ O mângâiere de amurg”). Poezia de aici este una de sedimentări subtile, de realități imediate, de planuri *tangibile*, ușor de reținut printr-o sumedenie de deschideri posibile asupra freământului afectiv, pur omenesc, de incontestabilă autenticitate, stările sale poetice ajungând să se coaguleze frecvent în jurul ideii de repliere din existență, de contopire cu o lume imaginară, concepută ca o proiecție spre toate dimensiunile posibile.

Semne ale unei poezii directe, a francheții depline cu oroare de idealizare, pe un ton de o severitate paradoxal tandră, ne vin și dinspre versurile din ultimele două secțiuni, *Salută Stepa!* și *Unicorn de pășă*. Situate într-un contur accentuat descriptiv, poemele de aici trădează substanța poetică necesară pentru a marca fiecare detaliu din viața exterioară, față de care autoarea se comportă cu pasiunea unei colecționare de senzație eteroclitice și puternice. În această „extensie a identității de sine”, aceste două cicluri ale volumului, fără modificări mari ale registrului poetic și ale rețelei imagistice, poeta apare în ipostaza depășirii impasului existențial. Imaginea parcurgerii noului drum către o altă lume este însuși *poemul*, *Cuvântul*: „Poemul cu flăcăruia lui/ coborând pe ața de lumânare/ în nisipul din sfeșnice –/ susură cum o candelă/ la iconostas, cum/ cariul în grinda Veacului, cum din abisurile lactee// Mijlocitorul!...” (*Sărăcie opulentă...*). Sau: „Da, cerul se sprijină pe coloanele *Cuvântului*/ stelele din adânc/ de neprihănit cosmos/ alb strălucesc tot mai viu/ pe ape// Poemul,/ ochi în nedormire,/ risipitor peste margini/ ca o sărbătoare/ a întoarcerii/ pentru totdeauna” (*Regăsi-re*). Și aici, universul apare ca fiind cuprins de o discretă disoluție, generată nu atât de cosmica depreciere a materiei, cât de fărâme de stări și întâmplări de tot felul, orânduite să dea un sens posibil al ființării printre experiențele diverse ale vieții: „Mare frământ în pădurea/ cu vedenii și iele – până/ dimineața meiul de pe cărare/ fost-a ciugulit și lins/ de lighioane și sălbăticiuni?” (*Firul de răză*). De această dată, elementele cosmosului sunt percepute ca o trimitere la speranța regenerării, o fervoare bine susținută de o inspirație reușind chiar să dea dintr-o dată mai multă frăgezime și relief unei lumi în care amintirile rămân singurele semne de izbăvire în fața neantului: „Vino să vezi/ cum arde cântecul/ ciocârliei lui Dumnezeu/ în candelabru castanului...” (*Candelabru aprins*). Din acest punct de vedere, mai mult decât o tehnică poetică, este de reținut aici formula unei sensibilități, cu imagini de o plasticitate deosebită, cu indicații coloristice precise, posibil de perceput mai mult vizual, în sugestii printr-o largă paletă metaforică. Între cei doi poli ai unei existențe trăite, visate, se definește drumul despărțirii de lume, traiectul cunoscând ipostazele extreme ale situației condiției umane, până când, ajunsă la limita existențială, prezența morții nu mai poate fi anulată. Speranța și visul ies din timp, totul începe să intre pe un drum al despărțirii de lume, rememorând o existență tot mai vagă, ca în amplul poem *Peceți*, din ciclul intitulat *Unicorn de pășă*: „Soarele negru ca un sac de pâslă,/ luna scaldată-n sânge, stele căzând/ îndepărtare de cer, surpare de pământ/ înfricoșătoare”. Desprindem de aici mai multe componente de sine ale viziunii poetei, în fond câteva ipostaze complementare, pe care nu ezităm a le socoti fundamentale, toate laolaltă reușind să se interconecteze înrăurindu-se reciproc în moduri diferite, mai ferme sau mai subtile.

Sintetizată paradigmatic printr-o poezie a elanului ascensional și a spiritualizării, traseul ființei umane creatoare în efortul său de recuperare a esențelor originare își câștigă la Zoia Elena Deju orientarea ascendentă, prin credință, spre lumină și mișcare frenetică: „Smerește-te/ și vei împărăți peste o lume/ de nouri albi și porumbei/ salvatori!// Conturatu-te-am în zenit/ stăruind în clipe dulci/ și amare// Și-ntr-un târziu/ am simțit atingându-mă/ un vârf de aripă – precis/ era un semn prin Înger/ de la Mijlocitorul// O voce din ce parte nu știu:/ «Vezi că te-am însemnat/ toate sunt rânduite,/ vezi-ți de drum cu bine// La prima răscruce ia-o/ la dreapta și tot așa de șapte/ ori câte șapte,/ după care vei ieși/ din *selva oscura* / la poalele Muntelui –// De acolo vei merge după/ semnele roșii/ și popasurile cu candelă/ aprinse – să mergi hotărât/ nu șovăielnic,/ mai ales pe *Cărarea pieptiș*/ spre Acolo...»// Orizontul/ se lumina a ploaie/ pe șesuri,/ în zare strălucea albă/ dureros de nostalgică/ o coroană de munți...// În colțul pădurii/ ciocârlia peste lanuri coapte/ patinau într-un/ cântec dumnezeiesc/ larg rotitor... (*Atingere*).

Prin atitudine și cu unele deosebiri de orizont, de opțiuni și de referințe firești, poeta Zoia Elena Deju e la nivelul unei sensibilități moderne, prin vocația de a-și defini starea poetică prin asociații selectate ca mod particular de a-și reprezenta lumea și de a impune detaliul.

Recitindu-l pe Ion Cristofor

Antoaneta Turda

Baia Mare

Cunoscut de mult în lumea literară, septuagenarul clujean pare, totuși, o enigmă, ceea ce ne stărnește în a-l aborda.

Spirit introvertit, enigmatic, stând departe de mondenitățile artistice, Ion Cristofor este poetul care, de patru decenii, propune, prin câteva dintre mijloacele specifice poeziei postmoderniste (renunțarea la clișee, activarea spiritului ludic, ironia, oralitatea) temele esențiale ale vieții: iubirea, moartea, creștința în divinitate.

Lectura antologiei *Laureat al norilor*, apărută în acest an (2022), la Editura Școala Ardeleană din Cluj-Napoca, mi-a ridicat un mare semn de întrebare cu privire la o anume încadrare în rândul poezilor contemporani. Am căutat să dezleg misterul acestei voci lirice, ale cărei cuvinte sigilate în sânge mi-au pătruns adânc în suflet. Am parcurs cele peste 600 de pagini ale volumului (ele includ și prețioase referințe critice) care mi-au amintit, oarecum, de atmosfera bacoviană. Revelația a fost enormă, căci, deși am găsit analogii cu Nichita Stănescu și Marin Sorescu, am descoperit un poet cu o puternică amprentă personală.

Încercând să pătrund în tainicul univers, mi-am creionat, în imaginație, chipul artistului, retras în camera de lucru în care a scris și a tot scris, *Poeme canibale* fiind cel mai recent volum de poezie, apărut anul trecut, la 39 de ani de la debutul său literar.

Poezia lui Ion Cristofor, surprinzătoare prin amestecul de sensibilitate („Un lan dansează”) și sarcasm („Spovedanie”), prin atitudinea socială tranșantă, reține atenția cititorului atent la concordanța dintre pulsul vieții cu al autorului.

Deschid, la întâmplare, un volum de-al său, tocmai la poezia „Peștișorul” din *Gramofonul de pământ* (2014), în care este prezentată condiția scriitorului român:

„nimic nu egalează tristețea peștișorului auriu din acvariu
singur fără contururi secrete lipsit de femeia visurilor sale
din când în când poetul cu barbă îi oferă câteva firmituri
șoptindu-i cu jumătate de gură
prietene veacul e pe drojdii.

și eu netrebnicul fac ultimele pregătiri de război
dar oștile pe care bărbătește mă pregăteam să le înfrunt
mi-au ocupat bucătăria și dormitorul
mi-au siluit toate femeile.

încât mă întreb zi și noapte la ce bun să-mi pun
pielea pe bățul poeziei
și dacă nu cumva ești tocmai tu peștișorul de aur
ca să mă scoți dragule pe ușa din dos a acestei
istorii împuțite

dintre faldurile putrede ale realității duhnind ca
un cadavru.
uitat pe fereastră la soare visează creierul
poetului eminovici”.

Meditez nu doar la cele relatate, ci la destinul artistului, în general (căci, oriunde pe Mapamond, persoanele care gândesc mai profund și se exprimă ca atare nu au șanse de a o duce prea bine). Privesc, așadar, realitatea așa cum e, necosmetizată, asemeni poetului care în poeziile nostalgice, sarcastice și rareori luminoase relatează crâmpenele ale vieții trăite care nu e altceva, pentru fiecare dintre noi, decât:

„o mutare pe care moartea ne-o dă în plic
în vremea când culegătorii se îmbulzesc
printre frunzele înroșite ale vici”.

Diferite doar în anumite nuanțe (vizibile foarte bine în această antologie) poeziile „vorbesc” despre tot și despre toate: apartenența la satul românesc („Tăcut cobori în vâltoare” – poezie din volumul de debut) și la plaiul mioritic cu metehnele sale („Duminică”), despre tristețea și dezamăgirea în fața morții („Lalele roșii”), despre banalul cotidian („Fapt divers”).

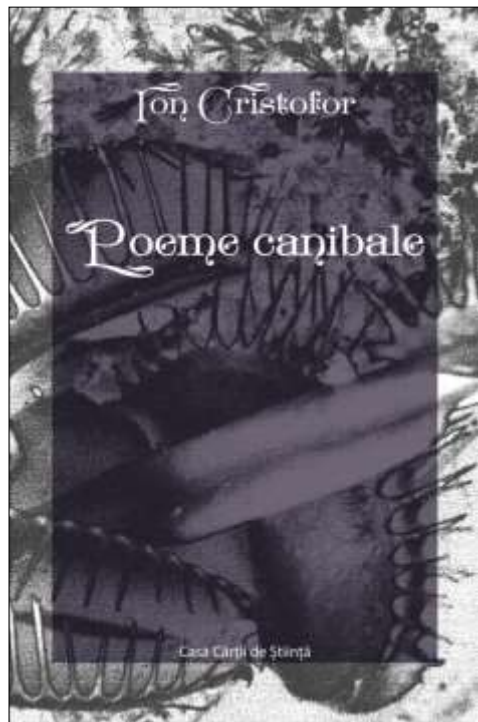
Capacitatea uluitoare a lui Ion Cristofor de a pune în versuri o multitudine de stări și trăiri personale este oglindită în imagini extrem de sugestive, care dau originalitate crezului său poetic, atât de bine simbolizat în poemul „Un pumn de cuvinte”:

„În tristețe m-am îmbăiat, în tristețe m-am întors
În timp ce luna taie orașul în două
În loc de inimă, am doar un pumn de cuvinte
Mi-am pierdut dinții, mi-am ratat definitiv cariera de canibal.

În ceasul acesta mi-am dat seama că poezia nu servește la nimic,
Că versurile pentru care bucuros mi-aș fi dat viața în tinerețe
Nu sunt decât un trist appendice al singurătății”.

Oare să fie adevărat că poezia nu servește la nimic?

Spuse la mâhnire, vorbele sunt negate de înseși poemele sale, căci, doar grație lor, îl percepem cu adevărat pe poet și epoca în care i se derulează viața și cariera, îi observăm cele mai ascunse taine, atunci când masca de justițiar îi cade.

Există și anumite momente de relaxare, puține, când are timp să observe minunile naturii, precum în poezia „Ploaia”, care amintește de concizia și acuratețea stampelor japoneze, stând mărturie. Apa, ca element purificator, o întâlnim, de altfel, frecvent în lirica sa, ea fiind asociată focului. Făcând referire la materie, putem lesne observa leitmotivul pietrei, menit a accentua latura abrazivă a poemelor, precum și cel al pământului a cărui căldură ne învăluie miraculos.

Atent la glasul materiei și al omenirii, la frământările țării natale, poetul este și acum, așa cum apare în volumul de debut din 1982: incandescent sub o mască contemplativă. Dacă citim, aleatoriu, poeme din fiecare volum, putem lesne observa o acută atitudine civică, mai mult sau mai puțin voalată (aici fiind la mijloc cenzura de dinainte de 1989), culminând cu poezia „Viață de rezervă”, titlu dat volumului din 2017. Aici răsună vocea poetului, cu o forță paroxistică:

„trăim într-o țară democratică
în care haosul a fost impecabil organizat
și totul chiar totul a devenit cu putință”.

Pradă propriilor deziluzii, pe care nici înțelepciunea senectuții nu le poate explica și alunga din minte, pare, totuși, să mai caute rosturile lumii acesteia, să se bucure de farmecele naturii, de promisiunile tulburătoarelor iubiri („Sex cu Anne Sexton”), ascunzându-și cu grijă rănilor și conștientizarea deșertăciunii vieții.

Aflat mereu în starea de grație a căutărilor, cu speranța că niciodată nu este totul pierdut, poetul își deoalează, fără ostentație, dilemele tinereții și ale maturității, revoltele, iubirile, amintirile și bucuria în fața naturii.

Spirit elevat, Ion Cristofor caută, cu aceeași osârdie, modele culturale, dese trimiteri livrești stând mărturie. A vorbi despre această calitate, în cazul său, nu înseamnă că trebuie să ne așteptăm la o sumedenie de exemple luate din arta și literatura universală, ci a observa, cu atenție, conexiunile dintre temele abordate și trimiterile culturale.

Studiind acest amalgam ideatic nu putem să nu reflectăm asupra artei sale poetice plină de neprevăzut. Surprinzând cu o ascuțită luciditate realitatea, poetul oferă spre lectură volume care pot fi percepute prin prisma unei anume epicități, înviorată de expresivitatea și simbolistica imaginilor și culorilor folosite. Mă gândesc, bunăoară, la o inventariere a decorurilor cu acel aer burlesc care sugerează dezolarea și însingurarea, căutările divinului într-o existență mult prea complicată, de unde tonul care îndeamnă la meditații. Oprindu-mă la acest aspect, nu pot să nu remarc teatralitatea decorului („Vitraliu”, „Frig”). Demne de menționat sunt și efectele sonore ce redau cele mai subtile trăiri și sentimente, chiar și atunci când sunt exprimate sarcastic („În seara aceea”).

Melancolic, elegiac, folosind o cromatică ce sugerează crepusculul, în general, lăsând în urma sa „o grămăjoară de cuvinte ce fumegă” care duc cu gândul la „sufletele ce foșnesc în aer/ ca frunze uscate/ între sticlele ferestrei închise...”, poetul ardelean impresionează la orice relectură, nu atât prin tematica abordată, cât prin stilul lipsit de artificii, dar totuși foarte expresiv.

Creativ, cult, dar și cu reale aptitudini de critic literar, Ion Cristofor se cere receptat prin prisma întregii opere. Așadar, dând timpul înapoi, am rememorat aparițiile sale editoriale, prilej cu care am observat alternanța dintre volumele de poezii și cele de critică literară (remarcabila teză de doctorat *Aron Cotruș între revoltă și rugăciune*, eseuri despre poezia belgiană și din Țara Sfântă), atât de benefică pentru destinul literar, referințele biobibliografice de la sfârșitul cărții fiindu-mi de un real folos.

Propunând o astfel de lectură, care necesită mult timp și răbdare, am făcut-o cu intenția de a demonstra îmbinarea perfectă dintre sacralizarea unor teme precum iubirea și patriotismul și angajarea socială care se cere exprimată în cel mai clar mod cu putință, precum și pentru originalitatea stilului.

Ion Cristofor

Soarta democrației, de Andrei Marga

Dr. Monica D. CÂNDEA

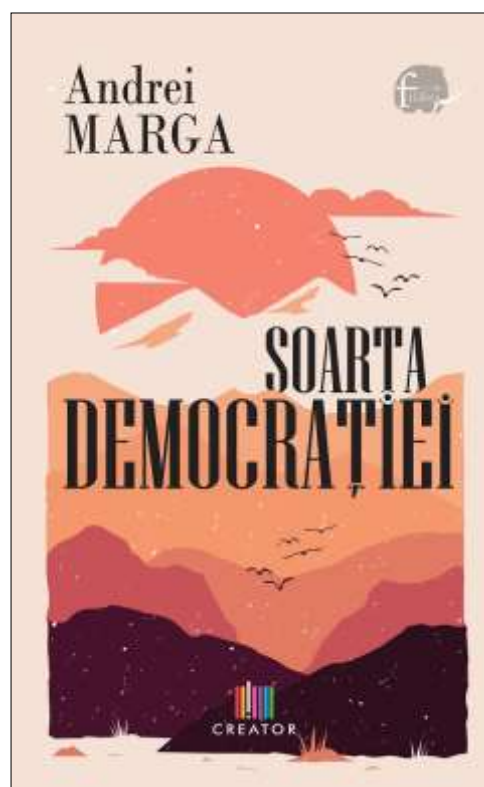
Baia Mare

Fiecare epocă își găsește, printre spiritele luminate, vocile care să o scruteze, să o definească, să o analizeze critic, să o boteze, să o interogheze sau să propună proiecte și soluții pentru a merge mai departe. Deși e destul de pierdut în ungherele umbrite ale socialului, locul filosofului, al intelectualului lucid, analitic se dovedește, totuși, foarte important și foarte necesar, mai ales astăzi, când ne definim realitatea mundană printr-o suită de crize. Andrei Marga este în contemporaneitatea românească o astfel de voce cu greutate, cu prestigiu, care sondează macrosistemul global pentru a ne oferi un tablou în linii cât mai exacte, cât mai precise al lumii în care trăim și care ne condiționează existența individuală. O face din perspectiva pragmatismului reflexiv, fundamentat pe o experiență îndelungată și diversă în sfera publică, națională și internațională, în managementul unor instituții prestigioase (e suficient să amintim Universitatea „Babeș-Bolyai” de la Cluj-Napoca, ministerele pe care le-a condus sau Institutul Cultural Român), dar și pe o vastă cultură livrescă.

Reflecțiile profesorului Marga despre democrație sunt sintetizate în una dintre cele mai recente apariții editoriale, intitulată simplu, dar sugestiv, *Soarta democrației* (Editura Creator, Brașov, 2022). Andrei Marga scrie mult, își sistematizează cu dibăcie ideile, construiește discursul într-o manieră cristalină, inteligibilă chiar și pentru cei mai puțin avizați în teoriile de specialitate, integrează cu ușurință paliere diverse de realitate, pentru a argumenta un punct de vedere care vizează o evidență: democrația, azi, se află în criză, mai cu seamă în spațiul autohton, iar pentru redempțiunea acesteia este nevoie de aplicarea sistematică a unor soluții simple, de multă vreme eludate de către decidenții politici.

Pornind de la adevărurile vii, grăitoare, pe care cetățeanul conștient de propria condiționare socială le experimentează în mod curent, autorul construiește un discurs întemeiat pe principii universale ale logicii, pe recursul la valorile clasice, pe o bibliografie consistentă și pertinentă, punctând cu mare lejeritate toate rănilor dureroase ale orânduirii contemporane, atât globale, cât și locale, naționale. Inventarul inițial al crizelor curente este urmat de o creionare atât sincronică, cât și diacronică a democrației românești, „curat (murdar) constituțional” – vorba celebrului personaj caragialian. Astfel, Andrei Marga identifică câteva fețe ale „crizei internaționale”, grăitoare și în planul mai restrâns al lumii românești: criza de idei și de viziune, criza de lideri, criza sanitară, criza energetică, criza economică, care se suprapun și se manifestă în corelație, fapt ce atrage după sine necesitatea soluționării sinergice.

Cele mai grave aspecte ale crizei rezultă a fi lipsa de idei, de viziune și, mai cu seamă, lipsa de lideri autentici care să imprime direcția pentru implementarea la nivel social a unor soluții viabile. În cazul oricărui regim democratic, regulile fundamentale ale jocului sunt stipulate în legea fundamentală, Constituția, a cărei respectare se dovedește defectuoasă la români, încă din secolul al XIX-lea, atrăgând după sine derapajele pe care astăzi le trăim ca pe o fatalitate a istoriei. Discrepanța dintre spiritul și litera legii devine spațiul matricial al tuturor monstruozițiilor sociale, politice, instituționale, civice cu care ne confruntăm.

Pentru a sublinia gravitatea stărilor de fapt, autorul acestei analize sociologice insistă asupra circumscriserii democrației ca formă de organizare statală, punând-o în relație cu diversele epoci istorice, respectiv cu ariile geografice în care s-a cristalizat. Pe scurt, analistul definește democrația ca „parte a proiectului societății moderne, alături de industrializare, stat de drept bazat pe libertăți și drepturi fundamentale ale cetățeanului și omului, morală universalistă, artă a trăirilor oamenilor, cultură bazată pe știință și reflexivitate” (p. 14). În esență, miza cărții este critica obiectivă și constructivă a situației românești, care însă nu ar fi completă în absența unei priviri ample, comparatiste asupra democrațiilor străine, mai ales a celor mai notabile (americană, franceză sau germană).

În privința crizelor democrației românești, am putea spune că Andrei Marga reia și detaliază teoria „formelor fără fond”, deja formulată de Titu Maiorescu acum aproape un secol și jumătate, căci constată o mediocritate generalizată, ba chiar, fapt și mai grav, o „prostocrație” unanimă a clasei politice decidente care conduce inherent spre o degradare a cadrului instituțional, spre „un autoritarism penibil și sterp, bazat pe securism”, spre „confuzia valorilor”, spre „extinderea sărăciei”, spre declasarea României în plan european prin înmulțirea indicatorilor negativi.

Eșecul sistemului democratic românesc – „statul eșuat” (sintagmă preluată din discursul actualului președinte) – își are originea într-un primitivism politic generat de încălcarea sistematică a constituției și de generalizarea corupției care cangrenează orice orânduire bună a societății. Regresul lumii românești poate fi definit în termenii unui nou feudalism, în care feuda propriu-zisă s-a metamorfozat cu abilitate în „funcții, bani, mass-media” (p. 52), iar indicii anti-democrației sunt ușor de identificat: „interpretarea funcțiilor publice ca proprietăți; impunerea de legi fără dezbateri; luarea societății în captivitate de către serviciile secrete; nepotismul; sportul desemnărilor unipersonale; permanentizarea în funcție” (*Ibidem*). Cleptocrația generalizată este un alt mecanism de subminare a oricărei ordini democratice în statul național român, realizabilă prin mecanisme precum autoritarismul, nepotismul, obediența, incultura, coteriile de toate tipurile.

Un model democratic viabil, cu rezultate notabile pe scena istorică postbelică, este cel german (de vest), care, în anii '70 a făcut posibilă reconstrucția țării prin valorificarea inteligenței creative. Principiile civice și valorile germanice pot fi identificate în viziunea politică a cancelarului Angela Merkel, care susținea întâietatea valorilor creștine – libertate, solidaritate, dreptate; politica văzută ca o abordare a realității cu deschidere spre viitor; examinarea lucidă a trecutului; respectiv convingerea că politica poate avea un rol decisiv în progres. Andrei Marga subliniază și cheile care au condus spre succesul istoric al Germaniei, aspecte demne de luat în considerare și la noi: „pregătirea forței de muncă și valoarea decidenților; democrația bazată pe legitimare și justiția ce respectă demnitatea persoanei; privirea critică a situației la care s-a ajuns și politica externă de deschidere și inovație” (p. 74).

Alături de corupție și cleptocrație, un factor major care perturbă orice democrație este criza comunicării autentice, mania falsificării și a mistificării, a înșelăciunii de orice tip, a manipulării, mai pe scurt minciuna generalizată, pe care analistul o asociază unei crize a argumentării. O dată în plus se afirmă necesitatea selecției meritocratice a decidenților, care să fie capabili de o comunicare onestă, logică și argumentativă cu ceilalți. Pragmatismul analizei, orientate spre contextul sociopolitic actual, este permanent dublat de apelul la teoriile și clasificările legitimizează discursului critic și filosofic despre democrație. Pornind de la concepția lui Habermas, conform căreia democrația este condiționată de discurs, Andrei Marga adaugă faptul că acesta îi aduce pe oameni pe un palier al egalității doar atunci când se ajunge la tematizarea adevărului și dreptății, respectiv la realizarea lor (pp. 93-94).

Utilizând distincții deja verificate în definirea democrației, Andrei Marga se oprește la principiul stabilirii reprezentanților prin alegeri libere, care vine din „convingerea că mulțimea cetățenilor reuniți în respectul persoanei și opiniei fiecăruia este mai capabilă decât orice altă organizare să dea hotărâri adecvate, drepte și înțelepte” (p. 88). Un alt factor decisiv în organizarea democratică este pluralismul politic, implicând recunoașterea libertății politice a individului, precum și dreptul de organizare în partide politice, care are ca scop crearea unei vieți bune (*good life* – vezi p. 90), bazate pe valori morale (bine comun, idealuri personale, iubire și prietenie, autodezvoltare, loialitate, justiție, drepturi umane), dar și non-morale (frumusețe, voieșie, bunătate, creativitate, aventură, stil).

Cea mai ofertantă dintre ideile susținute de autor este aceea că democratizarea devine posibilă doar în cadrul național și că globalizarea, care vizează „societatea mondială, nu oferă prea multe garanții în rezolvarea problemelor punctuale ale unei țări anume. Democrația depinde, fără echivoc, de relațiile

strategice stabilite la nivel mondial, de configurarea raporturilor de forțe dintre supraputeri. Studiile americane vin să susțină această opinie, prin concluzia formulată de Yasha Mounk: „Dacă vrem să păstrăm democrația fără a renunța la potențialul emancipator al globalizării, trebuie să permitem statelor naționale să-și ia din nou destinul în mâini” (p. 162), afirmație la care analistul revine de câteva ori de-a lungul expunerii sale, ridicând-o astfel la rangul de convingere profundă.

Dinamica internațională a relațiilor dintre state are implicații majore asupra fiecărui cetățean, de aceea se subliniază importanța revalorificării specificului local/național, în contrapondere la procesul de globalizare, care se dovedește inefficient la acest nivel. Deși problema identității naționale a părut desuetă, mai ales la noi, începând cu anii '90, ea se dovedește o temă de mare actualitate, căci „suveranitatea statelor rămâne reperul arhitecturii raționale a lumii” (p. 107). De altfel, privirea lui Andrei Marga asupra globalismului (ca ideologie) este una vehement critică, deoarece a slăbit selecția naturală a valorilor la nivel național și a generat „scăderea calității politicilor, a valorii decidenților și ascensiunea la decizii a nepregătiților” (p. 113).

O altă amenințare fundamentală pentru democrație este identificată în sfera științifică și a tehnologiilor (mai ales a celor digitale sau neurologice), care pot conduce pe nesimțite spre dictatură, mai ales că nu există prevederi juridice clare care să protejeze individul. Vechile principii care privilegiau omul sunt flagrant încălcate, iar integritatea ființei este pusă în paranteză, dacă ar fi să luăm în considerare imixtiunea în intimitatea personală, dar și capacitatea de a crea ființe umane în laborator. Incertitudinile care amenință în orice moment ordinea fragilă a societății mondiale au culminat cu pandemia izbucnită în anul 2020 și care a reliefat atât incapacitatea politică de a gestiona un astfel de dezastru, cât și limitele științei, conducând la erori decizionale care au limitat libertatea cetățenilor și au accentuat sentimentul de nesiguranță și amenințare.

Inflația de falsuri și fuga de răspundere ar trebui, în viziunea lui Andrei Marga, să fie înlocuite printr-un set de măsuri capabile să relanseze democrația, categoric prin asumarea de răspunderi de către decidenți, prin promovarea meritocrației și a competenței și prin reglementarea relațiilor civice. Punctual, teoreticianul identifică patru categorii de măsuri: inițierea unui catalog al îndatoririlor civice, reglementarea statutului decidenților (ce pot, dar, mai ales, ce *nu* pot să facă), o educație care cultivă principiul responsabilității, în contextul respectării libertăților și a inițiativei, respectiv sancționarea decidenților conform principiului verticalității răspunderii (p. 157). A relansa democrația înseamnă un dublu efort: de identificare a maladiilor de care aceasta a început să sufere și apoi de aplicare a antidoturilor.

Viziunea lui Andrei Marga, deși se declară a fi una pragmatică, păstrează în substrat ceva din idealismul clasic, platonician, care pune dinamica vieții sub semnul unei permanente pendulări între real și ideal, căci, indirect, autorul pare să invoce *noocrația* necesară. De la idee la punerea ei în practică drumul este anevoios, lung și presărat de erori de logică sau de aplicare, de cele mai multe ori generate de interese ale celor puțini, în detrimentul celor mulți. Cert este că, indiferent de contextul tehnico-științific de azi, fără precedent în istoria umană, salvarea vine dinspre valorile tradiționale, dinspre etică și morală, dinspre un iluminism revigorat, grefat peste un nou umanism, căci înainte de orice trebuie pus omul, individul, persoana.

În spatele oricărei manifestări a ordinii mundane se află o mentalitate, o cultură creată prin tradiție. Triumful popoarelor vine din calitatea acestei mentalități, un exemplu edificator fiind ascensiunea Chinei, care se sprijină pe clasicele principii ale lui Confucius. În context mondial, Andrei Marga se întoarce permanent la soarta „țărișoarei” noastre, pentru a clarifica neajunsurile orânduirii contemporane, dar și căile de urmat, resursele care încă pot fi valorificate pentru a resuscita democrația, monstruos metamorfozată în anti-modele. Teoretic, democrația liberală se fundamentează pe trei piloni care se cer redescoperiți: *meritul, integritatea, onoarea* – exercițiu de conștiință pe care această carte îl propune oricărui cetățean conștient de aportul propriu la mersul lucrurilor în societate, căci istoria nu s-a sfârșit, ci se află într-o permanentă experimentare a formulelor de organizare, a derapajelor și conflictelor, a soluțiilor care sunt proiectate pentru a fi aplicate.

Mircea Braga: *Biblioteca și irealul din real*

(*Cronotopologie literară*), Editura Academiei, București, 2020, 244 p.

Dr. Ana OLOS

Baia Mare

Ana Olos

Volumele recente ale lui Mircea Braga – *Ultima frontieră* (Ideea europeană, 2018), *Biblioteca și irealul din real* (2020) sau *În căutarea sensului* (2021) – expuse pe un stand sau în vitrina unei librării – au titluri sugestive și pentru cititorul care nu știe nimic despre autor, cu promisiunea (re)găsirii unor teme de interes general. Însă dimensiunea cărților sperie, iar citind nota de pe coperta a patra, lectorul realizează că sunt altfel de cărți decât se așteptase, departe de a promite o lectură de relaxare.

Ultima frontieră (539 p.) este, după cum citim prezentarea, rezultatul „necesității abordării problematicii lecturii”, cu incursiuni în sociologie, teoria imaginarului, estetica receptării, principiile istoriei contrafactice și teoria comunicării”. Deși descrie cinci modele sau „coduri” esențiale de lectură și oferă el însuși modele de lectură a operelor unor scriitori români clasici și contemporani, ultima „apostilă” din prezentare vine cu o oarecum descurajantă afirmație: „Rândurile noastre nu vor învăța pe nimeni *ce și cum și de ce* să citească”. Iar încheierea conține o expectanță oarecum sceptică față de însuși destinul cărții: „Poate, totuși, un exemplar va ajunge undeva unde să se înțeleagă faptul că fără o educație umanistă încă de pe prima treaptă a școlii și fără crearea unui larg climat cultural marcat de simțul calității vieții intelectuale, stingerea *omului cultural* ne va duce către o postistorie sinonimă cu preistoria”. Avertisment adresat celor care diriguiesc forurile de care depinde soarta învățământului și a culturii. O recenzie a Soniei Elvireanu din *România literară* (nr. 13/2020) poate constitui o utilă prezentare a capitolelor și problematicii cărții, drept introducere pentru cititorul dornic doar să se informeze.

Titlul următorului volum, *Biblioteca și irealul din real*, o prelungire firească a temei lecturii, produce în mintea celui el însuși împătimit cititor o adevărată „furtună” de amintiri despre propria sa relație cu biblioteca și cartea. Evocări începând cu primele cărți văzute, răsfoite și apoi citite. Continuând cu piesa de mobilier, un raft sau un dulap sau chiar o întreagă cameră cu cărți, urmând apoi alte și alte biblioteci frecventate sau doar vizitate de-a lungul vieții. Deci nu e de mirare că Mircea Braga și-a ales ca temă de meditație și reamintire biblioteca și cărțile într-un moment în care sunt amenințate, mai mult decât cu cenzurarea, punerea la index, epurarea sau arderea pe rug, ci cu dispariția lor definitivă în forma pe care o știm, odată cu epoca galaxiei tiparului.

Titlul următorului volum, *Biblioteca și irealul din real*, o prelungire firească a temei lecturii, produce în mintea celui el însuși împătimit cititor o adevărată „furtună” de amintiri despre propria sa relație cu biblioteca și cartea. Evocări începând cu primele cărți văzute, răsfoite și apoi citite. Continuând cu piesa de mobilier, un raft sau un dulap sau chiar o întreagă cameră cu cărți, urmând apoi alte și alte biblioteci frecventate sau doar vizitate de-a lungul vieții. Deci nu e de mirare că Mircea Braga și-a ales ca temă de meditație și reamintire biblioteca și cărțile într-un moment în care sunt amenințate, mai mult decât cu cenzurarea, punerea la index, epurarea sau arderea pe rug, ci cu dispariția lor definitivă în forma pe care o știm, odată cu epoca galaxiei tiparului.

Mircea Braga s-a născut în același oraș cu biblioteca „Astra”, a fost student în orașul cu o bibliotecă universitară cu multe secrete și cărți puse la index, unde putea fi încă văzut scriitorul și filosoful Lucian Blaga în „bârlogul lui Faust”, profesor universitar și conducător de doctorat în orașul cu bibliotecă „Batthyaneum”, înființată în secolul al XVIII-lea. Cititor împătimit, profesorul fusese posesor al unei prețioase biblioteci deja după terminarea studiilor, în anii șaizeci ai stagiului petrecut la Baia Mare. Avea cărți care nu apăreau în fișierele bibliotecilor epocii și cu atât mai puțin în biblioteca abia înființatului Institut Pedagogic, unde bibliotecară era chiar soția sa, Rodica Braga, devenită mai apoi ea însăși scriitoare. Dar acum, viețuind conștient în epoca electronică, profesorul nu poate evita referirea, fie ea și parantetică – așa cum o va face în capitole ale cărții – la noile forme de stocare a informației, cipurile de memorie și hardul calculatorului.

Subtitlul cărții, „Cronotologie literară”, trimite spre domeniul specializat al teoriei literaturii și al imaginarului. Capitolul introductiv despre „cronotopul-fagure” îl proiectează pe cititor în preistoria și istoria reprezentării artistice a realității, mai întâi prin imagine, apoi prin alte mijloace, creându-se astfel o lume alternativă, teaurizată în instituția denumită bibliotecă, dar și în „bibliotecile” imaginației. Pornind de la cronotopul definit de M. Bahtin ca exprimare a caracterului indisolubil al spațiului și timpului ca o categorie a formei și conținutului în literatură, autorul extinde acest concept general la o „rețea internă de unități cronotopice care încadrează personajele, situațiile, evenimentele, condițiile, trăirile, sentimentele, desfășurări ale mnezicului sau reveriei și visului, decorul, chiar obiectele, respectiv tot ceea ce se află pe diagrama dinamică a relatării, instituind ceea ce am putea numi un *cronotop fagure*. Dar, adaugă autorul, „cititorul, la rândul său determinat printr-un definibil cronotop, niciodată identic cu cele precedente (întotdeauna vor exista detalii), *consumă* compozitul operei prin trăire și simțire, în majoritatea cazurilor conștient de varietatea cronotopică oferită, pe care o poate accepta sau refuza, prelucra sau concentra, construind de fapt ficțiunea”, p. 13).

El însuși consideră demersul cărții, văzută de critici ca o abordare hermeneutică a temei, „un exercițiu de cronotologie literară”, având în vedere câteva opere literare canonice sau necanonice, de pe diferite meridiane, exercițiu pe care îl făcuse și în cartea anterioară. Revizitând și comentând cărți pe care el însuși le-a citit cu plăcere, profesorul incită curiozitatea lectorului și invită la lectura lor.

Biblioteca însăși poate fi prezență în operă, personaj central sau secundar, dar și obiect care centreză interesul unor personaje. Poate fi ca obiect depozit, arhivă, dar și instrument ce provoacă efecte imprevizibile „de cele mai multe ori și mereu, atât alternativ dinspre obiectiv spre virtual, cât și invers”. Și autorul continuă: „Ca prezență reală, biblioteca își afirmă aparențele, iar ca fapt virtual se oferă ca răspuns la întrebări care nu-i aparțin și tinde spre starea normatică a permanenței de sens: e și o constrângere care ne spune că, în absența lui, orice imagine e doar o simplă reprezentare”, anticipând astfel tema următoarei sale cărți: *În căutarea sensului*. Iar ca unul care publicase o carte masivă despre Nietzsche, e firesc să abordeze tema bibliotecii și din unghi filosofic, apelând de data asta la o formulare a filosofului și imagologului francez Jean-Jacques Wunenburger, citat și în alte capitole din carte. În încheierea Cuvântului introductiv, mărturisește că lasă deschisă „problematica bibliotecii la întâlnirea cu istoria previzionară”.

Titlul primului capitol pare un răspuns resemnat cu sfârșitul Galaxiei lui Gutenberg. „Așadar – o galaxie ce se stinge...”. Dispariție care ar implica și dispariția cărții tipărite pe hârtie – cel mai fragil suport. Ceea ce ne amintește de sugestivă, dar oarecum grotescă reprezentare de pictorul italian renescentist Arcimboldo (1526-1593) a bibliotecarului: bărbat al cărui cap e un evantai de cărți. Pornind de la definirea bibliotecii conform etimologiei cuvântului, din *biblion* și *theke* – carte și dulap –, următorul capitol explorează relația dintre forme și spații ale bibliotecii¹. Însă, ca rat, nu renunță la reprezentările metaforice. De pildă, biblioteca lui Constantin Noica retras la Păltiniș o numește „o vizibilă absență”, filosoful purtându-și biblioteca în minte, la fel cu alți intelectuali depozdați, pe lângă alte bunuri, și de cărțile lor. Referirea la Octavian Paler vine cu un frumos citat despre sfiala, emoția și surpriza cu care studentul novice descoperă sanctuarul bibliotecii universitare.

Explorarea spațiului bibliotecilor se ramifică cu nume de scriitori care au creat sau scris despre biblioteci imaginare. De exemplu biblioteca din poemul „Corbul” al lui Edgar Allan Poe, cea din romanul *O insulă din ziua de ieri* al lui Umberto Eco sau *Jocul cu mărgele de sticlă* al lui Hermann Hes-

¹ Asta ne amintește că în limba engleză, spre deosebire de limba română, bibliotecă e *library*, bibliotecarul fiind *librarian*, din latinescul *libris*, de unde *librărie* în română – în engleză: *book-shop*. Germanicul *book* pentru carte vine din latinescul *charta*, provenind din limba greacă unde însemna papirus sau, mai târziu, hârtie. O altă ciudățenie, explicabilă desigur, de istoricii limbii, că bibliotecă în germană este „Bibliothek”.

se. Sigur că nu puteau lipsi bibliotecile celebre de-a lungul vremii, ca cea din Alexandria, și trista lor dispariție. Și nici menționarea unor cărți de căpătâi precum *Biblia*, *Coranul*, *Tora* și *Talmudul*. Sunt menționate, pe lângă Biblioteca absolută și Cartea Absolută, cărțile de detecție, mecanizare, chiar și biblioteca „nevirtuală” și câte altele.

Într-o simplă notă de lectură e imposibil de redat complexitatea eseurilor debordând de erudiție și de înșirat numele numeroșilor autori și titlurile operelor literare la care se referă autorul de-a lungul celor douăzeci și cinci de eseuri care – cum subliniază și recenzenți ai cărții, printre care Constantin Cubleşan („Biblioteca – un mod de a fi”, *Tribuna*), Ana Maria Tupan („Byblos versus Babel”, *Contemporanul*, nr. 1/2021), Ioana Pavel („Printre cărți și biblioteci”, *Steaua*, nr. 1/2021) – reprezintă, de fapt, o abordare hermeneutică a temei propuse.

Lectorul rătăcind prin labirintul cărții are prilejul să întâlnească lucruri pe care le știa, cărți pe care le-a citit, dar bucurându-se să descopere informații despre autori pe care nu i-a cunoscut și cărți pe care n-a avut prilejul să le citească. Dar, în intenția de a revizita pasaje ce i-au stârnit interesul, s-ar fi bucurat să găsească și, de nu un fir al Ariadnei, măcar un index cu nume de autori și opere.

În încheiere, ne vine în minte o anecdotă din cartea *The Black Swan. The Impact of the Highly Improbable*² (Penguin Books, 2010) a matematicianului statistician Nassim Nicholas Taleb. Posesor al unei biblioteci personale cu mii de volume, semioticianul și romancierul italian Umberto Eco își clasifică vizitatorii uimiți de câte cărți are în două categorii: cei care, văzând atâtea cărți, îl întrebau pe câte dintre ele le citise și alții, o mică minoritate, care știau că o bibliotecă privată servește ca instrument de cercetare. Însă, pe măsură ce îmbătrânești, crește numărul cărților pe care le-ai citit și cantitatea cunoștințelor acumulate din ele, dar pe rafuri crește și numărul cărților pe care nu le-ai citit, privindu-te amenințător. Acestea din urmă, cărțile necitite, fiind de fapt „antibiblioteca” – crede matematicianul.

Biblioteca Națională a Cehiei

² În traducere aproximativă *Lebăda neagră. Impactul a ceea ce e foarte improbabil*.

Bibliografia literară – auxiliar al istoriei literare (Marin Preda. Biobibliografie)

Săluc HORVAT
Baia Mare

Având ca obiect identificarea, prelucrarea și clasificarea, după anumite norme, unele devenite standard, de date și informații dintr-un anumit domeniu al cunoașterii, pe teme largi sau restrânse, bibliografia, în general, și cea literară în special, are un rol important în activitatea de cercetare, de evaluare. Ca domeniu, bibliografia are și un rol normativ, în sensul stabilirii de norme care se impun a fi respectate la descrierea și clasificarea informațiilor.

Este știut că pentru a deveni utilă și credibilă, cercetarea trebuie să pornească de la stabilirea izvoarelor, a datelor care configurează domeniul sau tema abordată, a ceea ce se cunoaște până la data respectivă. Această etapă, cunoscută sub denumirea de documentare și informare, obligatorie, constituie baza de pornire – alcătuirea și stabilirea bibliografiei.

Bibliografia literară, considerată un auxiliar important al istoriei literare, cunoaște o serie de realizări, devenite surse de informare, de referință pentru cercetare.

Între bibliografiile de interes larg asupra culturii în general amintim *Cartea românească veche*, lucrare de pionierat, realizată de Ion Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, care semnalează cartea românească apărută pe teren românesc începând cu anul 1508, dată la care a apărut prima carte tipărită în România. Este vorba de *Liturghierul slăvon* realizat de tipograful sârb Macarie. Cuprinde, în același timp, cartea tipărită apărută peste hotare cu privire la România (1508-1930).

În domeniul literaturii, *Bibliografia literaturii române de la origini până în zilele de astăzi* este una dintre realizările de mare importanță, prin aceasta cunoscându-se evoluția literaturii române, atât cantitativ, cât și valoric.

Din gama largă de bibliografii, cele de autor sunt de un real interes. Prin structură și conținut, acestea conturează viața și activitatea unui autor, devenind o piesă importantă pentru alte studii asupra autorului respectiv.

O astfel de cercetare presupune un volum mare de lucru: o documentare laborioasă la descoperirea diverselor surse, nu în ultimul rând corectitudinea cerută la prelucrarea datelor și informațiilor, cunoașterea tehnică de descriere și clasificare a datelor și informațiilor etc. La care mai alăturăm și rezerva critică în aprecierea biobibliografiei, ca lucrări ale istoriei literare, ceea ce face ca puțini istorici literari să abordeze și să realizeze biobibliografii.

Sunt, totuși, mai multe realizări notabile consacrate unor scriitori importanți: Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Ioan Slavici, G. Călinescu ș.a. Iar dintre istoricii literari care au elaborat biobibliografii (fie că se numesc simplu biografii sau repere bibliografice) îi amintim în primul rând pe Dimitrie Vatamaniuc, Ion Bălu, Stan V. Cristea ș.a.

Între lucrările bibliografice recente amintim volumul *Marin Preda. Biobibliografie*, avându-l ca autor pe Stan V. Cristea, un cunoscut și apreciat critic și istoric literar, un pasionat și statornic cercetător al vieții și operei lui Marin Preda, căruia i se datorează volumele *Marin Preda. Portret între oglinzi* (2015), *Marin Preda. Anii formării intelectuale* (2017) și *Marin Preda. Repere biobibliografice* (2017). Unele dintre acestea au fost reluate în ediții revăzute și completate. La ele se alătură volumul *Marin Preda. Biobibliografie* (2 vol., Editura Aius, Craiova, 2022), dedicat centenarului nașterii marelui prozator, în opinia noastră una dintre cele mai ample și mai bine structurate dintre biobibliografiile dedicate unui scriitor. Surprinde prin volumul enorm de date și informații, modul de structură și, mai ales, prin aparatul critic care însoțește lucrarea.

Concepută în două volume însumând 930 de pagini, *Biobibliografia* dedicată de Stan V. Cristea lui Marin Preda reia o bună parte din edițiile anterioare la care a adus substanțiale completări, devenind, practic, o lucrare nouă.

Volumul se deschide cu un comentariu consistent: *Marin Preda. Portret în oglinzi* (titlul unuia dintre volume), prin care detaliază locul și rolul lui Marin Preda în literatura română contemporană, al cărui destin literar de excepție este dublat de o conștiință pe măsură, ale cărei trăsături se definesc prin gravitate și responsabilitate. „Marin Preda a fost mai mult decât un scriitor, a fost o conștiință”. A fost considerat de unii critici cel mai iubit scriitor român de către cititori și, în același timp, cel mai contestat.

Urmărind evoluția în timp a lui Marin Preda, criticul notează faptul că aceasta nu a fost lipsită de dificultăți, iar talentul său a creat invidii în rândul unor confrăți. Drumul în literatură al lui Marin Preda a marcat mai multe etape. Prima, cuprinsă între anii 1942-1948, cea a debutului cu volumul „Întâlnirea din pământuri”, a doua – 1949-1954 – cu apariția nuvelor „Ana Roșculeț” și „Desfășurarea”, urmată de altele, cea decisivă – 1975- 1980, cu apariția romanelor „Delirul” și „Cel mai iubit dintre pământeni”.

După moartea tragică în 1980 și mai ales după anul 1989 au apărut mai multe comentarii, unele

mai puțin favorabile, vorbind și de o revizuire a receptării operei lui Marin Preda, dar și acuzarea prozatorului de compromisiuri făcute regimului comunist.

În opinia lui Stan V. Cristea, la revizuirea operei lui Marin Preda ar trebui să se pornească de la stabilirea a două direcții esențiale. În primul rând, relevarea faptului că a debutat cu o viziune distinctă asupra lumii rurale, inclusiv prin romanul *Moromeții*. Apoi, cu anumite inegalități, spațiul citadin, al mediului intelectual și artistic. În privința scrierilor lui Preda, criticul constată că opera acestuia este în mare parte una autobiografică, ceea ce face ca Marin Preda să fie un caz unic în literatura română. Sub chipul unor personaje din mai multe romane: *Moromeții*, *Cel mai iubit dintre pământeni* etc. Marin Preda și-a relatat propria biografie.

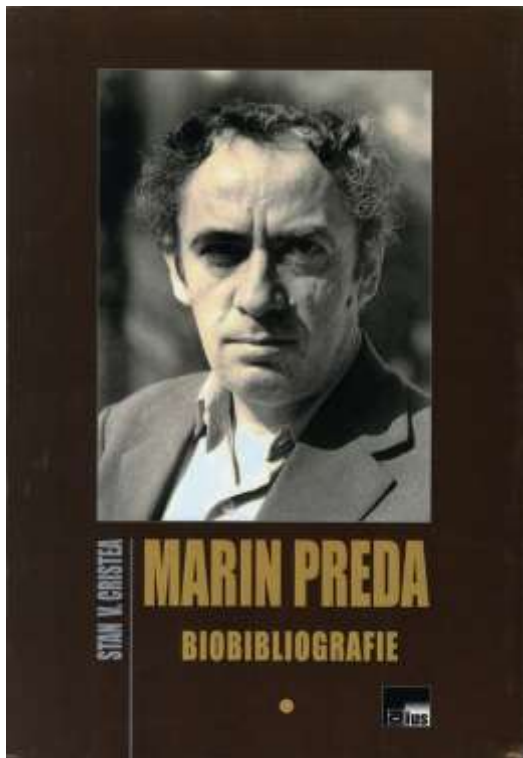
Vorbind despre Marin Preda, omul, biograful spune că prozatorul nu s-a bucurat de o viață „triumfală” și de prea multe momente sărbătorești, că el a triumfat prin opera sa, care rămâne singulară, ea bazându-se pe un sistem de valori etice proprii. Ceea ce este indubitabil, spune criticul, este faptul că prin proporții și valoarea creației sale, Marin Preda este unul dintre clasicii literaturii contemporane, și deși are parte de o posteritate dificilă, nu va înceta să fie

ocolit de cititori și de critica literară, determinând deopotrivă admirații și controverse.

În Notă asupra ediției, Stan V. Cristea vine cu anumite precizări și detalii asupra demersului său, notând: „Fără a fi cu totul exhaustivă, *Biobibliografia Marin Preda* dă seama despre ansamblul arhitecturii operei prediste și despre receptarea acesteia până în prezent”. În cele trei secțiuni în care este organizat cuprinsul cărții: Repere biografice, Reperele operei (opera în volume, opere în periodice), Reperele receptării (cu referințe la volume, referințe în periodice), biograful adună un material enorm. La acestea alătură un aparat critic cu diverși indici, care conturează personalitatea prozatorului, vasta sa operă și modul în care a fost receptat în timpul vieții și postum. Toate acestea confirmă valoarea întregii lucrări, înscrierea acesteia între cercetările de referință pentru demersurile ce vor urma asupra vieții și operei lui Marin Preda.

Având la bază o laborioasă investigare, pe parcursul a mai multor ani, *Biobibliografia* realizată de Stan V. Cristea, pe lângă caracterul ei bibliografic, devine și una de istorie literară. Un model pentru viitoare cercetări despre Marin Preda, *Biobibliografia* lui Stan V. Cristea nu este doar o înșiruire de titluri de cărți și reviste, de nume de autori, ci o cercetare din care se desprinde, pe lângă drumul vieții lui Marin Preda, și o operă de erudiție, atât prin cuprindere, cât și prin modul de realizare, de organizare a cuprinsului.

În privința structurării și a modului de ordonare a conținutului celor două volume, în partea „Repere bibliografice”, sistemul cronologic, după anii de apariție, considerăm a fi cel mai indicat. În primul rând, prin acest procedeu se poate urmări evoluția în timp a creației lui Marin Preda.

În capitolul „Reperle opere”, de exemplu, sunt cuprinse volumele originale, începând cu volumul de debut „Întâlnirea din pământuri” (1948) și se încheie cu „Cel mai iubit dintre pământeni” (1980). La acestea se alătură celelalte volume apărute postum (treizeci la număr), scrieri literare, opinii, eseuri, interviuri etc.

Capitolul cel mai consistent al Bibliografiei este ocupat de „Reperle receptării”. De data acesta, bibliograful descrie referințele scrise de diverși comentatori pe marginea unor cărți ale lui Marin Preda. Ordinea este alfabetică, după numele comentatorilor. Este capitolul cel mai important. Redă modul de receptare a creației lui Marin Preda.

Indicii care însoțesc *Biobibliografia Marin Preda*, mulți la număr, întregesc valoarea cărții lui Stan V. Cristea, fiecare dintre aceștia punând în evidență un aspect sau altul din biografia și activitatea literară a marelui prozator.

Indicele volumelor originale, al volumelor traduse, al prozelor scurte, al articolelor evidențiază complexitatea activității literare a lui Marin Preda.

O altă paletă de indicii se referă la comentariile asupra operei lui Preda, detaliate pe titluri de volume. Între romanele cel mai comentate amintim *Moromeții*, cu 960 de comentarii, *Cel mai iubit dintre pământeni*, cu 480, *Delirul*, cu 350 de referințe. Iar dintre comentatorii cu cele mai multe referințe: Nicolae Breban, Theodor Codreanu, Stan V. Cristea, Constantin Cubleşan, Ovid S. Crohmălniceanu, Gh. Grigurcu, Nicolae Manolescu, Mircea Popa, Al. Piru, Dumitru Micu, Lucian Raicu și, în mod cu totul aparte, Eugen Simion cu peste 380 de referiri la viața și opera lui Marin Preda.

Prin întregul ei, *Biobibliografia Marin Preda*, lucrare de reală valoare și cuprindere, criticul și istoricul literar Stan V. Cristea, îl prezintă pe marele prozator, cu viața și opera sa pe măsura locului pe care acesta îl ocupă în literatura română contemporană.

Biobibliografia realizată de Stan V. Cristea se înscrie între cercetările de un real interes pentru istoria literaturii române fiind o lucrare de referință în bibliografia literară românească.

Stan V. Cristea

Ioan Bunta: *Scrisori de la Teofil Răchițeanu*

(Editura Scriptor, Cluj-Napoca, 2022, 134 p.)

Dr. Zenovie CÂRLUGEA

Târgu-Jiu

Din Zalău, profesorul de engleză Ioan Bunta (n. 29 august 1949, Lunca Vișagului, Cluj), el însuși autor de poezii („bune, nu extraordinare, dar bune”, după aprecierea prietenului) și eseuri (cu predicție pe teme shakespeariene), ne trimite volumul de aleasă prezentare editorială *Scrisori de la Teofil Răchițeanu*, însoțit de un interesant material iconografic, facsimile și fotografii (pp. 89-125), menit a-i spori autenticitatea, dar și o anumită probitate prin care memorialistul ni se recomandă drept un om deopotrivă marcat de „emoție și nostalgie”, care niciodată nu a făcut „caz” de această prietenie. „Fericit”, „om norocos și favorizat al soartei” că l-a cunoscut încă din copilărie pe „Orfeul din Apuseni”, cum i-am zis noi poetului din Răchițele, prof. Ioan Bunta mărturisește că „ideea de a publica o parte din scrisorile primite de la Teofil Răchițeanu” i-a venit în toamna trecută, având în vedere împlinirea, în ianuarie 2023, a 80 de ani de viață a prietenului său de drum lung. Din peste 300 de scrisori primite de la poet, autorul s-a oprit la doar 70 din perioada 1971-2020, acoperind astfel anii de „hoinar” al tinereții, „boem la Cluj, redactor la revista *Echinox*, dascăl suplinitor la școala din Răchițele, «castelan» la Ciucea sau relația cu Geo Bogza, cu revistele literare și critica literară a vremii ș.a.”.

Ioan Bunta procedează după un fragmentarism anume, socotind că nu scrisorile în întregime, ci „numai unele pasaje” din acestea „sunt de un interes mai general”, pe care le grupează pe „teme”, cum ar fi: „Despre prietenie” (pp. 25-46), „Anotimpurile. Primăvara” (46-50), „Iarna” (50-53), „Toamna” (53-60), „Pescuitul la păstrăvi – o pasiune” (60), „Drumeții prin Apuseni” (60-61), „Poienița – locul drag al lui Teofil Răchițeanu” (61-62), „«Boem» la Cluj. Stare de provizorat” (62-64), „Redactor la *Echinox*” (64-65), „Profesor suplinitor la Ic Ponor și la Răchițele” (66-69), „«Castelan» la Ciucea” (69-71), „Despre scriitori, critică și critici literari, cărți, reviste literare și poezie” (71), „Relația cu Mircea Borcilă” (84), „Poetul și tânăra noastră democrație” (84-85), „Despre poeziile mele” (Ioan Bunta)” (86-88). La sfârșit este de găsit și lista cu „Volumele publicate de Teofil Răchițeanu”, de la *Elegii sub stele* din 1969 la *Lebăda când moare cântă* din 2022, în total 36 de cărți: poezie, documentarul *Cazul Șușman în judecata răchițenilor* (Casa de Editură Napoca, 2005, pp. 53-73), cartea de dialoguri *Amintiri în zig-zag* (realizată de Marin Iancu în 2015), la care putem adăuga excelențul jurnal epistolar *Scrisori către Teofil Răchițeanu*, (Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2021), prefațat de criticul clujean Ilie Rad.

Să observăm că, prin scrierile memorialistice și epistolarele amintite, personalitatea poetului „Teofil din Biharia” – cum i-a zis cu mult drag și generoasă prețuire Geo Bogza, maestrul reportajului românesc, care a răspuns chemării de a veni să-l viziteze în Munții Apusului, pe Vlădeasa și la Răchițele – a căpătat un spor de imagine și accentuată notorietate. Să amintim că în epistolarul din 2022, amintit mai sus, poetul reprodușese întreaga corespondență primită de la autorul *Paznicului de far*, cel care, atunci, când în 1973 cenzorul de la Cluj suprimase pagina cu poezii ce urma să apară în *Echinox*, a publicat în *Contemporanul* din 18 mai, pe prima pagină, „o tabletă excepțională despre mine”, intitulată „Scrisori de la un tânăr poet”, care „a făcut mare senzație aici în Cluj, ea constituind o palmă dată peste

obrazul gros al revistelor din Cluj, precum și al cenzurii”. Poeziile publicate de Geo Bogza erau „exact cele oprite de cenzură și pentru care mi-a fost oprită întreaga pagină”. Regăsim, la Anexe, pagina respectivă din *Echinox*, în facsimil, intitulată „Orfeu se tânguie la margina lumii” (sic!), cu corecturile autorului și precizarea reproducerii din artistul Ioan Cuciurcă. Dreptatea „răsunătoare” făcută de Geo Bogza „m-a reabilitat, (...) pentru care nu știu cum voi fi în stare să-i mulțumesc” (Cluj, 18 mai 1973). Până acum, lui Teofil Răchițeanu nu-i apăruse decât placheta *Elegii sub stele*, în colecția „Luceafărul”, la Editura pentru Literatură (1969), în toamna respectivă hotărându-se să depună la editură volumul *Somn de voevod*, care va apărea la Editura Cartea Românească abia în 1980, după care, la Editura Dacia din Cluj-Napoca, *Planete de melancolie* (1976).

„Lui Teofil Răchițeanu, copilul curat și incoruptibil al Bihariei” și totodată „copilul curat și incoruptibil al Poeziei”, Geo Bogza îi scria o dedicație pe volumul *Cartea Oltului* (1976), iar zece ani mai târziu îi alcătuia recomandarea de primire în Uniunea Scriitorilor: „Îmi îngădui să recomand Uniunii Scriitorilor ca să primească în rândurile membrilor săi pe Teofil Răchițeanu, autor a trei volume de versuri, de un patriotism discret și hieratic: *Elegii sub stele*, *Somn de voevod* și *Planete de melancolie*, care i-au definit un profil distinct printre poeții generației sale. Fac această recomandare cu toată căldura, convins că printre noi va sosi un poet original, ireproșabil din punct de vedere estetic și etic, care și-a câștigat de mult prețuirea și respectul celor ce-l cunosc. Geo Bogza, 15 iunie, zi eminesciană, 1986”.

În ce mă privește, precizez că încă din 1987 am început să scriu despre poezia curat-anahoretică, de autentic isihasm a poetului din Apuseni, pe care o vedeam de la început „mai puțin frecventată de critică”... Rămân surprins și impresionat de facsimilul articolului meu pe două coloane din *Luceafărul* (17 octombrie 1987, p. 3), intitulat „*Eminescianitatea*” substanțială (având în vedere cele trei volume), pe care nu-l mai aveam, recitindu-l cu emoția cuvenită și constatând că nu aș avea nici acum nimic de schimbat, ba, dimpotrivă, observ că anumite formulări au fost confirmate din plin de evoluția poeziei lui Teofil Răchițeanu: „O constantă calofilie incontestabilă”, „o fadoare livrescă aparte”, „monocordă în vizionarismul ei dolic și jelahnică fără a șarja”, „fond antropologic de romanticitate tânguioasă”, „o metafizică de litanie, în de-seninări spirituale fără niciun puls exhortativ”, „referențialitate psalmodică, confortată într-o prozodie pe cât de monotonă, pe atât de incomodă, manieristă la modul unei calofilii de concepție”, „viguroasa modernitate neoromantică”, „o individualitate inconfundabilă în câmpul poeziei române contemporane (...) în plin «postmodernism»”... (p. 108).

Și toate astea într-o vreme când în vogă erau așa-numiții poeți de la Cenaclul de luni, din care nu au ieșit „geniile” scontate, ci, cum am văzut, autori mai mult orgolioși decât modești, „textieri”, cum îi numește Teofil Răchițeanu, „care, crezând că fac poezie, dau cu tifla, ironizează abracadabrant, demitizează în prostie, gargarisesc cuvinte.../ Să fim serioși! Poezia înseamnă în primul rând sentiment, nu joaca de-a cuvintele.../ Îmi pare rău, dar poezia de azi prea adeseori mi se pare un lac în care orăcăie prea multe broaște...” (24 februarie 1986).

Despre „moda” aceea poetică am scris și noi chiar atunci (*Luceafărul*, 14 septembrie 1985), atrăgându-ne în cadrul „Actualității românești” de la „Europa liberă” (11 octombrie 1985, orele 19-20 și, în reluare, în dimineața următoare, pe 12 octombrie 1985, în intervalul orar 7.00-8.00) un comentariu critic detaliat, de apărare desigur a „modei” din poezia momentului... Articolul nostru de reproș intitulat „Modă și modele” a apărut în *Luceafărul* din 14 septembrie 1985 (vezi în chestiunea aceasta articolul „Un telefon de la Monica Lovinescu”, în *Portal-Măiastra*, Târgu-Jiu, nr. 5 (9)/2006, p. 51 – de găsit pe site-ul: zenoviecarlugea1950.wordpress.com, secțiunea „Portal-Măiastra”).

Constat, de asemenea, că unele dintre considerațiile mele despre acest poet „rămas neînregimentat și de mare talent, echinoxist din prima generație”, cum apreciam în mai ampla cronică din *Vatra Vechi* (nr. 2/2022), sunt reținute, ba, mai mult, numele meu (inițiala „Z.” cu care semnam în *Luceafărul* dinainte de 1990, nu înseamnă deloc „Zaharia”, cum mă numește Ioan Bunta la p. 21, ci „Zenovie”, drept care aș pretinde autorului nu „un miel”, ci un „păstrăv” pe jar, din apele Apusenilor, la o cină în trei, la poală de cetini, în amurg, sub Vlădeasa...). Într-o scrisoare din noiembrie 1987, poetul îi făcea cunoscut prietenului din Poienița că „despre mine, a apărut în *Luceafărul* din 17 octombrie cel mai bun comentariu la cărțile mele, semnat Z. Cărlugea, un tânăr critic – zice-se, excepțional – de la *Luceafărul*. Văd că numărul cu pricina și-a scăpat...”. Sau, în altă parte: „Un comentariu la toate cele trei cărți ale mele, ce urmează să apară în *Luceafărul*, sub semnătura unui – zice-se – distins critic tânăr, Z. Cărlugea. Să vedem!” Pot spune că, după apariția articolului, Teofil m-a contactat epistolar și că de-a lungul deceniilor

am avut o corespondență nu chiar bogată, dar importantă în unele aspecte (parte din aceste scrisori au fost reproduse în masivul volum *Scrisori către Teofil Răchițeanu* (2021, pp. 194-196), dialog epistolar reluat prin anii '90, de când putem vorbi la telefon, singurul mod de dialog mai rapid, poetul din Apuseni utilizând internetul, care i-ar ușura mult trimiterea textelor și, desigur, comunicarea efectivă cu lumea (deși, recent, am dat peste pagina sa de Facebook, utilizată, probabil, de cei apropiați)...

Deși, iată, relația mea epistolar-scripturală cu poetul de la Răchițele durează de peste douăzeci și cinci de ani, mărturisesc cu regret că nu ne-am întâlnit niciodată *face à face*, deși propuneri au existat de ambele părți (a mea de a ne vedea la edițiile Festivalului „Lucian Blaga” de la Sebeș-Lancrăm și a poetului de a-l vizita la Răchițele, urmând a-mi „des-vrăji” meleagurile Vlădesei: cu cascada „Vălul Miresei”, cu casa construită în munte la care-și invită prietenii, cu pescuitul de păstrăvi și câte și mai câte încântări din montanitatea spiritului său de împătimit iubitor al naturii, realizând o interesantă monografie ilustrată a Răchițenilor, pentru care, în urmă cu câteva luni, mi-a solicitat să-i scriu un Cuvânt-înainte...

Revenind la cartea profesorului Ioan Bunta, rămân plăcut surprins să aflu că autorul l-a cunoscut pe poetul Teofil încă din copilărie, când acesta participa la acțiunile de împădurire a munților, care rămăneau golași după masivele tăieri. O parte dintre muncitorii plantatori proveneau din Răchițele, ei treceau Valea Drăganului până la Zarna, traseu pe care se înșirau Pietrele Albe, Carâmbu, Valea Crăciunului și pe care l-a parcurs nu o dată micul Teofil, băiatul numeroasei familii Purcel (cu tatăl ucis într-o împrejurare povestită în „Cazul Șişman”), „un băiețel înalt și bine legat, cu părul bogat și negru, cu fața albă și frunte înaltă”, îmbrăcat cu „cioareci” (de cânepă), în picioare având opinci, purtând în spate un fel de straiță cu alimentele pe o săptămână. Tatăl autorului Bunta, brigadier silvic, îi remarcase copilului din Răchițeni „istețimea și curajul”, precum și „priceperea lui în tăinele muntelui”, bun cunoscător al potecilor, animalelor și mai ales măiestria în pescuitul păstrăvului. Fiind doar o diferență de câțiva ani între copilul răchițean și propriul său fiu, pădurarul Bunta îl lua deseori să-l ajute în problemele de serviciu, iar în zilele de sărbătoare „îl ruga să stea pe lângă casă, să aibă grijă de animale și mai ales de mine”, după cum scrie Ioan Bunta, devenit și el profesor de engleză, la îndemnul poetului. Astfel „petrecând multe zile împreună”, cei doi copii au devenit foarte buni prieteni, zile întregi „au păstrăvărit împreună pe Valea Drăganului (unde mergea și Blaga, la invitația dr. Iubu), pe Crăciunu, Cripa sau Zarna”, după mărturisirea poetului din *Amintiri în zig-zag* (2016, pp. 174-175). Nelu al pădurarului Bunta și al frumoasei Ruxandra („frumoasă ca o zână a munților, ce avea o voce ca Maria Tănase”) devenise „fratele meu”, scrie Teofil, dedicându-i „șefului” său binefăcător „Poemul pădurarului”, apărut în volumul *Din vechi scrinuri adunate* (2009, pp. 18-19). Copiii colindă meleaguri montane, pe cărări necunoscute, mai ales în vacanțele de vară, pe la Padiș, Călineasa, Cetățile Ponorului, Stâna de Vale, Cascada Muncelui, Cascada Moara Dracului, uneori înnoptând sub brazi, cinând păstrăvi la jar, trăgând fie la cantoanele silvice ori la stânele de oi din zonă... Anii copilăriei au trecut, dar mai lungile perioade de separare nu au reușit să-i despartă pe bunii prieteni, vizitându-se reciproc, la Poienița lui Ioan Bunta sau la Răchițelele lui Teofil Purcel (poetul luându-și numele de „Răchițeanu”) de pe Valea Stanciului.

În scrisorile/fragmentele date la iveală de bunul prieten, conștient că acestea au „valoarea lor de document cu o mare doză de autenticitate”, Teofil Răchițeanu îi scrie „ca între frați”, fără niciun semn de formalizare, „cu tine am avut revelații deosebite ale locurilor pe care am umblat”. Considerat, conform dedicației pe volumul *Somn de voevod*, „Frate al meu de dor, de gând și de visare”, Ioan Bunta a socotit, la rândul său, că „este de datoria mea să fac cunoscute aceste scrisori”, ele, desigur, „întregind profilul literar al poetului”.

Regăsim în aceste fragmente epistolare vești despre cărțile citite și recomandate cu căldură, despre cum sunt anotimpurile în Apuseni (în general, asprele ierni hibernale suportate cu stoicism, după cum vedem în epistolele adresate nouă, toamnele „agonizante” cu empatii sufletești, dar și primăverile cu neliniștilele tresăriri la viață ale Muntelui – „Ce poate fi mai frumos decât ea?” – 1987), despre îndeltnicirile din diferite etape ale vieții (student, muzeograf, profesor etc.), dar și informații și impresii despre întâmplări, scriitori și prieteni, despre proiectele editoriale, aparițiile, consemnările în presă și viitoarele cărți, îndelung pregătite. La un moment dat, aflăm că poetul este în atenția Securității (mai multe date în volumul din 2021), după Revoluție fiind și el total deziluzionat: „Până la Revoluție nu s-a prea văzut cine e cu adevărat comunist și cine nu. Acum ei se văd bine, în toată hidoșenia sufletului lor, de care ființa mea toată se cutremură. Mi-i silă parcă și să trăiesc” (19 iunie 1990). Totodată, trăia impresia că „mi-am încheiat opera poetică în jurul vârstei de 40 de ani”... (februarie 1998). Sau împăcarea sufle-

tească a poetului cu condiția de „profesor suplinitor” toată viața („dascăl de munte”, cerând pensionarea, anticipat, în 2002), prin mâinile lui trecând mulți copii care vor deveni nume cunoscute, precum politicianul Emil Boc, fiu de țărani, ajuns prim-ministru, actualul primar de ieri și de azi al Clujului: „Mi s-a făcut lehamite de dascălie” (3 septembrie 2001). Sau această îndreptățită reflecție a creatorului de limbă poetică: „Mai marii noștri ar trebui să-mi dea din oficiu toate gradele. Ce motiv mai întemeiat pentru aceasta poate fi decât acela că eu creez limba românească? Dacă ei nu mi le acordă, nu pot să mă umilesc dând examene în fața cutărui care nu a făcut, poate, pentru limba română cât am făcut eu”. Și considerația privind condiția de dascăl, potrivit căreia „dacă este luată în serios este destul de grea”! Confirmăm din experiența a 46 de ani!

Nu ar strica și o viitoare restituire *in integrum* a acestei corespondențe bogate (peste 300 de epistole, dedicații, manuscrite etc.), după reușitul început editorial.

„Despre Teofil Răchițeanu au scris diferiți critici literari (chiar mulți) – scrie Ioan Bunta –, dar nu există până la ora actuală un studiu cuprinzător”. Noi înșine i-am făcut cunoscut poetului acest aspect și, nu de mult, am aflat că Marin Iancu

are în lucru o carte de asemenea formulă monografică (pentru care mi-a solicitat deja date bibliografice), așa cum, de fapt, se obișnuiește în anii din urmă (noi am comentat astfel de cărți-monografii reprezentative, viitoare instrumente de lucru, dedicate unor importanți scriitori de azi: Radu Ulmeanu, Nicolae Sîrbu, Mircea Popa, Tudor Nedelcea, Stan V. Cristea ș.a.). De asemenea, l-am vedea foarte bine pe Teofil Răchițeanu în colecția „O sută și una de poezii” a Editurii Academiei, în care au apărut mulți poeți de ieri și de azi, din diferite generații...

Văzând facsimilele din Anexă, am realizat că poetul a deprins o anumită este-

tică a textului epistolar, așezat în pagină, în general, caligrafic, cu economie de spațiu, cu completări, uneori, pe margini. Oricum, facsimilele și fotografiile alb-negru și color conferă un aer specific de autenticism și specială documentare în materie, cartea profesorului Ioan Bunta rămânând un instrument de lucru util pentru viitoare scrieri despre viața și opera poetului din Apuseni, Teofil Răchițeanu, autorul unei poezii cu iz de montanitate și de profunde înțelesuri, eminescian și blagian în felul lui, aducând în poezia noastră de azi acea „*Rouă de Răchițele*”, după cum sună titlul unei culegeri apărută la Tipo Moldova în anul 2014.

„Să nu uităm – scrie Ioan Bunta – că anul viitor, în 2023, pe 5 ianuarie, poetul va împlini 80 de ani. Volumul de față se vrea a fi un omagiu și cu acest prilej”.

Subscriem cu toată îndreptățirea și sperăm într-un evantai mai larg de aprecieri și cinstire cuvenite consacratului *Orfeu din Munții Apusului*.

Apărarea are cuvântul

(un eseu pro literatura SciFi/Fantasy având ca exemplu principal trilogia METRO (2033, 2034, 2035), București, Editura Paladin 2016, '18 & '19, dar și multe alte titluri)

Ștefan-Adrian BĂRBULESCU
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Un *mic*, dar foarte important *element* desparte genul literar beletristic al **ficțiunii**, la modul general, de acela în a cărui apărare am găsit de cuviință să sar, erijându-mă într-un „erou-cavaler-avocat”, ca un Don Quijote literar ce mă simt (și azi): *științificul*, care e în stare să transforme o carte de ficțiune *obișnuită* într-o operă de o valoare de multe ori subestimată și, astfel, impropriu tratată de mulți iubitori de literatură, altfel bună (oricât de relativ și subiectiv ar suna). A sosit momentul să clarificăm acest aspect, odată pentru totdeauna.

Astfel, genul literar *S(cience)F(iction)*, cât și frățiorul dulce al acestuia, *Fantasy*-ul (denumite în continuare **SF&F**), se „bucură” nemeritat de situarea nedreaptă într-un con de umbră care-i știrbește masiv din potențial, din cauza unui set de clișee și stereotipuri care, oricât ar avea la bază un strop de adevăr, face mult rău, ținând la distanță destui cititori care așa nu vor avea niciodată ocazia să se delecteze cu o multitudine de titluri *extraordnare*, cel puțin și cu „modestie” spus.

Nu este deloc mai puțin adevărat că, pe măsură ce te adâncești în gen/subgen, cărțile devin tot mai de nișă, mai profesioniste, adresându-se unui public format mai degrabă din „cunoscători”, acei versați care, odată cu trecerea timpului și înălțarea muntelui (vrăjit) de cărți citite, devin tot mai (buni) critici, dar și greu de mulțumit – iată o lume de sine stătătoare, *un „stat în stat” literar*, în care doar cei mai buni autori rezistă timpului, una-două alegându-se grâul bun și rodnic de pleava și neghina falșilor epigoni ce zadarnic tot încercă să-i copieze pe cei cu adevărat mari.

Dar să revin, cititorii familiarizați mai degrabă cu alte genuri sunt invitați călduros, și pe această cale, aici și acum, să lase la o parte teama de necunoscut, ignorând mincinoasele cântece de sirenă care vă spun că vă veți pierde în hățișul *SF&F* degeaba și fără a înțelege nimic. Și iată de ce, căci răspunsul, salvarea și găselnița sunt elementar de simple: cu toții, cei cu adevărat consumatori de literatură, iubim cărțile pentru că ele conțin *povești*. Noi, cititorii, iubim cărțile pentru că adorăm poveștile. Și, chiar dacă pare greu de crezut, unele dintre cele mai frumoase povești pe care le-am citit de-a lungul unei vieți de cititor dedicate exclusiv cititului (scuzați redundanța repetiției) au fost, nicicum altele decât poveștile din lumea *SF&F*. Și încă un amănunt, chiar și mai ciudat: nu sunt, n-am fost niciodată un cititor exclusiv și fanatic al genului – sunt și eu *doar* un pionier, un curios, un căutător neobosit după povești bune, oriunde s-ar afla ele. Sunt un „*stalker*”, în viziunea unora dintre autorii menționați mai jos.

Foarte puține cărți, titluri și autori se pretează de fapt (sau reușesc) în abordarea foarte strictă a *unui singur* gen sau subgen literar, aspect cât se poate de pozitiv, de altfel. Dar tocmai de aceea uimirea mea rămâne la cote ridicate când aud atât de des cum destule genuri/subgenuri par să-și păstreze atât de strict *target*-ul de nișă (ținta), când este mai mult decât evident că nici măcar descripția generală nu e definitorie, majoritatea cărților reușind cu succes să se încadreze completamente *deodată* în mai multe categorii ale marelui, largului câmp al beletristicii. Din păcate, cam același lucru îl fac și mult prea mulți cititori, în momentul în care rămân dedicați unui singur fel general de literatură, refuzând fără o motivație anume să încerce și aromele altor „bucătării literare”...

Ba și mai mult decât atât: genul de față a fost dintotdeauna, încă de la firavele și neobișnuitele-i începuturi, unul *experimental* – cu atât mai promițător cu cât ține, cu tot dinadinsul, să se achite cât mai onorabil de misiunea asumată printr-o abordare multifățetată, amintind întrucâtva de ideea de *bildungsroman*, roman epic ori saga.

Scriitorul rus *Dmitri Alekseevici Gluhovski* (n. 1979) a conceput ideea viitoarei trilogii de pe undeva de la 15 ani, a „copt-o” cam până pe la 18, când i-a dat drumul și a început s-o scrie în stil modern, mai întâi online (pe propriul *website*), într-un fel interactiv, comunicând și colaborând cu fanii cititori. Tot online și gratuit apare și partea a doua și, cum se poartă zilele astea cu acest gen de literatură (SF-ul postapocaliptic), era aproape de la sine înțeles să se transforme și într-o serie de jocuri video (de tip *shooter*, în cazul de față).

Fără să-l cunosc personal pe autor, tot pot să bănuiesc, în principal datorită vârstei pe care o are, locului (țării) unde s-a născut și meseriei pe care o practică, pe lângă aceea de scriitor, și anume cea de jurnalist de genul celui activ, de teren, care documentează evenimente și zone *fierbinți* ale lumii, că nu e chiar întâmplător (sub)genul literar abordat, iar cunoscătorii vor recunoaște cu oarecare surprindere, dar și cu o reală plăcere, mai ales atunci când vor constata că vagele ecouri care se resimt din opera altor doi scriitori pionieri ruși din domeniu nu alterează prospețimea și originalitatea a ceea ce se poate chema deja un clasic: seria-trilogie (fenomen) METRO.

Scriitorii la care fac referire sunt frații Arkadi (1925-1991) și Boris Strugațki (1933-2012), un „set” avangardist sovietic într-atât de faimos, încât cei doi au ajuns să fie invitați de onoare ai unei convenții SF (*WorldCon*), și nu oricare, ci aceea cu cea mai mare vechime din lume, ținută în Anglia anului 1987, lucru absolut deloc lipsit de importanță. Cea mai celebră operă a lor este, fără nicio îndoială, *Picnic la marginea drumului*, genul de capodoperă care e străbătută de la început până la sfârșit de nimic altceva decât viziune și geniu; ideea cărții, odată dezvăluită, uimește și nimic mai puțin, în felul în care rămâi (de exemplu) când vezi pentru prima dată cu ochii tăi aurora boreală... Sau ceva de genul, dar ați prins ideea, bănuiesc.

Povestea din seria METRO pare, la prima vedere, simplă și cumva are un aer nu tocmai vesel, ba chiar sumbru. Ai zice că nimic bun nu poate să iasă dintr-un rest de lume, atâta cât a mai rămas din ea, odată ce s-a săvârșit; în sfârșit, temerea cea mai mare și cumplită a umanității moderne: războiul atomic, cel nuclear, Sfârșitul.

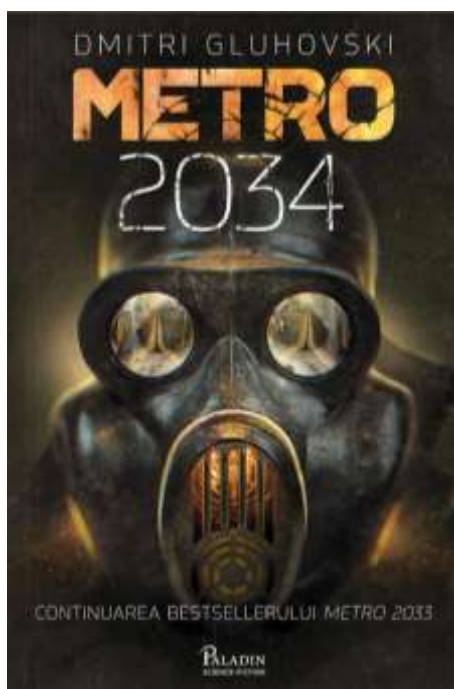
Dar oamenii supraviețuiesc. E adevărat, doar cu *mii* din miliarde, dar, totuși, o fac. Protagonistul primei și al celei de-a treia părți din trilogie, Artiom, va deveni, fără să știe, fără să vrea și fără s-o ceară, un *erou*. El și restul, proveniți la începuturi de la suprafață, ajung în graba mare (odată prăvălită urgia nucleară) în subteranele Moscovei care găzduiesc metroul, care rețea va deveni mai mult decât Noua Moscova, cât Noua Rusie.

Și aici, odată cu asta începe, din păcate, așa cum se va constata în curând, un nou drum al omenirii. Căci, dincolo de povestea principală, ni se așterne o altă narațiune trist-constativă, cu *gust* de vorbă de duh: *oamenii nu se schimbă, ei devin tot mai mult aceiași*. Ceea ce naște automat următoarea întrebare: păi și

cine (sau ce?) suntem, de fapt? Răspunsul nu este unul la care ne-am aștepta, dar, mare atenție, nu e încă totul și definitiv pierdut. Ceea ce e paradoxal, dar și reprezentativ pentru natura umană.

Datorită unui element real extrem de bine exploatat al poveștii, și anume cel al radiațiilor nucleare, cu nebanuite sau nu întrutotul cunoscute efecte, autorul poate să introducă liniștit și fără riscul de a „absurdiza” povestea o minimă doză de acel „ceva” întrucâtva *supranatural*. Și poate că doar acest aspect, pe lângă cel temporal, fac din întreaga poveste una *SF*, căci altfel vorbim de fapt despre povestea unei comunități supuse anumitor constrângeri datorate unor specifice evenimente care vor fi avut loc la un moment dat, indiferent de voința respectivei grupări de oameni.

E o poveste de viață, deci. Și una de moarte. Și de alegeri. Bune și/sau rele. Și de rezultatele acestor alegeri. Urmări, regrete, continuări. E imposibil să te lase rece toate acestea, întreaga poveste, căci e

mai mult decât posibil ca pe tine sau pe cei din jur să te/îi regăsești și în povestea asta... S-ar putea să nu-ți placă prea mult cadrul ales de autor, căci e prea urât, rece, străin, înfricoșător (dar nu mai puțin familiar). Dar așa e și viața, nu? Și atunci de ce să nu citești ceva care să reflecte realitatea mai bine, mai premonitoriu, căci poate așa, când și dacă o astfel de realitate își va face loc cu bocancii în viețile noastre (atât de aparent și relativ) sigure, poate că nu vom fi atât de speriați, paralizați chiar, de ce turnură neplăcută pot lua lucrurile din jurul nostru.

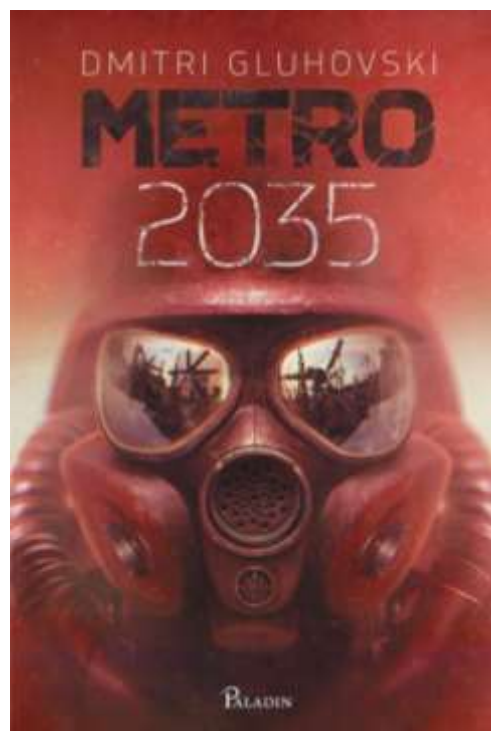
Cu siguranță că vor fi destule persoane care își doresc de la literatură cealaltă fațetă a monedei, aceea mai idilică, frumoasă, perfectibilă, romantică, roz-bombon, câmpii verzi cu floricele galbene, iepurași țopăind veșnic fericiți și *happy-endings*, că de rele e plină lumea reală, da? Iar asemenea persoane cu greu și-ar putea dori și de la literatură cărți reale, adică rele și negative și pline de urâtenii – în aparență. Cât despre promisiul sau așteptatul *happy-end* slabe șanse, poate doar un sfârșit mai logic decât râvnit. Dar există un paradox (încă unul, de data asta ciudat de interesant și) neașteptat. Oamenii, tocmai pentru că *nu* sunt inerent, intrinsec și în totalitate răi, vor găsi în inima răului (sau cea a întunericului) forțe, energii și raze de lumină și speranță, capacități, idei și soluții pentru a trece, a depăși vremurile grele. În cele mai întunecate și dificile vremuri oamenii au găsit resurse pentru a-și depăși condiția, de a nu se afunda toți și de tot în cea mai adâncă disperare – doar pentru că viața e grea, dură, urâtă, brutală sau cu un decor SF alături. Și pentru că am reamintit de SF, niciunde nu e mai nimerit ca aici să reamintesc de contribuțiile minunate ale scriitorilor și scriitoarelor de SF/F care s-au achitat mai mult decât admirabil de misiunea de a arăta că și-n genuni ne-aflăm speranța, în viitor și în decoruri sumbre, triste și sinistre, lugubre chiar, tot oamenii vor redescoperi lumina și, odată cu ea, sensul umanității, părut aproape pierdut.

Astfel, pe lângă extraordinarele aventuri ale lui Artiom și ale prietenilor (dar și dușmanilor) săi dintr-o serie devenită *iconică*, vă recomand cu cea mai mare căldură să vă extindeți domeniile literare abordate până acum, lăsând la o parte vechile blocaje stereotipice și clișeizante care n-au făcut nimic altceva decât să vă răpească plăcerea unor povești extraordinare în care doar cadrele sau vremurile alese ar putea fi considerate neobișnuite, dar poveștile, ah!, poveștile vă vor duce până la capătul Universului și-napoi, într-un carusel amețitor al imaginației dezlanțuite, fără frontiere, fără jenă, rușine sau alte măști ce vor cădea singure, odată cu noile revelații care vă așteaptă.

Lista de autori și autoare cu eventualele cărți alăturate este subiectivă și acoperă vag un câmp mai larg ca preeriile, pampasul și taigaua luate la un loc, mai adânc decât Marele Canion și Groapa Marianelor (puse cap la cap!) și mai înalt decât Everestul pământean + Olympus Mons (Olimpul marțian), mai cuprinzător decât ochiul furtunii de pe Jupiter și cred că v-ați prins deja cât de ușor e să mergi, la nesfârșit aproape, cu exemple ale atâtor superlative de pretutindeni... Imaginația chiar nu are limite, din fericire (spațiul, infinit, e ultima frontieră, nu-i așa?), iar *visul de ieri e realitatea de azi* și doar n-o să fim încuiații care s-o îngrădim sau limităm, căci doar așa are mintea omenească puterea de a găsi, cerne și discerne sensul din nonsens și ordinea din dezordine.

Vă invit deci pe toți, cu mic, cu mare, să citim cât mai mult, dar mai ales cât mai variat și, cei care n-ați făcut-o încă, să abordați cu încredere, răbdare și entuziasm aceste domenii literare care pur și simplu nu vă puteți încă închideți cât de pline de comori sunt.

Lista în cauză este deci oarecum subiectivă și aleatorie, intenția rezumându-se la introducerea în acest domeniu, aprofundarea căzând în sarcina fiecăruia, odată ce veți considera de cuviință a merge mai departe. Din păcate, nu pot face mențiuni în ceea ce privește literatura română de profil, și asta numai din cauză că eu personal nu am aprofundat nișa, iar nu pentru că nu am avea reprezentanți, chiar buni și cu nimic mai puțin imaginativi. Ignoranța este personală și non-subiectivă și mi-o asum, plus că sper s-o remediez cât de curând.

Exemplificarea de mai jos nu include un subgen care are destule în comun și cu SF&F, poate din cauza unei tente politizante; dar cu siguranță nu e ceva ce ar trebui lăsat la o parte – e vorba de distopiile utopice de felul lui 1984 și *Ferma animalelor* ale lui George Orwell, *Minunata lume nouă* a lui Aldous Huxley, *Noi* a lui Evgheni Zamiatin, *Portocala mecanică* a lui Anthony Burgess sau *Pianul mecanic* a lui Kurt Vonnegut, pentru a spicui câteva.

Astfel, seria de sugestii ar putea începe cu Douglas Adams (*Ghidul autostopistului galactic*), Arthur C. Clarke (seria *Odiseilor spațiale*), Isaac Asimov (seria *Fundația*, *Eu*, *Robotul*), Ray Bradbury (*Cronicile marțiene*, *Fahrenheit 451*, *Omul ilustrat*), Orson Scott Card (seria lui *Ender*), Philip K. Dick (*Visează androizii oi electrice?*, *Omul din Castelul Înalt*), Brandon Sanderson (seria *Născuți din ceață* și multe altele), Frank Herbert (seria *Dune*), Stanislaw Lem (*Solaris*, *Ciberiada*), Arkadi & Boris Strugațki (*Melcul pe povârniș*, *Orașul damnat*), Liu Cixin (*Problema celor trei corpuri*), William Gibson (*Neuromantul*), George R.R. Martin (seria *Cântec de gheață și foc*, *Regii nisipurilor*, *Cântec pentru Lya*, *Peregrinările lui Tuf*), Robert Heinlein (*Infanteria stelară*), Ursula K. LeGuin (*Mâna stângă a întinericului*, *Deposedatii*, *Sfâșierea cerului*), N.K. Jemisin (seria *Pământul sfărâmat*), H.G. Wells (*Războiul lumilor*), John Scalzi (*Războiul bătrânilor*), Dan Simmons (seria *Hyperion*), Walter M. Miller (*Cantică pentru Leibowitz*), Carl Sagan (*Contact*), Stephen King (seria *Turnul Întunecat* etc.), Sarah J. Maas (seria *Tronul de Cleștar* etc.), Cassandra Clare (seriile *Instrumente Mortale*, *Dispozitive Infernale* etc.), Andrzej Sapkowski (seria *Witcher*), Christopher Paolini (seria *Eragon*), Larry Niven (*Tronul Lumii Inelare* etc.), Margaret Atwood (*Povestea slujitoarei*, *Testamentele*, *Anul Potopului*), Michael Crichton (*Germenul Andromeda*, *Sfera*), Philip Reeve (*Mașinării infernale*) și nenumărat de mulți alții și de multe altele... Iertare celor nenumiți aici, nu e cu intenție, dar lista ar fi fost cu adevărat IMENSĂ dacă i-aș fi luat pe toți la rând și le-aș fi enumerat toate seriile sau cărțile.

Bine-ați venit în Universul SF&F! Că de plecat...

Dmitri Gluhovski

Poienile de Sub Munte

Liana POP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Denumirea de Poienile de Sub Munte datează oficial din anul 1918. Denominația maghiară *Havasmező*, în traducere „Poiana înzăpezită”, a fost folosită pe timpul ocupației austro-ungare, în anii 1900-1918. Numele vechi au fost:

1411 Polyna, Rwskapolanya

1457 Polyana

1600 Ruszkoupojana

1604 Poyana

1828 Ruszkó Polyana

1851 Ruszkó Polyána

(Suciu, Coriolan, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, Editura Academiei, București, 1967-1968, vol. 2, p. 52).

Cadrul natural și istoric

Considerată cea mai reprezentativă comună ucraineană din Maramureș, Poienile de Sub Munte, cu denumirea ucraineană *Poliane*, cu o istorie de peste 600 de ani, este așezată geografic în partea de nord-est a județului, pe râul Ruscova, ca parte din depresiunea Maramureșului și formând granița cu Ucraina. Nu departe de sat, dincolo de munți, în dreptul Vârfului Pop Ivan, pe Valea Tisei, se află Centrul Geografic al Europei, la câțiva kilometri de Valea Vișeuului, în localitatea Dilove, raionul Rachi (Ucraina). Este cea mai mare comună din județul nostru și una dintre cele mai mari din țară, cu o populație majoritar ucraineană și care are în componență cătunele: Luhei de Sus, Luhei de Mijloc, Luhei de Jos, Cvasnița, Ivancic, Penteia, Misica, Uloha, Pasișnei, Zarica, Soloteaney, Potocina, Putuk-Pulskei, Obcina, Zafantul, Hleneșcia, Zacvasnița, Cornadți, Arseții.

Conform legendei, comuna a fost înființată de către păstorii ucraineni care s-au oprit cu vacile/oile într-o poiană, au doborât copaci seculari, i-au pus sub formă de roată, de frica lupilor, și s-au așezat acolo. Această poieniță a fost numită „Poiana lui Dumnezeu”, unde rusnacy s-au stabilit și au construit primele locuințe. Cele dintâi date despre comună se regăsesc în documentele vremii și corespund anului 1353, iar primii locuitori au fost rusnacy și huțuli de pe meleagurile Galiei. Profesorul dr. Ion Petrovai vorbește despre instalarea ucrainenilor în Maramureș în secolele XIII-XIV, sosiți din Galia, iar conferențiarul universitar dr. Ștefan Vișovan, în studiul privind toponimia, preciza: „Poienile de Sub Munte, ca și Ruscova și Repedea, sunt așezări întemeiate de către ucraineni, direcția lor de deplasare fiind dinspre nord-est spre sud-vest”¹.

Ion Robciuc consemna pe prima pagină a revistei *Curierul ucrainean*, nr. 99-100, iulie 2007: „În anul 2000, Parlamentul României a validat, în mod nejustificat, existența în țara noastră a minorității rutene, separată de cea ucraineană. S-a făcut, astfel, o mare eroare, care contravine oricărei documentații științifice, pentru că în România nu există o minoritate ruteană diferită de cea ucraineană. Toate lucrările științifice românești în domeniu, dicționarele, enciclopediile etc. demonstrează că *rutean* și *ucrainean* înseamnă același lucru și că ne aflăm aici în fața unei simple chestiuni de terminologie. Denumirile de *rutean* (pentru *rusin*) și *ucrainean* acoperă una și aceeași realitate”.

Zona muntoasă care predomină teritoriul comunei este alcătuită din masivele ce aparțin Munților Maramureșului: Farcău, Mihailec și Pietrosul Bardăului. Flora și vegetația sunt reprezentate printr-o serie de elemente specifice zonei alpine: firuța, trifoiul, coada-calului, menta, garofița, arinul, feriga, lumânărica etc. Pădurile de conifere au fost defrișate în timp pentru extinderea pajiștilor sau în scopul va-

¹ Ștefan Vișovan, *Interferențe româno-ucrainene în toponimia Maramureșului*, Editura Umbria, Baia Mare, 2001, p. 180.

lorificării lemnului. Fauna pădurilor adăpostește specii precum cerbul carpatin, ursul brun, râsul, jderul, vulpea, acvila țipătoare, corbul, mierla, uliul, buha, coțofana etc.

Comuna are o climă temperat-continentală de tip montan, cu ierni reci și lungi, care țin din luna noiembrie până în aprilie, iar verile sunt, de obicei, răcoroase și scurte. Precipitațiile atmosferice, componente importante ale climei, sunt sub formă de ploi, lapoviță și ninsori. Prezența vânturilor este redusă, comuna fiind înconjurată de munți și dealuri, situată într-o zonă depresionară.

Râul Ruscova, cu o lungime de 23 kilometri, trece prin centrul localității, până la confluența cu râul Vișeu. De la Gura Ricii până la locul de întâlnire cu râul Repedea, râul Ruscova este numit de către săteni râul Rica.

Preocupările economice ale locuitorilor comunei sunt îndreptate spre creșterea animalelor, agricultura, minerit, lucrul la pădure, vânat, pescuit, prelucrarea lemnului, olărit, cojocărit, apicultură, meșteșuguri casnice. În această zonă se cultivă mai mulți cartofi, fasolea, ovăzul, porumbul, orzul.

Viața religioasă și culturală. Educația

Obiceiurile și credințele legate de viața religioasă la ucraineni sunt reprezentate de faptul că toate sărbătorile au loc cu două săptămâni mai târziu decât cele românești, ucrainenii orientându-se după calendarul Iulian. În luna februarie se serbează „Stricinea”, marcând întâlnirea primăverii cu vara, iar în martie „Blahușinia” (Bunavestire), în apropierea echinocțiului de primăvară. Dintre alte sărbători străvechi se mai celebrează Duminica Florilor (Bucicova Nedilea), Paștele (Veleczeni), Înălțarea Domnului (Spasa), Rusaliile (Seata Nedidilea), Sfântul Ion (Ivand’ili), Sf. Petru și Pavel (Petra i Paveli), Sfântul Ilie (Ilia), Schimbarea la față (Preobrajenie), Sf. Maria Mare (Bohorodița).

Portul popular femeiesc atrage atenția prin albul cămășilor, al poalelor și zadiilor sau prin împletirea culorilor din zgărdanele pe care le poartă la gât. În zilele de lucru, femeile poartă cămașă din pânză de in sau cânepă țesută în casă, cu motive florale pe umeri și în jurul decolteului, cu cîpă la mâneci și în jurul gâtului. În picioare poartă opinci confecționate din piele de porc și prinse cu nojițe negre peste obielele albe. Spre deosebire de cromatica vie a portului femeiesc, cel bărbătesc este sobru, dominând nuanțele de alb și negru. Opincile au fost înlocuite de bocanci, peste care cad gatiile albe din pânză de casă. Cămașa este scurtă, până în brâu, nebrodată, se încheie la gât, cu un șnur prins la gura cămășii pe piept. Pieptarul de oaie se poartă neîncheiat, fără mâneci, iar pălăria completează întreaga costumație.

Biblioteca publică din comună a funcționat în cadrul Căminului Cultural încă din anul 1949. Din cotidianul județean *Pentru socialism* aflăm că în anii '60 funcționau și șase biblioteci volante, organizate în cătunele îndepărtate din localitate. În anul 1975 biblioteca număra în jur de 10.000 unități de bibliotecă, dintre care aproximativ 2.000 tipărite în limba ucraineană. Sub îndrumarea bibliotecii, în perioada anilor 1996-1997, s-a editat revista *Cronica de Poieni*. Pe lângă informații despre activitatea culturală din comună și politica zilnică, localnicii mai găseau știri din domeniul medical, literatură și istorie, precum și divertisment. În anul 2003 biblioteca activa tot în cadrul Căminului Cultural, cu un număr de utilizatori în creștere, iar din anul 2011 s-a deschis un centru de internet cu calculatoare donate de Fundația I.R.E.X.

În scopul atragerii populației din această comună spre școală și cămin cultural, câteva femei din rândul cadrelor didactice și la inițiativa învățătoarei Maria Boico au înjghebat un modest grup vocal, cu un repertoriu de cântece românești și ucrainene. La acest mic grup vocal au început să adere și bărbați, iar la sfârșitul anului 1948 s-a format un cor mixt de vreo patruzeci de persoane, primul cor ucrainean de pe meleaguri maramureșene. Datorită perseverenței coriștilor, în frunte cu dirijoarea Maria Boico, în urma participării la cel de-al V-lea concurs al formațiilor artistice de amatori, i-a fost acordat locul I. La începutul

Maria Boico și corul în cadrul unui spectacol din anii 1964-1965

tul anului 1969, Corul căminului cultural din Poienile de Sub Munte și-a sărbătorit a 20-a aniversare, prezentând cu această ocazie, într-un cadru festiv, un atractiv și bogat program artistic. În paralel cu acest cor a activat și o formație de dansuri ucrainene „Huțalka”, care a impresionat prin reprezentație spectatorii din Cluj și București, unde au obținut diplome și distincții speciale. Din anul 1976 s-a alăturat ca îndrumător al corului profesorul de muzică Attila Deák, absolvent al Conservatorului „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca. Formația corală a participat la Festivalul Național „Cântarea României” din anul 1977, unde a obținut premiul al II-lea pe județ.

Festivalul de colinde, datini și obiceiuri de iarnă la ucraineni, desfășurat la Sighetul Marmăției, adună, în fiecare an, formații de colindători venite din aproape toate colțurile țării: Banat, Moldova, Dobrogea. Înainte de a răsună colindele pe scena Casei Municipale de Cultură din Sighetul Marmăției, are loc defilarea formațiilor prin oraș. Coordonatorii grupărilor etnicilor ucraineni au reușit să păstreze de-a lungul vremurilor și să transpună în spectacol obiceiuri de nuntă, șezătoare, dansuri populare, momente comice, ode etc.

În ultimii ani, rețeaua școlară din comună s-a dezvoltat substanțial, înregistrând mai multe unități de învățământ: Școala de Arte și Meserii Nr. 1 Poienile de Sub Munte, Școala cu clasele I-VIII Nr. 2 Luhei, Școala cu clasele I-VIII Nr. 3 Cvasnița, Școala cu clasele I-VIII Nr. 4 Horb, Școala primară din cătunul Solotiane.

Obiective eclesiastice și turistice

Biserica de lemn „Schimbarea la față” Poienile de Sub Munte datează din anul 1711, fiind construită într-o poiană pe un amplasament al altei biserici mai vechi, ridicate în secolul al XVI-lea.

Biserica ortodoxă ucraineană „Înălțarea Domnului”, monument de arhitectură tipic moldovenesc, datează din 1588, an specificat pe turla lăcașului de cult. Conform fișei de monument întocmită de muzeograful Vasile Timur Chiș, „biserica are un plan simplu, este prevăzută cu pridvor poligonal deschis, pronaos tăvălit și deschis spre naos, care are o boltă semicilindrică și altar decroșat, de formă poligonală și prevăzut cu o boltă poligonală. Pereții sunt ridicați din lemn de brad, cioplit pe patru părți și finisat cu barda. Acoperișul este înalt, cu streășină simplă cu pante repezi care se frâng spre poale, lărgind streășina ca la bisericile din Moldova, pe pronaos, naos și altar, unde este decroșat și mai scund. Turnul clopotniță este ridicat peste pronaos, fiind prevăzut cu gât, foișor închis aflat în prelungirea gâtului și prevăzut cu patru ferestre, pe fiecare latură câte una”.

Biserica cu hramul „Soborul Sfinților 12 Apostoli”, Parohia Ortodoxă Ucraineană Poienile de Sub Munte III, a fost construită între anii 1998 și 2004, iar pictura interioară a bisericii, în tehnica ulei, a fost făcută în perioada 2004-2007. Biserica a fost sfințită la 13 iulie 2007 de către episcopul Iustin Sigheteanul.

Biserica Ortodoxă Nouă, cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh”, a fost zidită în perioada 1981-1988 și se încadrează în stilul neobizantin cu un amestec de elemente clasice elenistice cu cele orientale, venite din zona Asiei.

Biserica greco-catolică ucraineană a fost construită, încă din anul 2003, la cererea unui grup restrâns de credincioși care au revenit la această religie și este amplasată pe un teren retrocedat, unde se afla vechea Școală Confesională Greco-Catolică. În 2007 a fost finisat interiorul, ocazie cu care a avut loc și sfințirea bisericii, în prezența vicarului general greco-catolic Voloșciuc Ioan din Cernăuți.

Credincioșii cultului Uniunea Penticostală și-au construit primul lăcaș de cult în anul 1980.

Monumentul dedicat veteranilor de război, supus transformărilor de-a lungul timpului, este situat în parcul central al comunei. Din această localitate au plecat pe front 284 de voluntari înrolați în Armata Roșie, în anul 1944, iar dintre ei s-au întors doar 185. În cinstea voluntarilor ucraineni și cu aportul Uniunii Ucrainenilor din România s-a edificat acest monument în anul 1954, pe a cărui placă comemorativă este scris următorul text: „Slavă veșnică eroilor care și-au vărsat sângele în lupta împotriva coterpitorilor germani. În memoria voluntarilor din Poienile de Sub Munte și Repedea care s-au înrolat în rândurile Armatei Roșii și și-au dat viața în luptele împotriva fasciștilor, în anii 1944-1945”.

Vârful Stogu, cu o altitudine de 1.658 m din Munții Maramureșului, este situat în partea de nord a localității. Aici există o bornă de hotar, în formă cilindrică, din granit alb, un punct atractiv pentru vizitatorii comunei. Este importantă deoarece se află la confluența a trei țări: România, Cehia și Polonia.

Personalități ale locului

„Se întâmplă ca numai oamenii mari să se nască în case mici”, spunea Nicolae Iorga. Printre oamenii de seamă ridicați din acest sat (prin naștere sau adopție) se numără:

Alexa Beuca, folclorist, s-a născut pe 20 iulie 1937 în Poienile de Sub Munte și s-a stins din viață în data de 30 iunie 2011. În anul 1957 a terminat cursurile Liceului Ucrainean din Sighetul Marmăției, după care și-a continuat studiile la Institutul Pedagogic din Baia Mare. După absolvire, în 1962, a devenit învățător, iar în perioada anilor 1962-1974 a deținut funcția de director la Școala Generală Nr. 2 Poienile de Sub Munte. Autorizat cercetător de folclor ucrainean din România, a publicat numeroase culegeri: *Pe plai înalt=Na vesokyi polonenei* (1979), *Niciun adevăr fără zicală=Nema pravde bez prevodike* (1983), *Letopiseș ukrainskech stil Maramorșciane=Letopiseșul satelor ucrainene din Maramureș* (2000) etc. Devenit membru al Uniunii Scriitorilor din România, din anul 1990, a scris frecvent povești și povestiri pentru copii și tineret apărute în revistele și ziarele de limbă ucraineană din România și S.U.A.

Alexa Beuca

Maria Boico, profesoară, s-a născut la 12 octombrie în orașul Cernăuți și a ajuns pe meleagurile comunei Poienile de Sub Munte prin căsătoria cu preotul Vasile Boico. După finalizarea studiilor liceale a studiat canto la Conservatorul din Cernăuți, timp de doi ani. Și-a definitivat studiile la București, în anul 1959, obținând diploma de profesor de istorie și limbă ucraineană. În cadrul Școlii de Arte din Sighetul Marmăției s-a perfecționat ca dirijor coral, în cursul carierei didactice predând și muzica. A avut inițiativa înființării, în anul 1948, a unui grup vocal compus din cadre didactice, care a ajuns, în timp, să aibă în componență peste o sută de persoane. Cu acest cor s-a remarcat la diferite concursuri organizate pe plan local, județean și național. S-a stins din viață la 28 ianuarie 2001.

Vasile Boico, preot, s-a născut la data de 25 aprilie 1910, în localitatea Moldovița, județul Suceava. După terminarea studiilor liceale la Liceul ucrainean din Cernăuți se înscrie la Facultatea de Teologie din Blaj. În 1938 este hirotonit preot și numit la Parohia din Crăciunești, județul Maramureș. La scurt timp se transferă la Biserica Ortodoxă din Poienile de Sub Munte, unde slujește până la sfârșitul vieții. În anul 1951 a fost ales protopop de coordonare a tuturor parohiilor ucrainene din țară. Pentru rodnică sa activitate i-a fost înmănată distincția „Crucea patriarhală”. A trecut în veșnicie la data de 4 octombrie 1989.

Iános Brona, medic oftalmolog, s-a născut în anul 1886 în comuna Poienile de Sub Munte. După ce a făcut școala primară în localitatea natală și clasele gimnaziale în Ujgorod, s-a înscris la Școala teologică din același oraș. A renunțat la formarea în domeniul cleric și s-a înscris la Universitatea de Medicină Militară din Budapesta. A activat ca medic militar și profesor universitar în cadrul oftalmologiei, specializare în care și-a susținut și teza de doctorat. A activat în Ungaria ca șef al Clinicii Militare de Chirurgie Oftalmologică din Budapesta, dar revenea deseori în satul de baștină pentru a-și petrece concediile de odihnă. S-a stins din viață în anul 1945.

Ștefan Buciuta, politician, s-a născut la data de 23 octombrie 1944 în Poienile de Sub Munte. În 1958 s-a înscris la Liceul Ucrainean din Sighetul Marmăției, pe care-l absolvă în 1962. A urmat cursurile Școlii tehnice radio-TV din București, apoi Facultatea de Electromecanică din Baia Mare, iar în anul 2008 și-a finalizat studiile superioare în domeniul dreptului. Începând cu anul 1990 a deținut numeroase funcții de conducere în cadrul Uniunii Ucrainenilor din România, la nivel local și județean, iar din anul 2005 este numit în funcția de președinte al Uniunii Ucrainenilor din România. A fost deputat în Parlamentul României în perioada 2005-2012. A fondat „Asociația Localităților din Carpați”, cu sediul în comuna Poienile de Sub Munte, în anul 1999. Are colaborări la publicațiile *Curierul ucrainean*, *Naș bolos*, *Vilne slovo*, *Grainul Maramureșului*, *Informația zilei de Maramureș* etc. I-au fost decernate numeroase diplome din partea Uniunii Ucrainenilor din România, Consiliului Județean Maramureș, Asociației pentru legături cu ucrainenii din afara hotarelor Ucrainei, precum și titlul de Cetățean de Onoare al comunei Poienile de Sub Munte.

Ioan Dzițac, prof. univ. dr. habil., s-a născut în Poienile de Sub Munte, la data de 14 februarie 1953. După susținerea bacalaureatului la Liceul „Dragoș-Vodă” din Sighetul Marmăției, a urmat cursurile universitare la Facultatea de Matematică, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, absolvită în anul 1977. În anul 2002 a obținut titlul științific de doctor în informatică, iar în 2019 abilitatea în domeniul informatică economică la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași. A fost lector și apoi conferențiar universitar la Universitatea din Oradea (1991-2005), iar din 2009 profesor universitar de informatică la Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad. A fost profesor asociat la Universitatea Academiei Chineze de Științe și membru în Consiliul Consultativ al Facultății de Management of Technology, Hoseo University din Coreea de Sud. Specialist în informatică, inteligență artificială și sisteme distribuite inteligent, a fost inclus printre cei 100 de informaticieni români de pretutindeni din ultimii o sută de ani, în volumul *One Hundred Romanian Scientists in Theoretical Computer Science*, Editura Academiei Române. A încetat din viață la data de 7 februarie 2021.

Mihai Labici, jurist, s-a născut la data de 13 februarie 1943, în comuna Poienile de Sub Munte și a încetat din viață la 29 aprilie 2008. A fost elev al Liceului Real din Cugir, iar în perioada 1969-1973 a studiat dreptul în cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj. După obținerea licenței în drept, a exercitat pe rând funcția de procuror la Parchetul de pe lângă Judecătoria Baia Mare, procuror financiar la Curtea de Conturi Maramureș și procuror la Parchetul de pe lângă Tribunalul Maramureș. A publicat lucrări de specialitate judiciară în *Revista română de drept*.

Iurii Pavliș, (Gheorghe Pauliș), poet, s-a născut la data de 19 martie 1939 în comuna Copăcele,

Iurii Pavliș

județul Caraș-Severin, și s-a stins din viață pe 5 martie 2020 în localitatea Poienile de Sub Munte. A obținut profesia de învățător în anul 1957, când a absolvit Școala Pedagogică Ucraineană Sighetul Marmăției (în paralel a frecventat și absolvit Școala Populară de Artă „Gheorghe Chivu”, secțiile: mandolină, teorie și solfegiu, artă dramatică, pian și arte plastice). A fost cadru didactic și director de cămin cultural în Ruscova și s-a ocupat de corul din comună. A debutat în limba română cu poezia *Tovarășe tânăr*, în anul 1962, în cotidianul *Pentru socialism*, fiind cunoscut în beletristică drept autorul primului volum de poezie în limba ucraineană apărut în România. A fost membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Cluj, și a fost primul care a condus activitatea Cenuclului literar „Nicolae Labiș” din Vișeu de Sus. Având o vastă activitate literară, a colaborat la revistele *Familia*, *Tribuna*, *Curierul ucrainean*, *Novij vik*, *Maramureș*. A fost laureat cu Premiul pentru poezie pentru lucrarea *Skhoda=Trepte*, acordat de Uniunea Scriitorilor din România (1979), Diplomă acordată de Uniunea Ucrainenilor din România „pentru contribuții deosebite aduse în susținerea și propagarea vieții spirituale a ucrainenilor, a culturii, limbii, religiei și tradițiilor populare în România” (2011), Premiul Uniunii Scriitorilor

Români pentru literatură în limbi ale minorităților (2015). A marcat viața literar-artistică a comunității ucrainene printr-o vastă activitate de promovare, prin poezie, a frumuseții cuvântului ucrainean.

Bela Songott, dascăl de istorie, fiu al satului și intelectual devotat comunității natale, a editat cu multă dăruire și dragoste monografia comunei Poienile de Sub Munte. Prima variantă a monografiei a elaborat-o în perioada anilor 1970-1975, fiindu-i și teză de licență susținută la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca. „Prin cartea Domniei Sale, profesorul Bela Songott conferă comunei natale o identitate exemplară, o aură superbă, în care se regăsesc locuri încântătoare și oameni minunați, fapte eroice și întâmplări cutremurătoare, tradiții originale, păstrate și transmise cu sfințenie din generație în generație de către o etnie ale cărei deschideri elegante spre o conviețuire firească și demnă au atras simpatia și respectul tuturor”² (Ștefan Vișovan).

² Vezi Bela Songott, *Comuna Poienile de Sub Munte, Maramureș. Monografie*, Editura Țara Maramureșului, Petrova, 2015, cop. IV.

Cristina Zebreniuc Beuca, profesoară, fiica folcloristului Alexa Beuca, s-a născut la data de 19 noiembrie 1966, în localitatea Poienile de sub Munte. În 1985 a absolvit Liceul Pedagogic din Sighetul Marmăției și este cadru didactic la Școala „Petru Mușat” din Siret, județul Suceava. Împreună cu tatăl ei, a publicat lucrarea *Poienile de sub Munte – Maramureș. Aspecte monografice* (Baia Mare, Editura Enesis, 2012) și este prezentă cu articole referitoare la etnicii ucraineni din Maramureș în periodicele *Memoria ethnologica*, *Naș holos*, *Ucrainskey visnek* etc.

Bibliografie selectivă

- Băințan, Valentin**, *Arta corală din Maramureș*, Baia Mare, 1982, p. 190.
- Beuca, Alexa ; Zebreniuc, Cristina**, *Poienile de sub Munte. Aspecte monografice*, Baia Mare, Editura Enesis, 2012.
- Beuca, O.**, *Letopiseșul satelor ucrainene din Maramureș*, Liov, s.n., 2002.
- Bilțiu, Pamfil**, *Cenaclul în viața comunei. Poienile de sub Munte*, „Pentru socialism”, 32, nr. 7993, 11 iul. 1981, p. 3.
- Bîrsan, Gabriel**, *Potir de aur protejat într-un seif secret. În biserica veche din Poienile de Sub Munte*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 2035, 12 dec. 2003, p. 11.
- Brebu, Vasile**, *Zilele educației la Poienile de sub Munte*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1376, 9 oct. 2001, p. 2.
- Buciuta, Ștefan**, *Cinstirea memoriei veteranilor de război*, „Curierul ucrainean”, nr. 167-168, mai 2010, p. 7.
- Buciuta, Ștefan**, *Comemorarea victimelor de război în comuna Poienile de sub Munte*, „Curierul ucrainean”, nr. 239-240, mai 2013, p. 8.
- Buciuta, Ștefan**, *La Poienile de sub Munte memoria veteranilor de război este vie*, „Curierul ucrainean”, nr. 263-264, mai 2014, p. 7.
- Bumbar, Mihai**, *La biblioteca din Poienile de sub Munte*, „Pentru socialism”, 7, nr. 856, 5 oct. 1956, p. 1.
- Caniuca, Gheorghe**, *Poienile de sub Munte. Dimensiuni noi în satul maramureșean*, „Pentru socialism”, 17, nr. 4077, 2 mart. 1967, p. 3.
- *** *Cea mai mare comună ucraineană din România a împlinit 650 de ani. Dublă sărbătoare la Poienile de sub Munte*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 2013, 17 nov. 2003, p. 19.
- Ciorei, Maria**, *Portul popular ucrainean din Poienile de sub Munte – Maramureș*, „Curierul ucrainean”, nr. 435-436, iun. 2021, p. 12.
- Cosma, Camelia Maria**, *Poienile de sub Munte. Cultura spirituală*, „Memoria ethnologica”, 7, nr. 24-25, iul.-dec. 2007, pp. 114-119.
- Cozmuța, Augustin**, *Poienile de sub Munte își are „Cronica” sa*, „Graiul Maramureșului”, 9, nr. 2126, 11 apr. 1997, p. 3.
- Dale, Vasile**, *Revolta țapinarilor la Poienile de Sub Munte*, „Informația zilei de Maramureș”, 8, nr. 1919, 17 ian. 2008, p. 3.
- Dulf, Oana**, *Elevi talentați din Poienile de sub Munte, în vizită la Cenaclul Scriitorilor*, „Glasul Maramureșului”, 12, nr. 3513, 23 oct. 2008, p. 15.
- Fărcaș, Andrei**, *Fundația Waldburg a construit o grădiniță europeană în Poienile de sub Munte*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5298, 23 aug. 2007, p. 10.
- Ghenceanu, Vasile Radu**, *Popas într-o comună a tinereții. Poienile de sub Munte*, „Pentru socialism”, 38, nr. 9871, 4 aug. 1987, pp. 1-2.

Străbătând această frumoasă așezare, călătorului, fie și de o zi, i se relevă nu numai dimensiunile ei geografice și sufletești, ci și ritmul important al înnoirilor întâlnite aici la fiecare pas: locuințe frumoase, construcții social-culturale și alte dotări. Afirmam la început că Poienile de sub Munte este o comună a tinereții. Ca să-mi susțin, măcar în parte afirmația

voi scrie că în cele 18 școli și în grădinițe învață aproape 3000 de școlari și preșcolari. La educația și instrucția lor veghează 140 de cadre didactice.

Gherheș, Ilie, *Holocaust. Evenimentele de la Poienile de Sub Munte, 13 mai 1945*, eMaramureș, 1, nr. 10, 21-27 iun. 2013, p. 8-9.

Horvat, Vasile, *Impresiile unor călători despre Poienile de sub Munte în perioada interbelică*, „Cronica de Poieni”, nr. 15-16, 1996, p. 3.

Iuga, Dumitru, *Țara Maramureșului. Dicționar istoric*, „Cele trei Crișuri”, 2, nr. 7, iul. 1991, p. 7.

Iuga, Vasile, *Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar (1700-2010)*, Cluj-Napoca, Editura „Dragoș-Vodă”, 2010, pp. 122, 197, 204, 1166, 1196.

Juler, Caroline, *România Blue Guide (România Ghidul albastru)*, Londra, Editura Black; New York, Editura Norton, 2000, p. 308.

*** *Înmormântarea în Poienile de Sub Munte*, „Memoria ethnologica”, 11, nr. 40-41, iul.-dec. 2011, pp. 156-157.

*** *Localitățile județului Maramureș*, Baia Mare, 1971, pp. 198-199.

Manifestările spirituale și portul popular în Poienile de Sub Munte, „Memoria ethnologica”, 11, nr. 38-39, ian.-iun. 2011, pp. 144-153.

Mesaroș, Corina Andreea, *Poienile de Sub Munte*, „Memoria ethnologica”, 7, nr. 24-25, iul.-dec. 2007, pp. 106-109.

More, Ioana, *Cultură, istorie, religie și tradiție în Poienile de Sub Munte*, „Informația zilei de Maramureș”, 10, nr. 3144, 24 ian. 2012, p. 13.

Munteanu, Vasile, *Vești culturale din Poienile de sub Munte*, „Pentru socialism”, 7, nr. 753, 6 iun. 1956, p. 2.

Năsui, Irina, *Cununa verde purtată de fecioarele din Poienile de sub Munte – unicat în lume*, „Ecouri ucrainene”, nr. 22, mart. 2021, p. 7.

Năsui, Irina, *Nunta tradițională ucraineană din Poienile de sub Munte*, „Ecouri ucrainene”, nr. 23, apr. 2021, p. 8.

*** *Obiceiuri străvechi la nașterea copilului în Poienile de sub Munte*, „Memoria ethnologica”, 6, nr. 20, iul.-dec. 2006, pp. 1957-1959.

*** *Obiceiurile toamnei și ale iernii și elemente mitologice din viața satului în Poienile de sub Munte*, „Memoria ethnologica”, 10, nr. 36-37, iul.-dec. 2010, pp. 152-160.

Pascu, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, Vol. 2, Cluj, Editura Dacia, 1972, pp. 431-479.

Pasenciuc, Vasile, *Cinstirea veteranilor de război la Poienile de sub Munte*, „Curierul ucrainean”, nr. 361-362, iun. 2018, p. 12.

Portase, Alec, *La Poienile de sub Munte Biserica de la 1588, monument de arhitectură*, „Graiul Maramureșului”, 15, nr. 4021, 25 iun. 2003, p. 2.

Portase, Alec, *Din colț în colț, despre radioactivitatea de la Repedea-Poienile de sub Munte. Dosare secrete*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4734, 18 oct. 2005, pp. 1, 3.

Portase, Alec, *Monument istoric pe Vârful Stogu*, „Graiul Maramureșului”, 23, nr. 6523, 23 aug. 2011, p. 7.

Posea, Grigore, Posea Aurora, *Județul Maramureș*, București, Editura R.S.R. România, p. 28.

*** *Prelegeri populare ținute în 1912, în cadrul ASTREI*, „Transilvania”, 44, nr. 4-5, p. 270.

Romaniuk, Pablo, *Moi Polyane*, „Ukrainsky Visnek”, nr. 7-10, 2004.

Ruja, Alexandru, *S-a sărbătorit bramul bisericii de lemn. La Poienile de sub Munte*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1263, 30 mai 2001, p. 3.

Ruja, Alexandru, *O enciclopedie vie a comunității ucrainene din România. Profesorul Oleksa Bevka din Poienile de sub Munte*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 2056, 14 ian. 2004, p. 4.

Ruja, Alexandru, *O capelă a soldaților germani în Poienile de sub Munte*, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 3246, 5 dec. 2007, p. 8.

Ruja, Alexandru, *Au fost odată ca niciodată cătune izolate. La Poienile de sub Munte*, „Graiul Maramureșului”, 34, nr. 9860, 28 sept. 2022, p. 9.

Cătunele nu mai sunt ce au fost și e bine. Au intrat în secolul XX și tind spre secolul XXI. Ucrainenii duri de la munte sunt duși în lume. Revin, fac case. Autoritățile le fac pe loc drumuri, rețele de apă, curent electric. Că nu a devenit zona o atracție turistică în sine e un mare mister. Poate nu sunt încă pregătiți de turism, poate e prea pe graniță. Dar acum, nu mai ai ce plânge de milă celor din cătunele Poienilor de sub Munte: Uloha, Cornățea, Pentaia, Solotini. E o izolare asumată, cu condiții decente de trai.

Scopeti, Vasile, *Glasuri reunite în cântecul dragostei de țară*, „Pentru socialism”, 39, nr. 10308, 29 dec. 1988, pp. 1-2.

Scopeti, Vasile, *O amplă rețea comercială. La Poienile de sub Munte*, „Pentru socialism”, 36, nr. 9374, 25 dec. 1985, p. 3.

*** *Sematismul veneratului cler al Eparhiei Greco-Catolice Române a Maramureșului pe anul 1932*, Baia Mare, 1932, p. 111.

Slobodean, Vasile, *Терквѣ українців Румунії*, Liov, 1994, pp. 64-65.

Songott, Bela, *Comuna Poienile de sub Munte, Maramureș. Monografie*, Petrova, Editura Țara Maramureșului, 2015.

Sopco, Teodor, *Cinstirea veteranilor de război la Poienile de sub Munte*, „Curierul ucrainean”, 19, nr. 5211, 14 mai 2007, p. 11.

Ștef, Dorin, *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș*, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2016, pp. 168-169.

Talpoș, Alina, *Profesoară prezentă în anuarul american „Who's who in the world”. La Poienile de sub Munte*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2911, 28 oct. 2006, p. 11.

Emilia Meșco din Poienile de sub Munte, profesoară de limba engleză, a fost nominalizată să-și publice biografia în celebrul anuar „Who's who in the world”. Lucrarea cuprinde biografii celebre din întreaga lume, iar prețul unei ediții se apropie de 500 dolari. Profesoara a fost invitată de ambasadorul Michael Guest la International Visitors Programm pentru un schimb de experiență, unde a avut ocazia de a cunoaște sistemul de învățământ american.

Temian, Laura; Brezovszki, Ana-Maria; Marinescu, Otilia, *Autori maramureșeni. Dicționar bibliografic*, Baia Mare, Umbria, 2000, pp. 43, 334, 394.

Vezentan, Ioan, *A apărut numărul 2 al revistei „Floare de colț”. La Poienile de sub Munte*, „Informația zilei de Maramureș”, 2, nr. 548, 24 iul. 2003, p. 5.

Vezentan, Ioan, *La Bistra și Poienile de Sub Munte au avut loc Serbări populare cu ocazia urcării oilor la munte*, „Informația zilei de Maramureș”, 6, nr. 1403, 10 mai 2006, p. 16.

Vezentan, Ioan, *Ucrainenii și-au comemorat victimele de război*, „Informația zilei de Maramureș”, 8, nr. 2025, 22 mai 2008, p. 5.

Vișovan, Ștefan, *Interferențe româno-ucrainene în toponimia Maramureșului*, Baia Mare, Editura Umbria, 2001, p. 180.

Vlad, Adina, *Stație de taxi în Poieni*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2773, 20 mai 2006, p. 3.

Zebreniuc Beuca, Cristina, *Semne prevestitoare ale vremii în folclorul ucrainean din Poienile de sub Munte*, „Memoria etnologica”, 6, nr. 18-19, ian.-iun. 2006, pp. 1843-1848.

FILE DIN CRONICA COMUNEI POIENILE DE SUB MUNTE

1411 – este consemnată în documente așezarea Poienile de sub Munte (Polyna).

1458 – este construită din lemn prima biserică din Poienile de sub Munte, la scurt timp după venirea ucrainenilor pe aceste meleaguri.

1588 – din acest an datează biserica din Poienile de sub Munte.

1598 – se construiește a doua biserică din Poienile de sub Munte.

1777 – se construiește a treia biserică din Poienile de sub Munte, tot din lemn.

1780 – s-a construit o clădire pentru primăria din Poienile de sub Munte.

1781 – localitatea Poienile de sub Munte depindea de protopopiatul Vișeuului.

1798 – în acest an exista deja biserică de lemn în Poienile de sub Munte.

1800 – în Poienile de sub Munte este construită o clădire pentru banca Fruchter Haza.

1835-1837 – evreii din Poienile de sub Munte și-au construit două sinagogi.

1848 – sunt consemnate actele de răsculare și nesupunere din satele Ruscova și Poienile de sub Munte. Aici țăranii au început să taie pădurile boierești, au ieșit cu vitele pe pășunile lor și au ocupat câteva prăvălii din sat, de unde au luat alimente. Din Sighet se înaintează un raport privind răzvrătirea țăranilor din Poienile de sub Munte, pentru care se cer măsuri de pedepsire.

1866-1867 – se construiește prima clădire oficială a școlii primare din Poienile de sub Munte, școala „populară”.

1880 – firma Klotild a construit în Poienile de sub Munte primele 3 fabrici pentru prelucrarea lemnului, toate conduse de evrei.

1880-1888 – în matricolele școlare este consemnat faptul că în Poienile de sub Munte școala primară avea trei profile: școală confesională (pentru copiii săraci), școală de stat (pentru copiii sătenilor înstăriți) și școală iudaică, evreiască.

1881 – despre existența serviciului de telefonie în Poienile de sub Munte sunt știri din acest an.

1909 – s-a fondat farmacia „Calvin” în Poienile de sub Munte.

1912 – începe construcția unor noi localuri de școală în Poienile de sub Munte.

1912-1914 – învățătorul Hurcek a amenajat în mijlocul pieței din Poienile de sub Munte un parc central.

Selecție din *File de cronică : ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș. Vol. 1: din paleolitic până în 1918* / Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băințan... ; Coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean. Baia Mare : Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2016, pp. 56-58, 74, 131, 137, 290, 293, 295, 309, 311, 316, 319, 321, 346, 361, 376, 398, 427, 429-430, 521, 525, 534, 538, 544.

Folclor din comuna Poienile de sub Munte

Cântece pentru mire, în traducere liberă:

Nunta ar începe-ndată,

Dar ceva se-ntâmplă:

Întârzie ceterașii,

Nu-i cine să cânte.

Ceterașii vin în grabă

Și-ncepe cântarea,

– De ce, tinere, acum,

Te-apasă supărarea?

Nunta s-a pornit cu-alai,

Veselia curge,

Iar când ne uităm la mire

Sufletelu-i plânge.

Supărarea îmi vine-acum

Când mă gândesc bine

Ce se-ntâmplă și ce lucru

Are loc cu mine.

Până ieri fost-am fecior

Curajos din fire,

Și acuma, dintr-odată,

Mă văd ca și mire.

Mă gândesc ce-am fo-nainte,

Cum făceam de toate

Și de-acuma înainte

Asta nu se poate.

Umblam liber peste tot,

Calea-mi era deschisă,

Iar din ziua cea de azi

Ea va fi închisă.

Autocritica facultății de judecare¹

Gabriel STAN-LASCU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Menționez, din capul locului, că orice eventuală asemănare cu spusele lui Immanuel Kant din *Critica facultății de judecare* este absolut întâmplătoare. Fiindcă, din cauza lui Cioran, sau poate mulțumită lui, nu l-am citit pe Kant (exceptând o cărticică despre viața sa), decât cele câteva citate întâlnite prin scrierile altor condeieri. Deci, zero inspirație kantiană.

Ca de multe ori, anumite polemici „hegeliene” (nici pe Hegel nu l-am citit, dar am reținut – și sunt de acord cu – esența operei sale: teza+antiteza=sinteza) dau naștere câte unui gând pe care îmi vine să-l „traduc” în cuvinte scrise. Așadar, rezultatul îl vom vedea aici, împreună...

Citind din Cioran, mi-am zis la un moment dat că sunt de acord cu el în proporție de circa 80%.

Mai apoi, în altă dispoziție spirituală fiind, citeam din Osho și, oprindu-mă pentru câteva secunde să „contemplu” cele citite și afinitatea mea cu misticul indian, mi-a venit în minte același procent de compatibilitate: 80%. Procentul acesta e recurent la mine, fiindcă este unul prin care descriu (și) normalitatea, adică ceea ce definește „starea generală a societății”, convenția majorității oamenilor asupra unui anume subiect sau concept. Normal definesc eu că este, așadar, ceea ce concordă cu vederile majorității celor circa 80% dintre subiecții unei societăți – evident, raportat și la cultura fiecărei „civiliza-

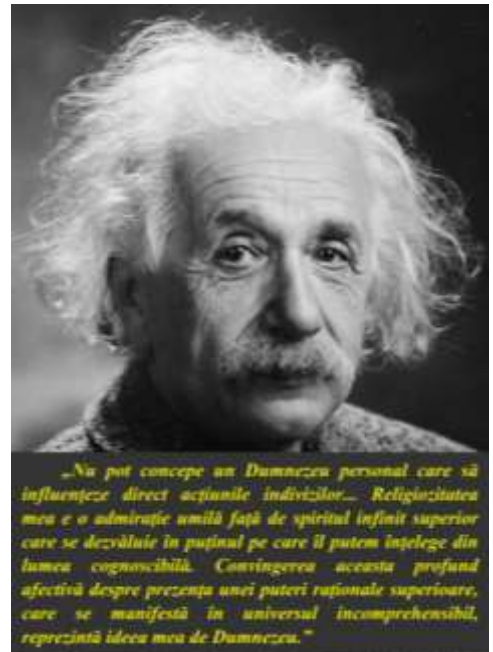
ții” în parte, atât din punct de vedere istoric, cât și geografic. Deci definim – cred că toți dintre noi – normalitatea în funcție de popoare, de momentul istoric la care se află popoarele respective ș.a.m.d. Dar, în genere, norma este dată de o anumită majoritate a populației. De acord până aici?

Revenind la introspecția comparativă între ceea ce citeam și ceea ce gândeam eu însumi asupra celor citite, inevitabil am ajuns să-mi pun întrebarea: „Stai puțin, care este etalonul aici? Cine este mai probabil să aibă dreptate: discipolul sau maestrul? Adică cel care citește sau cel care e citit? Deoarece de aceea îl citesc eu pe Osho și nu el pe mine, fiindcă el trebuie că știe mai multe...”. (Oare Osho în ce proporție ar considera că am eu dreptate?) Și uite-așa (abia la momentul Osho) am ajuns să-mi autoanalizez propria viziune, propriile opinii asupra celor puse în discuție. Deci întrebarea pe care v-o pun (ca să v-o puneți) este următoarea: câți dintre noi ne oprim, pentru măcar o secundă, să ne întrebăm dacă nu cumva suntem noi cei care greșim când judecăm (și combatem) un subiect asupra căruia poate nu suntem calificați să opinăm? Adică poate, totuși, interlocutorul are dreptate când disputăm asupra unui subiect oarecare. Poate că el (sau ea) a studiat mai mult, poate că el (sau ea) a intuit mai corect, poate a judecat mai profund, a aprofundat mai bine subiectul sau, eventual, a putut face mai bine legăturile cu alte informații (și judecăți) pe care le are în bagajul intelectual. Gândiți-vă la cunoașterea unui subiect ca la un puzzle: cu cât ai mai multe piese din el, cu atât poți înțelege mai mult din întreg.

Nu de puține ori, am ajuns să-mi schimb radical (cu 180 de grade chiar) unghiul de vedere, viziunea. Cel mai semnificativ, am pornit de la a fi un „ateu convins”, de tip cioranian, care – culmea paradoxului – se răfuia cu Dumnezeu (*Demiurgul cel rău*) în care nu credea. Așa și eu. Și îmi amintesc că am dat undeva peste un citat din Einstein care, întrebat despre credința în Dumnezeu, a răspuns aproxima-

¹ Articol apărut inițial în publicația online „eZiarul tău”, la adresa <https://eziarultau.ro/bai-si-tu/descopera-bai-si-tu/autocritica-facultatii-de-judecare>, în .

tiv în următorii termeni: „Numai cine nu a studiat (sau aprofundat, n.n.) suficient nu a ajuns la credința în existența unei Ființe Supreme ordonatoare”. Regret amarnic că nu mi-am notat sursa, fiindcă sintagma este una cât se poate de nimerită, căci cum altfel ne-am putea bucura de acest magnific Cosmos. Un alt exemplu ar fi schimbarea perspectivei asupra rolului răului și al suferinței, care am realizat că este unul benefic, dacă înveți lecția pe care ți-o oferă și acționezi în consecință. Practic cel mai mare rău este, de fapt, cel mai mare bine: cu condiția să înveți lecția. Fiindcă fiecare suferință îți arată că ceva nu faci cum trebuie și, înțelegând ce anume, ai posibilitatea să faci pasul către direcția potrivită, care va aduce schimbări semnificative în evoluția ta către ceea ce ești menit a fi: o ființă conștientă și înțeleaptă care aduce un beneficiu vieții pe Pământ. Orice rău din lume, fizic ori moral, este un simptom care, odată diagnosticat corect, îți oferă posibilitatea înțelegerii și remedierii. Așa cum, spre exemplu, inclusiv asasinarea Președintelui Kennedy este o lecție utilă pentru noi, fiind „o fereastră către înțelegerea forțelor orwelliene care ne conduc destinele până în ziua de azi” (citez din memorie o afirmație a medicului psihiatru E. Martin Schotz în cartea sa *History Will Not Absolve Us: Orwellian Control, Public Denial and the Murder of President Kennedy*). Dar orice înțelegere rămâne inutilă dacă nu ajunge să fie tradusă în fapte. Dacă nu schimbă ceva practic în viața noastră...

Apropo, îmi amintesc de o cunoștință care m-a atacat puternic în studiile asupra asasinării Președintelui Kennedy– de fapt în rezultatele lor, publicate de mine pe Facebook. Zicea că un inginer nu se poate pronunța asupra unor chestiuni de istorie și că ar trebui să-i las pe istorici să facă judecăți de valoare asupra acestui caz. De parcă numai un istoric (cu patalama) se poate documenta asupra unor evenimente din trecut. Dacă, să zicem, am intenția să aprofundez într-o asemenea măsură subiectul încât să urmez o a doua specializare, în istorie contemporană? Poate chiar să fac doctoratul în domeniu? Ar fi atât de imposibil pentru cineva – pentru oricine – să devină specialist într-un capitol de istorie fără să aibă diploma de licență/master/doctorat în istorie? Găsesc judecata respectivului limitată, obtuză... dacă nu chiar malițioasă. Apropo, las total deschisă posibilitatea și ca, invers, un istoric să poată deveni inginer, dacă are chef și se pune pe studiu. Așa cum oricine poate deveni orice, dacă îl duce mintea și se pune pe muncă.

Cred că este evident pentru toată lumea că sunt destul de rare cazurile în care majoritatea (neinstruită, nedocumentată) să aibă dreptate și nu o minoritate de specialiști, pentru fiecare domeniu în parte. Cum spunea Socrate/Platon, când ești bolnav, nu întrebi „poporul” ce bai ai, ci te duci la medicul specialist. Când ai un litigiu de ordin juridic nu întrebi vecinul ce să faci, ci te duci la avocat. Și așa mai departe. Pe acest considerent, ne putem întreba când suntem oare în măsură să emitem noi înșine judecăți de valoare asupra unui subiect? Cât de documentați este necesar să fim? Cât de mult trebuie să aprofundăm lucrurile pentru a fi în măsură să riscăm cât mai puțin a greși în judecata noastră? Răspunsul este greu de dat, fiindcă, dincolo de documentarea aplicată subiectului în cauză, intervin doi factori ajutători: informațiile colaterale avute (numărul pieselor din puzzle) și dibăcia de a face conexiunile necesare, de a uni punctele. Altfel spus, intuiția (Platon îi spunea presupunere adevărată) de a vedea dincolo de aparențe. Dar când combatem pe cineva care se pronunță într-un anumit subiect este necesar – de bun simț chiar – să fim în cunoștință de cauză și să nu ne „aflăm în treabă” doar de dragul contrazicerii. Mă supără când cineva se repede asupra unui subiect mai delicat,

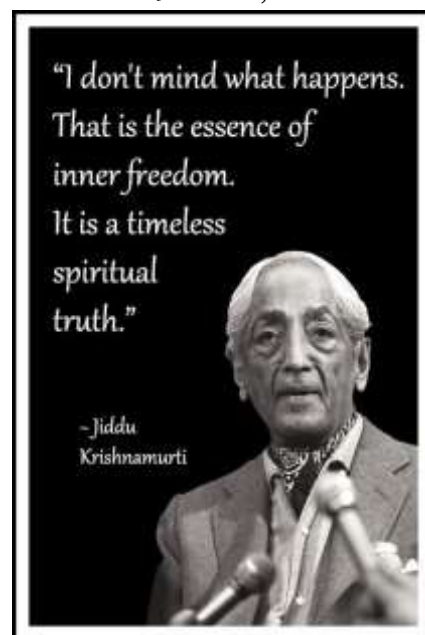
care necesită o căruță de cercetare, și conchide, din burtă, expeditiv: „fake news!”. Legat de asta, am scris un editorial despre „Datul cu părerea sau ignoranța pseudocunoscătoare”², adică despre „ignoranța de a doua instanță”, a celor care, deși nu știu (fiindcă nu au cum, nedocumentându-se îndeajuns), își dau cu presupusul. Și se întâmplă frecvent în cazul celor care cred că știu, dar nu știu că nu știu. Tot respectul față de ignoranții de primă instanță – care știu că nu știu și recunosc asta – care stau cuminți în banca lor, inocenți și smeriți, fără să se dea fuduli. Nimeni nu le știe pe toate și nu e nicio rușine dacă admitem, pur și simplu, că nu știm și exprimăm asta, nu neapărat verbal, ci în mod pasiv, prin a ne abține să formulăm o părere. (Adică tăcem filosofic).

Ar trebui să fie de la sine înțeles faptul că, având în vedere subiectele grave – extrem de grave uneori – asupra cărora mă pronunț, în spatele a ceea ce scriu pe Facebook sau în diferite publicații se află multe ore de lectură, multe ore de documentare audio-video, multe ore de studiu și analiză. Și nu e nicio laudă aici, nu sunt atât de sărac încât să caut aplaudaci, dar ceea ce împărtășesc este doar vârful aisbergului, poate cel mult 5%. Și de fiecare dată abia aștept să fiu combătut, fiindcă astfel sunt nevoit să „scot din tolbă” alte și alte argumente (și dovezi) asupra celor susținute și, evident, mă motivează să mă documentez și mai asiduu. Ceea ce nu poate duce decât la o sinteză superioară, benefică ambelor părți. Firește, câteodată mă întreb și eu dacă nu cumva interlocutorul are dreptate și se cuvine să-mi revizuiesc opinia, în urma unei documentări suplimentare. Scopul aici (în lume) nu este a avea dreptate, ci a găsi adevărul. Iar tuturor celor care – prin susținerea cu informații noi sau prin contrazicere și aducerea altor dovezi în discuție – mă ajută să-l descopăr le sunt profund recunoscător și le mulțumesc!

Nu pot să nu remarc cu câtă autoritate și cu cât zel se exprimă unii dintre credincioși – sau chiar dintre atei – asupra lui Dumnezeu. De parcă am vorbi de politică sau fotbal, la care știm că se pricepe toată lumea... Deh! Nu degeaba Buddha, Lao Tse ori Krishnamurti nu aduceau niciodată în discuție conceptul de Dumnezeu, iar Osho se exprima despre divinitate ca fiind nu subiect, ci mai degrabă verb, ca o acțiune de „dumnezeire” (godliness), de manifestare a divinului în lume. Fiindcă inconceptibilul și incognoscibilul nu pot fi subiect de dezbateră, ci doar de trăire, de simțire. De observare și de înclinare în fața rezultatelor Creației, iar nu a Creatorului în sine. De manifestare a grației și a recunoștinței pentru existență, pentru viața primită în dar. Atât și nimic mai mult!

Așadar, cum facultatea noastră de judecare are anumite limite – imanente sau subiective –, se cuvine să ne limităm avântul de a ne exprima asupra oricărui subiect, supunându-ne unei autoanalize prealabile, adică unei autocritici, prin care să decidem dacă avem sau nu autoritatea de a judeca. Fiindcă este mai onorabil să taci filosofic decât să arunci la plezneală câte-o concluzie irefutabilă: „fake news!”. Ce-i drept, este mai lesne să nu te documentezi și să-ți dai (doar) cu presupusul...

În încheiere, mărturisesc că, deși sunt interesat în primul rând de cunoașterea interioară, de autocunoaștere, am căzut în patima cunoașterii exterioare, a mediului social în care mă manifest. Cu toate că – sunt sigur! – circumstanțele exterioare contează foarte puțin în starea de bine interioară. Dar starea de bine nu poate fi savurată pe deplin într-o lume aflată în suferință. Astfel încât strădania mea este ca, prin împărtășirea a ceea ce știu și înțeleg, să aduc un plus de lumină pentru cunoașterea și înțelegerea lumii în care trăim de către semenii mei. Sper să fie de folos!

² <https://maramures.transilvania-tv.ro/datul-cu-parerea-sau-ignoranta-pseudo-cunoscatoare/>

Divagații incomode

Dr. Florian ROATIȘ

Asaltați zilnic de o informație uriașă, servită uneori violent de mass-media, nu mai avem timpul și liniștea necesare pentru a o analiza, pentru a-i verifica sursele și a-i stabili credibilitatea. O preluăm ca atare, o utilizăm și o oferim mai departe, încrezători în veridicitatea ei. Și aceasta, cu atât mai mult, cu cât ea este girată de nume (personalități) recunoscute, chiar dacă nu de prim plan ale gândirii și culturii românești.

Ne propunem, în rubrica noastră, să prezentăm câteva erori care, perpetuate, riscă să devină, pentru cititori, „adevăruri” și, în timp, mai greu de demontat. Iată doar câteva afirmații care se cuvin preluate cu temperanță, altfel deformând grav faptele.

1. În *Noi vrem cuvânt! sau alte feluri de cenzură* (Editura Eikon, 2015, p.75), Magda Ursache afirmă că Mircea Vulcănescu a murit odată cu tânărul pe care voia să-l salveze! Într-adevăr, în „neagra” Jilavei, în vara anului 1952, când efectuase jumătate din condamnarea de 8 ani, Mircea Vulcănescu și-a sacrificat sănătatea, contractând o pneumonie galopantă, stând culcat în apa rece ca gheața, drept „saltea” pentru tânărul Edi Tomescu, bolnav grav de plămâni. A murit peste mai bine de o lună la Aiud, cerând posterității în autentic spirit creștin: „Să nu ne răzbunați!” A nu ști că tânărul respectiv a fost salvat înseamnă nu doar lipsă de informare – deși despre fapta martirică a autorului *Dimensiunii românești a existenței* s-a scris mult –, ci și să reduci importanța sacrificiului acestuia din urmă.

2. Despre tunderea lui N. Steinhardt în monahism de către vrednicul de pomenire, curajosul stareț al Mănăstirii Rohia din acea vreme (16 august 1980) – Serafim Man – au rămas informații clare și relevante. Și, totuși, unii autori n-au ținut cont de ele, preferând să fantazeze! Seduși, probabil, de insolitul evenimentului și de climatul de admirație apărut în jurul celui care ne-a lăsat *Jurnalul fericirii*, au considerat că acesta trebuia neapărat să fie călugărit nu de un simplu stareț, ci de un ierarh, sau chiar doi! Astfel, Ion Buzași afirmă¹ că Steinhardt a fost călugărit de către Înaltpreasfințitul Teofil Herineanu, arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, și la fel cred Nicolae Băciut și Constantin Mihai². Mergând mai departe cu exagerarea, dar și cu ignoranța în cele „bisericești”, Silvan Teodorescu³, Cosmin Carp⁴ – dar și alți autori, îndeosebi în articole omagiale, prea mulți pentru a-i enumera aici – îl consideră și pe P.S. Justinian Chira co-părtaș la intrarea evreuluibotezat în monahism! Călugărirea a avut loc în 16 august 1980, în taină, seara târziu, după ce miile de credincioși care participaseră la slujba de Sfânta Maria părăsiseră mănăstirea, de față mai fiind părinții lăcașului, Antonie Perța, Nicolae Leșe și Emanoil Rus, superiorii de la Cluj aflând ulterior, la 2 septembrie 1980. Să recunoaștem că, puși în fața faptului împlinit, cei doi ierarhi s-au dovedit netemători, inteligenți și, mai ales, binevoitori cu un „străin” ale cărui antecedente (etnice, religioase și politice), și încă urmărit de către Securitate, îndemnau mai degrabă la prudență. Astăzi suntem în măsură să apreciem la superlativ decizia lor, prin prisma consecințelor: Steinhardt a „intrat în ordine”, potrivit expresiei lui C. Noica, găsindu-și liniștea și fericirea în viața, chiar dacă „samuraică”, de la mănăstire, iar Rohia a devenit mai cunoscută și mai căutată datorită modelului inconvertibil de asceză lucrătoare oferit de opera smeritului monah, care se considera un simplu diletant al scrisului.

3. O perlă ne oferă și Ștefan Ion Ghilimescu în textul „Tudor Vianu cenzurat” din volumul său *Clasicii noștri. Recitiri. Evaluări. Digresiuni* (Editura Limes, Cluj-Napoca, 2020). Aici, la pagina 268, scrie următoarele: „Cert este că niciunul dintre cei doi mari oameni de cultură (T. Vianu și G. Călinescu, n.n.), din fericire, nu a fost închis sau acuzat în Procesul Noica-Pillat, deși, nu-i așa?, dacă nu mă înșel, soția lui Dinu Pillat a făcut ani grei de pușcărie numai pentru că i-ar fi dactilografiat un număr mai mic sau mai mare de pagini de manuscris romancierului...”. De unde să fi luat o asemenea informație prolificul scriitor dâmbovițean? Niciăieri nu s-a afirmat/scriș așa ceva, întrucât Cornelia Pillat nu a fost închisă: cu câteva luni înainte de arestarea soțului său (26 martie 1959), a fost transferată de la Institutul de Istoria Artei la Biblioteca Academiei, mai întâi la Serviciul Bibliografie, apoi la Cabinetul de Stampe, unde a lucrat până în 1965. Este adevărat că, pentru a nu-și pierde serviciul, a divorțat formal de Dinu Pillat în 1961. Ștefan Ghilimescu putea cunoaște aceste lucruri din cartea Cornelinei Pillat, *Eterna întoarcere*, Editura Du Style, 1996, reluată în 2002, la Editura Universală, cu titlul *Ofrande: (eterna întoarcere)*.

¹ Vezi *Parabole biblice* – antologie și selecție de comentarii de Ion Buzași și Maria-Daniela Pănzăan, prefată de Ion Buzași, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2010, p. 171.

² Constantin Mihai, „Nicolae Steinhardt intelectualul-monah sau monahul-intelectual (schiță de portret)”, în *Convorbiri literare*, Iași, p. 104. Iar Monica Manu, într-o notă de la pagina 268 din cartea N. Steinhardt, *Dumnezeu în care spui că nu crezi... Scrisori către Virgil Ierunca (1967-1983)*, Editura Humanitas, București, 2000, afirmă că „N. Steinhardt a fost călugărit sub numele Nicolae Delarohia de Î.P.S. Teofil Herineanu”, comișând două erori. A fost călugărit cu numele Nicolae, iar mitropolitul Nicolae Corneanu i-a publicat articolele din revista Mitropoliei Banatului cu semnătura „Nicolae Delarohia”, pentru a evita cenzura!

³ Silvan Teodorescu, *N. Steinhardt. Marea convertire*, Editura Integral, București, 2018, p. 40.

⁴ *Adevărul de Weekend*, 30 aug.-1 sept. 2013, p. 14.

O Troiță cât un Imn Național!

Dr. Teodor ARDELEAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

„Mare ești, Doamne, și minunate sunt lucrările tale!”. Așa mi-am început discursul „cultural-teologic” la Chișinău, sâmbătă, 15 octombrie 2022, la ora 13:00, cu ocazia sfințirii și vernisării unei TROIȚE MARAMUREȘENE, pe alea principală care duce spre Catedrala Mitropolitană din capitala unei Basarabii române tot mai frământate existențial și spiritual. Scriu prezentul reportaj sub binecuvântarea Preasfințitului Iustin, episcop al Maramureșului și Sătmăruului, respectiv sintagma acestuia despre „mândria nestricăcioasă a maramureșeanului”! Îl scriu eu, inițiatorul și susținătorul lucrării, pentru că istoria acestui „fir de legătură” îmi este prezentă exact și nealterat în „buzunarul de la piept” și nimeni n-ar putea să o facă mai bine!

E atât de frumoasă și de falnică această CRUCE creștină îndemnătoare la închinare, realizată de marele meșter Teodor Bârsan din Bârsana Maramureșului, încât fac greu o selecție de epitete logice, din câte am auzit în cele două zile de Hram al orașului Chișinău. Și nu-mi pot șterge sutele de imagini cu credincioși și credincioase care-și duc teribil de ușor genunchii până spre pământ și mâinile până spre cer, într-o „figură acrobatică” tipic moldovenească și rusească, pe care o simți ca un fior de imn religios, aici, în fața unui simbol cu aspect de adevărată pecete creștină.

Minunată sculptură-broderie, înaltă de peste șapte metri, de peste o tonă, cu ornamentică explicită și sugerată, cu forme în lemn neîntrecut de frumoase ce generează și plecăciune, dar și înălțare, și vernicularitate, dar și modernitate temeluitoare. A fost foarte frumoasă și prima troiță maramureșeană, instalată și sfințită aici, la 15 ianuarie 1991, printr-o „aventură internațională” de grupul vrednicilor mei tovarăși

întru acest crez românesc și creștinesc: Alexandru Perța-Cuza, Mircea Pop Buzești, Traian Decebal Remeș, Ioan Mihăilă ș.a. Zic „aventură” pentru că, deși trecerea a fost o „minune”, din categoria „Mare ești, Doamne...!”, cu Armata Sovietică pe graniță la Prut, într-o „republică unională condusă de români”, am turnat fundația pentru „Cruce” noaptea, ca să nu-i ofensăm pe ateii Moldovei Sovietice”, aici în locul ce marchează kilometrul zero al unei „provincii” care n-avea voie nici să știe și nici să viseze vreo relație a Republicii dintre Prut și Nistru cu „Țara”! Pe aceeași stradă care deschide Alea spre Catedrală și unde am îndrăznit a o „așeza” fără nicio aprobare scrisă, ci doar cu toleranță și frică (vorbesem de strada Pușkin – și atunci și acum!), se afla Muzeul Ateismului din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, azi biserica ortodoxă cu Hramul Sfânta Teodora de la Sihla, o bijuterie arhitectonică dintre cele mai frumoase ale Basarabiei!

Dar „Mare ești, Doamne...!” rămâne ca definiție sintagmatică și pentru lucrurile petrecute în ultimele luni. Primarul Chișinăului Ioan Ceban a solicitat Comisiei Naționale pentru Monumentele de For Public ca Troița maramureșeană plantată în urmă cu 31 de ani să fie restaurată, căci riscam „să se prăbușească” de-adevăratelea. Marele NOROC „al nostru” a fost că aici, la Chișinău, se știu faptele mele (iertăți ușoara lipsă de modestie!). Am vorbit Poporului la 27 august 1991, când s-a declarat „Independența”, am întemeiat Biblioteca „Transilvania” împreună cu Traian Brad de la Cluj, am donat 48.000 de volume, adică UN TIR DE CĂRȚI, procurate prin finanțarea integrală a marelui om de afaceri Josef Obernauer din Maramureș, am vorbit la Adunarea publică de inițiere a Zilei Limbii Române, am întemeiat Biblioteca „Maramureș”, una dintre cele mai moderne și active filiale de la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, am publicat cărți ale autorilor basarabeni, dar și ale unor confrați români vectorizați ati-

tudinal spre Basarabia Română, am întreținut relații cu cei mai mari cărturari ai acestei părți esențiale a Românității (Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Mihai Cimpoi ș.a.)... Iar lista o opresc aici, din aceleași rațiuni de autoprotejare în fața unor posibili „analști”.

Și un alt mare Noroc, derivat din faptul că Valentina Volontir, directoarea de mai ieri a Direcției Cultură, împreună cu Mariana Harjevschi, director general al Bibliotecii „Hasdeu”, mi-au solicitat o... Istorie a Troiței, cerându-mi să atașez și „aprobările” din 1991! Le-am scris Istoria, așa cum a fost, cu „abuzul național” de a planta primul monument românesc în această parte a Uniunii Sovietice și am făcut trimitere „bibliografică” la faptul că Tudor Zbârnea, Președintele acestei importante „Comisii”, este chiar „instructorul” de la Direcția Cultură care ne-a păzit în „noaptea de montaj” din 14 spre 15 ianuarie 1991! Fratele Tudor, un prieten din Galeria oamenilor rari ai Nației Române, director general al Muzeului de Artă a Moldovei, a ținut cont de toate aceste „dimensiuni de relație dintre Maramureș și Basarabia” și mi-a propus simplu: „Să păstrăm locul, aducând o altă TROIȚĂ!”.

De la acest moment începe un al capitol în care „Doamne, Doamne” a lucrat pe repede-înainte. Demersuri urgente prin Gheorghe Șimon (deputat) și Florin Tătaru (ex-deputat) la Transelectrica București; contract cu Părintele Teodor Bârsan, angajat în multe lucrări în Țară și străinătate; referate, expertize, aprobări, despre care nu menționez nimic în plus decât ceea ce este extrem de evident. Anume că Neamul nostru, și cel de aici, dar și cel din Republica Moldova, n-are „exercițiul birocrăției esențiale” și, drept consecință, aplică regulile „autoprotecției personale”. Vă puteți închipui, iubiți cititori, că mi s-a cerut în ultimele zile să aduc hârtii de aprobare a „Exportului de monument” de la Ministerul de Externe al României! Certificat-expertiză de la Ministerul Culturii, care să dovedească faptul că Troița este „autentică”? Dar, mai ales, solicitarea de a le trimite aprobarea de la Moscova pentru prima troiță!?

Le-am biruit pe toate, treptat-treptat, cu sprijinul lui Tudor Zbârnea, Marina Damian, noul director al Direcției Cultură, dar, mai ales, al Primarului General al Municipiului Chișinău, Ion Ceban, despre care mulți prieteni adevărați, intelectuali veritabili și români autentici mi-au spus „lucruri grele”, apte să-mi ucidă speranța de „ajutor”. Am crezut și de data aceasta în Dumnezeu și am crezut și în acest Om, pentru că știam că, deși unii îl consideră „mai puțin român”, în fața unei provocări precum cea despre care vorbesc aici nu se va opune! Nu numai că „nu s-a opus”, dar a devenit sufletul organizatoric al tuturor preparativelor, iar efectul a fost că, de Ziua Orașului, TROIȚA MONUMENTALĂ, finanțată de Transelectrica București și sculptată de Părintele Teodor Bârsan, a fost sfințită și străjuiește în locul pe care, prin aceste „Istorii”, Maramureșul și l-a cucerit în chiar inima Chișinăului.

Îți mulțumesc, Doamne, că m-ai învrednicit și cu această „bătălie”! Și că în acest fel Maramureșul a ajuns să fie apreciat, acolo în Basarabia, pământ atât de frământat prin vremuri, dar atât de drag, cel puțin pentru forța sinergică a datului istoric fundamental, că Descălecătorii din Maramureș, Dragoș și Bogdan, au întemeiat o Moldovă atât de mare la trup! Și atât de solidă, încât oricâte opreliști s-au abatut asupra ei, a izvodit mereu și mereu porți de ieșire și formule de salvare din negurile veacurilor „mai vechi” sau „mai noi”! Și-ți mai mulțumesc, Doamne, că m-ai ajutat să cred în oameni, să stau alături de ei și să mă înomenesc cu câte ceva, la fiecare ocazie de comunicare și comuniune!

P.S.1 Transportul a fost asigurat de Părintele Bârsan, cu mașina sa echipată pentru astfel de „întreprinderi”? Un preot-sculptor care a răbdător mult ore de așteptare, atât în vama românească Albița, cât și în cea moldovenească de la Leușeni. A suportat umilințe ale vameșilor și grănicerilor, uniți de același sentiment de batjocură că „uite mă cu ce se ocupă unii în vremurile astea grele”. Dar oare vom reuși să ieșim de sub povara acestor „vremuri” fără Dumnezeu? De asemenea, menționez că toți cei din executivul Primăriei au rămas uimiți de câte meserii „știe” acest popă-artizan, care a coordonat instalarea TROIȚEI din Maramureș în inima Chișinăului.

P.S.2 În PISANIE am așezat și un text din cartea *Dăruind vei dobândi* de N. Steinhardt, cu convingerea că rosti-urile sale despre cruce aduc suficientă lumină călăuzitoare într-un înscris votiv firesc și necesar. De altfel, Monahul Nicolae Delarohia a devenit în ultimele trei decenii unul dintre cei mai importanți exponenți intelectuali ai credinței noastre ortodoxe, adevărat și autentic ambasador al nostru pe coordonatele deschiderii spre lume!

Datoria externă a României din anii '80 și tratativele purtate pentru reeșalonarea acesteia (I)

Motto:

Aurul este pricină de neliniște, și tot neliniște stârnește lipsa lui.

Miguel de Cervantes

Petre GIGEA-GORUN

Craiova

Când am luat în primire funcția de ministru al Finanțelor, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1 din 26 martie 1981, eram îngrijorat de situația valutară a României.

Nu cunosc dacă se inventariase cu adevărat care era volumul datoriei externe a țării și care erau scadențele ei. În orice caz, cred că aceasta s-a inventariat „în mare”, fiindcă în anul 1981 România avea încă credibilitate în contractarea creditelor externe și, îndeosebi, ale celor pe termen scurt. De aceasta se ocupa Banca Română de Comerț Exterior, care își crease relații bune cu bancherii externi. Astfel, în lunile mai-iunie 1981, B.R.C.E. putea mobiliza în două-trei zile credite pe termen scurt de 400-500 milioane de dolari SUA, pentru nevoi curente și plata unor credite scadente. Și tot așa se muta datoria, cum zice românul, de pe un umăr pe altul. Nu exista o „perspectivă” privind datoria externă pe o perioadă mai scurtă sau mai lungă.

Până în anul 1981 totul a mers bine, pentru că noi contractaserăm peste 13 miliarde de dolari, investiți în țară și nu venise încă „trista” rambursare a acestora. Au fost ani în care creditele externe contribuiau în proporție de peste 30% raportat la venitul național, ceea era bine pentru țară.

Atunci se vorbea despre „mirajul economic” japonez și românesc, cu admirație, creșterea economică fiind în jur de 10% anual, față de 2-2,5% cât se înregistra în lume. Dar mai puțini se gândeau atunci, dintre cei care răspundeau de destinele țării, la ce se va întâmpla începând cu anul 1982, când trebuiau rambursate credite și dobânzi, continuând cu același ritm de dezvoltare ca în anii precedenți. Procentul optim în ceea ce privește rata anuală privind plata datoriei externe este, potrivit experienței mondiale, dar și teoriei, de 18% din totalul încasărilor din export. Dar, în România, rata anuală începând cu anul 1982 depășea 50-55%. Era o greutate enormă pe umerii țării și ai populației.

Mă găseam într-o situație grea și, vorba aceea, „când este greu, hop și eu!”.

Colaboratorii mei de la direcția valutară, printre care Iulian Bituleanu, Decebal Urdea, Nicolae Erechia, Marin Stelian, Theodor Stolojan, Ion Tocitu ș.a. au inventariat datoria externă a țării, atât guvernamentală și bancară, cât și către organisme internaționale, pe scadențe și ani, niveluri de dobânzi, pe țări, pe bănci, eu având atunci cunoștința de toți creditorii României.

Am reevaluat importurile și exporturile țării. Datoria externă a României se ridica la 13,9 miliarde de dolari, sumă la care se adăugau dobânzile aferente perioadei de plată de încă 6 miliarde de dolari. Era enorm pentru acel an, când responsabilitatea îmi revenea, de acum, și mie, în principal.

Nu degeaba am ezitat să primesc funcția de ministru, încât nu i-am spus, după două ore de discuții cu președintele statului, Nicolae Ceaușescu, nici „da”, nici „ba”, ci „cum se hotărăște”.

Nu îmi propun să stabilesc aici de ce și cine poartă vinovăția pentru acumularea acestei datorii și mai ales pentru că termenele de plată erau încărcate de mari sume în anii 1982 și 1983. Deoarece contează nu atât volumul datoriei externe al unei țări, cât modul cum sunt eșalonate scadențele acesteia. Cum spuneam, în condițiile unei derulări normale ale comerțului exterior, este necesar ca rata anuală de plată să nu depășească circa 18% din totalul încasărilor din export. Restul de 82% este normal și firesc să poată acoperi importurile, cota parte pentru creșterea rezervei valutare a țării, plata serviciilor externe, întreținerea ambasadelor și altor reprezentanțe ale țării peste hotare, plata cotizațiilor la organisme internaționale afiliate, deplasări și alte categorii de cheltuieli care se plătesc în valută. Aceste proporții asigură o armonie și un echilibru în economia unei țări.

M-am sfătuit cu specialiști din minister, din bănci și de la Ministerul Comerțului Exterior. Se impunea o reeșalonare a datoriei externe a României pe o perioadă de cel puțin șapte ani. Niciunul dintre noi nu

avea experiență în rescadențarea datoriilor externe, dar nici care este filiera acestei importante acțiuni, ce demersuri trebuie făcute șamd. În ceea ce mă privește, m-am documentat temeinic asupra reeșalonării sau rescadențării datoriei externe, care avea o cale unică și clasică pentru țările ajunse în această situație.

Situația noastră s-a înrăutățit după ce creditorii Poloniei au refuzat să mai acorde acestei țări credite, făcând un presing serios pentru rambursarea datoriei contractate. Dar Polonia nu avea resursele valutare necesare.

Iugoslavia avea o datorie externă de peste 23 miliarde dolari, reușind parțial să obțină o reeșalonare a acesteia.

A venit la rând România. În a doua parte a anului 1981, B.R.C.E. nu mai putea contracta în două-trei zile până la o jumătate de miliard de dolari ca înainte, ci suma scăzuse la jumătate, apoi la un sfert, apoi la 5%, capacitatea de mobilizare fiind la final de doar 2-3 milioane de dolari.

Președintele B.R.C.E. s-a îmbolnăvit și a cerut să îi aprob demisia, urmând să îndeplinească alte însărcinări.

Trebuia acționat pe mai multe planuri. Trebuia tratat și purtate negocieri, simultan, cu bancherii (cca 320 de bănci occidentale) pentru datoria bancară, și cu Clubul de la Paris pentru datoria guvernamentală, respectiv cea garantată de guverne occidentale. Totodată, atât bancherii, cât și guvernele participante la Clubul de la Paris solicitau ca România să încheie un „angajament *stand-by*” pentru un împrumut de la Fondul Monetar Internațional, reglementat printr-o „scrisoare de intenții” a guvernului român.

Între aceste organisme internaționale era și este o legătură indestructibilă, respectarea acestei filiere fiind absolut obligatorie. Succesul sau insuccesul acordurilor cu bancherii sau cu guvernele creditoare avansa sau stagna, în raport cu tratativele purtate cu F.M.I. privind „angajamentul *stand-by*”.

Acordul cu F.M.I. este și va fi întotdeauna o garanție pentru relațiile unei țări la acordarea de credite externe, guvernamentale sau bancare. De ce? Fiindcă Fondul Monetar Internațional stabilește măsurile de ordin economic, financiar și social care trebuie îndeplinite, pe etape, controlează îndeplinirea lor și, în funcție de aceasta, acordă sau nu ratele fixate la anumite termene (corelate cu măsurile interne), reprezentând astfel o garanție de respectare a „scrisorii de intenții” pentru eventualii împrumutători.

Cu Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (mai cunoscută ca Banca Mondială) lucrurile sunt stricte, creditele acordate fiind determinate precis, pe obiective, verificate și aprobate, dar și cu litații internaționale... Dar și acestea sunt legate de mersul negocierilor și angajamentelor încheiate cu F.M.I.

Fiecare țară poate împrumuta pentru o perioadă o sumă egală cu de trei ori capitalul propriu depus la F.M.I. în calitate de membru al acestui organism.

În anul 1981, am solicitat la F.M.I. un împrumut de un miliard și jumătate de dolari, pe care, de altfel, în urma repetatelor discuții și negocieri, a scrisorii de intenții semnată de mine, în numele guvernului român, s-a aprobat în mai multe tranșe semestriale. În plus, s-a realizat și reeșalonarea datoriei externe pentru anii 1982 și 1983 pe timp de șase ani și jumătate. În următorii ani, de la Banca Mondială s-au obținut credite de circa trei miliarde de dolari pentru 13 obiective economice: în industrie, agricultură și transporturi.

Dar lucrurile nu au fost simple. A fost un drum lung și anevoios, care a durat cinci ani... Acum, după ce faptele s-au consumat, lucrurile par simple, rămânând doar amintirea timpului și a unor oameni care s-au aflat în toilul evenimentelor de atunci. Orice denaturare a adevărului, precum și ignorarea acestor acțiuni, a numeroaselor demersuri este nu doar un gest răuvoitor, ci și o denaturare a istoriei țării noastre.

*

* *

Sfatul competent pe care l-am primit din partea specialiștilor din străinătate, în calitate de ministru de Finanțe și guvernator al României la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, a fost că nu există altă cale decât aceea a negocierilor și a încheierii acordului necesar cu F.M.I., cu Banca Mondială, cu Clubul de la Paris și cu băncile creditoare occidentale.

Acțiunea trebuia grăbită, deoarece, România nemaivând „acces” la noi credite în sume mari, dacă nu sunt plătite cele devenite scadente, se ajunsese la situația ca, începând cu a doua parte a anului 1980, România să intre în „încetarea parțială de plăți”. Astfel, unele disponibilități valutare ale României, aflate în conturi în unele țări, au fost blocate de către creditori, neavând astfel posibilitatea de a dispune de ele. Ca urmare, atât anumite plăți portuare, aeroportuare sau pentru ambasade, cât și mici importuri se făceau cu plata „cash” prin delegați care plecau cu valizele pline cu valută în numerar. În acest fel se plătea și benzina, motorina și alți combustibili și lubrifianți pentru avioanele companiei TAROM, precum și pentru vapoarele românești.

Această situație nu mai putea dăinui. Trebuiau luate de urgență măsurile necesare, care nu puteau fi rezolvate numai prin efortul economiei țării, ci numai cu aportul și ajutorul organismelor internaționale mai sus menționate.

Eu împărtășeam ideea acestei acțiuni, fiind convins că nu mai exista altă cale. Îmi puneam însă doar problema dacă vom reuși sau nu în demersurile pe care urma să le facem. Timpul avea să confirme acest lucru.

Resimțeam o anumită teamă pentru că, atât eu, ca ministru de Finanțe, cât și țara nu avuseserăm o astfel de experiență în decursul existenței, de a rescadența datoria, în lupta cu un număr destul de mare de creditori pretențioși.

Un singur mare avantaj avea țara noastră. Era membră cu drepturi depline la Fondul Monetar Internațional și la Banca Mondială (B.I.R.D). De altfel, România era singura țară din est care avea această calitate și care avea și un capital social depus la F.M.I. de peste 500 milioane dolari. Nicio altă țară socialistă nu făcea parte din aceste organisme internaționale, motiv pentru care eram priviți de către aceste țări în mod critic, dar în fondul lor și cu invidie. Abia în anul 1986 a aderat Ungaria, iar după anul 1990 și celelalte țări care lichidaseră cu socialismul și tutela sovietică impusă prin C.A.E.R. Trebuie spus însă că, și în C.A.E.R., țările membre aveau anumite avantaje, desigur, reciproce.

În anul 1981 eu am devenit Guvernator al României la Fondul Monetar internațional și Guvernator al României la Banca pentru Reconstrucție și Dezvoltare.

Potrivit statutului, Fondul Monetar Internațional este condus de către un director general, care trebuie să aparțină unei țări europene, iar Banca Mondială este condusă de un președinte, care trebuie să fie cetățean al Statelor Unite ale Americii.

Capitalul social cel mai mare, la ambele organisme, aparține S.U.A., care deci, în acest fel, are puterea de decizie și de orientare a politicilor financiare în lume.

Zi și noapte, m-am documentat în legătură cu mecanismul reeșalonării și cu organizarea acestor instituții internaționale. Nu puteam pleca la *atac* fără să fiu *înarmat* cu cunoștințele necesare. Literatura de specialitate, cursurile universitare și presa din România nu erau documentate decât într-o foarte mică măsură în legătură cu acestea. Așa că am apelat la documentații străine.

Fondul Monetar Internațional. Organizarea, rolul și importanța sa pe plan mondial

F.M.I. a fost înființat la 22 iulie 1944, la Bretton Woods (SUA), având 50 de țări fondatoare, care și-a propus ca scop promovarea cooperării monetare internaționale, stimulând creșterea schimburilor internaționale și favorizând ameliorarea muncii și a situației economice în toate țările membre. Există un statut care trebuie respectat de toți membrii săi.

Se urmărește o strategie a dezvoltării care să permită țărilor membre de a coopera în vederea asigurării stabilității sistemului financiar mondial și, ca urmare, o creștere economică durabilă.

La începutul anului 1982, F.M.I. avea 145 de țări membre, inclusiv România, care devenise membru din anul 1978. La orizont se vedea dorința Ungariei și a Poloniei de a cere cooptarea în acest organism.

Sumele depuse la 1 aprilie 1982 de către aceste țări era de 60.684,80 milioane D.S.T. (drepturi speciale de tragere, un D.S.T. fiind, de regulă, mai mare decât un dolar). Voturile fiecărei țări sunt direct proporționale cu procentajul rezultat din capitalul social depus, raportat la totalul capitalului de care dispune F.M.I. Astfel, în anul 1982 SUA avea 19,64%, Marea Britanie 6,86%, Franța 4,51%, Germania 5,08%, Japonia 3,92%, Canada 3,20%, Italia 2,94%, China 2,84%, Suedia 1,09%, Iugoslavia 0,68%, România 0,61%.

Hotelul Mount Washington din Bretton Woods

În raport cu capitalul depus, noi eram pe locul 31, iar capitaluri și, respectiv, cote mai mici decât România aveau un număr de 114 țări, reprezentând un aspect pozitiv pentru țara noastră. Aceste țări au proporții cuprinse între 0,04% și 0,60%, printre care Coreea de Sud, Egipt, Emiratele Arabe Unite, Grecia, Irak, Israel, Irlanda, Iordania, Noua Zeelandă, Filipine, Portugalia, Turcia și altele.

Asigurarea funcționării F.M.I. este coordonată de către Consiliul Guvernatorilor (din care am făcut și eu parte), Consiliul de Administrație, directorul general și personalul organizației.

Consiliul Guvernatorilor se întrunește o dată pe an, dar treburile curente se rezolvă, la sediul său din Washington, de Consiliul de administrație compus din 22 membri, prezidat de directorul general.

Sunt cinci țări membri importanți care au cele mai multe cote părți, respectiv Statele Unite ale Americii, Marea Britanică, Germania, Franța, Japonia – care au fiecare și câte un administrator. Așadar, ședința are și ea un administrator. Ceilalți 16 administratori sunt aleși pentru câte doi ani, fiecare reprezentând câte un grup de țări. Ei se mai numesc și directori executivi. Astfel, România face parte din grupul de țări împreună cu Olanda, Iugoslavia, Israel și Cipru. Directorul executiv al acestui grup a fost ales, de regulă, din partea Olandei, care are cota și respectiv voturi mai multe, fiind astfel obligată să apere și interesele țării noastre.

Directorul general, în perioada cât eu am fost guvernatorul României la F.M.I., a fost domnul Jacques de Larosière, de origine franceză. Un om capabil, onest și manierat, cu care am avut mai multe întâlniri și discuții privind relațiile bilaterale pe care le-am purtat în întrevederile de la Washington, Londra, Helsinki și Seul. Unul dintre adjuncții săi este, obligatoriu, un american.

F.M.I. acordă împrumuturi țărilor membre, la cerere, când acestea sunt, de regulă, în situație financiară grea, pe baza unor programe stabilite de comun acord, transmise cu o scrisoare de intenție, rezultând astfel un „angajament *stand-by*”. La împrumuturile acordate se plătește o dobândă mai mică decât dobânda practică pe piață, dar și un comision unic de 0,5%. Sumele împrumutate se stabilesc în D.S.T. (în 1982, un D.S.T. era egal cu 1,16 dolari SUA).

Împrumutul se acordă în rate, la anumite termene stabilite, corelate și cu termenele de îndeplinire a anumitor măsuri de către țara debitoare. În perioada angajamentului *stand-by* o misiune F.M.I. verifică modul de îndeplinire a sarcinilor asumate de către împrumutat.

Politica F.M.I. este dură, aplicând cu strictețe regulile economiei de piață, a anulării subvențiilor de orice fel, liberalizarea prețurilor, devalorizarea monedei naționale, economii bugetare la cheltuielile administrative și social-culturale și altele asemenea. ***În peste 98% dintre țările care au aplicat întocmai propunerile F.M.I. au avut loc manifestații de stradă*** (subl. n.).

În cadrul unor discuții legate de obligativitatea aducerii prețului la gaze naturale la nivelul mondial, a reducerii subvențiilor în bugetul României, i-am spus amical directorului general F.M.I., Jacques de Larosière:

Jacques de Larosière, directorul general al F.M.I. (iunie 1978 – ianuarie 1987)

– Domnule director general, în Franța, de exemplu, prețul gazului metan, deși importat, este sub media prețului mondial, iar subvenția pentru agricultorii francezi se acordă de mulți ani. Nouă însă nu ni se admite acest lucru. De ce nu obligați și pe francezi să mărească prețul la gaze și să reducă subvențiile de la buget?

Jacques de Larosière, un om elegant în vorbire, cu ochii vioi care porneau de sub lentilele ochelarilor cu ramă metalică, probabil de aur, zâmbind, mi-a spus:

– Vreau să vă spun, domnule ministru, că dacă și Franța va veni să ceară împrumuturi de la F.M.I., vom aplica aceleași reguli ca și României. Noi cerem sau ne înțelegem asupra unor măsuri numai cu țările împrumutate. Dacă dumneavoastră nu solicitați împrumuturi, puteți conduce economia cum doriți...

Asta este!

Sintetizând cele de mai sus, în cadrul Programelor de ajustare structurală, întocmite de către țara împrumutată și F.M.I., au loc un anumit număr de etape care trebuie realizate în timpul primirii împrumutului. Aceste etape, în general, sunt următoarele:

- liberalizarea prețurilor în cadrul economiei;
- privatizarea marilor unități publice precum grupuri industriale, bănci comerciale, companii de transport ș.a.;
- scăderea cheltuielilor publice în unele domenii (administrație, învățământ, cultură, sectorul militar);
- reducerea subvențiilor acordate de către stat în economie și alte domenii;

- blocarea creșterii salariilor și reducerea numărului de salariați;
- devalorizarea monedei naționale;
- înlăturarea oricăror piedici privind concurența internațională (regimul vamal, deschiderea granițelor);
- reducerea activității de producție la întreprinderile nerentabile, până la închiderea lor;
- specializarea producției de export la un număr limitat de întreprinderi;
- rambursarea la scadență a tuturor creditelor primite.

Toate acestea au influențe într-o măsură mai mică sau mai mare în domeniul economic și social, al scăderii nivelului de trai, al creșterii șomajului și altele.

Nu știu dacă greșesc sau nu, dar F.M.I., voit sau nu, contribuie la dezetatizarea economiei, reducând tot mai mult rolul statului, la extinderea economiei libere de tip american la nivel mondial.

Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare. Obiective îndeplinite

I se mai spune și Banca Mondială și a fost creată și ea prin acordurile de la Bretton Woods. Are sediul tot la Washington și funcționează cam pe aceleași principii ca și F.M.I., cu care colaborează îndeaproape, se informează reciproc și acționează de comun acord în țările debitoare, de regulă, țări în curs de dezvoltare.

Totuși, Banca Mondială se comportă în mod obișnuit ca orice bancă, acordând credite pe obiective precise, care au întocmite studii de fezabilitate care se verifică în prealabil de către „misiuni ale băncii”, au termene de execuție, termene de rambursare, o perioadă de grație și, bineînțeles, dobânda de finanțare și un comision de 0,5%. Pentru nefolosirea creditului în termen se percepe, ca penalizare, un comision de neutilizare.

Având aceleași principii ca și Fondul Monetar Internațional în acțiune și în organizare, voturile membrilor Băncii Mondiale sunt direct proporționale cu capitalul social subscris. Puterea o dețin S.U.A., Marea Britanie, Franța, Germania și Japonia. Suma cea mai mare depusă drept capital aparține Statelor Unite ale Americii, care este majoritar.

Principala rațiune a Băncii Mondiale, declarată prin statut, este ajutorarea reconstrucției țărilor membre prin favorizarea dezvoltării lor economice. Împrumuturile acordate au în vedere asigurarea rentabilității economico-financiare a proiectelor finanțate după verificarea lor atentă, înainte de aprobare. După cum se va vedea în continuare, România a fost sprijinită efectiv în dezvoltarea unor sectoare ale economiei naționale.

Ca și F.M.I., Banca Mondială este condusă de Consiliul Guvernatorilor ai țărilor membre (am fost și eu aproape șase ani guvernator al României în acest Consiliu), Consiliul de Administrație, președintele Băncii Mondiale și personalul de conducere al băncii.

Președintele B.I.R.D. obligatoriu trebuie să fie cetățean al Statelor Unite ale Americii. Când am fost eu guvernator, președinți ai Băncii Mondiale au fost Robert McNamara, fost ministru al Apărării, și apoi W.A. Clausen, fost președinte al Bank of America. Eu, personal, am colaborat cu dânsii în bune condițiuni.

Astfel, la 6 mai 1981, am primit din partea președintelui Băncii Mondiale scrisoarea următoare:

Stimate Guvernator,

Am aflat cu plăcere că ați fost numit Guvernator pentru România în cadrul Consiliului Guvernatorilor Băncii Mondiale.

Directorii Executivi, funcționarii și personalul mi se alătură, urându-vă un călduros bun venit. Așteptăm cu nerăbdare participarea Dumneavoastră la activitățile Băncii.

Cele mai bune urări.

Al Dumneavoastră sincer,
Robert S. McNamara

Excelenței Sale Petre Gigea, Ministrul Finanțelor București, România¹.

Creditele acordate de Banca Mondială se acordă pe baza proiectelor întocmite și verificate, care se aprobă de *board*-ul directorilor executivi. Directorul executiv pentru România era tot un olandez, grupa de țări de la Banca Mondială fiind aceeași ca și la F.M.I.

Pentru executarea proiectului aprobat, pentru România, se organizează licitație în care participă o firmă românească și cel puțin două firme străine. De regulă, pentru utilaje la licitații câștigă firmele străine, așa că o parte dintre sumele împrumutate nu intră în țară, ci trec la producători din alte țări. Țara debitoare rămâne să plătească ratele, însă beneficiază de utilajele importate.

¹ Arhivă personală – Dosar nr. 8 (originalul la Ministerul Finanțelor).

Nu vreau să fac proces de intenții, dar despre aceste licitații s-ar putea spune multe, bănuind că părțile care câștigă competiția se cunosc dinainte, referindu-mă la orientarea țărilor care participă la aceste licitații.

Sumele aferente obiectivului de investiții se primesc pe măsura executării acestuia, la valoarea nivelului realizat, respectiv construcția, utilajele procurate, manopera, valoarea materialelor etc. Destinația sumelor nu poate fi schimbată.

În perioada cât am fost ministru de Finanțe, creditele de la Banca Mondială au fost luate prin Banca Agricolă și Banca de Investiții, eu participând în calitate de guvernator. Astfel, s-au realizat 13 obiective de investiții în agricultură, industrie și transporturi, pentru care am primit credite de circa 3 miliarde de dolari. România a câștigat unele licitații îndeosebi în domeniul agriculturii.

Clubul de la Paris. Principiul unanimității

Ziarista britanică Anne Sington îl numește „Clubul cel mai exclusivist din Paris” și ține să afirme: „Există un aer de mister în legătură cu modul de lucru al Clubului de la Paris, dar remarcabilele sale realizări vorbesc de la sine”².

Clubul de la Paris este o organizație care se constituie ad-hoc, atunci când o țară debitoare solicită rescadențarea datoriei sale externe, garantată de guverne sau organisme guvernamentale. El are sediul la Paris și a avut ca președinte, de altfel primul, pe Michel Camdessus, care a fost directorul Trezoreriei, din cadrul Ministerului Economiei și Finanțelor, pe care revista franceză *Le Nouvel Observateur* îl numește „un necunoscut atotputernic. Acesta este înaltul funcționar cel mai influent din Franța. Cine cunoaște numele său?”. Iar sub fotografia lui Michel Camdessus revista adaugă: „Ministrul de Finanțe bis”.

L-am cunoscut pe Michel Camdessus în luna decembrie 1981, la Paris, fiindu-mi prezentat de Jacques Delors, ministrul Economiei și Finanțelor și președinte al Comunității Europene, mai târziu. Era mâna dreaptă a lui Jacques Delors, îndeplinind funcția de director al Trezoreriei și președinte al Clubului de la Paris. A tutelat mari întreprinderi din sectorul public, fiind în Consiliile de Administrație (administrator) la Air France, SNCF (căile ferate franceze), Gaz de France și la banca Société Générale. În același timp, a fost și cenzor la Credit National și la Banque de France.

A fost un om orchestră. El a spus așa: „Noi constituim un corp politic neutru în serviciul Statului”³.

Jacques Mornard, autorul articolului din *Le Nouvel Observateur*, afirmă că „directorul Trezoreriei are și o «sensibilitate de stângă», cum zice el”⁴.

În anul 1984, în decembrie, Michel Camdessus a fost numit guvernator al Băncii Naționale a Franței, iar peste câțiva ani a fost ales director general al Fondului Monetar Internațional, funcție pe care a deținut-o timp de 8 ani. Având împreună aproape douăzeci de întâlniri la Paris și Washington ne-am apropiat și așa putea spune că s-au stabilit între noi nu doar relații oficiale, ci chiar prietenești.

După Michel Camdessus, președinte al „Clubului de la Paris” a devenit Jean-Claude Trichet, care l-a succedat pe Camdessus la Trezorerie și apoi ca director al Departamentului Internațional din ministerul francez al Finanțelor.

De asemenea, cu Jean-Claude Trichet am purtat negocieri privind datoria României în mai multe rânduri, și de încă trei ori ne-am văzut în calitate mea de ambasador al României în Franța. Un om simpatic, deschis, tranșant și cu fața deschisă, de om cumsecade.

Clubul de la Paris este o organizație care nu are o existență formală, nu are sediu, nu are număr de telefon, ci numai un dulap cu evidența rescadențărilor aflat într-un birou din ministerul francez de Finanțe. În bună măsură, Clubul de la Paris a reușit până acum să stăvilească consecințele nefaste ale datoriei internaționale, atenuând situația financiară a peste o sută de țări, printre care și România.

Țara debitoare care dorește să-și reeșaloneze datoria externă, guvernamentală, apelează la Clubul de la Paris, așa cum a procedat și România. Președintele Clubului de la Paris convoacă reprezentanții guvernelor țărilor creditoare și încep negocierile. Clubul de la Paris pretinde ca țara respectivă să aibă în paralel un aranjament de împrumut cu F.M.I. și să poarte negocieri și să încheie un acord și cu băncile creditoare.

Trebuie să recunosc că, într-adevăr, Clubul de la Paris a contribuit la echilibrul financiar al lumii, sprijinind țările debitoare în situații dificile.

Hotărârea Clubului trebuie să fie luată în unanimitate. Dacă un singur membru nu semnează, hotărârea nu-și urmează cursul și toate celelalte organisme internaționale și bănci creditoare bat pasul pe loc.

² Anne Sington, *Euromoney*, octombrie 1985.

³ *Le Nouvel Observateur – Portrait*, p. 23.

⁴ *Ibidem*.

Clubul de la Paris, în anul 1981, a reeșalonat datoria garantată de guverne pentru șapte țări, în anul 1982 pentru șase țări, în anul 1983 pentru șaptesprezece țări, în anul 1984 pentru paisprezece țări, iar în primul semestru al anului 1985 pentru șaisprezece țări. Între 1978 și iulie 1985 s-au reeșalonat 47 miliarde de dolari.

După ce se ia hotărârea în unanimitate de către această organizație, țara debitoare tratează bilateral cu țările creditoare nivelul de dobândă, potrivit relațiilor existente între acestea. Termenul de rescadențare este pentru toate țările același, cel hotărât de către Clubul de la Paris.

Țările venite la rescadențare provin în principal din America de Sud și din Africa.

Nu se adoptă o atitudine globală, abordarea făcându-se de la caz la caz. În practică, creditorii au dat dovada unui remarcabil grad de flexibilitate, după cum am constatat și eu, pe exemplul României.

Ședințele sunt deschise, la acestea participând și reprezentanți ai F.M.I., ai Băncii Mondiale, ai O.E.C.D., ai Comunității Europene, ai U.N.C.T.A.D., care iau cuvântul și își aduc propria contribuție.

Membrii clubului sunt pragmatici, dar au principii. Datoriile nu se reeșalonează dacă nu există un plan de refacere economico-financiară. Toți creditorii trebuie să primească un tratament comparabil.

Am spus că această „instituție” nu are un sediu. Cererea de rescadențare se adresează președintelui Clubului de la Paris, care îndeplinește această sarcină în afara îndatoririlor sale obișnuite, pentru care este plătit. Locul de muncă al acestuia este și sediul Clubului de la Paris. Ceea ce a făcut ca un proprietar de bar de cocktailuri aproape de Champs Elysées să aibă ingeniozitatea de a-și boteza localul „Le Club de Paris” și, drept consecință, susține că este asaltat direct cu telefoane în legătură cu... reeșalonarea datoriilor. El reușește, de altfel, un cocktail denumit „Paris Club”, care este la fel de „unic” ca și Clubul, conținând ingrediente din țările anglo-saxone, din țările latine, din emisfera vestică și din Asia sau de oriunde altundeva care ar putea da un gust specific cocktailului respectiv.

Reeșalonarea datoriei bancare. Lumea puternică a băncilor

Băncile occidentale dispun de un serviciu de „studii și documentare”, care urmărește îndeaproape situația politică, economico-financiară și socială a țărilor împrumutate. Interesul lor este să acorde credite și să încaseze la scadență creditele și dobânda aferentă. Sunt prudente în acordarea acestora în țări care prezintă risc. De aceea, atunci când o țară debitoare are dificultăți și nu poate rambursa creditele la timp, băncile sunt interesate să le reglementeze prin noi scadențe care să le dea certitudinea că vor primi, totuși, sumele înapoi.

De câțiva ani buni, băncile se asociază în acordarea unor sume importante, fiecare bancă fixând care e suma pe care o poate acorda. Acest credit, oarecum, colectiv, se numește „credit sindicalizat” acordat de către un *pool* (conglomerat) de bănci. Ele își stabilesc „șeful de filă” care, de regulă, este banca cea mai importantă dintre cele care acordă creditul sindicalizat. Cu acest șef de filă se discută și se negociază creditul, termenul de rambursare și nivelul dobânzii.

Credite bancare în sume mai mici, de până la 30-50 milioane de dolari, se acordă, de regulă, de către o singură bancă, dintre acelea care se numesc „bancă de prim rang”, fiind clasificată după capital și cifra de afaceri în primele o sută de bănci din lume.

În deceniul nouă al secolului trecut, primele șapte bănci de prim rang din lume erau bănci japoneze, întrecându-le pe cele americane și europene.

Pentru rescadențarea creditelor bancare, țările debitoare discută condițiile respective în țara unde se află băncile fixate ca „șef de filă”, negociază sumele, termenele noi de plată și dobânzile, în mai multe runde. Acestea țin legătura cu Clubul de la Paris, cu Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, informându-se asupra stadiului tratatelor și se consultă reciproc. Din acest punct de vedere, toate aceste instituții financiar-bancare sunt atât de bine organizate și unite, pentru a evita orice fel de risc în încasarea sumelor care li se cuvin. Deși în cele mai multe cazuri băncile nu se consultă între ele la acordarea creditelor și, de altfel, nu au un asemenea interes, la risc însă unitatea dintre bănci este ireproșabilă.

În ceea ce privește România, întâlnirile și negocierile au fost mult ușurate, întrucât toate băncile europene, americane și japoneze au încredințat mandatul lor lui Barclay's Bank International din Londra, bancă aflată pe primul loc în Europa în anul 1982. Separat, am tratat cu băncile americane și japoneze.

Ar fi fost greu să poți încheia într-un termen scurt înțelegeri de reeșalonare cu un număr de 320 bănci creditoare, cu care România era în contact și avea obligații de a le rambursa creditele primite în anii anteriori.

Am primit un ajutor și sprijin la timp, dar așa spune: „Vai de cei săraci”. Ar fi bine ca niciodată să nu fii nevoit să ceri ca să ți se dea numai în condițiile care ți se impun. Lumea există așa cum este, pentru că unii au resurse berechet, iar alții suferă de penurie și se zbat să se descurce.

Voi reda acum unele păreri privind F.M.I. și Banca Mondială emise cu ani în urmă, în chiar presa occidentală, și anume în numărul din decembrie 1994 al revistei franceze *Le Monde Diplomatique*, unde se afirmă că F.M.I. și Banca Mondială sunt „jandarmi ai capitalului”.

Publicația franceză *Le Monde Diplomatique* lansează un adevărat atac la baionetă împotriva celebrelor organizații financiare – Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, dezvăluind faptul că țările bogate au hotărât o „partajare triumfiulară a autorității”, urmărind „supravegherea mai eficace a țărilor în curs de dezvoltare și în tranziție”, publicația amintită încriminând rolul asumat de cele două instituții, la care se adaugă recent înființarea Organizației Mondiale a Comerțului, pentru ducerea la îndeplinire a acestui scop. Toate trei instituțiile sunt acuzate, fără echivoc, de intervenția directă în treburile interne ale țărilor beneficiare de împrumuturi acordate și de crearea unor grave probleme economice, dar mai ales sociale. În virtutea controlului pe care îl exercită F.M.I. și Banca Mondială, ele ar fi ca niște adevărați „jandarmi ai capitalului”, *îndeosebi în lumea a treia și în fostele țări comuniste, unde ajustările, privatizarea și liberalizarea au provocat până acum numai sărăcie. Deși F.M.I. afirmă că prin creditele acordate și-a propus să asigure o dezvoltare durabilă, ecologică și de calitate superioară, totuși, nu este vorba decât de o înăsprire a controlului impus, atât guvernelor îndatorate, cât și evoluției activității economice din statele respective. Creșterea împrumuturilor îndeosebi în economiile țărilor în tranziție din estul Europei va servi, în primul rând, intereselor creditorilor. Căci noile împrumuturi acordate vor fi folosite pentru achitarea vechilor datorii și a dobânzilor aferente, îndatorându-i și sărăcindu-i în mod constant pe debitori.*

Totodată, publicația franceză nu se sfiește să vorbească despre o adevărată politică de „reciclare a banilor”. Astfel, creditele primite din partea F.M.I. nu stimulează decât într-o măsură neglijabilă formarea de capital și mobilizarea resurselor locale. În realitate, ele sunt folosite pentru transporturi, în special de bunuri de consum și produse de lux, destinate unei pătri de privilegiați. Marii beneficiari ai acestui „circuit” sunt însă asociațiile transnaționale, în calitatea lor de furnizoare a acestor mărfuri.

Nici Banca Mondială nu este scutită de critici severe. Împrumuturile pe care le acordă în vederea realizării unor mari proiecte în domeniul infrastructurii publice, șosele, școli etc. ajung, în cele din urmă, tot în contul firmelor multinaționale. Mergând mai departe, *Le Monde Diplomatique* atrage atenția că a fost încălcată recomandarea lui M. Keynes ca aceste organisme internaționale să dispună de resurse echivalând cu jumătate din suma importurilor mondiale. De fapt, F.M.I. controlează în prezent lichidități sub 2% din aceste importuri, adevăratele pârgii ale finanțelor mondiale și ale comerțului internațional, fiind reprezentate de aproximativ 200 de mari societăți transnaționale, care nu dau socoteală nimănui.

Situația actuală, încheie revista franceză, este amenințătoare. Oricând se poate profila la orizont un război economic, de proporții mai mari și mai dramatic decât cel din anii '30.

Primele încercări ale României pentru reeșalonarea datoriei externe. Acțiuni întreprinse.

Numirea în funcție a Președintelui Băncii Române de Comerț Exterior.

O discuție de principiu cu șeful Statului român

Văzând nivelul datoriei externe, amploarea și modul de soluționare în rescadențarea datoriei, eram mai mult decât îngrijorat. Sute de telexuri soseau zilnic pe adresa Băncii Române de Comerț Exterior. În același timp, multe scrisori semnate de președinți de bănci sau de miniștri ai Finanțelor îmi erau adresate mie.

Primele contacte pe viu, cu miniștri și bancheri din lumea întreagă, le-am avut la Libreville – capitala Gabonului, în mai 1981, unde a avut loc sesiunea anuală de primăvară a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale. Era prima mea participare în calitate de guvernator al României la aceste două organisme internaționale. Am avut întrevederi cu directorul general al F.M.I., cu președintele Băncii Mondiale, cu miniștri de Finanțe din douăzeci de țări, precum și cu diverși bancheri. Sfatul acestora era același: „România trebuie să-și reglementeze datoriile”.

În țară, am început să întreprind o serie de acțiuni și măsuri legate de reglementarea datoriei externe, care devenise de-a dreptul împovărătoare. O atenție deosebită a fost acordată comerțului exterior în sensul creșterii exportului, încasarea la termen a valutei respective, precum și stabilirea unor priorități în efectuarea unor importuri strict necesare.

Banca Română de Comerț Exterior trebuia ajutată mai mult și să i se dea o mai mare autoritate față de instituțiile statului. Întrucât președintele B.R.C.E. își dăduse demisia pe caz de boală și trebuia găsit un alt

Petre Gigea, Washington 1982

președinte, s-a asigurat un interimat condus de un vicepreședinte, pe care băncile creditoare l-au primit cu neîncredere. Faptul că nu se numea un președinte era văzut prost de presa occidentală, care considera că România nu are în intenție să-și reglementeze pe plan internațional modul de rambursare a datoriilor externe.

Ca atare, m-am prezentat la Nicolae Ceaușescu, președintele României, în competența căruia cădea numirea prin decret a președintelui B.R.C.E. Acesta mi-a spus:

– *Voi da sarcină comisiei de cadre să vină cu propuneri. Acolo, la ei, au o evidență cu cadrele cele mai bune...*

– *Aș dori însă să vă informez că problema este foarte urgentă. Presa occidentală consideră că vacantarea postului denotă intenția guvernului român de a amâna reglementarea datoriei externe.*

– *Ce se bagă ei în treburile noastre? Și de unde ideea asta că nu vrem să ne plătim datoriile? Este un amestec din partea lor...*

Am intervenit:

– *Totuși, aceasta este situația. Trebuie să recâștigăm încrederea lumii financiar-bancare internaționale. Toate operațiunile valutare operându-se prin Banca Română de Comerț Exterior, eu, personal, am nevoie de numirea președintelui pentru a conlucra pe plan internațional.*

Remarc puțină enervare, dar, stăpânindu-se, îmi răspunde:

– *Bine, am înțeles... Mă ocup eu personal ca să mi se propună o persoană corespunzătoare...*

Au trecut zece zile, dar problema n-a fost rezolvată. Nu s-a avansat niciun nume.

Peste alte două săptămâni, după alte intervenții ale mele, am fost chemat de către Nicolae și Elena Ceaușescu la „Cabinetul 1”. Mi s-a întins o listă cu numele a 17 persoane, dintre care să fie aleasă una pentru funcția de președinte al B.R.C.E.

La intrarea mea în cabinetul președintelui țării, acesta mi-a spus:

– *Ia vezi dumneata, alege unul din această listă. Care crezi că e mai bun? Uite, comisia de cadre mi-a spus că toți sunt buni.*

Privesc lista și parcurg numele celor propuși de la numărul 1 la 17.

– *Ei, ce zici? mă întreabă.*

Caut să fiu calm și rațional.

– *Fiecare dintre cei propuși și notați pe această listă este bun acolo unde este acum. Niciunul însă nu are experiență în activitatea bancară și, mai ales, în domeniul valutar, al relațiilor financiare externe.*

Și l-am citit cu glas tare pe fiecare în parte, spunând că e capabil ca director, ca ministru adjunct la ministerul respectiv sau ca șef serviciu la unitatea respectivă, dar nu ca președinte de bancă.

– *Nu ți se pare că ești prea pretentios? m-a „contrat” Elena Ceaușescu, adăugând: Trebuie să fie unul dintre ei care să învețe și să devină un bun președinte de bancă. Eu am analizat cu comisia de cadre și am ajuns la aceste propuneri.*

– *Vă rog să nu mă înțelegeți greșit. Nu este timp acum pentru a învăța pe cineva ca președinte de bancă. El intră direct în apă și trebuie să înoate singur.*

Atunci, Elena Ceaușescu, președinta comisiei de cadre, ușor enervată în glas, a reacționat:

– *Atunci găsește tu pe alții mai buni decât am găsit noi. Și, nemaiașteptând un alt răspuns, a întors spatele și a ieșit din birou, cred într-o oarecare măsură supărată.*

A intervenit o tăcere grea, chiar apăsătoare. Apoi, Nicolae Ceaușescu, mai concesiv, îmi spune:

– *Ai dumneata vreo propunere mai bună?*

Am dat răspuns după o scurtă gândire:

– *Mă gândesc la directorul direcției valutare din ministerul de Finanțe, Nicolae Eremia. Lucrează în domeniu, este economist, are experiență de peste douăzeci de ani și cred că va face față. El va intra imediat în problemă, pentru că prin el se ține legătura Ministerului de Finanțe cu B.R.C.E. În plus, cunoaște limbile engleză, franceză, italiană și rusă.*

– *Păi, atunci, vino mâine cu el la mine să-l văd și eu.*

– *Am înțeles și vă mulțumesc,* am spus eu retrăgându-mă.

Era o zi de vineri. Pe Eremia îl trimisese în Anglia pentru reglementarea arieratelor între România și Anglia. Deci nu m-am putut duce a doua zi. L-am chemat urgent să vină în țară. I-am spus despre ce este vorba și i-am cerut consimțământul. Nicolae Eremia a fost de acord cu propunerea făcută, mulțumindu-mi.

Luni ne-am prezentat amândoi la președintele României. Acesta l-a cântărit din ochi, a pus o serie de întrebări legate de comerțul exterior, despre încasările și plățile valutare și cred că s-a declarat mulțumit. Nicolae Eremia a mulțumit când i s-a spus că este propus pentru postul de președinte al B.R.C.E. și a ieșit din birou. Eu am rămas câteva minute în urma sa.

– *Eu nu-i cunosc capacitatea organizatorică și profesională. Dumneata mi l-ai recomandat și eu sunt de acord. Dumneata răspunzi dacă nu va da rezultate. Mie, însă, la prima vedere, mi se pare că este un om serios. Deci pune-l la treabă, mi-a spus președintele României.*

– *Vă mulțumesc*, am mai spus eu și m-am retras. O primă măsură fusese realizată.

În ziua următoare, l-am instalat pe noul președinte al B.R.C.E., numit prin Decret prezidențial și, în încheiere, i-am spus: „Acum, la treabă”. L-am îmbrățișat prietenește și mi-am pus în el mari speranțe.

Paralel, cu soluționarea problemelor interne, curente, continuam documentarea scenariilor celor mai bune pentru declanșarea acțiunii de reeșalonare a datoriei externe. Orice întârziere putea să fie fatală României.

Am spus că eram deja în încetare parțială de plăți. Creditorii deveniseră nervoși, suspicioși. Ei puteau, în baza uzanțelor internaționale, să provoace „încetarea de plăți” totală. Ce ar fi însemnat aceasta, pentru România? Toate încasările noastre din exporturi puteau fi blocate în conturile băncilor din străinătate prin care se derulau operațiunile comerciale, de către diverși creditorii. Aceasta se numește uzual „operațiune de îndestulare” a creditorului în limitele sumelor de care dispune debitorul într-un cont oarecare.

Totodată, avioanele românești, vapoarele, garniturile de tren aflate în trafic internațional puteau fi sechestrate de anumiți debitori care obțineau, de regulă rapid, hotărâri judecătorești. Mai puteau fi sechestrate și valorificate importuri aflate în alte mijloace de transport, respectiv materii prime, materiale, utilaje și altele. În astfel de situații s-ar fi produs un blocaj economic și financiar cu consecințe grave, dramatice. Economia țării putea fi astfel paralizată.

Deci care este situația? Singura cale este să se stea la masa tratativelor cu bancherii și guvernele creditoare, cu Fondul Monetar Internațional și cu Banca Mondială. De asemenea, discuții bilaterale cu furnizorii neplătiți la scadență. În condițiile existente ale relațiilor și legislației internaționale, o țară poate fi învinsă fără armată și fără să se tragă un glonț de armă, prin intermediul mecanismului economico-financiar internațional.

Mi-am format o echipă de colaboratori, specialiști în domeniu, și am stabilit modul de acțiune. Pentru aceasta, însă, era nevoie ca măsurile gândite să fie aprobate, să dea cineva o dezlegare. Cine? În orice caz, guvernul nu avea putere să o facă, deși primul ministru Ilie Verdeț a înțeles bine problema. A ascultat cu răbdare și a înțeles că altă ieșire nu există. Or, guvernul român avea nevoie, la rândul său, de acordul președintelui României.

M-am dus eu să obțin acest acord, la Nicolae Ceaușescu.

Am explicat că, simultan, trebuie purtate negocieri cu bancherii, invitându-i mai întâi la noi în țară, să le explicăm care este situația și să le cerem să fie de acord cu reeșalonarea creditelor bancare. Pentru discuția cu guvernele care au acordat credite cu garanții guvernamentale, singura cale este Clubul de la Paris. Negocierile se poartă cu toate guvernele odată și nu bilateral, aplicându-se un tratament egal tuturor, acestea fiind regulile internaționale. Apoi, urmau discuții și negocieri cu Fondul Monetar Internațional și cu Banca Mondială.

Am spus că o altă cale nu există.

Președintele Nicolae Ceaușescu era încruntat. Mă întreabă:

– *La cât se ridică datoria externă?*

Îi întind situația întocmită în acest scop.

– *La circa 13,9 miliarde de dolari. La aceasta se adaugă un efort suplimentar de încă circa șase miliarde de dolari reprezentând dobânzile „calculate până la ultima plată”.*

– *Cum de a ajuns datoria la această sumă? Cum de s-au cheltuit atâția bani?*

– *Pentru nevoile economiei, investiții, materii prime, utilaje și alte nevoi. Nu cunosc în amănunt cât de justificate au fost cheltuielile făcute în toate cazurile în anii anteriori, dar acum nu este timp de așa ceva.*

Pentru viitor trebuie să fim atenți... Eu, de când sunt ministru, în aceste două luni, n-am contribuit la creșterea datoriei externe.

– *Nu, nu este vorba de asta*, a intervenit el. *Dar trebuie să fim atenți de acum încolo pentru fiecare leu, pentru fiecare dolar cheltuit.*

A intervenit o scurtă pauză. Tot privea la situația pe care o avea în mână, care arăta ce sume s-au primit de la F.M.I., de la Banca Mondială, de la băncile comerciale și din care țări anume.

– *Vă propun să chemăm bancherii, mă gândesc la principalele bănci din lume, și să purtăm discuții cu ei. Vom vedea cum reacționează.*

– *Întâlnirea este confidențială sau este publică?*

– *Ea este într-un fel confidențială. Dar secretul întâlnirii, scopul, sumele datorate nu pot rămâne necunoscute. Ziariștii străini vor discuta cu participanții din țările respective, iar presa va prezenta această întâlnire.*

Nicolae Ceaușescu s-a ridicat de pe scaun și a ridicat tonul:

– *Nu sunt de acord ca întâlnirea să fie publică. Se va afla în lume că noi cerșim reeșalonarea datoriei și că avem difi-cultăți financiare. Nu sunt de acord cu asta, să știi.*

Mă așteptam la o astfel de poziție și eram pregătit sufletește. Am intervenit:

– *Trebuie să discutăm cu bancherii cei mai importanți. Voi căuta să le spun că întâlnirea are un caracter confidențial și-i voi ruga să nu se dea comunicate de presă. Dacă vor respecta sau nu asta este altceva. În orice caz, eu voi insista.*

S-a mai domolit. Cu greu a spus:

– *Bine, cheamă-i, dar să fii foarte atent cu ei!*

Deci cu bancherii obținusem aprobarea. Am făcut următorul pas:

– *În ceea ce privește negocierea cu guvernele creditoare, aceasta se poate face numai în cadrul „Clubului de la Paris”, cu toți odată. Nu se poate discuta bilateral, ci numai multilateral în cadrul acestui organism.*

A intervenit iar, după o altă pauză:

– *N-am putea să le trimitem guvernelor din partea guvernului nostru câte o scrisoare confidențială, cerându-le să accepte o eșalonare de 1-2 ani, nu mai mult? Este posibil?*

Sunt ferm pe poziție:

– *Scrisori se pot trimite, dar nu îndeplinesc decât un rol protocolar. Toate eșalonările datoriilor făcute de toate țările debitoare s-au rezolvat numai prin intermediul Clubului de la Paris. Nici noi nu putem fi scutiți de această regulă precis stabilită.*

– *Dar întâlnirea de la Paris este publică sau secretă? Participă acolo presa străină?*

Trebuia să-i spun adevărul:

– *Întâlnirea propriu-zisă este numai între noi și reprezentanții celor cincisprezece guverne cărora le datorăm sume. Desigur, Clubul de la Paris dă un scurt comunicat de presă, general. Ce vor face însă reprezentanții guvernelor participante e greu de spus, că ei vor face sau nu declarații ziaristilor.*

Nicolae Ceaușescu s-a roșit la față și a înăsprit tonul:

– *Nu te duci la niciun Club la Paris... Toată lumea va afla că noi nu ne putem plăti datoriile. Vom contacta individual guvernele. Nu avem ce căuta la Paris!*

Ambiția lui nu putea fi înțeleasă pe deplin. O negociere de o asemenea amploare nu putea însă rămâne secretă. El se prefăcea că nu înțelege acest lucru. Eu însă nu mă puteam opri la mijlocul drumului. Nu era vorba de mine, ci de țară. De interesele ei.

Am insistat:

– *Clubul de la Paris nu poate fi ocolit. Acesta este mecanismul. Însă, m-am gândit că putem „ameliora” publicitatea.*

– *Cum?* sunt întrebat cu o curiozitate bolnăvicioasă.

– *Iată cum. Am avut o discuție cu ministrul de Finanțe al Iugoslaviei, care a realizat o întâlnire cu Clubul de la Paris eficientă și discretă. Ar fi necesar să mă deplasez la Belgrad și să mă consult cu el și colaboratorii săi, să văd cum a procedat, folosindu-mă apoi de experiența iugoslavă. În continuare aș solicita o întâlnire cu Jacques Delors, ministrul Finanțelor francez, precum și cu președintele Clubului de la Paris. Este o discuție exploratorie.*

Voi discuta posibilitatea ca aceste negocieri să rămână confidențiale. În raport cu cele aflate, vă voi informa și vom proceda în continuare, în raport cu cele convenite.

În fața acestor argumente, Nicolae Ceaușescu s-a mai domolit.

– *Bine, de acord cu dumneata. Du-te la Belgrad și la Paris. Vezi ce poți rezolva cu ei. Apoi discutăm ce trebuie făcut în continuare. Trebuie să fim foarte atenți.*

Eram mulțumit. Făcusem și al doilea pas; cu greu, dar era făcut.

Despre demersurile la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială n-am mai vorbit acum cu el, în amănunt, precizând doar că discuțiile cu aceste organisme sunt „bilaterale”, desfășurându-se la Washington și la București, și despre care îl voi informa la timpul potrivit.

Am ieșit din birou cu cămașa udă în spinare. Colaboratorii mei au fost mulțumiți de rezultat. Am informat și pe primul ministru, care m-a îndemnat să acționez în consecință și cu atenție. Nu urmăream nimic în interes personal, ci numai interesul general. Mă înghămasem la un ham greu.

(Va urma)

Cetatea Poenari – Castelul lui Drăculea

Tudorel ILIE
Baia Mare

Pentru cei care doresc să cunoască frumusețile din patrimoniul material al României, Cetatea Poenari este o destinație turistică majoră, un loc care nu trebuie să lipsească din itinerariile turistice naționale și internaționale. Așezată pe vârful unui deal abrupt, acolo unde numai vulturii ajung, fortificația era un castel de refugiu al temutului voievod Vlad Țepeș, în vremurile tulburi și nesigure ale întunecatului Ev Mediu.

Acest obiectiv turistic atrage atât prin poveștile sale medievale, având adevărul istoric în fundal, regăsite în legendele populare locale, cât și prin amplasarea într-un peisaj sălbatic și priveliștea uimitoare pe care o poți avea de pe culmea Dealului Cetății. Acest superb loc de belvedere îți oferă un tur de orizont generos asupra Munților Făgăraș, Văii Argeșului și spre vestita șosea Transfăgărașan (care este o destinație majoră pe harta turistică a României). Cele 1.480 de trepte care trebuie urcate până la cetate, prin pădurea de fag, sunt o adevărată provocare pentru condiția fizică a vizitatorilor, dar merită efortul.

Cei care încă nu au vizitat Cetatea Poenari trebuie să afle că până la finele anului 2023 acest obiectiv turistic este închis pentru vizitatori, deoarece se desfășoară aici un amplu proiect de conservare, consolidare și punere în valoare a cetății, finanțat din fonduri europene, naționale și cofinanțare județeană, după cum a anunțat Consiliul Județean Argeș.

Prin intermediul articolului de față veți putea vedea... sau poate revedea Cetatea Poenari așa cum era înaintea începerii lucrărilor. Astfel, după reabilitarea și redeschiderea pentru vizitare a cetății, veți putea face diferența...

În decursul timpului s-au scris nenumărate texte despre voievodul Valahiei Vlad al III-lea, cunoscut mai ales prin supranumele de „Țepeș” sau „Drăculea”. Prin cartea sa de succes *Dracula*, romanțierul Bram Stoker l-a asociat pe Vlad Țepeș cu „Contele Dracula”. Multe s-au scris despre locurile prin care a trecut viteazul voievod, dar, în mod paradoxal, cei mai mulți turiști străini doresc să viziteze „Castelul lui Dracula”. În căutarea acestui misterios castel cei mai mulți ajung să viziteze edificii care nu au nicio legătură directă cu personajul istoric Vlad Țepeș. Numeroși turiști ajung astfel la Castelul Bran sau chiar la hotelul „Castel Dracula” de la Piatra Fântânele, situat în Pasul Tihuța din Munții Bârgăului. Cei mai norocoși ajung și la Cetatea Sighișoara, unde au surpriza de a vizita „Casa Vlad Dracul”, presupusul loc de naștere a lui Vlad Țepeș în anul 1431. Însă puțini caută această reședință la Cetatea Poenari, situată în comuna Arefu, județul Argeș, unde adevărul istoric ne spune că era un refugiu fortificat al voievodului Vlad al III-lea Țepeș.

Cine era cu adevărat Vlad Țepeș Drăculea?

Voievodul Vlad al III-lea, din ramura dinastică a Drăculeștilor, a fost domnitorul Țării Românești (Valahia Transalpină) în perioada 1448, 1456-1462 și 1476. El descindea din familia dinastică a Basarabilor, fiind nepotul marelui voievod Mircea cel Bătrân. Era fiul voievodului Vlad Dracul și al unei nobile din Transilvania. A avut o viață zbuciumată, cu o copilărie marcată de anii (1442-1448) în care a fost ostatic la Înalta Poartă Otomană, unde se pare că l-a cunoscut și pe Mahomed II Cuceritorul.

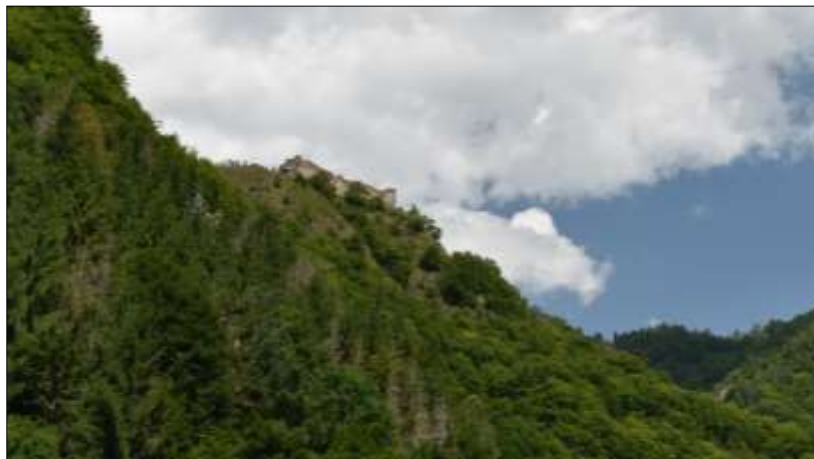
Domniile sale se remarcă prin lupta pentru independența Valahiei împotriva Imperiului Otoman, aflat în expansiune după cucerirea Constantinopolului. Vlad al III-lea face parte din galeria domnitorilor glorioși ai românilor, alături de Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

A fost considerat un domnitor viteaz, drept dar crud, datorită metodei sale preferate de pedepsire a răufăcătorilor, care era tragerea în țeapă. Metoda era veche, dar în vremea domniei sale a ajuns să fie generalizată și era plină Valahia de „haini” trași în țeapă. Delincvența scăzuse spre zero, țara se golise de cerșetori și de hoți, iar drumurile erau sigure. Astfel că voievodul a fost poreclit de supușii săi „Țepeș”, adică cel care trage în țeapă. O altă poreclă a sa a fost cea de „Drăculea”, adică fiul lui Dracul, făcându-se referire la tatăl său, voievodul Vlad Dracul, cavaler al Ordinului Dragonului din 1431. A intrat în conflict deschis cu negustorii sași, aceștia răspândind în epocă o serie de gravuri în care Vlad este prezentat ca un tiran crud și însetat de sânge. De aici și până la a avea o reputație europeană de monstru sângeros nu a mai fost decât un pas pentru Vlad al III-lea Țepeș. Și astfel se explică de ce scriitorul irlandez Bram Stoker l-a asociat pe Țepeș Drăculea cu vampirismul în mitologia modernă, odată cu publicarea în anul 1897 a cărții sale *Dracula*, devenită cu timpul al doilea best-seller mondial după binecunoscuta *Biblie*.

Pe urmele lui Țepeș Vodă la Cetatea Poenari

Odată cu preluarea domniei în anul 1456, Vlad Țepeș a pregătit din timp ridicarea Țării Românești la lupta de independență împotriva Imperiului Otoman. A întărit cetățile vechi și a ridicat fortificații noi. Între acestea s-a numărat și Cetatea Poenari, care prin poziția sa era locul cel mai potrivit pentru un refugiu fortificat al domnitorului și familiei sale în cazul unei invazii turcești. Inițial, pe acest loc se găsea un turn de strajă de formă pătrată, construit din piatră în secolul al XIII-lea, probabil în vremea domnitorului Negru Vodă. În jurul acestui turn, transformat în turn-donjon, a fost construită o incintă cu ziduri și patru turnuri semicirculare în secolul al XV-lea (1457-1459), în vremea domnitorului Vlad Vodă Țepeș.

Poziția în teren a Cetății Poenari face din aceasta o fortificație inexpugnabilă. Este amplasată pe vârful Dealului Cetății, fiind apărată pe trei laturi de pante foarte abrupte, greu de escaladat, iar la nivelul

văii, în locul numit Cheia, de apa râului Argeș. Singura cale de acces în cetate era pe șaua îngustă din spre vest. De la nivelul cetății se putea supraveghea Valea Argeșului și calea de acces spre Transilvania, cale ce traversa din vechime Munții Făgăraș.

Fortificațiile au fost zidite direct pe stâncă, pentru a împiedica săparea de tuneluri sub zidurile cetății de către eventualii asediatori. Turnul-donjon, de formă pătrată, a

fost întărit și înălțat din piatră, pentru o maximă rezistență și durabilitate, iar la baza sa a fost amenajată o închisoare pentru cei vinovați de „hiclenie”. Turnul avea trei nivele despărțite prin planșee de lemn, accesul făcându-se pe scări mobile. Baza zidurilor și a turnurilor semicirculare a fost zidită din piatră și supraînălțată din cărămidă, pentru a nu se produce așchii de la loviturile de artilerie. Modul de construcție a incintei fortificate este de inspirație bizantină. Pe latura de nord a incintei a fost construită o cisternă, care colecta apa de ploaie atât de necesară pentru supraviețuirea apărătorilor cetății în caz de asediu.

Ansamblul fortificat, edificat de Vlad Țepeș, nu putea adăposti o garnizoană prea numeroasă, dar putea fi, în condițiile unui atac venit din partea dușmanilor interni sau externi, un refugiu sigur pentru voievod, familia sa și suita apropiată.

Din acest motiv, se poate spune că ansamblul a fost mai mult o reședință fortificată sau un castel decât o cetate, iar denumirea de „Castelul lui Drăculea” ar fi mai potrivită din punct de vedere arhitectural decât aceea de Cetatea Poenari, intrată de mult în conștiința publică.

Singurul asediu cunoscut al Cetății Poenari a fost consemnat în vara anului 1462, când fortificația a rezistat cu succes oștilor turcești invadatoare. Ulterior, în contextul luptei antiotomane, rolul său defensiv sau de refugiu a scăzut tot mai mult. După mijlocul secolului al XVI-lea, cetatea a fost abandonată, probabil după un cutremur care a afectat curtilele, când, la fel de probabil, a fost afectată și cisterna care asigura rezerva strategică de apă. Se știe că o cetate nu poate rezista prea mult în cazul unui asediu prelungit în absența unei surse de apă. Un cutremur din anul 1915 a dus la prăbușirea zidului de nord al cetății și a turnului semicircular de nord-est. A urmat apoi ruina accelerată a ansamblului cetății. În perioada comunistă cetatea a beneficiat de o restaurare majoră, în anul 1972. Mai târziu, cetatea a fost „accessorizată” turistic prin adăugarea renumitelor țepe, a eșafodului cu spânzurătoare, a butucului călăului și a instrumentelor de tortură amplasate lângă intrarea în cetate. Acestea formează un adevărat muzeu în aer liber al torturii, având darul de a distra copios vizitatorii de toate vârstele. Turisții fac fotografii cu spânzurătoarea, cu țepa, cu satârul, în ipostaze mai mult sau mai puțin hilare și, unii dintre ei, le postează pe rețelele de socializare, atât de în vogă în prezent.

Pentru vânătorii de mistere și povești adevărate, dar și pentru cei mai mulți dintre vizitatori, Cetatea Poenari rămâne un loc plin de legende cu cavaleri, prinți războinici și domnițe, un loc învăluit în atmosfera medievală a vremurilor peste care planează umbra temutului voievod Vlad Țepeș Drăculea.

Legenda Cetății Poenari

Cui nu îi plac legendele?

Fără legende un astfel de loc nu ar avea atâta farmec. Fără legendele lăsate din tată-n fiu despre Țepeș Vodă și oștenii săi, despre construcția cetății, despre domnițe sau comori, Cetatea Poenari ar fi doar o construcție captivantă ca edificiu medieval și atât. Dar, dacă știi să ascuți, zidurile cetății îți vor spune multe...

Se spune din bătrâni că boierii din Târgoviște susținători ai Dăneștilor (dușmanii Drăculeștilor) plănuiau să îl prindă în cursă pe Țepeș Vodă și să îl predea sultanului otoman. Aflând despre planul trădătorilor, Țepeș îi prinse chiar în lăcașul unei sfinte biserici, în ziua de Paște, cu tot cu femeile și copiii lor, îmbrăcați în straiile cele mai scumpe, de sărbătoare. Alaiul boieresc a fost dus pe jos, trecând prin Curtea de Argeș pe valea râului Argeș, în sus, la o strâmtoare îngustă, în locul care se cheamă Cheia. Boierii trădători erau siguri că vor fi toți trași în țepă împreună cu familiile lor și s-au rugat de Țepeș Vodă să nu le ia viețile. Atunci Țepeș a arătat cu paloșul spre vârful Dealului Cetății, unde se vedeau ruinele unei mai vechi cetăți, spunând că le va cruța viețile dacă până în Duminică Tomii vor ridica o nouă cetate, mai mândră decât cea de dinaintea ei.

Auzind asta și știind că Vodă Țepeș nu glumește, boierii trădători, împreună cu copiii și femeile lor, s-au apucat de lucru zi și noapte, căci nu mai erau multe zile până la soroc, să fi fost ceva mai mult de o săptămână. Și au muncit neîncetat până s-au „spart” hainele scumpe de pe dâșii și au rămas de au lucrat în pieile goale. Iar de Duminică Tomii cetatea cea nouă fu gata, acolo sus pe culme, mai mândră decât cea care a fost. Drept răsplată, Țepeș Vodă le-a dat iertarea păcatului trădării boierilor rămași în viață cu familiile lor cu tot, căci gândea că s-au căit destul. De atunci cetatea aceasta a fost cunoscută ca „Cetatea lui Țepeș”, dar cu timpul i s-a zis Cetatea Poenari, după satul Poenari aflat în apropiere.

Se mai cunosc și alte legende despre Cetatea Poenari, dar nu vi le spun pe toate acum, căci vom avea poate un alt prilej, după ce acest loc va îmbrăca o haină nouă, după ce va fi reabilitat. Să sperăm că cetatea care se află în plin proces de restaurare își va păstra același aer de poveste. Pe data viitoare!

Centrul Cultural al Românilor din Transcarpatia – „simbol de identitate și cultură românească”

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În data de 31 octombrie 2022, la Muzeul de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia, localitatea Apșa de Jos, raionul Teaciv (Teceu) din Ucraina, într-o atmosferă calduroasă, patriotică, s-a desfășurat o activitate culturală cu rezonanță internațională, la care au participat români din dreapta și din stânga Tisei, eveniment prilejuit de lansarea cărții *Românii din dreapta Tisei în imagini vechi* (vol. V), autor Ion M. Botoș, președintele Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „Dacia”. Alături i-a stat soția, Ileana Botoș (coautor), primul cititor care l-a susținut, încurajat și motivat și care s-a ocupat de organizarea evenimentului, împreună cu cele două fiice, Ileana și Olimpia. Această lucrare este un adevărat arc peste timp, în care sunt immortalizate imagini și fotografii colectate din viața maramureșenilor din Transcarpatia, păstrători de identitate și cultură românească.

Cu această ocazie, au fost invitate personalități marcante de sorginte românească din România și Ucraina, oficialități administrative locale, regionale, consulare etc., care au vorbit despre fototeca existentă ca fiind o întoarcere în trecut în care este reflectată continuitatea populației românești pe aceste meleaguri și sursă de noi studii pentru etnografi, istorici și antropologi din regiunea desprinsă arbitrar de România.

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” a fost reprezentată de conf. univ. dr. Ștefan Vișovan, care a transmis salutul managerului dr. Teodor Ardelean, și de dr. Ioan Gogota.

Derularea unui astfel de eveniment în localitatea Apșa de Jos reprezintă un moment important în viața comunităților românești din dreapta Tisei, iar Centrul Cultural al Românilor din Apșa de Jos este locul întâlnirilor dintre români, unde se desfășoară evenimente de interes pentru cunoașterea trecutului istoric, a valorilor și obiceiurilor românești, amenajat de Ion M. Botoș cu fotografii și clișee vechi și noi, colectate de-a lungul timpului, în care sunt immortalizați țărani și patrioți din satele românești din dreapta Tisei, adevărați luptători pentru cauza românească, simboluri pentru fapte, evenimente și situații din istoria trecută și prezentă.

Autorul a vorbit despre renașterea culturală, care necesită o abordare integrală a patrimoniului „adevărat zăcămint de identitate”, deoarece conține elemente care îi definesc pe cei din dreapta Tisei ca popor român, ca „fii ai aceleiași mame”, iar fotografia, a mărturisit Ion M. Botoș, este „documentul care mă pune pe gânduri ca să-l citesc, să simt mai aproape ceea ce văd, să pot mai ușor cugeta și înțelege ceea ce s-a întâmplat sau să cunosc oamenii mai de aproape”.

Fiind o lansare interactivă, Ion M. Botoș, moderatorul manifestării, l-a invitat pe Bogdan Makusi, reprezentantul administrației de la Teceu, să-și exprime gândurile, acesta declarându-se încântat și bucurous pentru evenimentul cultural la care are ocazia să participe, fiindcă, atât volumul de carte, cât mai ales spațiul amenajat cuprinde „o colecție pură de fotografii păstrătoare de cultură regională peste ani, în care școlile din arealul regiunii Transcarpatiei își pot desfășura activitățile cu specific istoric”, fapt subliniat și de Grațian Florin Pârvu, consulul României la Solotvino (Slatina), care și-a

Maria Vlad, Grațian Florin Pârvu, Ion Botoș, Bogdan Makusi,
Ștefan Vișovan, Gheorghe Todincă

reiterat sprijinul personal și al oficiului diplomatic pe care îl coordonează pentru rezolvarea tuturor problemelor comunităților românești din Transcarpatia.

La rândul său, dr. Gheorghe Todincă, fostul director al Muzeului Maramureșean din Sighetul Marmăției, a menționat că Muzeul de Istorie și Etnografie a Românilor din Transcarpatia urmărește promovarea culturii românești în Ucraina, cu accent pe localitatea Apșa de Jos, ca viitor centru de referință al luptei pentru emanciparea națională din Transcarpatia și, implicit, din restul Ucrainei, precum și pentru reafirmarea și transpunerea în practică a legăturilor istorice cu reprezentanții comunităților românești din stânga Tisei (din România). Volumul V este o carte de o valoare istorică inestimabilă, care conține peste 1.000 de fotografii din istoria trecută și recentă, unele din patrimoniul familiei Botoș, și se înscrie în seria acțiunilor laudabile pe care Ion M. Botoș le promovează pentru păstrarea identității culturale din stânga Tisei.

Aprecieri pozitive privind acțiunea culturală inițiată de Ion M. Botoș au exprimat: Maria Vlad, directorul Centrului de Cultură din localitate; Nuțu Stan din Apșa de Mijloc, Nuțu Dan din Plăiuț, Vasile Dan din Apșa de Mijloc, Vasile Belea din Slatina, arh. Dorel Cordoș din Sighetul Marmăției, Ion Marina din Apșa de Jos și alții.

Lansarea a fost urmată de o discuție cu autorul, de o sesiune de autografe și de o recepție dată de familia Botoș.

În conformitate cu recensământul populației din data de 04.01.2019, în comunitatea teritorială Slatina viețuiesc 35.337 locuitori cu preponderență de sorginte românească, fiind cea mai mare comună (plasă) din Ucraina. În regiunea Transcarpatia locuiesc peste 40.000 de etnici români, în marea lor majoritate creștini ortodocși, dar și greco-catolici. De asemenea, un număr important de etnici români locuiesc în satele Poroșcovo și Mircea (raionul Ujgorod), spre granița cu Slovacia.

Transcarpatia este o regiune unde trăiesc etnici români și declară limba română drept limba maternă (99%). Dar în ansamblu, în Ucraina, doar 78% dintre etnicii români își mai păstrează limba română, 11,6% se declară vorbitori de limbă rusă și 9% de limbă ucraineană. Începând cu data de 22 martie 2022, prin hotărârea reprezentanților plenipotențieri din rândul mirenilor și clericilor, parohiile ortodoxe române au părăsit Patriarhia Moscovei.

Lansarea albumului

Uniunea Regională din Transcarpatia „Dacia”. Două decenii de existență

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În data de 26 noiembrie 2022, Centrul Cultural Românesc (coordonator Ion M. Botoș) din localitatea Apșa de Jos, Ucraina, finanțat de Ministerul Românilor de Pretutindeni, a găzduit lansarea albumului *Uniunea Regională din Transcarpatia „Dacia”. Două decenii de existență*, autori Ileana Botoș și Ion M. Botoș, președintele Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „Dacia”. Evenimentul s-a desfășurat în prezența reprezentanților Oficiului consular din Solotvino (Slatina), a reprezentanților asociațiilor și organizațiilor românești din regiunea Transcarpatia, a oficialităților locale, precum și a mai multor instituții partenere din România.

Pornind de la o realitate istorică conform căreia *cine nu are cultură, nu are identitate națională*, cultura unui popor fiind produsul geografiei și evoluției sale istorice distincte, această lucrare conține imagini din activitatea de douăzeci de ani a Uniunii Regionale „Dacia” a Românilor din Transcarpatia, al cărei scop principal îl constituie protejarea drepturilor și intereselor membrilor uniunii pe palierul iluminării culturale și promovării patrimoniului cultural și istoric al românilor din Transcarpatia.

Moderatorul manifestării a fost Ion M. Botoș, președintele *Uniunii Regionale din Transcarpatia „Dacia”*, care, la începerea manifestării, a ținut să fie păstrat un moment de reculegere în memoria victimelor Holodomorului din perioada anilor 1932-1933 și pentru victimele războiului actual din Ucraina.

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare a fost reprezentată de dr. Teodor Ardelean (director), conf. univ. dr. Ștefan Vișovan (cercetător științific) și dr. Ioan Gogota (bibliotecar), care au susținut proiectul inițiat și coordonat cu dragoste, implicare și pricepere de Ion M. Botoș, pentru că Uniunea Regională a Românilor din Transcarpatia „Dacia” este una dintre cele mai importante organizații cu profil etnic din Ucraina, care participă, alături de alte comunități românești implicate, la activități privind cultivarea și apărarea limbii române și afirmarea conștiinței și spiritualității noastre naționale.

Plecând de la aforismul lui Nicolae Iorga, care spunea că *un patriot se recunoaște prin faptul că inbește, respectă și cantă să adune și să îmbunătățească tărâmurile și oamenii*, dr. Teodor Ardelean, fervent apărător al ideilor menite să promoveze de fiecare dată civilizația românească, identitatea națională peste hotare și să întărească legăturile comunității din diaspora cu România, l-a felicitat pe Ion M. Botoș pentru tot ce a realizat, precizând că l-a sprijinit și îl sprijină în toate demersurile inițiate, acordându-i asistență privind conservarea și promovarea culturii, limbii și spiritualității românești în Transcarpatia prin donații, tipărirea de cărți și reviste etc.

Având în vedere faptul că publicația *Apșa a Uniunii Regionale din Transcarpatia „Dacia”*, este prima publicație în limba română din Transcarpatia care manifestă preocupări constante pentru menținerea conștiinței de neam și pentru păstrarea și transmiterea minunatelor noastre tradiții, Teodor Ardelean a reamintit celor prezenți că „bătălia pentru limbă și pentru identitate este cea mai importantă în existența unui popor. Deși împrejurările socioculturale nu ne sunt neapărat favorabile, tocmai această situație ne obligă să ne îndreptăm atenția spre civilizația românească din Transcarpatia, în care ne-am simțit întotdeauna binecuvântați și ocrotiți pentru că aici simțim fraternitate, căldură sufletească, precum și dorința spre propășire a fiecăruia dintre etnicii români cu care interacționăm noi, cei din stânga Tisei”.

Ulterior, Ion M. Botoș și-a prezentat punctul de vedere referitor la drumul parcurs de Uniunea Regională „Dacia” a Românilor din Transcarpatia în cei douăzeci de ani de existență, activitate pe care a desfășurat-o sub semnul armoniei, echilibrului și respectului față de lege și popor, uniunea propunându-și să fie factor coagulator pentru toți românii pe palierul întreținerii sentimentului românesc al ființei printre străini și model pentru oricare dintre comunitățile de români din toată lumea. Prin organul său de presă al uniunii, publicația *Apșa*, gazetă regională social-politică, au fost exprimate nemulțumirile și îngrijorările legate de preocupările guvernului de la Kiev privind restrângerea drepturilor naționalităților conlocuitoare de a-și folosi limba maternă în școală, biserică și în alte instituții publice, nerecunoașterea comunității ro-

mânești din Transcarpatia în acest cadru geografic în care a locuit de milenii cu statut de populație băștinășă, dar care și-a exprimat loialitatea față de țara din care fac parte din punct de vedere administrativ.

Mai mult, albumul cuprinde un veritabil jurnal de bord în care sunt înregistrate activități și manifestări socioculturale inițiate și coordonate de membrii Uniunii Regionale din Transcarpatia „Dacia”, legături cu celelalte organizații de profil din Ucraina, cu consulatele de la Solotvino și Cernăuți, cu Ambasada României și altele.

Luând cuvântul, Gheorghe Anghel, consulul general adjunct din cadrul Consulatului României la Solotvino, a vorbit despre faptul că diplomația română cunoaște în mare parte aspectele negative cu care se confruntă comunitățile de etnici români aflate pe teritoriul Ucrainei și recunoaște vizibilitatea și prestigiul uniunii în rândul comunităților de români și nu numai, fapt pentru care afirmă cu tărie că toate acțiunile întreprinse de această organizație în cei douăzeci de ani s-au desfășurat sub semnul demnității, intervențiile ei fiind caracterizate prin decență, echilibru și maturitate politică.

Reprezentantul autorităților ucrainene de la Teceu a menționat că în Transcarpatia sunt respectate drepturile minorităților naționale conlocuitoare de a-și apăra tradițiile și limba și de a-și menține și afirma identitatea într-un context politico-administrativ caracterizat prin respect reciproc, iar Ion M. Botos promovează credința, spiritul de sacrificiu, demnitatea, iubirea de neam și de glia strămoșească, cultul strămoșilor, atașamentul la tradiții românești etc.

În contextul discuțiilor inițiate, dr. Todincă Gheorghe, fostul director al Muzeului Satului Maramureșean din Sighetul Marmăției, a afirmat că Ion M. Botoș constituie un liant pentru partenerii din România, fiind unul dintre cei mai activi români din afara României. Acțiunile și activitățile sale pe linia publicării de cărți, albume sau participarea la simpozioane, vernisaje, expoziții ori alte activități culturale sunt expresia conștiinței românești din dreapta Tisei, model de urmat pentru generațiile viitoare. Din Transcarpatia au plecat, alături de românii din întreaga Transilvanie, din Banat, din Crișana și din Sătmăr, pentru a participa la Marea Unire de la Alba Iulia, o serie de patrioți români care au făcut cunoscută dorința românilor de acolo de a constitui un întreg popor cu cel de pe malul stâng al Tisei. Atunci când s-a dat citire Rezoluției Marii Adunări Naționale, în care se vorbea despre întinderea României Mari „de la Nistru pân' la Tisa”, aceștia s-au simțit uitați și au protestat, cerând ca România Mare să se întindă „până dincolo de Tisa”. Cu toate acestea, doleanțele lor se pare că nu au contat, iar rezultatul este următorul: din 10.500 de kilometri pătrați ai comitatului Maramureș, României i-au rămas doar 3.381.

La rândul său, conf. univ. dr. Ștefan Vișovan, care a făcut prezentarea albumului *Uniunea Regională din Transcarpatia Dacia. Două decenii de existență*, a făcut cunoscut că lucrarea s-a realizat în condiții grafice deosebite și reflectă fidel eforturile depuse pe linia consolidării legăturilor maramureșenilor de peste Tisa cu Țara-Mamă, iar parcurgerea lui va aduce, fără îndoială, celor interesați nu doar beneficii în plan estetic, ci și împliniri de ordin instructiv și educativ. Fotografii albumului scot în evidență preocupările asociației de cultivare a limbii române, de educare a tinerei generații în spirit românesc. Legătura cu Țara-Mamă a stat cu prioritate în atenția Uniunii Regionale „Dacia” a Românilor din Transcarpatia, fapt concretizat în numeroase vizite, participări ale unor membri ai uniunii la evenimente culturale și științifice sau excursii la diferite entități din Baia Mare, Oradea, Satu Mare, Cluj-Napoca, Bistrița, București etc., la festivaluri etnofolclorice, manifestări tradiționale, tabere școlare. Sunt scoase în evidență prezențele românești (cadre didactice universitare, parlamentari, reprezentanți ai administrației județene etc.) la manifestări cultural-științifice din Apșa de Jos și în alte localități din dreapta Tisei.

Fiind invitat la cuvânt, preotul paroh Tiberiu Morar, președintele Asociației „Morărița”, a ținut să menționeze că Uniunea Regională a Românilor din Transcarpatia „Dacia” este mai performantă decât toate intervențiile statului prin consulate, ambasade etc., iar albumul este expresia „a tot ce este mai bun pentru comunitatea românească din stânga și din dreapta Tisei, pentru că reflectă mult mai mult decât s-ar putea spune prin viu grai”.

Despre personalitatea lui Ion M. Botoș, cel care întreprinde în mod constant o intensă activitate de susținere a spiritualității românești în zonele locuite de etnici români din Transcarpatia au vorbit: Ion Huzău – președintele Asociației Culturale „Dragoș-Vodă” din Apșa de Jos, Ion Smerega – fost profesor la școala din Cărbunești, Nuțu Stan – profesor în localitatea Apșa de Mijloc, profesor Ileana Șovre, preot Ion Joltea, preot Ion Petraș, Vasile Popovici, directorul Casei de Cultură din Repedea și alții.

Lansarea albumului a coincis și cu lansarea volumului *Dor de Neam* al regretatului poet Ion Mihalca-Ursanu, precum și cu vizionarea vernisajului unei expoziții de fotografii dedicate acestei aniversări.

S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului *Pentru socialism*)

Lavinia ARDELEAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Miercuri 26 iulie 1972 – Lucrări românești premiate la primul Congres european de literatură științifico-fantastică

La Triest s-au încheiat lucrările primului Congres european de literatură științifico-fantastică. După dezbateri, au fost decernate premii celor mai bune lucrări de acest gen realizate în ultimii ani.

Marele premiu rezervat publicațiilor literare nespecializate a fost acordat revistei *Viața Românească*, pentru numărul 2 din 1970, dedicat literaturii și artei științifico-fantastice.

Au fost distinse cu Premiul special „Eurocon I” romanul *Vă cantă un taur* de Sergiu Fărcașan, povestirea *Altarul zeilor stobastici* de Adrian Rogoz și – în domeniul teoriei și istoriei literare – volumul *Vârsta de aur a anticipației românești* de Ion Hobana.

Un premiu special au obținut și lucrările prezentate de pictorul Nicolae Săftoiu, în cadrul Expoziției Internaționale de Artă, deschisă în perioada desfășurării lucrărilor congresului de la Triest.

Miercuri 2 august 1972 – Expo „România pitorească” – Ediția ’72

Sala Asociației artiștilor fotografi din România, de la parterul impresionantei clădiri din strada Brezoianu nr. 23 – aceeași unde este sediul ziarului *Informația Bucureștiului* –, găzduiește ediția din acest an a Concursului de artă fotografică cu temă turistică „România pitorească”.

Câteva zeci de expozanți cu câte una sau mai multe fotografii în alb-negru sau color, profesioniști cu autoritate nu numai în țară, ci și peste hotare, dar și amatori, dau imaginea caleidoscopică a unei Români pitorești, în care splendoarea naturii este concuroasă de ineditul unghiurilor construcțiilor industriale. Fără a fi structurată tematic, expoziția cuprinde, într-un echilibru fericit, imagini ale naturii, construcții industriale, surprinde datini și obiceiuri străbune alături de preocupări contemporane, alcătuind un tot organic și unitar, un pas cu dreptul spre valorificarea la modul superior a fotografiei turistice.

La capitolul premii se cuvine a aminti participarea prestigioasă în acest regal a fotografiei turistice a băimăreanului Iuliu Pop. Nu întâmplător, superba imagine a candorii copilăriei: „Irinuța” a fost distinsă cu Premiul pentru cea mai bună imagine. „Cocon”, o altă fotografie, a întrunit sufragiile juriului și ale Editurii pentru Turism, fiind apreciată ca cea mai reușită imagine pentru afiș turistic, aducând autorului încă un premiu. Alte fotografii ale lui Iuliu Pop: „La Sâmbra Oilor”, „Trepte”, „Iarba dracului” sau „Dantela”, vădind un interes deosebit și o bună cunoaștere a zonei folclorice a Țării Oașului și a Maramureșului, au fost deosebit de apreciate de public. [...]

Vineri 4 august 1972 – Vitrina editorială: Restituirea lui Timotei Cipariu

Nu o dată am vorbit despre unele frumoase inițiative ale Editurii Dacia din Cluj referitoare la activitatea editorială bine concepută și inteligent ramificată pe colecții și serii gândite competent. Așa este seria **Restituiri**, care se găsește la al patrulea număr în acest an, prin publicarea *Jurnalului* lui T. Cipariu, ediție îngrijită, prefată, note și glosar de Maria Protase. Seria este îngrijită cu multă pasiune și discernământ de profesorul Mircea Zăciu de la Universitatea din Cluj și, dacă ar fi să amintim doar două dintre valoroasele apariții: Al. O. Teodoreanu: *Hronicul măscăricului Vălătuc* și I. Agârbiceanu: *Licean...*

odinioară și tot am remarca pasul sigur cu care seria a început drumul ce se anunță fructuos prin publicarea unor scrieri, fie mai puțin cunoscute, fie solicitate mai mult de cititori.

Despre savantul de la Blaj, reputat filolog și profesor eminent, cu un inestimabil rol în dezvoltarea școlilor, nu s-a prea vorbit până nu demult, decât în cercurile informate, în special filologice. Marele public nu era avizat asupra prodigioasei lui activități, în cel mai bun caz T. Cipariu fiind anexat unor considerații despre rolul Școlii Ardelene pe linia exagerărilor latiniste.

În prefață, Maria Protase se apropie cu înțelegere de activitatea marelui îndrumător (editor, bibliofil, militant politic, publicist, istoric și folclorist), compunându-i portretul intelectual și plasându-l, prin preocupările multilaterale, în imediata apropiere a lui Heliade Rădulescu sau Hasdeu. [...]

Marti 8 august 1972 – O nouă publicație: *Limbă și literatură pentru elevi*

Activitatea editorială a Societății de științe filologice din R.S.R. s-a îmbunătățit simțitor în ultima vreme. Alături de culegerea *Limbă și literatură*, care, începând cu nr. 1 (28) din acest an, și-a modificat nu numai aspectul grafic, ci mai ales orientarea și conținutul, devenind o publicație cu un cuprins care să răspundă celor mai diverse probleme ridicate de procesul instructiv-educativ, alături de publicația *Predarea limbii moderne în școală*, din care a apărut un prim număr, recent a ieșit de sub tipar o nouă publicație, de data aceasta destinată elevilor, *Limbă și literatură pentru elevi*.

Îngrijită de un colectiv de redacție format din cadre didactice cu o bogată experiență în munca științifică și didactică și din elevi de la diferite școli din țară, culegerea *Limbă și literatură pentru elevi* își propune „să cultive în rândul tineretului școlar interesul și pasiunea pentru studierea limbii și literaturii române, gustul pentru lectura operelor de valoare ale literaturii naționale și universale, să încurajeze afirmarea noilor talente tinere” (Cuvânt-înainte).

Primul număr al culegerii se impune printr-o ținută aleasă, print-un conținut variat și bine echilibrat. Cităm câteva dintre capitolele culegerii: Gramatică, stil, compoziție; Caiet de analize; Șantier de creație; Traduceri; Viața cărților etc.

Din prima secțiune se desprinde articolul cu caracter metodologic semnat de Georgeta Clara Chiosa cu titlul: „Cum să redactăm o lucrare de literatură?”, în care se dau indicații prețioase cu privire la alegerea și formularea unui subiect de literatură, asupra modului de abordare și de redactare. [...]

Duminică 13 august 1972 – O biserică maramureșeană la Techirghiol

Unul dintre punctele turistice de mare atracție din stațiunea Techirghiol este bisericuța de lemn strămutată din Maramureș pe plaiuri dobrogene. Istoricul apariției acestui monument la Techirghiol este interesant. A fost construită de meșteri din Maramureș, din lemn de gorun, constituind o adevărată capodoperă a sculpturii populare din ținutul de Nord. Realizată în secolul al XVIII-lea, în apropiere de Vișeu de Sus, a fost împodobită timp de 100 de ani cu zugrăveli, devenind din ce în ce mai frumoasă. În anul 1920 a fost transferată, tot în scopuri turistice, la o stână de lângă Sinaia (în munții Bucegi). De aici, în 1951, a fost adusă la Techirghiol și recondiționată întocmai așa cum fusese concepută inițial. În momentul de față, numeroși turiști o vizitează zilnic, acest edificiu constituind o elocventă dovadă a bogăției tradițiilor artei sculpturale populare din județul nostru.

Duminică 13 august 1972 – Vă prezentăm: Complexul de băi de la Ocna Șugatag

La capătul unei frumoase dumbrăvi străbătute de o șosea asfaltată și străjuită de o parte și de alta de umbra pădurilor de stejar și a pomilor fructiferi, la intrarea în comuna Ocna Șugatag, locurile au devenit de un timp încoace de nerecunoscut. Aici s-a deschis, nu de mult, complexul de băi, cu cele două zone – una pentru odihnă și tratament și cea a parcului de agrement. Aici, de la înălțimea de 510 metri, ca un adaos de frumusețe, în fața oaspetelui se deschide o frumoasă panoramă asupra așezărilor maramureșene de pe Văile Marei și Cosăului, precum și a întregului șir de munți ce înconjoară bazinul sighetean.

Pentru început, la dispoziția vizitatorilor stau o serie de obiective de largă cerință și utilitate. La deschiderea băilor, deci în prima etapă a construcției, în zona de agrement au fost date în folosință două mari bazine cu apă sărată, un bazin cu apă dulce, un vestiar cu 12 dușuri, centrala termică, precum și un restaurant de vară. Pentru a doua etapă, începută în acest an, și care va fi terminată anul viitor, sunt prevăzute un hotel cu 180 de locuri și terenuri de volei, tenis de câmp, popicărie și camping.

Pentru zona de tratament este prevăzută o construcție pentru băi calde cu 19 vane, două bazine cu apă sărată, cu o capacitate de 50 de locuri pe serie, două corpuri de camere cu bazine de băi calde, comunicarea între bazine și camerele de cazare făcându-se prin culoare închise. [...]

Marti 15 august 1972 – Dezvelirea monumentului de la Moisei al patrioților maramureșeni

Duminică 13 august, orele dimineții au cunoscut la Moisei vibrația unui semnificativ și emoționant eveniment ocazionat de ceremonia dezvelirii monumentului în piatră al patrioților maramureșeni căzuți în lupta pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist.

Monumentul, coloane-statui dispuse circular, operă a sculptorului Vida Gheza, artist al poporului, reprezintă un pios omagiu adus eroilor jertfiți pentru libertatea și independența patriei, pentru viitorul luminos al neamului românesc.

La ceremonia dezvelirii monumentului au participat reprezentanți ai organelor județene și locale de partid și de stat, veterani de război și combatanți pe frontul antihitlerist, oameni de cultură și artă, un numeros public din comună și din țară, venit să cinstească, în adânci momente de reculegere, amintirea patrioților martiri.

În fața celor prezenți, Vasile Coșman, primarul comunei Moisei, Anatol Mândrescu, critic de artă, Octavian Bandula, președintele Comitetului de Cultură și Educație Socialistă al Județului Maramureș, au evocat semnificația evenimentului petrecut la Moisei în octombrie 1944, înscris în contextul larg al luptei împotriva fascismului, pentru libertate și independență națională, pentru pace în lume, eveniment care își capătă în monument o măreață și simbolică întruchipare, mărturie peste timp pentru generațiile actuale și viitoare, a eroismului și spiritului de jertfă, dovedite de poporul român în cruciale momente din istoria sa.

În acordurile solemne ale fanfarei, care interpretează „Imnul eroilor”, tovarășul Gheorghe Blaj, prim-secretar al Comitetului executiv al Consiliului Popular Județean, este invitat să dezvelească monumentul, în incinta căruia stă aprinsă flacăra jertfei. Sunt depuse flori și coroane. Pionieri și membri ai gărzilor patriotice fac de gardă. Asistența trece în pelerinaj, înconjurând monumentul, aducând slavă eroilor comemorați.

Duminică 20 august 1972 – Prin decret al Consiliului de Stat al R.S.R. au fost aprobate stemele județului Maramureș și municipiilor Baia Mare și Sighetu Marmăției

După cum se știe, prin decret al Consiliului de Stat s-a prevăzut instituirea de steme distinctive pentru județe și municipii, care să reprezinte simbolice elementele cele mai caracteristice ale tradițiilor istorice și realităților politice, economice și sociale din unitățile administrativ-teritoriale respective.

Aceste steme vor fi reproduse pe imprimările oficiale ale consiliilor populare respective sub stema R.S.R. și la dimensiuni mai mici decât aceasta. Totodată, ele vor fi reproduse pe indicatoarele care marchează intrarea în județe și în municipii și vor fi expuse pe frontispiciile clădirilor în care își au sediul

principal consiliile populare, precum și în interiorul acestor sedii. De asemenea, stemele pot fi folosite cu prilejul unor manifestări, acțiuni protocolare ori festive, pot fi reproduse pe insigne, pe tipărituri.

Publicăm alături stemele județului Maramureș și ale municipiilor Baia Mare și Sighetu Marmăției astfel cum au fost aprobate prin decret al Consiliului de Stat pe baza proiectelor adoptate de către consiliile populare respective.

Județul Maramureș. Scut scartelat, în cartierul din stânga sus, în câmp albastru, un cap de bour negru cu stea neagră în 5 colțuri între coarne și flancat în stânga de un soare, iar la dreapta de o lună, ambele în auriu; în cartierul din dreapta sus în câmp roșu o intrare de mină aurie cu tunelul negru, timbrată de două ciocane încrucișate negre; în cartierul din stânga jos în câmp format din fascii roșii alternând cu fascii negre se află un element sculptat de pe porțile maramureșene în auriu; în cartierul din dreapta jos în câmp albastru doi brazi aurii așezați pe o stâncă neagră.

În partea centrală a stemei este așezat un scut mai mic având stema R.S.R., pe un fond format în partea stângă de steagul partidului, iar în dreapta de steagul țării.

Denumirea județului este înscrisă cu litere de aur pe o eșarfă roșie în afara scutului și anume la baza acestuia.

Municipiul Baia Mare. Scut scartelat, despărțirea cartierelor superioare de cele inferioare făcându-se printr-o fascie ondulată albastră; în cartierul din stânga sus în câmp roșu Turnul Ștefan alb cu acoperișul auriu; în cartierul din dreapta sus în câmp argintiu două ciocane încrucișate negre; în cartierul din stânga jos în câmp argintiu o roată dințată neagră având la bază un lingou auriu, iar în interior o retortă albă în partea superioară și albastră în partea inferioară; în cartierul din dreapta jos în câmp roșu Turnul Palatului Administrativ alb cu contururi negre și acoperișul auriu.

În partea centrală a stemei este așezat un scut mai mic având stema R.S.R., pe un fond format în partea stângă de steagul partidului, iar în dreapta de steagul țării.

Denumirea municipiului este înscrisă cu litere de aur pe o eșarfă roșie în afara scutului și anume la baza acestuia. [...]

Marti 22 august 1972 – În Piața „Gheorghe Gheorghiu-Dej” din Baia Mare a fost dat în folosință complexul de fântâni arteziene

Început cu trei luni în urmă, complexul de fântâni arteziene din Piața „Gheorghe Gheorghiu-Dej” din Baia Mare, obiectiv principal din planul de perspectivă de amenajare a pieței, a fost recepționat și pus în funcțiune. Creație a arhitectului Constantin Pena, de la Institutul de Proiectări Județean, și a colaboratorilor săi în domeniul instalațiilor electrice și de apă, complexul de fântâni arteziene cu bazinul principal, jeturile de apă, jardinierele florale și cilindri de sticlă iluminați din interior se armonizează cu cadrul arhitectonic din jur. Jetul principal care iese din mijlocul a trei bazine suprapuse asimetric creează impresia unei oglinzi de apă suspendată. În cadrul bazinului sunt prevăzute 5 jeturi de apă sub formă de ciupercă, iar pe două dintre laturi sunt instalate câte 5 țâșnitoare încadrate de cilindri de sticlă iluminați din interior. De-a lungul pereților bazinului sunt instalate țâșnitori de apă cu jetul înclinat, iar pardoseala bazinului este executată din mozaic alb-negru în diferite desene. Instalația de apă este astfel concepută încât prin sistemul de recirculare nu se pierde decât apa care se evaporă. Iluminat cu turburi fluorescente orizontale și cu cilindri de sticlă verticali, complexul de fântâni arteziene creează atât seara, cât mai ales noaptea un colț de lume feeric. [...]

Sâmbătă 2 septembrie 1972 – Succesul Ansamblului Folcloric „Mara” în Elveția

Pentru a doua oară în ultimii ani, Ansamblul Folcloric „Mara” al Casei de Cultură din Sighetu Marmăției a fost invitat să participe la un festival artistic de mare prestigiu internațional ca cel de la Geneva, din Elveția, „Țara Cantoanelor”, „Patria munților, ghețarilor și lacurilor albastre”, „Țara turismului excelent organizat”, „Grădina publică a Europei” – cum i se mai spune.

Conștienți de marea răspundere care le-a revenit, membrii ansamblului sighetean nu au pregetat niciun efort pentru a pregăti un spectacol de autentică rezonanță folclorică, intitulat „Sărbătoare la stâ-

nă”, realizat după libretul și concepția regizorală a iscusitului metodist principal Gavril Ghiur, ajutat în-deaproape de coregraful Gheorghe Petrovai și de muzicianul Vasile Petruțiu.

Eforturile dansatorilor, ale soliștilor vocali și instrumentiști, ale realizatorilor spectacolului și ale conducătorilor ansamblului au fost pe deplin răsplătite prin aplauzele insistente ale spectatorilor genevezi, un număr mare din punctele programului fiind bisate. S-au bucurat de un succes deosebit soliștii vocali Ileana Bumbar și Gheorghe Turda, instrumentiștii Dumitru Chindea, Vasile Ionce, Gheorghe Covaci-Cioată, precum și dansurile din zonele Codru, Lăpuș și Maramureș.

Prezența Ansamblului Folcloric „Mara” la carnavalul organizat în cadrul „Sărbătorilor Genevei”, alături de formații artistice de prestigiu din Elveția, Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii, Franța, Spania, Italia, Ungaria, Austria etc. a constituit revelația manifestării. Cuprinși într-o imensă „Pereniță” românească, spectatori și artiști amatori, de diferite naționalități, s-au înălțat într-o sfântă și tainică idee, aceea a înfrățirii și iubirii dintre oameni. [...]

Marti 5 septembrie 1972 – O publicație maramureșeană: *Marmația II*

Editarea unor lucrări științifice de către muzeele județene este lăudabilă și numai pentru faptul că în felul acesta se pun în circuitul științific diverse cunoștințe despre un județ sau altul, iar când volumele tipărite își asumă sarcina reprezentării cuprinzătoare a unei zone mai largi, actul primește semnificații majore și chiar valoare națională.

Ultimele tipărituri apărute sub auspiciile Muzeului Județean Maramureș ne-au convins că, prin forțele locale – cercetători pasionați ai Maramureșului – la care se adaugă, cu mult folos, efortul unor colaboratori externi, se poate prezenta un tablou sintetic al istoriei plaiurilor maramureșene.

Apariția în librării a culegerii de studii *Marmația II*, cuprinzând 22 de lucrări extinse pe 382 de pagini, face, în șirul publicațiilor muzeale, o notă distinctă, prin ținuta calitativă a materialului tipografic, prin aspectul estetic deosebit; coperta executată de Maria Orha întrunește calitățile celor mai bune reușite ale genului, volumul putând sta alături de cărțile oricărei edituri.

Din punct de vedere al conținutului, cele 22 de lucrări științifice se grupează în 4 secțiuni, de diferite întinderi: arheologie-istorie (16 lucrări), artă (1), etnografie-artă populară (3), științele naturii (2). [...]

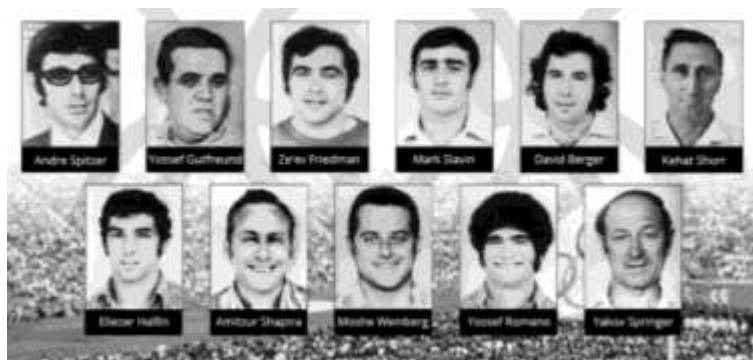
Miercuri 6 septembrie 1972 – Gravul incident din satul olimpic provocat de un comando palestinian

În primele ore ale dimineții de marți un grup de gherilă palestinian a pătruns înarmat în clădirea din satul olimpic în care se afla cazată delegația sportivă israeliană, a ucis doi sportivi și a luat ostatici 10 persoane – informează agenția DPA. Acțiunea a fost revendicată ulterior de Organizația palestiniană „Septembrie negru”, ai cărei membri au adresat guvernului izraelian un ultimatum, conținând o serie de condiții pentru eliberarea ostaticilor.

Reprezentanți ai Comitetului Olimpic Internațional, precum și ministrul afacerilor interne al R.F.G., Hans Dietrich Genscher, împreună cu autorități ale landului Bavaria, au angajat discuții cu membrii grupului de comando palestinian, care se aflau baricadați în clădire. Aceste discuții au continuat

în cursul după-amiezii și al serii, nefiind dat publicității niciun comunicat.

Cabinetul vest-german s-a întrunit într-o ședință de urgență, după care cancelarul R.F.G., Willy Brandt, a plecat la München, la bordul unui avion special. Cancelarul a adresat un apel tuturor șefilor de stat și de guverne arabe, cerându-le să acționeze prin toate mijloacele pe care le au la dispoziție pentru ca ostaticii să-și poată recăpăta libertatea.

Președintele R.F.G., Gustav Heinemann, care este și președinte de onoare al celei de-a 20-a ediții a Jocurilor Olimpice, a dat publicității o declarație în care a condamnat atentatul. De asemenea, secretarul general al O.N.U., Kurt Waldheim, a lansat un apel pentru eliberarea imediată a atleților israelieni. [...]

Duminică 10 septembrie 1972 – Avram Iancu, eroul național

Pământul Transilvaniei, din care au coborât spre restul țării mulți oameni distinși, vrednici pentru bărbăția lor de lauda tuturor generațiilor, a dat, între alții, patrimoniului de eroi ai neamului, și pe nemuritorul și popularul tribun revoluționar pașoptist Avram Iancu, cel care la numai 24 de ani a condus pentru o vreme destinele unei națiuni.

Chiar și astăzi, după o sută de ani de la dispariția sa fizică, în satele „țării de piatră”, cum numește Geo Bogza Țara Moșilor, se păstrează, în inimile și cugetul imaculat al omului simplu, chipul distinsului militant, al cărui apostolat pentru neamul său constituie o pildă vie.

Apreciat unanim de istorici ca una dintre figurile cele mai mărețe din pleiada revoluționarilor pașoptiști, Avram Iancu, conducătorul oastei țărănești transilvănene în cadrul revoluției de la 1848-49, luptător de frunte pentru cauza națiunii române, s-a născut în iunie 1824 în comuna Vidra de Sus din Munții Apuseni. Părtaș la soarta celor mai de rând săteni, Avram Iancu, fiu de jude și gornic, se socotește de la bun început prins în chingile rușinoase ale iobăgiei.

De tânăr a fost impresionat de sufocantele poveri care apăsau asupra țăranilor transilvăneni, și în mod deosebit asupra moșilor, urmașii lui Horea, văduviți de privilegiile lor strămoșești, într-o țară în care de drepturi politice se bucurau nobilii, și în mod expres aceia care aparțineau „națiunilor privilegiate”.

Însoțit în primii ani de școală de fratele său mai mare cu 4 ani, Ioan, Avram Iancu a început să învețe carte cu dascălul din sat, evidențindu-se ca o inteligență ieșită din comun, cu un spirit pătrunzător și dornic să cunoască, mai ales, faptele de vitejie ale țăranilor români, supuși acum regimului austriac și aduși de acesta într-o cumplită stare de mizerie.

Prin grija și din porunca tatălui său Alexandru, tânărul Avram părăsește comuna Vidra de Sus mergând la școala din Câmpeni, unde va urma cursurile priceputului dascăl Moise Ioanette, un om plin de râvnă pentru educarea tinerelor generații, căroră știa să le insuflă dragostea de carte. [...]

Marti 19 septembrie 1972 – Vitrină editorială: Testimonia: Al. Papiu Ilarian

Este mai mult decât laudabilă inițiativa Editurii Dacia din Cluj, prin colecția sa, semnificativ intitulată *Testimonia*, de a publica documente, acte, corespondență etc. aparținând unor personalități culturale-științifice din trecutul nostru, pentru simplul motiv că, azi mai mult decât oricând, astfel de „dovezi” servesc nu numai istoria literară, ci și alte ramuri ale științelor umaniste: sociologia, filosofia, istoria, dreptul etc. – mărturii peremptorii ale climatului literar-cultural al unei epoci.

Cele două volume din *Correspondența* lui Al. Papiu Ilarian (cuprinzând scrisori, documente, memorii, acte), prelucrate de Iosif Pervain, unul dintre specialiștii reputați în Școala Ardeleană și în tot ce, într-un fel sau altul, e legat de ea, și de I. Chindriș, semnatarul „Notei asupra ediției”, se recomandă ca un început și garanție de continuitate și cu alți cărturari transilvăneni, a căror activitate își așteaptă încă cercetătorul. De altfel, I. Pervain, după îndelungi și laborioase cercetări, s-a decis să fructifice mai substanțial decât prin publicistică rezultatele eforturilor sale de istoric literar. [...]

Joi 21 septembrie 1972 – Barbu Theodorescu: Istoria bibliografiei române

Editura Enciclopedică, în redacția lui Nicolae Gheran, publică în acest an lucrarea lui Barbu Theodorescu: *Istoria bibliografiei române* – o contribuție ce reprezintă mai mult decât anunțul titlului ei.

Prima parte a lucrării a apărut în 1945, dar de această dată nu se repetă, ci e mult mai îmbogățită și adusă la zi prin noi capitole și prin portretele marilor biografi români deschizători de noi căi în acest domeniu: Ion Bianu, Nerva Hodoș, Ilarie Chendi, N. Zaharia, Șt. Orășanu, Al. Sadi Ionescu.

Partea a doua a lucrării se intitulează „Surse bibliografice” și alcătuiește un ghid cu caracter prac-

tic, în spirit științific, extrem de util tuturor cercetătorilor, indiferent de domeniul de activitate, dar în primul rând bibliotecarilor de tot felul, fiind un repertoriu. În cadrul acestuia, lucrătorul din bibliotecă poate informa rapid și cu eficiență pe cititorul de rând și pe specialist în următoarele domenii: I. Enciclopedii, lucrări biografice, dicționare; II. Sinteze de: 1. Istorie. 2. Etnografie, folclor. 3. Filosofie, sociologie, psihologie, pedagogie. 4. Științe economice. 5. Drept. 6. Istorie literară. 7. Filologie. 8. Arte, sport. 9. Matematică, fizică, chimie. 10. Industrie, tehnică, agricultură. 11. Geologie, geografie. 12. Biologie, medicină. [...]

Duminică 8 octombrie 1972 – Eugen Ionescu – actor de film

La venerabila vârstă de 60 de ani, dramaturgul Eugen Ionescu s-a lansat într-o aventură care nu tentase, până acum, pe niciunul dintre membrii Academiei Franceze. La solicitarea unui regizor vest-german, a acceptat să interpreteze rolul principal în ecranizarea nuvelei sale – *La Vase*. Realizatorul acestui film (destinat micului ecran) a declarat că nu a găsit niciun interpret mai potrivit pentru acest rol, decât pe însuși autorul nuvelei. În consecință, dramaturgul s-a supus, cu docilitatea și bunăvoința unui amator, tuturor rigorilor scenariului. Într-una dintre zilele de filmare a trebuit să stea în picioare o zi întreagă, în fața unei ape, fără a se plânge de oboseală! De altfel, aceasta este una dintre scenele obositoare ale filmului! Dacă filmul s-a bucurat de un oarecare succes la televiziunea vest-germană, succesul nu s-a repetat și în Franța. Totuși, autorul *Rinocerilor* a declarat că nu disperă și că este dispus să continue experiențele cinematografice.

Marti 17 octombrie 1972 – În finala „Cupei Davis” echipa S.U.A. a obținut o victorie la limită (3-2)

„Cupa Davis” – ediția 1972 – s-a încheiat duminică la arena Progresul din Capitală, odată cu disputarea ultimelor două partide de simplu. Scorul acestei a 61-a finale, disputate între selecționatele S.U.A. și României, a fost, ca în ediția de anul trecut, de 3-2 în favoarea formației americane.

Finala acestei ediții a „Cupei Davis”, prima disputată în țara noastră, a reunit un mănunchi de ași ai rachetei. În timp ce Ilie Năstase, epuizat de numeroasele turnee la care a participat chiar înaintea finalei, nu a dat randamentul scontat, Stan Smith a prins o formă maximă.

Și, totuși, chiar și acest jucător cu nervi de oțel, această „mașină” de tenis care este Stan Smith, s-a aflat și el în dificultate, fiind obligat să facă apel la toate resursele și cunoștințele sale tehnice, pentru a smulge victoria „veteranului” nostru Ion Țiriac, care disputa cel de-al 100-lea meci al său în „Cupa Davis”.

Partida dintre Smith și Țiriac a fost cea mai frumoasă și mai bine jucată din toate cele patru meciuri de simplu ale acestei finale. Țiriac a făcut una dintre cele mai bune partide din prestigioasa-i carieră sportivă, și numai vârsta și oboseala acumulată în primele patru seturi l-au făcut să scape această victorie, pe care ar fi meritat-o, deși foarte puțini se gândeau la această posibilitate. Scor final: 4-6, 6-2, 6-4, 2-6, 6-0 în favoarea lui Stan Smith.

În ultimul meci de simplu s-au întâlnit Ilie Năstase și Tom Gorman. La capătul unei partide spectaculoase, Ilie Năstase și-a adjudecat victoria în patru seturi: 6-1, 6-2, 5-7, 10-8.

A urmat festivitatea înmânării „Cupei Davis” de către Dwight Davis jr., fiul fonatorului acestui trofeu, reprezentativei S.U.A., câștigătoarea celei de-a 61-a ediții a tradiționalei competiții pe echipe.

Marti 31 octombrie 1972 – Vitrina editorială: O excelentă carte despre Avram Iancu

De o sută de ani, Avram Iancu a intrat în neființă, dar tot de o sută de ani, în fiecare an, în satele moșteni sute de oameni s-au gândit la el: o poveste, un gând, un cântec.

Au scris despre el mulți istorici tomuri documentare, cu vervă și pătrundere, cu admirație și talent, dar și cu rigoare științifică.

Acum, la centenarul dispariției fizice a Iancului, în ambianța festinelor naționale, reviemul s-a completat prin cartea lui Ștefan Pascu *Avram Iancu* (255 pagini, Editura Meridiane).

De la început și până la sfârșit, narația autorului seamănă parcă cu solomonie lapidară a unui înțelept dintr-un arhaic și românesc sfat al oamenilor „buni și bătrâni”. Stilul este plăcut, limbajul echilibrat, ca armonia dintre munții și văile locurilor pe care se desfășoară acțiunea: vervă literară de înțelept povestitor, simțire națională și responsabilitate patriotică.

Pare paradoxal, dar, după opinia noastră, meritul cel mare al autorului este acela de a se face înțeles, firul evenimentelor putând fi logic și firesc urmărit, și subliniem aceasta, pentru că, până nu demult, majoritatea lucrărilor dedicate revoluției de la 1848 din Transilvania, datorită griji de a nu trezi unele susceptibilități, dar mai ales dintr-un conformism dogmatic, nu prezentau în mod clar evenimentele, amalgamându-le. [...]

Joi 9 noiembrie 1972 – Rezultatele alegerilor prezidențiale din S.U.A.

Președintele Richard Nixon a obținut victoria în alegerile prezidențiale din S.U.A., asigurându-și un număr de 521 de mari electori din totalul de 538, cu mult peste minimum necesar de 270. Așa cum preconizaseră în cursul campaniei electorale sondajele de opinie publică, în favoarea reînnoirii mandatului președintelui Nixon s-au pronunțat, după numărarea a 98 la sută din voturi, peste 61 la sută din votanți, respectiv 44.886.250. Candidatul democrat McGovern a obținut victoria numai în statul Massachusetts și în districtul Columbia, totalizând doar 17 mari electori, dar numărul votanților populari fiind de 27.961.532, ceea ce reprezintă aproximativ 37 la sută.

După cum se știe, președintele este ales indirect, prin desemnarea de către fiecare stat a unui număr de mari electori egal cu cel al reprezentanților săi în Congres, care revin candidatului ce întrunește majoritatea simplă a voturilor din statul respectiv.

În mod cvasiunanim, observatorii politici atribuie votul masiv acordat președintelui Nixon de electoratul american unor acțiuni de politică externă ale Administrației, caracterizate de o luare în considerare a realizărilor lumii contemporane. Sondajele din prețuia alegerilor indicau dorințele alegătorilor de finalizare a eforturilor pentru încetarea războiului din Vietnam. [...]

Duminică 19 octombrie 1972 – Emil Racoviță – 25 de ani de la moarte

Acum 75 de ani, un tânăr român, în vârstă de 29 de ani, participa alături de celebrul cuceritor de mai târziu al Polului Sud, exploratorul norvegian Roald Amundsen, la o expediție științifică în Antarctica. Pe geamantanul lui, plin cu cărți și instrumente de lucru, o carte de vizită cuprindea un nume ce avea să devină renumit în lumea întreagă: Emil Gh. Racoviță.

Tânărul savant român se născuse la Iași. Dascăl în primii ani de școală îi fusese însuși Ion Creangă, iar printre profesorii de liceu care au avut o mare înrâurire asupra formării sale se numărau Petru Poni și Grigore Cobălcescu, mari pedagogi și distinși cercetători, care au deschis căi noi științei românești.

În 1891 Racoviță își lua licența în științele naturale la Sorbona, iar în 1894 publica o serie de „Note de biologie”, prin care aducea contribuții inedite ce i-au răspândit faima de cercetător meticolos și temeinic. Iată de ce, când s-a alcătuit colectivul de cercetători care urma să plece în 1897 pe vasul „Belgica”, dintre zoologii care au fost în vederea organizatorilor pentru această misiune grea, cel mai potrivit a fost Emil Racoviță. Expediția antarctică i-a dat posibilitatea să studieze, la fața locului, fauna și flora acestei regiuni îndepărtate a globului pământesc, să adune un material documentar uriaș, pe care l-a înfățișat într-o vastă lucrare de 60 de volume. [...]

Duminică 26 noiembrie 1972 – Henri Coandă

Academia Republicii Socialiste România, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie și Institutul pentru Creație Științifică și Tehnică anunță cu adâncă durere încetarea din viață a academicianului Henri Coandă, personalitate proeminentă a științei românești, savant și inventator de renume mondial.

Marti 28 noiembrie 1972 – Victor Eftimiu

Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Consiliul Culturii și Educației Socialiste și Academia Republicii Socialiste România anunță cu profundă durere încetarea din viață a academicianului Victor Eftimiu, președintele de onoare al Uniunii Scriitorilor, reprezentant eminent al literaturii românești, creator al unei opere de mare valoare în domeniul poeziei, dramaturgiei și prozei.

Marti 28 noiembrie 1972 – Manifestările jubiliare dr. Vasile Lucaciu – un fapt de conștiință

În viața unui popor există lucruri care nu se uită. Și lucrurile acestea compun propria lui istorie.

În istoria unui popor există oameni care nu se uită. Și oamenii aceștia compun veghea vieții unui popor.

Există o veghe care se transmite din generație în generație. Izvorul ei pururi reîntineritor îl prezintă aducerea-aminte. Aducerea-aminte este un fapt de conștiință.

La Baia Mare și la Șişești, în zilele de 25 și 26 noiembrie 1972, a fost sărbătorit dr. Vasile Lucaciu și „Memorandul”. Un luptător și o luptă din istoria neamului nostru.

S-a împlinit o jumătate de veac de la coborârea în pământul patriei a celui supranumit „Leul de la Șişești”. S-au scurs opt decenii de la producerea uneia dintre afirmările curajoase și drepte ale ființei noastre naționale.

Două evenimente care nu se uită. Aducerea lor aminte a marcat la Baia Mare și Șişești un fapt de conștiință. Un fapt de conștiință vie a existenței unui popor ca istorie. [...]

Joi 14 decembrie 1972 – Liceul pedagogic din Sighetu Marmăției – sub semnul a 11 decenii de activitate

Sighetu Marmăției a cunoscut în zilele de 9 și 10 decembrie a.c. zile de mare sărbătoare: Liceul Pedagogic din localitate a aniversat 110 ani de la înființare.

Prestigioasa sărbătoare s-a desfășurat sub semnul unui important eveniment, sub semnul unei munci comune și îndelungate și, deci, a unor rezultate pe măsură.

Absolvenții atâtor generații de dascăli porniți de-a lungul anilor spre toate colțurile țării să lumineze poporul s-au întors, cum o fac apele la matcă, în Maramureșul celor mai frumoși ani, anii de școală – prima tinerețe – și, animați de un singur gând, împreună cu Organele de Partid și de Stat, au trimis spre Capitala țării, Comitetului Central, gândul lor înfrățit și asigurarea că, așa cum spunea prof. Constantin C. Giurescu, iubitor al acestor locuri și invitat de onoare: „maramureșenii sunt mândri de locul lor, că munca lor pentru binele neamului va fi alături, mereu alături, de munca tuturor acelor care iubesc acest pământ românesc”. [...]

Fondată în a doua jumătate a secolului trecut, Preparandia este rezultatul „Asociației pentru cultura poporului român din Maramureș”, înființată tocmai cu acest scop, doi ani mai înainte (1860), prima de acest fel din Ardeal.

Deschisă la 20 ianuarie 1862, cu 12 elevi, Preparandia avea în frunte pe inimosul dascăl și patriot Ioan Bușia. În 1870 este transformată în Institut preparandial de stat, iar în 1919 este reorganizată ca Școală normală de băieți, pentru ca în 1938 să fie desființată pentru o perioadă de 10 ani.

Redeschisă ca Școală pedagogică în anul 1948, după reforma învățământului, își va continua activitatea sub acest titlu, până la mutarea în actualul local, când devine Liceu pedagogic. [...]

CUPRINS

EDITORIAL

Florian ROATIȘ / Protocronismul și mândria de a fi român	3
--	---

DIALOGURI PROFESIONALE

Diana FILIP / ISBN – Numărul standard internațional al cărții	5
Simona DUMUȚA / Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (8)	8
Angela SITAR / A fi bibliotecar în vremuri de pandemie	12
Florina VANCIU / O altfel de recomandare de lectură (6)	16

PAGINI CULTURALE

Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Eminescu – „sub raza gândului etern”	18
David ILINA / Jocul de-a educația sau abolirea lui „nu”	20
David ILINA / Gânduri despre cititorul elevat	22
Rozalia BARTA / Alexandru Roman (1826-1897) – fiu de seamă al Bihorului	24
Anca ȘIRGHIE / Redescoperirea scriitorului Petru Popescu – diasporeanul	32

IN MEMORIAM

Tudor NEDELCEA / Ne mor românii! Ne-a părăsit și Vasile Tărățeanu	38
Tudor NEDELCEA / Ne-a părăsit un martir: Radu Ciuceanu	41
Raul CONSTANTINESCU / Un înger contemplativ venind din nirvana: Augustin Cozmuța	44

PHILOSOPHIA PERENNIS

Aurel M. CAZACU / Universul figurilor retorice	46
Iulian BĂICUȘ / <i>Jurnalul fericirii</i> sau căile de a evada dintr-o lume concentraționară	52
Vasile V. FILIP / La apa cea bună, „din căușul spiritului”	59
Mihai COTEA / Marele Anonim și câteva elemente de metafizică din universul lui Lucian Blaga	62

ISTORIE

Elena ȘTREANG / Centenarul Încoronării Suveranilor Români la Alba Iulia	65
Alina CURAC / Regina Maria și ecoul acțiunilor sale vitejești pentru popor	68
Ștefan GRIGORESCU / Asasinarea lui Mihail Stelescu (1936)	70
Marius PORUMB / Laudă Chioarului, țară de istorie și artă românească	75
Ancuța GRIGORESCU / Criza identității etnice și escaladarea armată din Africa. Studiu de caz: Mozambic – Cabo Delgado	78

RELIGIE

Michaela PETIAN / <i>Vino si vezi!</i> – <i>tâlcuiri scripturistice</i>	81
Vlad I. BONDRE / Practica isihastă în societatea contemporană ca metodă de dobândire a liniștii interioare	85
Ioan DĂNILĂ / Paisie cel Mare, Paisie de la Neamț sau Paisie Velicovschi – <i>homo religiosus</i> total la tricentenar	90

RECENZII

Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Livia Iacob – așezarea într-o poezie sau despre complexitatea simplității	93
Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Prozatorul Gh. Mocanu – epicul pe trepte ascendente	96

Adriana POP / Despre dinamica lecturii	100
A. Gh. OLTEANU / Memoriile lui Ilie Rad	103
Grigore SPERMEZAN / Titi Damian: <i>Damian Stănoiu</i>	107
Marin IANCU / Titi Damian și pasiunea lecturii	111
Marin IANCU / Zoia Elena Deju – în căutarea sinelui	114
Antoaneta TURDA / Recitindu-l pe Ion Cristofor	117
Monica D. CÂNDEA / <i>Soarta democrației</i> , de Andrei Marga	120
Ana OLOS / Mircea Braga: <i>Biblioteca și irealul din real</i>	123
Săluc HORVAT / Bibliografia literară – auxiliar al istoriei literare (<i>Marin Preda. Biobibliografie</i>)	126
Zenovie CÂRLUGEA / Ioan Bunta: <i>Scrisori de la Teofil Răchițeanu</i>	129
Ștefan-Adrian BĂRBULESCU / Apărarea are cuvântul	133
DICȚIONARUL LOCALITĂȚILOR	
Liana POP / Poienile de Sub Munte	137
OPINII	
Gabriel STAN-LASCU / Autocritica facultății de judecare	146
Florian ROATIȘ / Divagații incomode	149
VARIA	
Teodor ARDELEAN / O Troiță cât un Imn Național!	150
Petre GIGEA-GORUN / Datoria externă a României din anii '80 și tratativele purtate pentru reeșalonarea acesteia (I)	152
Tudorel ILIE / Cetatea Poienari – Castelul lui Drăculea	163
Ioan GOGOTA / Centrul Cultural al Românilor din Transcarpatia – „simbol de identitate și cultură românească”	166
Ioan GOGOTA / Lansarea albumului <i>Uniunea Regională din Transcarpatia „Dacia”</i> . <i>Doă decenii de existență</i>	168
Lavinia ARDELEAN / S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului <i>Pentru socialism</i>)	170